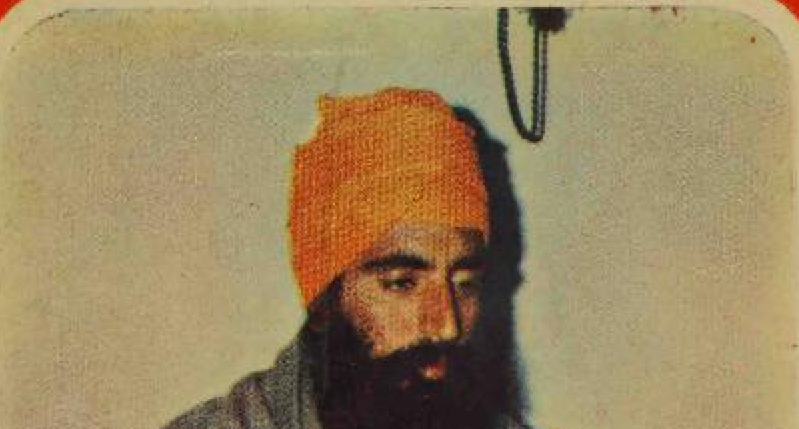
ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ

ਸਤਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ

ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ

ਲੋਹ ਕਿਰਤੀ

ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ

ਸਤਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ
(ਭੂਤਪੂਰਵ) ਮੁਖ ਸੰਪਾਦਕ, ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਅਕਾਲੀ ਪੱਤ੍ਰਕਾ, ਜਲੰਧਰ

ਭਾਰਤੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼
94—ਲਾਜਪਤ ਨਗਰ,
ਜਲੰਧਰ—144001.

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :
ਸਤਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ
ਭਾਰਤੀ ਪਬਲਿਸ਼ਰਜ਼,
94 ਲਾਜਪਤ ਨਗਰ,
ਜਲੰਧਰ—144001.

ਪਹਿਲੀ ਛਾਪ : ਅਪ੍ਰੈਲ, 1983.

ਮੁਦ੍ਰਕ :
ਕਾਲਜੀਏਟ ਪ੍ਰਿੰਟਿੰਗ ਵਰਕਸ,
ਗੁਜਰਾਲ ਮਾਰਕੀਟ,
ਨੇੜੇ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਚੌਕ,
ਜਲੰਧਰ—144001.

ਸਮਰਪਿਤ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ

ਧਰਮ ਹੇਤ ਸੀਸ ਦਿੱਤੇ

ਤਤਕਰਾ

ਅੰਤਿਕੇ

ਚਿੱਤਰ ਵਿਆਖਿਆ

ਪਲੇਟ ਨੰਬਰ 1 : ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਸ਼ਹੀਦ'—ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮੁਖੀ।

ਪਲੇਟ ਨੰਬਰ 2 : ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੋਢੀ ਗਿਆਨੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ।

ਪਲੇਟ ਨੰਬਰ 3 : ਭਿੰਡਰਾਂ ਗਾਥਾ ਦੇ ਮੋਢੀ ਗਿਆਨੀ, ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ।

ਪਲੇਟ ਨੰਬਰ 4 : ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ'।

ਪਲੇਟ ਨੰਬਰ 5 : ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ'।

ਪਲੇਟ ਨੰਬਰ 6 : ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਮੁਖੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ।

ਪਲੇਟ ਨੰਬਰ 7 : ਭਿੰਡਰਾ ਜੱਥਾ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਮੁਖ ਅਸਥਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ।

ਪ੍ਰਵੇਸ਼

ਕਈ ਲੋਕ ਉਸਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਆਇਤ-ਉੱਲਾ-ਖੋਮੀਨੀ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਬੇਸ਼ਕ ਕੁਝ ਸਮਰੂਪਤਾ ਵੀ ਹੈ; ਦੋਵੇਂ ਦਸਤਾਰ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਲੰਬੀਆਂ, ਖੁਲ੍ਹੀਆਂ ਦਾਹੜੀਆਂ ਰਖਦੇ ਹਨ, ਦੋਵੇਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਧਰਮਾਂ (ਇਸਲਾਮ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ) ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਭਾਵੇਂ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਲਵਾਨ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਅਕਤੀ ਬਣ ਗਏ ਹਨ; ਆਇਤ-ਉੱਲਾ ਸ਼ਈਆ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਲਈ ਅਤੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਲਈ। ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਮੰਚ ਉਤੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਗਿਆਤ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ ਅਤੇ ਦੋਵਾਂ ਉਤੇ ਹੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋਖੀਆਂ ਵਲੋਂ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਅਤੇ ਹਤਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ਖਿਮਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਲਾਏ ਗਏ ਹਨ।

ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ 'ਘੱਟ ਜਾਣਕਾਰੀ' ਵੀ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਗਲਤ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਤਰੋੜੀ ਮਰੋੜੀ ਗਈ ਹੈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਅਚਾਨਕ ਉਭਾਰ ਪੂਰਨ ਤੌਰ ਤੇ ਇਕ ਬੁਝਾਰਤ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਿਆਨਕ ਰੰਗਾਂ ਵਿਚ ਚਿਤ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜੇਹੇ ਦੈਂਤ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਜਿਸ ਦਾ ਇਕੋ ਇਕ ਮਨੋਰਥ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਉਤੇ 'ਸਿੱਖਸ਼ਾਹੀ' ਠੋਸਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸਗੋਂ ਅਜਿਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਅਨਿਆਂ ਹੈ, ਜੋ ਸਿਖ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚਲੇ ਇਸ ਵਿਲੱਖਣ ਕ੍ਰਿਸ਼ਮੇ ਨੂੰ ਸਮਝਣ ਦੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਰਖਦੇ ਹਨ।

ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਹਨ। ਉਹ ਇਕ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿਚੋਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਸਮੀ ਵਿਦਿਆ ਬਹੁਤ ਘੱਟ ਹੈ। ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਚੁਣਿਆਂ। ਕਾਫ਼ੀ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਉਹ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਕੇਵਲ ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਜੋ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੁੰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਂਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਨਵ-ਚੇਤਨਾ ਦੇ ਮੁਖ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ

ਦਰਸਾਏ ਗਾਡੀ-ਰਾਹ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਾਣ ਸਤਿਕਾਰ ਵਧਿਆ। ਪਿਛੋਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦਲਾਂ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਧ ਰਹੀ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਿਯਤਾ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਵਾਰੋ ਵਾਰੀ ਕਾਂਗ੍ਰਸੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧੜਿਆਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁਧ ਕਈ ਵੇਰ ਕੁਬੋਲ ਬੋਲੇ ਸਨ) ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ ਨਾਲ ਟਕਰਾਅ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਾਇਦ ਦੁਨੀਆਂ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਂ ਈ ਨਾ ਸੁਣ ਸਕਦੀ। ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਤਰਾਜ਼ ਧਾਰਮਿਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦੇ ਸਨ, ਸਿਖ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਦੇ ਗਲਤ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਧਰਮ-ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਭੰਡੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਹ ਟਕਰਾਅ ਖ਼ੂਨੀ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੀ ਦਲਦਲ ਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਖੜਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ-ਦੋਖੀ ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਅਜੇਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਚਿਤ੍ਰਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜੋ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੇ ਅਗਵਾ ਕਰਨ, ਮਾਨਵ-ਹਤਿਆ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਹਮਾਇਤੀ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੋਈ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਜੇਹੇ ਦੋਸ਼ ਆਮ ਗੈਰ-ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿਚ ਘਰ ਕਰ ਗਏ ਹਨ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਭ ਕੁਝ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਸਿਧੀ ਪੂਰਨ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਸਹੀ ਸੋਝੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਸਾਡੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਵਿਚ ਇਹ ਘਾਟ ਸਤਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ ਨੇ ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਉਤਪਤੀ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮੁਖੀ ਬਨਣ, ਖਾਲਸਾ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਦੀ ਸੁਰਜੀਤੀ ਵਿਚ ਨਿਭਾਈ ਭੂਮਿਕਾ ਅਤੇ ਸਿਖ ਸਮਾਜਕ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪੈੜ ਕੱਢੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸਥਿਤੀਆਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਪਰੋਕਤ ਸਭ ਕੁਝ ਸੰਭਵ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਧਿਐਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਅਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਗੈਰ-ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ੀ ਲੋਕ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੋਜ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਣ।

ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ **ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ**
ਮਾਰਚ 15, 1983. ਮੈਂਬਰ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ

ਭੂਮਿਕਾ

"ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਏਜੰਟ ਹੈ !" "ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਏਜੰਟ ਹੈ !" "ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਦਾ ਏਜੰਟ ਹੈ !" "ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਤਲਵੰਡੀ (ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ) ਦਾ ਏਜੰਟ ਹੈ !" ਅਤੇ "ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਅਤਿਵਾਦੀ ਹੈ, ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਾਬੇ, ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਏ ਕਤਲਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੈ !"

ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਪ੍ਰੈਲ 1978 ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ-ਸਿਆਸੀ ਰੰਗਮੰਚ ਉਤੇ ਉਭਰਨ ਵੇਲੇ ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣੇ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਰਾਜਸੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕ ਦੀ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਤੀ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨੂੰ ਟੁੰਬਣ ਲਈ ਕਾਫ਼ੀ ਹਨ। ਅਜਿਹੇ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਨੂੰ ਜਾਨਣਾ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਭਾਸਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਆਖਰ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ' ਕੀ ਚੀਜ਼ ਹੈ ਜੋ ਇਕੋ ਸਮੇਂ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਪਾਰਟੀ, ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਕੇਂਦ੍ਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਹੁਣ ਰਾਸ਼ਟ੍ਰਪਤੀ) ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਇਕ ਨਾ ਇਕ ਧੜੇ ਦਾ ਏਜੰਟ ਗਰਦਾਨਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਸੰਤ ਅੱਜ ਵੀ ਇਕ ਬੁਝਾਰਤ, ਇਕ ਗੁੰਝਲ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਹੋਣੇ ਸੁਭਾਵਕ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹ ਪਿਛਲੇ ਲਗਭਗ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੋਂ ਚੱਕਰ ਲਾ ਰਹੇ ਸਨ । ਪੱਤ੍ਰਕਾਰੀ ਦੇ ਕਿੱਤੇ ਵਿਚ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਪ੍ਰੈਲ 1978 ਵਿਚ ਹੋਏ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਵੱਖ ਵੱਖ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੈਸੀਅਤਾਂ ਵਿਚ ਨੇੜਿਓਂ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਰਾਹੀਂ ਇਸੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਰਕ ਅਤੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਦੀ ਬੁਝਾਰਤ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਨੇੜਿਓਂ ਡਿੱਠਾ ਸੰਤ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਕਦੇ ਵੀ ਏਨੇ ਭਿਆਨਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਜਿੰਨਾ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਾਚਾਰ ਪੱਤਰਾਂ ਨੇ ਚਿਤ੍ਰਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਅੱਜ ਵੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਹਿੰਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕਾਤਲ ਕੌਣ ਹੈ ? ਇਹ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਹੀ

ਜਾਂਦਾ ਹੈ ! ਪ੍ਰੰਤੂ ਹਾਲ ਦੀ ਘੜੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਦਰਸਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ।

ਸਮਕਾਲੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਰਚਨਾ ਅਤਿਅੰਤ ਕਠਿਨ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਤਿਹਾਸ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਕਈ ਵੇਰ ਅਚੇਤ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸੁਖਾਵੀਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ । ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਟਿਪਣੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਸੰਪੂਰਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ । ਸਮਕਾਲੀ ਇਤਿਹਾਸ ਰਚੇਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਧਿਐਨ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਕਈ ਵੇਰ ਵਰਤਮਾਨ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦਲਾਂ ਦੀ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਿਆ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ । ਇਸੇ ਲਈ ਸਮਕਾਲੀ ਇਤਿਹਾਸ ਰਚਨਾ ਖੰਡੇ ਦੀ ਧਾਰ ਤੇ ਚੱਲਣ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ । 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਨਿਰਪੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਾਰੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਥਨ ਪਿਛੋਂ ਬਣੀ ਮਨੌਤ ਅਥਵਾ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਨੂੰ ਹੀ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ । ਇਸ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਆ ਦੌਰਾਨ ਨਿੱਜੀ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਰ੍ਹੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ।

'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਸੰਤ ਜਾਂ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਸਬੰਧੀ ਵਰਤਮਾਨ ਪੁਸਤਕ ਅੰਤਿਮ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੇ ਭਵਿਖ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਕਾਂ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਖੋਜ ਲਈ ਇਹ ਮੁਢੱਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪੁਸਤਕ ਵਜੋਂ ਉਤਸ਼ਾਹ ਦਾ ਸੋਮਾ ਬਣ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇਸ ਯਤਨ ਨੂੰ ਸੁਕਾਰਥਾ ਸਮਝਾਂਗਾ ।

ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਅਥਵਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥਾ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਬੰਧੀ ਇਹ ਮੁਢੱਲਾ ਯਤਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਭਾਈ ਰਛਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਜੋ ਵਡਮੁੱਲੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ ਉਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਿਤੱਗਯ ਹਾਂ । ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਵਿਉਂਤ-ਬੰਦੀ, ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਅਤੇ ਅੰਤਮ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ ਨਿਸਚਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪਣੇ ਭਰਾਤਾ ਸ: ਪ੍ਰਿਥੀਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ, ਸੰਪਾਦਕ, ਸਪਤਾਹਿਕ 'ਅਜੀਤ' (ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ) ਅਤੇ ਭੂਤਪੂਰਵ ਡਾਇਰੈਕਟਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਟੇਟ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਟੈਕਸਟ ਬੁਕ ਬੋਰਡ ਦਾ ਦਿਲੋਂ ਆਭਾਰੀ ਹਾਂ । ਪੁਸਤਕ ਦਾ 'ਪ੍ਰਵੇਸ਼' ਲਿਖ ਕੇ ਆਧੁਨਿਕ ਪਤ੍ਰਕਾਰੀ ਦੇ ਪਿਤਾਮਾ ਸ: ਖੁਸ਼ਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਉਤਸ਼ਾਹ ਬਖਸ਼ਿਆ ਹੈ, ਉਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਾਰਦਿਕ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ ।

ਜਲੰਧਰ
ਮਾਰਚ 31, 1983. ਸਤਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ

ਭਾਗ ਪਹਿਲਾ

ਭਿੰਡਰਾਂ ਗਾਥਾ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਭਿੰਡਰਾਂ ਗਾਥਾ

'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ' ਸ਼ਬਦ ਅਜ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਕਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਅਖਾਉਤੀ ਅਤਿਵਾਦ ਅਤੇ ਵੱਖਵਾਦ ਦੇ ਉਥਾਨ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਹਨ, ਕਈ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤਵਾਦ ਦੀ ਪੁਨਰ ਸੁਰਜੀਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅਨਜਾਣ ਇਸ ਨੂੰ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹਿੰਸਕ ਟੋਲਾ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਉਮੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਵੀ ਬਣਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਇਤਿਹਾਸਕ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ' ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਚਕਰ-ਵਰਤੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਕੰਮ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਰਾਹ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਰਹਿਤ ਧਾਰਨੀ ਸਿਖ ਬਨਾਉਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ (1803—1930 ਈ:) ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਭਿੰਡਰ ਕਲਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ (ਹੁਣ ਫਰੀਦਕੋਟ) ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣਾ ਪਿਛੋਕੜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਚਲਾਈ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਨਾਲ ਜੋੜਦੇ ਸਨ।

ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ' ਨੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਹਾਕੇ ਦੇ ਆਰੰਭ (1905 ਈ:) ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਪੁਨਰ-ਸੁਰਜੀਤੀ ਦੀਆਂ ਚੱਲ ਰਹੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਜਿਹਾ ਕਿ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਲਈ ਰਹਿਤੀਏ ਸਿੰਘ ਸਜਾ ਕੇ ਚੰਗਾ ਆਧਾਰ ਬਣਾਇਆ। ਸਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਪੰਜਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਕੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਚਾਬੀਆਂ, ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਾਗ ਅਤੇ ਜੈਤੋ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਲੱਗੇ। ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਚਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਮੇਂ

ਦੀ ਲੋੜ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਸਿਖੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕਤਾ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਣ ਦੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਥਾਂ ਤੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰਨ ਦੀ ਬਜਾਏ ਥਾਂ ਥਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪਰਪਾਟੀ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ । ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਚਕਰਵਰਤੀ ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਹੁਤੇ ਟਿਕੇ ਟਿਕਾਣੇ ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਗੁਰ-ਗਿਆਨ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀਆਂ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕਥਾ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਇਆ ਕਿ ਜੈਤੋ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਦੌਰਾਨ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਤ ਸੁਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਏਨੀ ਵਧ ਗਈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਿਧੀ ਆਪਣੇ ਪਿੱਤਰੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਕੇ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਉਹ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਕਹਾਉਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਵੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਕਹਾਉਣ ਵਿਚ ਗੌਰਵ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ।[1] ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਅਨਿੰਨ ਸੇਵਕ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਖਸ਼ੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ' ਉਪ-ਨਾਮ ਜੋੜਨ ਨੂੰ ਹੀ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਉਹ ਪਿੰਡ ਅਖਾੜਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਜੰਮ ਪਲ ਸਨ। ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ 1930 ਈ: ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਲਗਭਗ 40 ਸਾਲ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਬਾਹੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ' ਤੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਸ਼ਬਦ ਓਤਪੋਤ ਹੋ ਗਏ । ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਅਤੇ (ਅਜ ਕਲ) ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵੀ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਕਰਕੇ ਹੀ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

---

1. ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਜੋੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਨਵੀਂ ਨਹੀਂ। ਮਿਸਲਾਂ ਸਮੇਂ ਸ: ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਪਿੰਡ ਆਹਲੂ ਕਰਕੇ 'ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ' ਕਹਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਭ ਭਾਈ ਬੰਦ ਕਲਾਲਾਂ ਨੇ ਵੀ 'ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ' ਸ਼ਬਦ ਅਪਨਾ ਲਿਆ । ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮ-ਗੜ੍ਹੀਆ ਦੀ ਸੂਰਬੀਰਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਭ ਤਰਖਾਣ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਕਹਾਉਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਤਰਖਾਣ ਜਾਤ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਸਿਖ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ' ਕਹਾਉਣਾ ਪਸੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ।

(ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 1034(

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਭੱਟ ਵਹੀ ਭਾਦਸੋਂ, ਪਰਗਨਾ ਥਾਨੇਸਰ ਅਨੁਸਾਰ "ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਲ ਦਸਵਾਂ ਬੇਟਾ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਕਾ, ਪੋਤਾ ਗੁਰ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਕਾ, ਪੜਪੋਤਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਕਾ, ਸੂਰਜਵੰਸ਼ੀ, ਗੋਸਲ ਗੋਤਰ, ਸੋਢੀ ਖੱਤਰੀ, ਬਾਸੀ ਆਨੰਦਪੁਰ, ਪਰਗਨਾ ਕਹਿਲੂਰ ਨਾਂਦੇੜ, ਤਦ ਗੋਦਾਵਰੀ, ਦੇਸ਼ ਦੱਖਣ, ਸੁਕਲ ਪੱਖ, ਬੁੱਧਵਾਰ ਕੇ ਦਿਹੁੰ, ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਸੇ ਬਚਨ ਹੋਇਆ, ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਆਓ। ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਲੈ ਆਏ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਾਂਚ ਪੈਸੇ, ਏਕ ਨਾਰੀਅਲ ਆਗੇ ਭੇਟਾ ਰਖਾ ਮਥਾ ਟੇਕਾ, ਸਰਬਤ ਸੰਗਤ ਸੇ ਕਹਾ, ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਜਗਹ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਕੋ ਜਾਨਨਾ, ਜੋ ਸਿਖ ਜਾਨੇਗਾ, ਤਿਸ ਕੀ ਘਾਲ ਥਾਇੰ ਪਏਗੀ, ਗੁਰੂ ਤਿਸ ਕੀ ਬਹੁੜੀ ਕਰੇਗਾ, ਸਤਿ ਕਰ ਮਾਨਨਾ।"[1] ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ।

ਭਾਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਬਾਣੀ ਨੂੰ 'ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਹਿਬਾਨ ਵੀ 'ਸਬਦ ਗੁਰੂ' ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਵੇਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਰਾਗ ਨਟ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ :

> "ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਹੈ ਬਾਣੀ
> ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਾਰੇ।"
>
> (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੯੮੨)

'ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ' ਅਤੇ 'ਧੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ' ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਦੇ ਮੂਰਤੀਮਾਨ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦਾ ਵੀ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ। ਇਸ

---

1. Guninder Kaur—The Guru Granth Sahib, Its Physics and Meta physics, P-20.

ਉਪਰੰਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਲਈ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਈਆਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਤੱਕ ਨਿਵੇਕਲਾ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ 'ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ' ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਸੰ+ਪ੍ਰ+ਦਾ+ਯ, ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ "ਭਲੀ ਭਾਂਤ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਦੇਈਦਾ ਆਇਆ ਹੋਵੇ।"[1] ਰਹੱਸਵਾਦੀਆਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੋਇਆ ਗੁਰ-ਉਪਦੇਸ਼, ਜਿਸ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅਰਥ ਤੱਕ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਉਹ 'ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ' ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧੁਰੋਂ (ਭਾਵ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ) ਚਲਦੀ ਆਈ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਟਕਸਾਲੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 'ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ।'

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਚਾਰਣ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਹੀ ਆਰੰਭ ਹੋ ਕੇ ਬਾਕੀ 6 ਗੁਰੂਆਂ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤ 'ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ' ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ 'ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ' ਦੇ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਹੀ ਦਰਜ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਜਪੁ ਜੀ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਕਰਕੇ ਕੁੱਜੇ ਵਿਚ ਸਮੁੰਦਰ ਸਾਂਭ ਲਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ' ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਰਵ-ਉਤਮ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਸੋਝੀ ਲਈ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੱਧਰ ਉਚਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਵਿਆਖਿਆ ਕਠਿਨ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਸਰਲ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਭਾਸਣ ਲੱਗੀ। 'ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ' ਰਾਹੀਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਗੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰਬਾਨੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਭਾਵੇਂ ਬਾਕੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਉਚਾਰੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਹੀ ਇਕ ਭਾਗ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਵੇਲੇ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਰਾਹੀਂ ਵਿਆਖਿਆ ਜੋਬਨ ਤੇ ਸੀ।

ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਮਝੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਰੰਭ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ

---

1. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ (ਡਾ:), ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ, ਪੰਨਾ 282.

ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਸਨ, ਭਾਵੇਂ ਉਦਾਸੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਰੰਭਿਆ । ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦਾ ਪੰਥ ਬਣ ਗਿਆ ਜੋ 'ਉਦਾਸੀ ਪੰਥ' ਕਹਾਉਣ ਲੱਗਾ । ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਇਸ ਪੰਥ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਆਗੂ ਹੋਏ । ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤਾ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸੇਵਕ—ਬਾਲੂ ਹਸਨ, ਅਲਮਸਤ, ਫੂਲੇ ਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਗੋਇੰਦਾ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਚਾਰ ਧੂੰਏਂ[1] ਉਦਾਸੀਆਂ ਦੇ ਥਾਪੇ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਧੂੰਇਆਂ ਅਤੇ 6 ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ[2] ਨੂੰ ਮਿਲਾ ਕੇ ਦਸਨਾਮੀ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ।

ਉਪਰੋਕਤ ਚਾਰ ਧੂੰਇਆਂ ਅਤੇ ਛੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸਦਕਾ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂਆਂ ਨੇ ਸੈਂਕੜੇ ਡੇਰੇ, ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਅਖਾੜੇ ਕਾਇਮ ਕਰ ਲਏ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਪੰਥ ਦਾ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਹੈ । ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀਨ ਮੱਤ ਦੇ ਮਹੰਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਡਰੋਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਨਾ ਆ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਖਾੜਿਆਂ ਅਤੇ ਡੇਰਿਆਂ ਨਾਲ ਲਗਦੀਆਂ ਜਗੀਰਾਂ, ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਤੋਂ ਹੱਥ ਨਾ ਧੋਣਾ ਪਵੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਖਾੜਿਆਂ, ਕੇਂਦਰਾਂ ਅਤੇ ਡੇਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਰੂਪ ਚੁੱਕ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਤੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ।

ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਦਾਸੀ ਮੱਤ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕੋਨੇ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦੇ ਯੋਗਦਾਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਉਦਾਸੀਨ ਮੱਤ ਵਿਚ ਵਿਦਵਾਨ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵੀ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈ ਅਜੇ ਵੀ ਕਥਾ ਅਤੇ ਵਖਿਆਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਕਥਾ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਥਾ, ਵਖਿਆਨ ਵੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਾਂਗ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਿਖਤੀ ਟੀਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ ।

---

1. "ਧੂੰਆਂ"—ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਦੀ ਗੱਦੀ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ । ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ, ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 670.

2. ਛੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਹਨ : ਸੁਥਰੇ ਸ਼ਾਹੀ, ਸੰਗਤ ਸ਼ਾਹੀਏ, ਜੀਤ ਮਲੀਏ, ਬਖਤ ਮਲੀਏ, ਭਗਤ ਭਗਵਾਨੀਏ, ਮੀਹਾਂ ਸ਼ਾਹੀਏ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਤਿੰਨ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਏ ਸਾਹਿਬ, ਇਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਦੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਹਨ ।
(ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ, ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 9)

ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਵੇਲੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੱਲ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਇਹ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਮੂਲ ਸਰੂਪ ਕਾਵਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਰੱਖ ਕੇ, ਉਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਥਾ ਰਾਹੀਂ ਲੋਕ ਬੋਲੀ ਵਿਚ ਕਰਕੇ, ਵਧੇਰੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਹਿਜ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਇਕ ਕਦਮ ਅੱਗੇ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਉਥੇ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਵਲੋਂ ਚਲਾਏ ਜਾ ਰਹੇ ਉਦਾਸੀ ਮਤ ਨੂੰ ਵੀ ਠੱਲ੍ਹ ਪਾਈ। ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਭਾਰਤ ਭਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਾਈ (22) ਮੰਜੀਆਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਮੰਜੀਆਂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਵੀ ਧਿਆਨ ਰਖਿਆ ਕਿ ਮੰਜੀ ਬਰਦਾਰ ਉਹੋ ਸਿਖ ਹੋਣ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਣ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਸਕਣ। ਮੰਜੀ ਬਰਦਾਰਾਂ[1] ਨੇ ਵੀ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਥਾ ਅਤੇ ਵਖਿਆਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਭਾਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਤਿ-ਸਰਲ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਲੋਕ, ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਕੋਈ ਵੱਖਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਸਥਾਪਿਤ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ।

ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਈਆਂ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਹੇਠ ਹੋਈ, ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਪਰਪਾਟੀ ਤੋਰੀ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆਦਿ

---

1. ਬਾਈ ਮੰਜੀ ਬਰਦਾਰ ਇਹ ਸਨ :

1. ਅੱਲਾਯਾਰ	12. ਫੇਰਾ
2. ਸੱਚਨ ਸੱਚ	13. ਬੂਆ
3. ਸਾਧਾਰਣ	14. ਬੇਣੀ
4. ਸਾਵਣ ਮੱਲ	15. ਮਹੇਸਾ
5. ਸੁੱਖਣ	16. ਮਾਈਦਾਸ
6. ਹੰਦਾਲ	17. ਮਾਣਕ ਚੰਦ
7. ਕੇਦਾਰੀ	18. ਮੁਰਾਰੀ
8. ਖੇਡਾ	19. ਰਾਜਾਰਾਮ
9. ਗੰਗੂ ਸ਼ਾਹ	20. ਰੰਗ ਸ਼ਾਹ
10. ਦਰਬਾਰੀ	21. ਰੰਗਦਾਸ
11. ਪਾਰੋ	22. ਲਾਲੋ

ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਥਾ ਵੀ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।[1] ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ, (ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਥਾਪੇ ਗਏ) ਨੇ ਵੀ ਗੁਰਮਤਿ-ਦਰਸ਼ਨ, ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ ਸਿਧਾਂਤ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਹੋਰ ਸਰਲ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ੈਲੀ ਭਾਵੇਂ ਇਕ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਫਰਕ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਾਵਿ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਉਥੇ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕ ਬੋਲੀ ਰਾਹੀਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਪਰਪਾਟੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਿਆ। ਡਾ: ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ 'ਭਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ' ਦਾ ਨਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਕਾਲ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਪੋਤਰੇ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਭਰਾ ਪਿਰਥੀ ਚੰਦ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸੋਢੀ ਮਿਹਰਬਾਨ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਮਿਹਰਬਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ। ਉਹ ਗੁਰ-ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਚੰਗਾ ਉਦਮ ਕੀਤਾ ਭਾਵੇਂ ਉਸ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੇ ਸਮਾਨੰਤਰ ਗੱਦੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸੀ। ਮਿਹਰਬਾਨ ਦੇ ਪੁਤਰਾਂ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇ ਚਤੁਰਭੁਜ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ 'ਪਰਮਾਰਥ' ਕਹਿ ਕੇ ਪਰਚਾਰਿਆ। ਹਰਿ ਜੀ ਤੇ ਚਤੁਰਭੁਜ ਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਚੰਗੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਿਧ ਹੋਏ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਚਤੁਰਭੁਜ ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ।

ਚੌਥੇ ਅਤੇ ਪੰਜਵੇਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਸੰਦ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਈ। ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਵੇਲੇ ਅਰੰਭ ਹੋਈ ਮੰਜੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਪਿਛੋਂ ਨੌਵੇਂ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਕਾਲ ਤੱਕ ਬਾਣੀ ਦਾ ਆਵੇਸ਼ ਬੰਦ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਯਤਨ ਜਾਰੀ ਰਹੇ। ਮਸੰਦ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਰਾਇ ਜੀ ਨੇ, ਸੁਥਰੇ ਸ਼ਾਹੀ, ਸੰਗਤ ਸ਼ਾਹੀਏ ਅਤੇ ਭਗਤ ਭਗਵਾਨੀਏ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪ ਦੇਸ਼ ਰਟਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ 'ਮੀਹਾਂ ਸ਼ਾਹੀ' ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਉਦਾਸੀ ਕੇਂਦਰ

1. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ (ਡਾ:), ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ, ਪੰਨਾ 5.

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਮਸੰਦ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਵੀ ਕੁਝ ਕੁ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਜੁਝੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਉਦਾਸੀ ਪੰਥ ਦਾ ਗੁਰੂ ਘਰ ਤੋਂ ਨਿਖੇੜਾ ਮੁਕੰਮਲ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਸੰਦ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਗਿਰਾਵਟ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵੱਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਪਿਆ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ-ਪੰਜਾਬੀ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਨੇੜ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਕਾਰਨ ਪੰਜ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਖੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਇਹ ਸਿਖ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਾਲ ਗਿਆਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਵੀਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੋਢੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅਨੁਆਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲਾ ਪੰਥ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲੱਗਾ। ਨਿਰਮਲੇ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦਾ ਇਕ ਅੰਗ ਹਨ। ਇਹ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀਆਂ ਵਾਂਗ ਅਖਾੜਿਆਂ, ਧਰਮ ਧੁਜਾ ਕੇਂਦਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਨਿਰਮਲੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਮੌਖਿਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਟੀਕਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਵੀ ਲਿਖੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ (ਕਰਤਾ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਆਦਿ) ਅਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ 'ਉਦਾਸੀ' ਹੋਏ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਅਤੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਦਵਾਨ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਨਿਰਮਲਾ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸ਼ੈਲੀ ਭਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਪ੍ਰਮਾਰਥ ਪ੍ਰਣਾਲੀ, ਮਸੰਦ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਆਦਿ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਭਿੰਨ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਚੱਲੀ, ਜੋ ਉਪਰੋਕਤ ਸਭ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਅਤੇ ਚਿਰ-ਜੀਵੀ ਸਿੱਧ ਹੋਈ ਹੈ।[1] ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਅਰੰਭੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਗਿਆਨੀਆਂ ਅਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਇਕਰਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਜੰਗ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਉਹ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੀ 'ਧੁਰ ਦੀ ਬਾਣੀ' ਦੇ ਅਰਥ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣਗੇ। ਜਦੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰਬੰਸ ਵਾਰ ਕੇ ਅਤੇ ਜੰਗ-ਯੁੱਧਾਂ ਤੋਂ ਵਿਹਲੇ ਹੋ ਕੇ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਸਾਬੋ-ਕੀ-ਤਲਵੰਡੀ (ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ) ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ

1. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ (ਡਾ:), ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ, ਪੰਨਾ 9.

ਪੜ੍ਹਾਉਣ। ਇਸ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਧੀਰ ਮੱਲ ਪਾਸੋਂ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਲਿਆਂਦੀ ਜਾਵੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਦੂਸਰਾ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋ ਥਾਂ ਖਾਲੀ ਛੱਡੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ 25 ਸਿਖ ਧੀਰ ਮੱਲ ਕੋਲ ਪੁੱਜੇ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਧੀਰ ਮੱਲ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਦਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਰੂਪ ਦੇਣ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, 'ਇਹ ਬੀੜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਵੇਂ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਆਪ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹਨ। ਆਪ ਕੰਠੋਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਰਚ ਲੈਂਦੇ? ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਵਡਿਆਂ ਦੀ ਅਮਾਨਤ ਕਿਉਂ ਖੋਂਹਦੇ ਹਨ?'[1] ਜਦੋਂ ਸਿਖ ਨਿਰਾਸ਼ ਮੁੜ ਆਏ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖਾਰੀ ਲਾ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੰਠੋਂ ਉਚਾਰਨੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। 'ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਦੇ ਅਵੇਸ਼ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਰਹਿਰਾਸ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ ਤੱਕ ਗੁਰਬਾਣੀ ਲਿਖੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਇਸ ਦੇ ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਵੇਰੇ ਜਿੰਨੀ ਬਾਣੀ ਲਿਖਾਉਂਦੇ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਸ਼ਾਮ ਵੇਲੇ ਕਰ ਦੇਂਦੇ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਹੇਠ ਲਿਖੇ 48 ਸਿੰਘ ਸਨ, ਜੋ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ 'ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਦੇ ਅਰਥ ਸੁਣਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ:

1. (ਗਿਆਨੀ) ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ, ਗ੍ਰੰਥੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਲੌਂਗੋਵਾਲ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ
2. ਗਿਆਨੀ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ
3. ਗਿਆਨੀ ਬਿਨੋਦ ਸਿੰਘ ਜੀ
4. ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ
5. (ਗਿਆਨੀ) ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ (ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੋਢੀ)
6. ਸਾਹਿਬ ਰਾਮ ਕੋਇਰ ਜੀ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ
7. ਗਿਅਨੀ ਦਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਮਹਿਮਾ ਸਰਜਾ ਦੇ ਬਰਾੜ)
8. ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

---

1. ਸੰਤ (ਗਿਆਨੀ) ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ', ਖਾਲਸਾ ਜੀਵਨ, ਪੰਨਾ 11.

9. ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ
(ਰੂਪ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਰੂਪੇ ਤੋਂ)
10. ਭਾਈ ਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਦੀਨੇ ਵਾਲੇ
11. ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੀਂਦ ਵਾਸੀ
12. ਭਾਈ ਭੀਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਠਿੰਡਾ
13. ਭਾਈ ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰੀ
14. ਭਾਈ ਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ] ਰੰਗਰੇਟੇ
15. ਭਾਈ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ]
16. ਭਾਈ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਧਰਮਕੋਟ
17. ਭਾਈ ਰਾਮਸਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮੀਰਾਂਕੋਟ
18. ਭਾਈ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਦਿੱਲੀ
19. ਭਾਈ ਜਗਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਅੰਬਾਲਾ
20. ਭਾਈ ਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮਣੀ ਮਾਜਰਾ
21. ਭਾਈ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮਾਜਰਾ
22. ਭਾਈ ਬਿਸ੍ਰੰਭਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਉਜੈਨ ਪੁਰੀ
23. ਭਾਈ ਹਰਗੋਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਉਜੈਨ
24. ਭਾਈ ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਕਵਿਰਾਜ ਗੁਰੂ ਕੇ ਘਾਹੀ, ਪਿੰਡ ਨੁਸ਼ਹਿਰਾ ਪੰਨੂਆਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
25. ਭਾਈ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗਜ਼ਲਾਂ ਵਾਲੇ (ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)[1]
26. ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਚੌਰਦਾਰ
27. ਭਾਈ ਰਾਏ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਰਾਮਪੁਰ
28. ਭਾਈ ਮੱਖਣ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਨਾਭਾ
29. ਭਾਈ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਐਤੀਆਣਾ
30. ਭਾਈ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਿੰਡਰ ਕਲਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ
(ਵਰਤਮਾਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ)[2]
31. ਭਾਈ ਸੁਜਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਰੋਪੜ
32. ਭਾਈ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬੋਪਾਰਾਏ ਕੋਟ
33. ਭਾਈ ਅਕਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਅਖਾੜਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ[3]

---

1. ਆਮ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਰਵਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਮਹਿਮਾ ਵਿਚ ਕਈ ਗਜ਼ਲਾਂ ਰਚੀਆਂ, ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਛਕਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਚਲੇ ਆ ਰਹੇ ਸੀਨਾ-ਬ-ਸੀਨਾ ਕਥਨ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਉਪ੍ਰੰਤ 'ਭਾਈ ਨੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗਜ਼ਲਾਂ ਵਾਲੇ' ਕਰਕੇ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਸਨ।
2. ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਨ।
3. ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਜੰਮ-ਪਲ ਸਨ।

34. ਭਾਈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ
35. ਭਾਈ ਦਇਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ
36. ਭਾਈ ਬਖਤਾਵਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੋਢੀ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਸਿਬ
37. ਭਾਈ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ
38. ਭਾਈ ਸੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ
39. ਭਾਈ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ
40. ਭਾਈ ਅਚਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਕਾਸ਼ੀ,
ਤਲਵੰਡੀ-ਸਾਬੋ-ਕੀ (ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ)
41. ਭਾਈ ਜੈ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਸਵਾਈ' (ਜੈਪੁਰੀ ਰਾਜਾ)
42. ਭਾਈ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਜੋਧਪੁਰ,
43. ਭਾਈ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
44. ਭਾਈ ਵਸਾਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਚੋਹਲਾ ਸਾਹਿਬ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)
45. ਭਾਈ ਕਨ੍ਹਈਆ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਤਖਤੂਪੁਰਾ
46. ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਨਾਭਾ, ਪਟਿਆਲਾ, ਜੀਂਦ
47. ਭਾਈ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਫੂਲ ਬੰਸ
48. ਭਾਈ ਮਲਿਆਗਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤੋਖੀ ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਾਬੋ-ਕੀ-ਤਲਵੰਡੀ ਵਿਖੇ 9 ਮਹੀਨੇ 9 ਦਿਨ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਅਤੇ ਅਰਥਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ।[1]

ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਸਰੂਪ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਆਖਿਆ ਸਰਵਨ ਕਰ ਰਹੇ 48 ਸਿੰਘ ਬਿਦੇਹ ਮੁਕਤ[2] ਹੋ ਗਏ । ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਜੇ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ ਬਿਦੇਹ ਮੁਕਤ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੇ

---

1. ਇਹ ਕੰਮ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ 1762 ਦੀ ਕੱਤਕ ਸੁਦੀ ਪੂਰਨਮਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੰਮਤ 1763 ਦੀ ਸਾਵਣ 23 ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ '੧ਓ ਸਤਿਨਾਮ' ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 'ਅਠਾਰਹ ਦਸ ਬੀਸ' ਤੱਕ ਦੀ ਬਾਣੀ 9 ਮਹੀਨੇ 8 ਦਿਨ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀ ।
(ਸ੍ਰੀ ਅਮੀਰ ਭੰਡਾਰ, ਪੰਨਾ 54—55)
2. ਬਿਦੇਹ ਮੁਕਤ ਤੋਂ ਭਾਵ ਅਜਿਹੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਤੋਂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੋਝੀ ਨਾ ਰਹੇ ਭਾਵ ਸਰੀਰਕ ਕਸ਼ਟ ਜਿਸ ਤੇ ਅਸਰ ਨਾ ਕਰਨ । "ਜਿਸ ਦਾ ਦੇਹਾਭਿਮਾਨ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।" (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ, ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 870)

ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਇਹ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਟਕਸਾਲ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਇਸ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਿਦੇਹ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਦੇਣੀ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਬਿਦੇਹ ਮੁਕਤ ਹੀ ਨਾ ਹੋ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਟਿਆ ਜਾਵੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪਏਗਾ। ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਕਚਿਆਈ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੀਸ ਵੀ ਧੜ ਨਾਲੋਂ ਅੱਡ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।

ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ 'ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਕਾਸ਼ੀ' ਦਾ ਵਰ ਬਖਸ਼ਿਆ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕਾਸ਼ੀ ਜਾ ਕੇ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਜੋ ਇਥੇ ਬੈਲ ਬੁੱਧ ਵਾਲਾ ਵੀ ਪੜ੍ਹੇਗਾ ਉਸ ਨੂੰ ਵੀ ਛੇਤੀ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੀ।[1] ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਵਰੋਸਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ 1707 ਈ: ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਲਿਖਾਈ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮੇਤ 2200 ਸਿੰਘ ਸਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ 'ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਦੀ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਕੇ ਸੁਣਾਈ ਸਗੋਂ ਜਾਪੁ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਰਥ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਅਤੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਦਰਜ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕਰਕੇ ਸੁਣਾਏ ਅਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹੋਰ ਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਪਰਬੀਨ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਵੇ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਦਰਸਾਏ ਅਰਥਾਂ ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸਭ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਮਧੱਮ ਪੈ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਗੌਰਵ ਇਹੋ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ ਮੋਹਰ-ਛਾਪ ਹੈ। ਇਹ ਅਰਥ ਗੁਰੂ ਮੁਖ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸੀਨਾ-ਬ-ਸੀਨਾ ਤੁਰ ਰਹੇ ਹਨ।

---

1. "ਇਹ ਹੈ ਪ੍ਰਗਟ ਹਮਾਰੀ ਕਾਸ਼ੀ। ਪੜ੍ਹ ਹੈ ਇਹਾਂ ਢੋਰਿ ਮਤਿ ਰਾਸੀ।
ਲੇਖਣ ਸੁਣੀ ਕਵਿੰਦ ਗਿਆਨੀ। ਬੁਧ ਸਿੰਧ ਹ੍ਵੈ ਹੈ ਇਤ ਆਨੀ।
ਭੰਗੂ, ਰਤਨ ਸਿੰਘ—ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਪੰਨਾ 72.

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤੇ ਅਰਥਾਂ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਮਾਨੋ ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਵਿਲਖਣਤਾ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਰਲ ਅੱਖਰੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ। ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਵੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਥਾ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰਮਤਿ ਅਨੁਕੂਲ ਸਾਖੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ।[1] ਇਸੇ ਲਈ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ ਅਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸਾਖੀਆਂ ਅਤੇ ਕਥਾ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਅਤੇ ਟੀਕਿਆਂ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿਛੋਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਨਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਸਬੰਧਤ ਰਹੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤੀ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਨਰੋਈ ਵਿਆਖਿਆ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕਈ ਪੰਡਤ ਅਤੇ ਮੌਲਾਨੇ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਏ।[2] ਇਸੇ ਲਈ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਕਈ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਿਖਣ ਲਈ ਵੀ ਪੁਜਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ :

"ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਭੀ ਸੁਨੇ ਤੁਹਾਈ।
ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੇ ਅਰਥ ਮੁਹਾਈ।
ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਥੇ ਜੈਸ ਸੁਨਾਏ।
ਰਾਖੇ ਉਸ ਦਿਲ ਮਾਹਿ ਬਸਾਏ।
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਕੇ ਅਰਥਨ ਕੇਰੀ।
ਤਿਸ ਤੇ ਚਾਲੀ ਰੀਤਿ ਅਗੇਰੀ।
ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਕੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਹੈ।
ਅਰਥ ਗਿਆਨੀ ਸਭੀ ਗਾਇ ਹੈ।"[3]

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਦਰਜ 'ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ' ਦੇ ਅਰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਵਰੋਸਾਏ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ

1. ਤਾਰਨ ਸਿੰਘ (ਡਾ:), ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ, ਪੰਨਾ 452.
2. ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ, ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਪੰਨਾ 124.
3. ਫਤਹ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ, ਸਿਦਕੀ ਪੁਤਲਾ, ਪੰਨਾ 13 ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਨਾਲ।

ਜੀ ਨੇ ਸੀਨਾ-ਬ-ਸੀਨਾ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਤੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਵੀ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਟੀਕਾ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਵਿਧੀ' ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਭਾਈ ਕੀਰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਯਾਇ'[1] ਵੀ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਹੇਠ ਰਚੇ। ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਟੀਕਾ ਅੱਜ ਤੀਕ ਹੋਏ ਅਨੇਕ ਟੀਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੁਹਰੈਲ ਟੀਕਾਕਾਰ ਬਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸਾਏ ਹੋਏ ਸ਼ਬਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਲੀਹ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਟੀਕਾਕਾਰੀ ਜਾਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਕਈ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ (ਕਮਾਲੀਏ ਵਾਲੇ, ਗਿਆਨੀ ਬਚਨ ਸਿੰਘ (ਫਰੀਦਕੋਟੀ ਟੀਕੇ ਵਾਲੇ), ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ (ਮੁਰਾਲੇ ਵਾਲੇ), ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ', ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਨਾਂ ਉਲੇਖਨੀਯ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀਆਂ 'ਸਿੰਘ ਸਭਾਈ' ਅਤੇ 'ਵਿਆਕਰਣਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ' ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਤੇ ਵੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛਾਪ ਛੱਡੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਹਨ।

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਰਹਿਤ-ਮਰਯਾਦਾ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਪੂਰਨ ਤਿਆਰ-ਬਰ ਬਿਆਰ ਸੁਸਜਿਤ ਸਿੰਘ ਸਜਾਉਣ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਸਰੋਤੇ ਵਧੇਰੇ ਕਰਕੇ ਸਾਧਾਰਨ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਲੋਕ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਮੰਨਣ ਅਤੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਸ਼ਹੀਦ' ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪੈ ਗਈ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਓਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਹੀ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨਾਲ ਰਹੇ ਜਿੰਨੀ ਦੇਰ ਤੱਕ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਵਿਰੁਧ ਕਲਗੀ ਸਜਾਉਣੀ, ਤਖਤ ਤੇ ਬੈਠਣ ਆਦਿ ਸੰਬੰਧੀ ਗੁਰੂ

1. ਪ੍ਰਯਾਯ ਦੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਹਨ : 'ਸਮਾਨ ਅਰਥ ਵਾਚੀ ਸ਼ਬਦ।'

(ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ, ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 748)

ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬੰਦਈ ਖਾਲਸਾ ਬਣਾ ਕੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਬਣਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੌਜ ਨੂੰ ਹੀ ਫਤਹਿ ਬੁਲਾਈ ਸਗੋਂ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਵਜੋਂ ਆਪ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਵਿਰੁਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 1715 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਨੂੰ ਛੱਡਣ ਵਾਲੇ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਹਿਲੇ ਸਿੰਘ ਸਨ।

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਅਤੇ ਕਮਰਕੱਸੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਵੀ ਹੈ। ਸ਼ਸਤਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦਾ ਇਕ ਭਾਗ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਕਮਰਕੱਸੇ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ 10 ਹਥਿਆਰ ਰਖਦੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕਮਰਕੱਸਾ ਵੀ ਲਗਭਗ ਏਨਾ ਹੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹੋਣ ਸਮੇਂ 404 ਸਿੰਘ 2 ਤੋਪਾਂ ਅਤੇ 10 ਜੰਬੂਰੇ ਹਰ ਵੇਲੇ ਟਕਸਾਲ ਵਿਚ ਰਖਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।[1]

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਮਹਾਨ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਦੋਂ ਪੋਥੀਆਂ ਅਤੇ ਬੀੜਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ, ਛਾਪੇਖਾਨੇ ਦਾ ਕੋਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਕੋਈ ਸੰਗਠਿਤ ਜਥੇਬੰਦੀ ਸੀ। ਕਈ ਕਈ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕੋ ਬੀੜ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਜਿਹੇ ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਜੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਵੱਸਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਤੱਕ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ-ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਪਹੁੰਚਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਟਕਸਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਗਿਆਨੀ ਹੀ ਹਨ।

ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ, ਨਿਤਨੇਮ ਅਤੇ ਕਥਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਕਾਫ਼ੀ ਵਧਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੀ ਰਹਿ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀਆਂ ਬੀੜਾਂ ਦੇ 4 ਉਤਾਰੇ ਕਰਵਾਏ ਜੋ ਅਜਕਲ ਚਹੁੰ ਤਖ਼ਤਾਂ (ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ, ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਕੇਸਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਤਖ਼ਤ ਸ੍ਰੀ ਅਬਚਲ ਨਗਰ, ਨਾਂਦੇੜ) ਵਿਖੇ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿਛੋਂ ਮੋਹਰੀ ਹੋਏ।

ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 1761 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਈ ਚਾਲੇ

---

1. ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ, ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ, ਭਾਗ ਦੂਜਾ, ਪੰਨਾ 261

ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਕੰਮ ਬਾਬਾ ਸੁੱਧਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਫੇਰ ਭਾਈ ਨੱਥਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ।[1] ਬਾਬਾ ਸੁੱਧਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੇਵਲ ਇਕ ਸਾਲ ਤੱਕ ਹੀ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕੇ।

ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਇਹ ਟਕਸਾਲ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਬਣੇ ਬੁੰਗਿਆਂ ਵਿਚ ਅਖੰਡ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਬੁੰਗਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਬੁੰਗਾ ਮਦਰੱਸਾ, ਉਚਾ ਬੁੰਗਾ, ਬੁੰਗਾ ਲਿਖਣਸਰ, ਕੱਟੂ ਵਾਲਾ ਬੁੰਗਾ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹਨ। ਕੱਟੂ ਵਾਲੇ ਬੁੰਗੇ ਦੇ ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਨਿਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਪਟਿਆਲੇ ਵਾਲੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹਨ। ਉਚੇ ਬੁੰਗੇ ਵਿਚ ਭਾਈ ਰਣ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀਤ ਸਿੰਘ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਬੁੰਗੇ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਈ ਹੋਈ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਇਕ ਸ਼ਾਖਾ ਪਿੰਡ ਘੁਮੰਣ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਬਾਬਾ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਸਿਧ ਲਿਖਾਰੀ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਿਖਣ ਦੀ ਮਹਾਨ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ ਦੇ 7 ਉਤਾਰੇ ਕਰਕੇ 5 ਤਖਤਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੇ। ਕੱਟੂ ਵਾਲੇ ਬੁੰਗੇ ਦੇ ਬਾਬਾ ਨਿਹਾਲ ਸਿੰਘ ਬਹੁਤ ਉਚੇ ਅਤੇ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਅਨੰਦ-ਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੁਖ ਸੇਵਕ ਸਨ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਨਾਲ 'ਸ਼ਹੀਦ' ਮਿਸਲ ਦੇ ਬਾਨੀ ਸਨ, ਨੇ ਵੀ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਬਾਹੀ।

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੇਵਕਾਂ ਭਾਈ ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ। ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਪਿਛੋਂ ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸੇ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਦੇ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਦਇਆ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਵੀ ਵਰਨਣ ਯੋਗ ਹਨ। ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸ਼ਬਦ-ਬੋਧ ਅਤੇ ਅਰਥ ਆਪਣੇ ਨਾਨਾ ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸਿੱਖੇ। ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਬੇਦੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮੁਰਾਲੇ ਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ', ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ', ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਵੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਤੋਰਿਆ ਅਤੇ ਅਜ ਕਲ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਬਾਹ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਮਦਮੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਵਿਆਖਿਆ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਗਿਆਨੀ ਹਨ:

1. ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ, 'ਤਵਾਰੀਖ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ', ਭਾਗ ਦੂਜਾ ਪੰਨਾ 264.

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ

ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ

ਭਾਈ ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਕੌਲ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ (ਡਾ:) ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸੰਤ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਸੰਤ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਬੇਦੀ

ਸੰਤ ਫਤ੍ਹੇ ਚੰਦ ਜੀ
(ਸ਼ਾਹ ਜੀਵਣੇ ਵਾਲੇ)

ਸੰਤ ਅਮੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਗਲੀ ਸੱਤੋ ਵਾਲੀ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ
(ਮੁਰਾਲੇ ਵਾਲੇ)

ਸੰਤ ਸੰਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ
(ਕਮਾਲੀਏ ਵਾਲੇ)

ਸੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ
(ਅਜ ਕਲ੍ਹ)

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
(ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ ਪਟਿਆਲਾ)

ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
(ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ)

ਸੰਤ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਜੀ
(ਠੱਟੇ ਟਿੱਬੇ ਵਾਲੇ)

ਸੰਤ (ਗਿਆਨੀ) ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ
ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' (ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ)

ਸੰਤ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਜੀ
(ਠੱਟੇ ਟਿੱਬੇ ਵਾਲੇ)

ਸੰਤ (ਗਿਆਨੀ) ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ
ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਜਥਾ ਭਿੰਡਰਾਂ (ਮਹਿਤਾ)

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
(ਠੱਟੇ ਟਿੱਬੇ ਵਾਲੇ)
(ਅਜ ਕਲ੍ਹ)

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ'
ਜਥਾ ਭਿੰਡਰਾਂ (ਮਹਿਤਾ) (ਅਜ ਕਲ੍ਹ)

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਣਾਲੀ 'ਖਾਲਸਾ ਜੀਵਨ' ਕ੍ਰਿਤ ਸੰਤ (ਗਿਆਨੀ) ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਿਚੋਂ ਲਈ ਗਈ ਹੈ । ਸ੍ਰੀ ਅਮੀਰ ਭੰਡਾਰ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿਚ ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮੁਰਾਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਵਰੋਸਾਏ, ਸੰਤ ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ (ਠੱਟੇ ਟਿੱਬੇ ਵਾਲੇ) ਅਤੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ, ਪਟਿਆਲਾ ਦੇ ਨਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ।

ਗਿਆਨੀ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਕਰਤਾ 'ਪ੍ਰਯਾਯ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ' ਵਿਚ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਥੋਹੜੀ ਭਿੰਨਤਾ ਨਾਲ ਦੱਸੀ ਹੈ । ਇਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਜੋ ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਤ ਸੰਥਯਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੋਥੀ ਪਹਿਲੀ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ | ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਹੀਦ

ਭਾਈ ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ | ਭਾਈ ਸੂਰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ | ਭਾਈ ਕੌਲ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਚੰਦਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ

ਭਾਗ ਦੂਜਾ

ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ

ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ
ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ
(1883—1930 ਈ:)

ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੇ ਗੌਰਵਮਈ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਵੀਹਵੀਂ ਸ਼ਤਾਬਦੀ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ' ਦਾ ਯੁੱਗ ਹੈ । ਪਿੰਡ ਭਿੰਡਰ ਕਲਾਂ (ਵਰਤਮਾਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫ਼ਰੀਦਕੋਟ) ਦੇ ਜੰਮ-ਪਲ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 1905 ਈ: ਵਿਚ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲੀ । 1883 ਈ: ਵਿਚ ਜਨਮੇ ਇਸ ਨੌਜਵਾਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਦਾ ਘਰਾਣਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਸੀ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਖ਼ਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮਾਤਾ ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ 9-10 ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ । ਪਿੰਡ ਧਰਮਕੋਟ ਨੇੜੇ ਇਕ ਪੰਡਤ ਤੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਦਿਆ, ਲੁਧਿਆਣੇ ਨੇੜੇ ਪਿੰਡ ਦਾਦਾਂ ਦੇ ਪੰਡਤ ਜਵਾਲਾ ਦਾਸ 'ਉਦਾਸੀ' ਤੋਂ ਕਈ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਭਾਈ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਬਿਰਕਤ' ਕੋਲ ਆ ਗਏ। 'ਬਿਰਕਤ' ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਮੁਰਾਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸ ਜਾਣ ਦੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ। 1902 ਈ: ਵਿਚ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਟਕਸਾਲੀ ਅਰਥ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ । ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਰਾਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਘਾਲ, ਸਿਮਰਨ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਵੇਖ ਕੇ 1905 ਈ: ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਪਿੰਡ ਮੁਰਾਲਾ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਖੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਦਸਤਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਸਜਾ ਕੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ' ਦੇ 25 ਸਾਲ ਤੱਕ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹੋਣ ਦੇ ਸਮੇਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਜੋਬਨ ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਹਮਲਿਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ । ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ' ਨੇ ਇਸ ਸੰਕਟ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ

ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਸਿੰਘ ਸਜਾਉਣ ਦਾ ਨਿਸਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਚਰ ਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ । ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸਾਕਾ, ਗੁਰੂ ਕਾ ਬਾਗ ਅਤੇ ਜੈਤੋ ਦਾ ਮੋਰਚਾ ਲੱਗਾ । ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਕੋ ਦਿਨ ਵਿਚ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਨਾਂ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੀ ਟਕਸਾਲ' ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ ।

ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮਹੰਤਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਛੁਡਵਾਉਣ ਵਿਚ ਨਿਬਾਹੀ ਗਈ ਭੂਮਿਕਾ ਉਲੇਖਨੀਜ ਹੈ ਅਤੇ ਮੁਕਤਸਰ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨੂੰ ਅਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ 28 ਦਿਨ ਤੱਕ ਕੀਤੀ ਕਥਾ ਅਤੇ ਪਾਇਆ ਯੋਗਦਾਨ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਅਤੇ ਫਰੀਦਕੋਟ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਦੰਦ ਕਥਾ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਸਨ । ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਸ਼ਤਰ ਪਕੜ ਕੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਰਖਿਆ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ' ਟਕਸਾਲ ਵਲੋਂ ਸ਼ਸਤਰ ਰਖਣ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਨਵਾਂ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਇਹ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ' ਨੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤਾ ।

1929 ਵਿਚ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਹ ਪਿੰਡ ਬੋਪਾਰਾਏ ਆ ਟਿਕੇ । ਆਪਣੀ ਸਿਹਤ ਡਿਗਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਟਕਸਾਲ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਪਣੇ ਅਨਿੰਨ ਸੇਵਕ ਸੰਤ (ਗਿਆਨੀ) ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਬੋਪਾਰਾਏ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰੀ ਸਵਰਗੀ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ 25 ਸਾਲ ਤੱਕ ਨਿਬਾਹ ਕੇ ਆਪ 15 ਫਰਵਰੀ 1930 ਨੂੰ ਸਚਖੰਡ ਜਾ ਬਿਰਾਜੇ ।

ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਨੇ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ 21 ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਅਰਥਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਥਿਆ ਅਤੇ ਕਥਾ ਪੜ੍ਹਾਈ । ਇਸ ਤੋਂ ਛੁਟ 1300 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖਿਆ ਦਿੱਤੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਪਾਠੀ, 200 ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਤੇ 100 ਗਿਆਨੀ ਬਣੇ । ਉਪ੍ਰੰਤ ਆਪ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਟਕਸਾਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਦੁਆਈ ।

ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ'

(1902—1969 ਈ:)

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚਮਕੌਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੰਗ ਪਿਛੋਂ ਲੱਖੀ ਜੰਗਲ ਅਤੇ ਮਾਛੀਵਾੜੇ ਵਿਚੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਜਗਰਾਓਂ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਮੀਲ ਦੂਰ ਸਰਹਿੰਦ ਨਹਿਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤੇ ਪਿੰਡ ਅਖਾੜਾ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਦੋ ਦਿਨ ਤੱਕ ਉਥੇ ਵਿਸਰਾਮ ਕੀਤਾ। ਪਿੰਡ ਦੀ ਇਕ ਬਿਰਧ ਮਾਈ 'ਸੇਵੀ' ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਫੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਤੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ, "ਇਸ ਵੰਸ਼ ਵਿਚ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ, ਸੂਰਬੀਰ, ਬਲੀ, ਗੁਰ ਸਿਖ ਪੈਦਾ ਹੋ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਭਾਰੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਏਗਾ।"[1]

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਕਿਰਪਾ ਹੋਈ ਕਿ ਮਾਈ ਸੇਵੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਮੁਹੱਬਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਇਹ ਖਾਨਦਾਨ ਸਿਖੀ ਵਿਚ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਭਾਈ ਮੁਹੱਬਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਆਕਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪੋਤਰੇ ਭਾਈ ਨਥੂਆ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿਖ ਮਿਸਲਾਂ ਅਤੇ ਘਲੂਘਾਰਿਆਂ ਸਮੇਂ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੀ ਵਧ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਨਥੂਆ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਰੂੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਹੁਤਾ ਧਿਆਨ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਰੂੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਫੌਜ ਦੀ ਸਿਖ ਪਲਟਨ ਵਿਚ ਭਰਤੀ ਹੋ ਗਏ, ਜਿਥੇ ਉਹ ਬਰਮਾ (ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਰਾਜ ਦਾ ਅੰਗ ਸੀ) ਸਰਹੱਦ ਤੇ ਫੌਜ ਵਿਚ ਹੀ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਭਾਈ ਰੂੜ੍ਹ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕ ਬੀਬੀ ਅਨੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਈ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਅਨੰਦ ਕੌਰ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਏਨੀ ਪ੍ਰੇਮਣ ਸਾਬਤ ਹੋਈ ਕਿ 13 ਸਾਲ ਲਗਾਤਾਰ ਨਿਤਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ, ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 25 ਪਾਠ ਰੋਜ਼ ਅਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।

ਇਸ ਗੁਰਮੁਖ ਦੰਪਤੀ ਦੇ ਘਰ ਦੋ ਲੜਕੇ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਹੋਏ। ਭਾਈ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ 1889 ਈ: ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਅਤੇ

---

1. ਸੰਤ (ਗਿਆਨੀ) ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ, ਖਾਲਸਾ ਜੀਵਨ, ਪੰਨਾ 33

24 ਸਾਲ ਤੱਕ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਹੈੱਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਰਹੇ। ਦੂਜੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਹੋਏ ਹਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ 12 ਫਰਵਰੀ 1902 ਈ: ਦਿਨ ਬੁਧਵਾਰ ਨੂੰ ਫੱਗਣ ਦੀ ਸੰਗ੍ਰਾਂਦ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਹੋਇਆ । ਗੁਰਮੁਖ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਰਹਿਣੀ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਲਿਜਾ ਕੇ ਨਾਮ ਸੰਸਕਰਣ ਕੀਤਾ ਗਿਆ । ਇਸ ਦੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਿਛੋਂ ਬਾਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਦਾ ਵਿਛੋੜਾ ਸਹਿਣਾ ਪਿਆ । ਇਸ ਲਈ ਆਪ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਦਾਦੀ ਮਾਤਾ ਰਾਜ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਗੁੜ੍ਹਤੀ ਅਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਮਾਹੌਲ ਦਾ ਬਾਲਕ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਪਿਆ। ਭਾਈ ਰੂੜ ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਫੌਜ ਵਿਚੋਂ ਰਿਟਾਇਰ ਹੋ ਕੇ ਆਏ ਤਾਂ ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ, 110 ਪੱਤਰੇ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ 200 ਤੋਂ ਵੱਧ ਪੱਤਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਜ਼ਬਾਨੀ ਯਾਦ ਸਨ। ਇਹ ਸਾਰਾ ਨਿਤਨੇਮ ਉਹ ਰੋਜ਼ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁਢਲੀ ਵਿਦਿਆ ਆਪਣੇ ਤਾਇਆ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ, 22 ਵਾਰਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ, ਦਸ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਪਾਠ ਸਰਲ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਕੰਠ ਕਰਵਾਇਆ। 7 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਬਾਲਕ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ੁੱਧ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਬਣ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਤਾਏ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਉਸ ਨੇ _ਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸੋਝੀ ਲਈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜ੍ਹੇ।

ਸੰਤ _ਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 13 ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਵਿਚ ਇਕ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਮਹੰਤ ਲਾਲ ਦਾਸ ਦੇ ਡੇਰੇ ਤੋਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਪੜ੍ਹਨੀ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਡੂੰਘਾ ਅਧਿਐਨ ਕੀਤਾ। 17 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਵਾਪਸ ਪਿੰਡ ਅਖਾੜੇ ਆਉਣ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਬੀਬੀ ਕਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। 1923 ਈ: ਵਿਚ ਵੱਡੇ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ 1924 ਈ: ਵਿਚ ਛੋਟੇ ਪੁੱਤਰ ਭਾਈ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। (ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਵੇਲੇ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਨਗਰ ਰੁਦਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਹੇ ਹਨ।)

ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਲਹਿਰ ਪੂਰੇ ਜੋਬਨ ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਅਤਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਸਤੂਆਣੇ ਵਾਲੇ, ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਮੁਹਰੈਲ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਅਸਰ ਨਾਲ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਪਿੰਡ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਰਹਿਤਵਾਨ ਸਿੱਖ ਬਣ ਰਹੇ ਸਨ।

1920 ਈ: ਵਿਚ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿੰਡ ਅਖਾੜਾ ਵਿਖੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਇਕ ਭਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਹੋਇਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਗੁਰਮੁਖ, ਸੰਤ, ਮਹਾਤਮਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਪੁੱਜੇ। ਉਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸ: ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਵੀ ਆਏ। ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਲਗਭਗ ਇਕ ਹਫ਼ਤਾ ਇਸ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕਥਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਦਾ ਹੋਣਹਾਰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਏਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਕਿ ਸੰਗਤ ਦੇ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਖੜਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ ਮੰਗੀ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 500 ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ ਤਾਂ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਾਂ ਨਾਲ 'ਖਾਲਸਾ' ਸ਼ਬਦ ਜੋੜ ਲਿਆ, ਜੋ ਉਪ-ਨਾਮ ਵਜੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਇਆ।

1921 ਈ: ਵਿਚ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕਾ ਹੋਇਆ। ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਤੜਪ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨਨਕਾਣਾ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜੇ। ਸਾਕੇ ਵਾਲਾ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਬੀੜ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਉਪਰੰਤ ਮਨ ਵਿਚ ਸਿਖੀ ਸਿਦਕ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਹੋਰ ਵੀ ਪ੍ਰਜਵਲਤ ਹੋਈ। ਵਾਪਸੀ ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਗਏ। ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਉਪਰੰਤ ਮਨ ਵਿਚ ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਚੌਰਾਸੀ ਕੱਟਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਚੌਰਾਸੀ ਕੱਟੀ।[1] ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਸਾਹਿਬ, ਬੀੜ ਬਾਬਾ ਬੁੱਢਾ ਜੀ, ਸੰਨ੍ਹ ਸਾਹਿਬ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਵਡਾਲੀ ਹੋ ਕੇ ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ ਸਰਵਣ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਆਪ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਅਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਉਪਰਲੀ ਛੱਤ ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਦੀ ਸਿੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹਮੇਸ਼ਾ ਰਹੀ। ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੀ ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ, ਰਮੇਸ਼ਵਰਮ ਤੋਂ ਹੋ ਕੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਆਉਂਦਿਆਂ ਕਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਪੈਦਲ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ।

---

1. ਬਾਉਲੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਦਾਸ ਜੀ ਨੇ 1559 ਈ: ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ 84 (ਚੌਰਾਸੀ) ਪੌੜੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਹਰੇਕ ਪੌੜੀ ਤੇ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਕ ਇਕ ਪਾਠ ਚੌਰਾਸੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਕਰਨ ਨਾਲ ਚੌਰਾਸੀ ਲੱਖ ਜੂਨ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ, ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 427)

1921 ਈ: ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਭਿੰਡਰ ਕਲਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਨੂੰ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਣ। ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ 1921 ਤੋਂ 1930 ਈ: ਤੱਕ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਗਾਤਾਰ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆ ਵਿਚ ਰੁੱਝੇ ਰਹੇ। ਨਿਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਈ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਆਪ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਕਥਾ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸਰਵਨ ਕੀਤੀਆਂ। ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ, ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਦੀ ਰਚਨਾ, ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ, ਗੁਰ ਬਿਲਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਛੇਵੀਂ ਅਤੇ ਦਸਵੀਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਆਖਿਆ ਸਹਿਤ ਆਪ ਪੜ੍ਹਾਏ। ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਗਭਗ ਸਵਾ ਲਖ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਅਤੇ 36 ਲੱਖ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕੀਤਾ।

ਸ਼ੁਧ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਅਤੇ ਪਵਿਤਰ ਭਾਵਨਾ ਸਦਕਾ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਥਾ ਦਾ ਪਾਠੀ ਲਾ ਲਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਥਾ-ਵਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਥਾ ਆਪ ਸਰਵਨ ਕੀਤੀ। ਕਥਾ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਤੇ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਭਾਂਪ ਲਿਆ ਕਿ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਹੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖ ਸੇਵਕ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਂਵਾਰੀ ਨਿਬਾਹ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਤੇ ਕਥਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਦੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ :

"ਸਾਡੇ ਪਾਸੋਂ ਭਾਵੇਂ ਬੇਅੰਤ ਗੁਰਮੁਖ ਪੜ੍ਹੇ,-ਕਈ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਭੁੱਲ ਗਏ, ਕਈ ਨੌਕਰੀਆਂ ਤੇ ਜਾ ਲੱਗੇ, ਕਈ ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਵਿਚ ਜਾ ਫਸੇ, ਪਰ ਜੋ ਅੱਖਰ ਅਸੀਂ ਸਚਖੰਡ ਵਾਸੀ ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੁਰਾਲੇ ਵਾਲਿਆਂ ਪਾਸੋਂ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਸਫਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਪਾਸੋਂ ਸਾਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਸੀ ਉਹ ਅਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਕਲਗੀਧਰ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਚਲਾਈ ਹੋਈ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਤੇ ਸਾਰੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਕੇ ਗੁਰੂ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਸਿਰਪਾਓ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਾਂ।"[1] ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 28 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਹੁਣ

1. ਸੰਤ (ਗਿਆਨੀ) ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ, ਖਾਲਸਾ ਜੀਵਨ, ਪੰਨਾ 52

ਸੰਤ (ਗਿਆਨੀ) ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਬਣ ਗਏ।

ਸੰਤ (ਗਿਆਨੀ) ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਚਲਾਉਣ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲੇ ਵੀ ਕੁਝ ਕੁ ਈਰਖਾਵਾਦੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅੰਦਰੋਂ ਦਸਤਾਰ ਲਿਆ ਕੇ ਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤੇ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਾਜੇ ਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ ਸਿਰੋਪਾਓ ਵਜੋਂ ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ ਅਤੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ, "ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੁਲਾਂ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਖਿੜਿਆ ਰਹੇਗਾ। ਭਗਤੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੂ ਵੰਡਦੇ ਰਹੋਗੇ।"[1]

15 ਫਰਵਰੀ 1930 ਈ: ਨੂੰ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ (ਗਿਆਨੀ) ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ 1934 ਈ: ਤੱਕ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਚਖੰਡ ਪਿੰਡ ਬੋਪਾਰਾਏ ਵਿਖੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਥੇ ਰਹਿ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਿੰਨ ਵੇਰ ਕਥਾ ਮੁਕੰਮਲ ਕੀਤੀ। ਦਸੰਬਰ 1934 ਈ: ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਸਮੇਤ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਜਾ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ, ਊਨਾ ਤੇ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਦਰਸਾ ਕੇ ਆਪ ਨੇ ਚੰਗਾ ਨਾਮਨਾ ਖਟਿਆ ਅਤੇ ਉਪ੍ਰੰਤ ਆਪ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚੇ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਪਿੰਡ ਮਹਿਤਾ ਦੇ ਸ਼ਾਹ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਹਿਤਾ (ਵਰਤਮਾਨ ਮੁਖ ਅਸਥਾਨ ਜੱਥਾ ਭਿੰਡਰਾਂ) ਨਗਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਚੌਥੀ ਕਥਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਏਥੇ ਹੀ ਭੋਗ ਪਾਇਆ। ਬਾਕੀ ਸਭ ਕਥਾਵਾਂ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਕੀਤੀਆਂ। ਸੰਗਤਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗਾ ਹੁੰਗਾਰਾ ਤੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਣ ਤੇ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਰਟਨ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸੰਚਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੇਵਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਕਥਾ ਤੇ ਵਖਿਆਨ ਦਾ ਅਤੁੱਟ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਇਆ ਸਗੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸਿਖ ਰਹਿਣੀ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ ਲਈ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਇਸ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਨੂੰ 'ਸਿਖ ਕੌਮ ਦੀ ਚਲਦੀ ਫਿਰਦੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ' ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ।

ਕਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਉਣੀ ਵੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਈ। ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲੇ ਦੇ ਨਗਰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦਪੁਰ, ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਵਿਰੁਧ ਦੂਸਰੀ ਜੰਗ ਲੜੀ ਸੀ, ਵਿਖੇ

1. ਓਹੀ, ਪੰਨਾ 52

ਸਰੋਵਰ ਅਤੇ ਪਉੜਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਈ। ਇਹ ਸੇਵਾ ਅਸਲ ਵਿਚ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਚਖੰਡ ਬਿਰਾਜਣ ਕਾਰਨ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਪਿਛੋਂ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰਵਾਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਮਨਾਵਾਂ ਵਿਖੇ ਸਰੋਵਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਅਠਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਪੰਜੋਖਰਾ ਸਾਹਿਬ,[1] ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਬਾਲਾ ਵਿਖੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਸਰੋਵਰ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਕਰਵਾਈ। ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ-ਰਾਜਪੁਰਾ ਸੜਕ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਭਾ ਸਹਿਬ[2] ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਈ। ਨਾਭਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਇਕ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਵੀ ਅਰੰਭੀ।

ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਕਰਵਾਈ ਸਗੋਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਜਾਪ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦਪੁਰ, ਧਨੌਲਾ, ਸੇਵੇਵਾਲ, ਰੋਡੇ (ਵਰਤਮਾਨ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਪਿੰਡ) ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਰਾਮਗੜ੍ਹ, ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਕਲਕੱਤੇ ਵਿਖੇ ਕੀਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਾਪ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਯਾਦਗਾਰੀ ਹਨ।

ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਜਾਪ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਮਹਾਨ ਦੇਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਅਥਵਾ ਮੰਗਲਾਂ[3] ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ।

ਚਲੰਤ ਸਦੀ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਦਹਾਕੇ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦੀ ਛਪਾਈ ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸਿਖਾਂ ਤੱਕ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ੁਧ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਲਾਗਤ ਮਾਤਰ ਭੇਟਾ ਨਾਲ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਪਾਠਾਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਸ੍ਰੀ ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੰਗਲਾਂ

1. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਿੱਲੀ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਇਥੇ ਠਹਿਰੇ ਸਨ।
(ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ, ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 793)
2. ਇਹ ਅਸਥਾਨ ਘਗਰ ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਤੋਂ 4 ਮੀਲ ਪੱਛਮ ਵੱਲ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਆਨੰਦਪੁਰ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਇਥੇ ਠਹਿਰੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਸੀਸ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਆਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਲਿਜਾਂਦਾ ਸਿਖ ਭਾਈ ਜੈਤਾ ਕੁਝ ਸਮਾਂ ਇਥੇ ਠਹਿਰਿਆ ਸੀ। (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ, ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 697)
3. ਮੰਗਲਾਚਰਨ ਦੇ ਸ਼ਬਦੀ ਭਾਵ ਹਨ: "ਜਿਸ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੇ ਹੀ ਗੁਣ, ਮਹਿਮਾ ਲੱਛਣ ਬੋਧ ਕਰਵਾਉਣ ਵਾਲਾ ਮੰਗਲ, ਜਿਵੇਂ—"ੴ ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰ।" (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ, ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 1000)

(ਮੰਗਲਾਚਰਨ) ਦੇ ਸਹੀ ਅਸਥਾਨ ਬਾਰੇ ਚਰਚਾ ਛਿੜ ਪਈ ਜਿਸ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਪੰਥ ਦਾ ਧਿਆਨ ਆਪਣੇ ਵੱਲ ਖਿੱਚ ਲਿਆ। ਆਧੁਨਿਕ ਵਿਆਕਰਣਕ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਭਾਈ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕਸਾਰਤਾ ਲਿਆਉਣ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਦਾ ਦਮਦਮੀ ਸਰੂਪ ਹੀ ਅੰਤਮ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਲਈ ਕਈ ਸਿਖ ਸੰਤਾਂ, ਮਹਾਤਮਾਂਵਾਂ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਬੁਲਾਏ। ਇਹ ਇਕੱਠ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਕਰਤਾਰਪੁਰ, ਰਾੜਾ ਸਹਿਬ ਅਤੇ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੋਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਇਕੱਠ ਪਿੰਡ ਭਿੰਡਰ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਲਗਭਗ ਸਭ ਮਹਾਤਮਾ ਇਕਤੱਰ ਹੋਏ। ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਅਸਲੀ ਸਰੂਪ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਵਾਲਾ ਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਮੰਗਲ ਉਸੇ ਬੀੜ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਛਾਪੇ ਜਾਣ।

ਸੰਤ ਗਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਭਾਈ (ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ) ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਂ ਦਮਦਮੀ ਬੀੜ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਛਪਾਈ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਗਈ। ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਦੋਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਨਿਬਾਹ ਕੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਕੋਲ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸਰੀਰ ਕੁਝ ਚੋਖਾ ਢਿੱਲਾ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ। ਦਮੇ ਅਤੇ ਅਧਰੰਗ ਦੇ ਰੋਗਾਂ ਨੇ ਸਰੀਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੁਰਬਲ ਕਰ ਰਖਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ 28 ਜੂਨ 1969 ਈ: ਨੂੰ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਪਰਲੋਕ ਗਮਨ ਕਰ ਗਏ ਅਤੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇਂ ਲਾ ਗਏ।

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ'

(1932—1977 ਈ:)

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦਾ ਜਨਮ 1932 ਈ: ਮੁਤਾਬਕ ਸੰਮਤ 1989 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦੀ ਅਸੂ ਸੁਦੀ ਪੰਚਮੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਜਥੇਦਾਰ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਮਾਤਾ ਲਾਭ ਕੌਰ ਦੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਪੁਰਾਣੇ ਭੂਰੇ (ਭੂਰੇ ਕੋਹਨੇ) ਤਹਿਸੀਲ ਕਸੂਰ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲਾਹੌਰ (ਵਰਤਮਾਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਛੇ ਭਰਾ ਅਤੇ ਦੋ ਭੈਣਾਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਭਾਈ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਘਰ ਵਿਚ ਗੁਰਸਿਖੀ ਮਾਹੌਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਸੁਣੀਆਂ ਅਤੇ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਕੰਠ ਕਰ ਲਈਆਂ।

ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁੱਢਲੀ ਵਿਦਿਆ ਸਰਕਾਰੀ ਮਿਡਲ ਸਕੂਲ, ਖੇਮਕਰਨ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ; ਨੌਵੀਂ ਅਤੇ ਦਸਵੀਂ ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਨੈਸ਼ਨਲ ਹਾਈ ਸਕੂਲ ਭਿਖੀਵਿੰਡ ਤੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ। ਉਚੇਰੀ ਵਿਦਿਆ ਲਈ ਉਹ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾਖਲ ਹੋਏ, ਜਿਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਐਫ. ਏ. ਪਾਸ ਕੀਤੀ।

1948 ਈ: ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਭੂਆ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਭਗਤ ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਕਾਹਨੇ ਵਾਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭਿੰਡਰਾਂ ਲੈ ਆਏ ਅਤੇ ਉਥੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨਾਲ ਮੇਲ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਵਾਇਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਨਿੰਨ ਸੇਵਕ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਹਰ ਸਾਲ ਜਾਂ ਦੂਜੇ ਸਾਲ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਭੂਰੇ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਲਿਆਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' 13 ਵਾਰ ਇਸ ਪਿੰਡ ਗਏ।

ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਰੰਗਤ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਤੇ ਮੁੱਢਲੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਹੀ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਤਾਂ ਏਨਾ ਸ਼ੌਕ ਸੀ ਕਿ ਮੱਝਾਂ, ਗਾਵਾਂ ਚਰਾਉਣ ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਦਰਖਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਸਮਝ ਕੇ ਘੰਟਿਆਂ ਬੱਧੀ ਕਥਾ ਅਤੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵੇਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਦਰਬਾਰੀ ਦਾਸ ਨਾਂ

ਦਾ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਆ ਕੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਫੜ੍ਹ ਮਾਰੀ ਕਿ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਹੈ ਅਤੇ 9 ਮਣ ਦਾ ਗ੍ਰੰਥ ਰਚ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਸਿਖੀ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰ ਪਏ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉੱਤਰ ਕਰਨ ਲਈ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੁਣਿਆ ਗਿਆ। ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਰਬਾਰੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਨਿਰੁਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਪਿੰਡ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਏਨੇ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦਾ ਪਾਠ ਅਤੇ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਪ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਉਹ 25 ਪਾਠ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ, ਜੈਤਸਰੀ ਦੀ ਵਾਰ, ਸਤੇ ਬਲਵੰਡੇ ਦੀ ਵਾਰ, 25 ਪੱਤਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਸਾਰੀ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਦੋਵੇਂ ਬਾਰਾ ਮਾਹ ਤੇ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਕਈ ਕਈ ਪਾਠ ਕਰਦੇ। ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਏਨਾ ਅਭਿਆਸ ਸੀ ਕਿ 17 ਮਿੰਟ ਵਿਚ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਲੈਂਦੇ।

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ 1956 ਈ: ਵਿਚ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਸਿਹਤ ਢਿੱਲੀ ਹੋ ਗਈ। ਜੱਥੇ ਦੇ ਰਾਗੀ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਬਚਿਤਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪੁਛਿਆ, "ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਪਿਛੋਂ ਕਥਾ ਕਿਸ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ ਕਰਾਂਗੇ ?" ਇਸ ਤੇ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸਿੰਘ ਅਜੇ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਫੇਰ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਲੋਂ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਹੈ।" ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਬਚਨ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ।

1950 ਈ: ਵਿਚ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਦੋ ਲੜਕੇ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੈਦਾ ਹੋਏ।

ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ ਤੋਂ ਐਫ. ਏ. ਪਾਸ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਪਾਸ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪਿਤਾ ਜਥੇਦਾਰ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਪ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰਨ। ਸੋ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪ ਨੇ ਪਟਵਾਰੀ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਕਰ ਲਈ ਅਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਤੱਕ ਮੁਕਤਸਰ ਵਿਖੇ ਰਹੇ। 1957 ਈ: ਵਿਚ ਪਟਵਾਰ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ਾ ਦੇ ਕੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜਥੇਦਾਰ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ ਪੱਕੇ

ਅਕਾਲੀ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾਈ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭਾਉਂਦੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੰਡਾ "ਸਾਧਾਂ ਦੇ ਡੇਰੇ" ਜਾ ਵੜੇ । ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਜਥੇਦਾਰ ਝੰਡਾ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨਾਲ ਏਨੇ ਨਰਾਜ਼ ਹੋਏ ਕਿ 13 ਸਾਲ ਜੱਥਾ ਪਿੰਡ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰੰਤੂ 12 ਸਾਲ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਕਥਾ ਨਾ ਸੁਣੀ। ਇਕ ਵਾਰ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਜਦੋਂ ਆਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਹੀ ਉਹ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ।

ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੇ ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਾਰਨ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਵਜੋਂ ਸਵੀਕਾਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਥਾ ਸਮੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਗੜਵਈ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੜਵੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਸੰਭਾਲ ਲਈ। ਇਸ ਨਾਲ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਤੀ ਈਰਖਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋਣ ਲੱਗੀ । ਭਾਈ ਕਰਮ ਸਿੰਘ ਗੜਵਈ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਦੇ ਲੜਕੇ ਭਾਈ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਲਿਆ ਕੇ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਉਠਾਇਆ ਕਿ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਮਾਝੇ ਦੇ ਇਕ ਪਿਛੋਂ ਆਏ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਕੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਪੁਰਾਣੇ ਸੇਵਕ ਦਾ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ। ਮਾਝੇ ਅਤੇ ਮਾਲਵੇ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਉਠਾਇਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ: ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਅਤੇ ਸ: ਭਾਗ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਅਜੇਹੀ ਬੇਲੋੜੀ ਨੁਕਤਾਚੀਨੀ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਤੇ ਠਰ੍ਹੰਮੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਥੇ ਵਿਚ ਈਰਖਾ ਏਨੀ ਵਧ ਗਈ ਕਿ ਇਕ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਜੱਥਾ ਕਲੱਕਤੇ ਵਿਚ ਸੀ ਤਾਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਦੂਸ਼ਣ ਵੀ ਲਾਏ ਗਏ। ਕਈਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਾਂ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੱਥੇ ਵਿਚੋਂ ਕਢਿਆ ਜਾਏ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਕਲ ਜਾਣਗੇ। ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਲੋਂ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸੇਵਕ ਨੂੰ ਕੱਢਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ 14 ਸੇਵਕ ਜੱਥੇ ਵਿਚੋਂ ਰੁੱਸ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਵੱਡੀ ਦੇਣ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਭਿੰਡਰ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਸੰਤ ਸਮਾਜ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਸਬੰਧੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਹਿਬ ਦਾ ਦਮਦਮੀ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਛਪਾਈ ਅਤੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਦੀ

ਸੇਵਾ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਲਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ (ਵਰਤਮਾਨ ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾਈ ਗਈ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣ। ਇਹ ਚਰਚਾ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਛਿੜੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਦਮਦਮੀ ਸਰੂਪ ਅਨੁਸਾਰ ਛਪਾਈ ਆਰੰਭ ਨਾ ਕਰਵਾਈ ਜਾ ਸਕੀ। ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਕੋਲ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਝਾੜ ਪਾਈ ਕਿ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਕੇ ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚੋਂ ਬਲਾਕ ਚੁੱਕ ਲਿਆਉਣ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਇਹੋ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਦੁਪਹਿਰ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ, ਕਮਰਾ ਖੋਲ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਬਲਾਕ ਚੁੱਕ ਲਿਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਇਹ ਬਲਾਕ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਸੇਵਕ ਮਾਈ ਝਾਈ ਦੇ ਚੁਬਾਰੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਦੇਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਚੁਬਾਰਾ ਬਲਾਕਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਹੇਠ ਬੈਠਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਲਾਕ ਕੌਲਸਰ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਰਖਣੇ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ 1430 ਪੰਨਿਆਂ ਦੇ ਬਲਾਕ ਕੌਲਸਰ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਜਾ ਰੱਖੇ। ਜਦੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਬਲਾਕ ਦੀ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਕਮਰਾ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਤਾਂ ਬਲਾਕ ਗਾਇਬ ਸਨ। ਸ: ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਬਲਾਕਾਂ ਬਾਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਲਿਆ ਦੇਣ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ: ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਵਾਅਦਾ ਲਿਆ ਕਿ ਛਪਾਈ ਜਲਦੀ ਹੀ ਅਰੰਭ ਕੀਤੀ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਜਿਸ ਬਲਾਕ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਉਹੋ ਹੀ ਕੌਲਸਰ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਕੇ ਲਿਆ ਦਿੱਤਾ। ਛਪਾਈ ਅਰੰਭ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਜਿੰਨੇ ਬਲਾਕਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਂਦੀ ਰਹੀ ਉਹ ਲਿਆ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਛਪਾਈ ਪੂਰੀ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਉਹ ਭਿੰਡਰ ਕਲਾਂ ਪੁੱਜੇ। ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਇਸ ਕਾਰਜ ਦੇ ਪੂਰੇ ਹੋਣ ਤੇ ਏਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਲਈ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ।

1957 ਤੋਂ 1969 ਈ: ਤੱਕ ਦਾ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ, ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਪਰਖ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੀ। ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੋ ਵੀ ਆਪ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਲਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਆਪ ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤਿਅੰਤ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਆਏ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪਿੰਡ ਭੂਰੇ ਕੋਹਨੇ ਵਿਚ ਦੋ ਸ਼ਤੀਰੀਆਂ ਦਾ ਇਕ ਕਮਰਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਤੂੜੀ, ਮਾਲ ਡੰਗਰ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਬੱਚੇ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਪਰਖ ਵਜੋਂ ਦੋ ਵੇਰ ਆਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਿਰੋਂ 'ਕਰਜ਼ਾ' ਉਤਾਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਇਕ ਵੇਰ ਸਾਢੇ ਸੱਤ ਹਜ਼ਾਰ ਅਤੇ ਇਕ ਵੇਰ ਸਾਢੇ 13 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਹ ਪਰਖ ਪੂਰੀ ਕਰਨ

ਵਿਚ ਭਾਈ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਗੁਰਦੀਪ ਸਿੰਘ, ਧੀਰੇ ਪੱਤਰੇ, ਬਾਪੂ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਸ਼ਿੰਗਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ। ਦੋਵੇਂ ਵੇਰ ਹੀ ਰਕਮ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਦੇਗ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਬਸਤਰ ਤੇ ਜੋੜੇ ਲੈ ਦਿੱਤੇ। ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਦੀ ਰਕਮ ਲੈ ਕੇ ਬਾਪੂ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਆਏ ਤਾਂ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਭਾਈ ! ਤੁਸੀਂ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਰਦਾ ਕਜਿਆ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡੇ ਲੋਕ ਪਰਲੋਕ ਵਿਚ ਪਰਦੇ ਢੱਕਣਗੇ।"

ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਲੋਂ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲਣ ਸਬੰਧੀ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਸ਼ੰਕੇ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਸਲੀਅਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਤਿੰਨ ਵੇਰ ਆਪ ਨੂੰ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੌਂਪਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟਾਈ ਸੀ। ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1964 ਈ: ਨੂੰ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਛੱਤ ਤੇ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ ਉਚਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੈਨੂੰ ਸੌਂਪਣੀ ਹੈ। ਅੱਗੇ ਵਾਸਤੇ 'ਜਤੁ ਪਾਹਾਰਾ ਧੀਰਜੁ ਸੁਨਿਆਰੁ' ਪੂਰਨ ਜਤੀ ਸਤੀ ਰਹਿਣਾ ਤੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋ ਜਾ।" ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਮੰਗਲਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਕੇ ਭਿੰਡਰ ਕਲਾਂ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ 26 ਭਾਦਰੋਂ ਸੰਮਤ 2023 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਅਨੁਸਾਰ 1966 ਈ: ਨੂੰ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, "ਅੱਗੇ ਵਾਸਤੇ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਤੇਰੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾਉਣੀ ਹੈ।" ਤੀਜੀ ਵੇਰ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਵਿਖੇ ਕਥਾ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੂੰ ਰੋਜ਼ ਵਾਂਗ 25 ਪੱਤਰੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘਾ ! ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਥੇ ਬੇਅੰਤ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀਆਂ ਝੋਲੀਆਂ ਭਰੀਆਂ ਸਨ, ਚੱਲ ਤੇਰੀ ਝੋਲੀ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਭਰਵਾ ਕੇ ਜੱਥੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਖਸ਼ ਦੇਈਏ !" ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜੱਥੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪ੍ਰਤੀ ਕੁਝ ਨਸੀਹਤ ਭਰੇ ਬਚਨ ਕਹੇ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਤੇ ਨੋਟ ਕਰ ਲਏ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕਿਸੇ ਪਵਿਤਰ ਦਿਹਾੜੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਇਹ ਬਚਨ ਕਰਾਂਗੇ।"

ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲਾ ਪੁਰਬ ਮਨਾਉਣ ਲਈ

ਜੱਥਾ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚਿਆ ਤਾਂ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸਫਲਤਾ ਪੂਰਵਕ ਮਨਾਉਣ ਉਪਰੰਤ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਸਿਰੋਪਾਓ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਵੀ ਸਿਰੋਪਾਓ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗਿਆ; ਉਹੋ ਸਿਰੋਪਾਓ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ। 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, "ਤੈਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਲੜ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਅਪਣੀ ਲਾਜ ਆਪ ਰਖਣਗੇ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪ੍ਰਦਖਣਾ ਕਰਕੇ ਵਾਕ ਲਿਆ ਤਾਂ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਆਇਆ:

"ਤਨੁ ਸੰਤਨ ਕਾ ਧਨੁ ਸੰਤਨ ਕਾ ਮਨੁ ਸੰਤਨ ਕਾ ਥੀਆ ॥
ਸੰਤ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਹਰਿ ਨਾਮ ਧਿਆਇਆ ਸਰਬ ਕੁਸਲ ਤਬ ਥੀਆ ॥"
(ਸੋਰਠ ਮਹਲਾ ੫, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੬੧੦)

ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਲੰਗਰ ਦੀ ਪੰਗਤ ਸਮੇਂ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿਤਾ ਕਿ ਅੱਗੇ ਵਾਸਤੇ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਬਾਬਾ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਿਧੀ ਚੰਦੀਏ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸਿਰੋਪਾਓ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਭਗਤ ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 10 ਰੁਪਏ ਅਤੇ ਸਿਰੋਪਾਓ ਬਖਸ਼ਿਆ। ਸੰਤ (ਗਿਆਨੀ) ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੀ ਖਾਲਸਾ ਜੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਕੇ ਤਸੱਲੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, 'ਵਧਾਈ ਹੋਵੇ, ਚੰਗਾ ਹੋ ਗਿਆ।'

ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਸੰਗਤ ਅਤੇ ਜੱਥੇ ਦੀ ਬੇਨਤੀ ਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਜੋ ਬਚਨ 31 ਜਨਵਰੀ 1967 ਈ: ਨੂੰ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੁਣਾਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟੇਪ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਉਪਲਬਧ ਹੈ। ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇਹ ਹਨ:

"ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥

"ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਾਜੀ ਨਿਵਾਜੀ ਗੁਰੂ ਖਾਲਸਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ! ਅੱਜ ਤੋਂ 300ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇ-ਗੰਢ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਭਨਾਂ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾਓ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਹ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਬੜੀ ਭਾਰੀ ਖੁਸ਼ੀ ਹੈ। ਨਿਰਵਿਘਨਤਾ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ 300ਵੀਂ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਆਪਣੇ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਤੋਂ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਸੇਵਾ ਲੈ ਕੇ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤੀ ਹੈ।

"ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ! ਇਸ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਸਮਾਪਤੀ ਦਾ ਭੋਗ ਸਰਵਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਕਥਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੀ, ਸਿਰੋਪਾਓ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਣੇ ਸਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਕਰਕੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਦਾਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ! ਇਸ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਦੇ 300 ਸਾਲਾ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅੰਦਰ ਇਹ ਉਤਸ਼ਾਹ ਆਇਆ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਭਰਾ ਜਿੰਨੇ ਹੋ ਵੱਡੇ ਹੋ, ਗੁਣਾਂ ਕਰ ਕੇ ਅਤੇ ਬੜੇ ਚਿਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਹੋ, ਵੱਡੇ ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕਈ ਸਰੀਰ ਰਹੇ ਹੋ। ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ, ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਰਿਆਂ ਤੋਂ ਛੋਟਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਤਾਈਂ ਅੱਜ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਅੱਜ ਦਾਸ ਨੇ ਲਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਦਾਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜੋ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਨੇ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ' ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਂ ਲਾਈ ਸੀ ਕਿ ਜਿੰਨਾਂ ਚਿਰ ਤੂੰ ਜਿਊਂਦਾ ਹੈਂ ਇਹ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਹੀਂ ਓਹ ਸੇਵਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਨਾਲ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸੁਆਸ ਹਨ, ਨਿਭਦੀ ਰਹੇ ਪਰ ਇਹ ਸੇਵਾ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ! ਦਾਸ ਦੇ ਅੰਦਰ ਚਾਉ ਆਇਆ। ਅੱਜ ਵਰ੍ਹੇ ਗੰਢ ਤੇ ਸਾਰੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾਓ ਮਿਲੇ ਹਨ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਜਿਹੜਾ ਸਿਰੋਪਾਓ ਸੰਗਤ ਨੇ ਬਖਸ਼ਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਸਿਰੋਪਾਓ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਸੇਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਜੋ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਸੀ, 48 ਸਿੰਘ ਅਰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ; ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਦਿਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਜੋ ਅੱਜ ਚਲੀ ਆਉਂਦੀ ਟਕਸਾਲ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੀ ਉਹ ਸੰਤ ਮਹਾਰਾਜ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਡਿਊਟੀ ਲਾਈ ਸੀ, ਉਹ ਸੇਵਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਿਰ-ਤੋੜ ਨਿਭਾਉਣ, ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਸਰੀਰ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਸੇਵਾ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ! ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਦੀ, ਇਸ ਦੇ ਤਾਈਂ ਦਾਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਪਾ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਲਾਜ ਰੱਖਣ ਆਪਣਾ ਜਾਣ ਕੇ ਇਹ ਸੇਵਾ ਅੱਜ ਤੋਂ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ! ਸਿਰੋਪਾਓ ਇਹਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ !

'ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ ॥ ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ॥'

"ਅੱਜ ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ ! ਇਹ ਸਿੰਘ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਸਿੰਘ ਇਹ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਅਰਥ ਆਪ ਪੜ੍ਹਾਏ ਹਨ ਇਹ ਆਪ ਦਾ ਜਾਣ ਕੇ ਬਿਰਦ ਜਾਣ ਕੇ ਸੇਵਾਦਾਰ

ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਲੈਂਦੇ ਰਹਿਣ। ਹੋਰ ਬੜੇ ਬਜ਼ੁਰਗ ਸਾਰੇ ਸਿਆਣੇ ਹੋ, ਮਹਾਂ ਪੁਰਖ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ ਹੋ, ਇਸ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਜਾਣ ਕੇ, ਸਾਰੇ ਕਿਰਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰਖਿਓ ਇਸ ਦੇ ਉਤੇ ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਇਹ ਜਿਹੜੀ ਟੇਪ ਕਥਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ ਇਸ ਦੀ ਜ਼ੁੰਮੇਵਾਰੀ ਭੀ 'ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ' ਦੇ ਜ਼ੁੰਮੇ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਹ ਕਥਾ ਜਿਸ ਨੇ ਸੁਣਨੀ ਹੋਵੇ ਤੇ ਟੇਪ ਦਾ ਉਤਾਰਾ ਕਰਨਾ ਹੋਵੇ ਇਸ ਦੇ ਪਾਸੋਂ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੇ। ਇਹ ਟੇਪ ਤੇ ਮਸ਼ੀਨ ਇਸ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ! ਭਿੰਡਰਾਂ ਦੀ ਜਿਹੜੀ ਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰੀ ਹੈ ਉਹ ਭਾਈ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਭਾਈ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਕੁਝ ਆਲਸ ਕਰਨ ਉਹ ਵੀ ਸੇਵਾ ਇਸ ਦੇ ਜ਼ੁੰਮੇ ਹੈ, ਭਿੰਡਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਲਾਉਣ, ਕਿਉਂਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰੱਖ ਕੇ ਕੋਈ ਐਸਾ ਸਮਾਂ ਆਵੇ ਉਥੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਵੇ ਤੇ ਪੜ੍ਹਉਂਦੇ ਰਹਿਣ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਿਚਰ ਕੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ।

"ਇਹ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ। ਇਹ ਸੇਵਾ ਦਾਸ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਜ਼ੁੰਮੇ ਲਾਈ ਹੈ" ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਸਾਰੇ ਵੱਡੇ, ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੱਖਣੀ ਇਸ ਤੇ ਸਭ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਨਾ ਛੋਟਾ ਜਾਣ ਕੇ।

'ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹ ॥'

'ਬੋਲੇ ਸੋ ਨਿਹਾਲ ॥'

"ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਰ੍ਹੇ-ਗੰਢ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਅੰਦਰ ਤਖਤ ਤੇ ਇਹ ਚਿਤ ਵਿਚ ਉਮਾਹ ਆਇਆ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਭੀ ਇਹ ਸੇਵਾ ਲਾ ਦੇਈਏ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ! ਇਹ ਉਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਚਰਨੀਂ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਆਪਣਾ ਬਿਰਦ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਰਨੀਂ ਲਾਇਆ ਹੈ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਸਿਰ-ਤੋੜ ਨਿਭਾਉਣਗੇ ਸਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਇਹ ਸੇਵਾ ਨੂੰ।

"ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਜੀ! ਇਕ ਇਹਦੇ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਵੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ, ਇਹ ਸਿੰਘ ਵਾਸਤੇ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦਾ ਮੋਹ ਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਮਾਇਆ ਦਿਆ ਕਰਨ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ, ਉਹ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖਰਚ ਕਰਿਆ ਕਰੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਜੀਵਨ ਇਸ ਦਾ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਭੀ ਬੇਨਤੀ ਇਸ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਹੈ।"

ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਮਾਹਲਪੁਰ (ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਗਏ ਤਾਂ ਉਥੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਚੌਕ ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਨੇੜੇ ਬਾਬਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ

ਡੇਰੇ ਦੇ ਮਹੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪਾਓ ਬਖਸ਼ੇ। ਇਸੇ ਸਾਲ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਿਖੇ ਜੋੜ ਮੇਲਾ ਮਨਾਉਣ ਪਿਛੋਂ ਜੱਥਾ ਸ੍ਰੀ ਗੰਗਾ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਉਥੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੰਤ ਚੰਨਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਅਸੀਂ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਸੇਵਾ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਰਹਿਣਾ।"

ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਟਿਆਲੇ ਵਿਖੇ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਹੈਡ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਸ੍ਰੀ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ (ਜੋ ਅਜ ਕਲ ਅਫਰੀਕਾ ਵਿਚ ਹਨ) ਦੇ ਘਰ ਇਹ ਵੀ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਸਾਡੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਪਤਾਲਪੁਰੀ ਸਾਹਿਬ (ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ) ਕਰਨਾ।" ਇਸ ਸਭ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਦੇ 28 ਜੂਨ 1969 ਈ: ਨੂੰ ਗੁਰਪੁਰੀ ਪਿਆਨਾ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲ ਸਬੰਧੀ ਰੌਲ ਘਚੋਲਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਦੇਹ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਲਈ ਵੀ ਝਗੜਾ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ', ਜਦੋਂ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਲੈ ਕੇ ਮਹਿਤਾ ਤੋਂ ਭਿੰਡਰੀਂ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਕਾਲ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਲਾ ਕੇ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਦੀ ਦੇਹ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਪਤਾਲਪੁਰੀ ਦੀ ਬਜਾਏ ਭਿੰਡਰੀਂ ਕਰਨਗੇ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਝਗੜੇ ਦਾ ਵੀ ਖਤਰਾ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ ਨੇ ਦਖਲ ਦੇ ਕੇ ਝਗੜਾ ਟਾਲਿਆ ਅਤੇ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਦੀ ਦੇਹ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਅਨੁਸਾਰ ਪਤਾਲਪੁਰੀ ਸਾਹਿਬ ਹੋ ਸਕਿਆ। ਸਸਕਾਰ ਪਿਛੋਂ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰੀਂ ਦਸਹਿਰੇ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਆਏ ਤਾਂ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਚਲੇ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਕੁਝ ਨੇ ਤਾਂ ਏਥੋਂ ਤੱਕ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, "ਤੁਸੀਂ ਭੂਰੇ ਜਾ ਕੇ ਮੱਕੀ ਗੋਡੋ। ਸੰਤ ਬਣਨ ਦੇ ਸੁਪਨੇ ਨਾ ਲਓ।" ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਸਾਮਾਨ ਅਤੇ ਧਨ ਮੰਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਦੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਕਥਾ ਦੀਅ ਟੇਪਾਂ ਵੀ ਮੰਗੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੌਂਪਣਾਂ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਟੇਪਾਂ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਭਗਤ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਟੇਪਾਂ ਵਾਲਾ ਟਰੰਕ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਹ ਖੋਹ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ

ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤ ਇੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਭਗਤ ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ, ਸੰਤ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਜਣਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਇਹ ਕਹਿਣ ਤੇ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਚੋਲਾ ਹੀ ਹੈ, ਚੋਲਾ ਵੀ ਲਾਹੁਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਚੋਲੇ ਵਿਚ 32 ਰੁਪਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਚੋਲਾ ਲਾਹੁਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਸੰਤ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜੇ ਬਾਹਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਚੋਲਾ ਰਹਿਣ ਦਿਓ।" ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਮੈਂ ਦਸਤਾਰ, ਕਛਹਿਰਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਨਹੀਂ ਦੇਣੀ, ਬਾਕੀ ਜੋ ਖੋਹਣਾ ਹੈ ਖੋਹ ਲਓ।" ਏਨਾ ਕੁਝ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਡੋਲ ਰਹੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, "ਅੱਜ ਇਹ ਜਰਵਾਣੇ ਤੁਹਾਡੀ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਅਮਾਨਤ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕਥਾ ਦੀਆਂ ਟੇਪਾਂ) ਖੋਹ ਰਹੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਤੁਹਾਡੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਇਹ ਮੇਰੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਖੋਹ ਸਕਦੇ।"

ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਅਕਾਲੀ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ, ਜੋ 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਦੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਦੇਹ ਦਾ ਪਤਾਲਪੁਰੀ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਸਨ, ਨੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ "ਮਾਝੇ ਦੇ ਡਕੈਤ" ਕਹਿ ਕੇ ਝੂਠੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਵਾਰੰਟ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਸਥਿਤ 'ਅਕਾਲ ਕੁਟੀਆ' ਨੇੜੇ ਇਕ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਅੱਠ ਦਿਨ ਤੱਕ ਉਹ ਇਸੇ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਨਾ ਬੋਲੇ। ਜੋ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਆਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਨੇ ਕਮਰੇ ਦੀ ਬਾਰੀ ਵਿਚੋਂ "ਮੁਜਰਿਮ" ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ "ਮੁਜਰਿਮ" ਤਾਂ ਉਹੋ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਖਸ਼ੀ ਸੀ। ਇਹ ਡੀ. ਐਸ ਪੀ. ਦੇਵਨੇਤ ਹੀ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ 31 ਜਨਵਰੀ 1967 ਈ: ਨੂੰ ਹੋਏ ਉਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ 'ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ' ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਉਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਥਾਪਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਜ਼ਿੰਮੇਂ ਲਾਈ ਸੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ ਨੇ ਵਾਰੰਟ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸ: ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਬਾਸੀ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਵਾਰੰਟ ਪਾੜ ਦਿੱਤੇ।

ਦਸਹਿਰੇ ਦੇ ਭੋਗ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਸਟੇਜ ਤੇ ਨਾ ਆਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਭੋਗ ਸਮੇਂ ਕੋਈ ਗੜਬੜ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਪ੍ਰੰਤੂ

ਏਨੇ ਨੂੰ ਸੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੋਡੇ, ਸੰਤ ਉੱਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਸੰਤ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਿਧੀਚੰਦੀਏ, ਸੰਤ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਸੰਤ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰ ਕਲਾਂ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ "ਹੁਕਮ" ਕੀਤਾ, "ਅੰਦਰ ਬੈਠ ਕੇ ਵੜਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਨਹੀਂ। 'ਮਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ' ਨੇ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਂਵਾਰੀ ਤੁਹਾਡੀ ਲਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸੇਵਾ ਨਿਬਾਹੁਣ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਦਸਤਾਰ ਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਜਾਏ।" ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਤਮਾਵਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਅਖੰਡ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾ ਕੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸਟੇਜ ਉੱਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਪੰਚਾਇਤ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਮਾਲਵੇ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੱਜਣਾਂ ਨੇ ਗਿਆਨੀ ਮੋਹਣ ਜੀ ਨੂੰ ਦਸਤਾਰ ਸਜਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਗਿਆਨੀ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ "ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਅਸਲੀ ਸੇਵਾ ਤਾਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਭਾਈ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਗਏ ਸਨ। ਮੈਨੂੰ 'ਗੌਰਮਿੰਟ', ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਚੁਣ ਰਹੀ ਹੈ।"

ਇਸ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਛੱਡਣ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰਕੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਮੁਖ ਅਸਥਾਨ ਕਿਥੇ ਬਣਾਇਆ ਜਾਏ। ਮਹਿਤਾ, ਧੀਰਾ ਪੱਤਰਾ, ਸ਼ੇਖ ਹਰੀ ਹਰ ਆਦਿ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੰਤ ਕੇਂਦਰੀ ਅਸਥਾਨ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਇਸੇ ਪਿੰਡ ਹੀ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗਿਆ ਸੀ। ਮਹਿਤਾ ਟਿਕਾਣਾ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਮਤਾ ਪਕਾ ਕੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਲਗਭਗ 60 ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਭਾਈ ਟੇਕ ਸਿੰਘ ਸਦਰਵਾਲਾ (ਮੁਕਤਸਰ) ਦੇ ਟਰੱਕ ਤੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਅਸਥਾਨ ਨੂੰ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਮਹਿਤਾ ਲਈ ਚੱਲ ਪਏ। ਸਰਹਾਲੀ ਪੁਜਣ ਤੇ ਸੰਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਰਹਾਲੀ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ 1040 ਰੁਪਏ ਭੇਂਟ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਜਲਪਾਣੀ ਛਕਾਇਆ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ ਖਰੀਦ ਕੇ ਪੜ੍ਹਾਈ ਅਤੇ ਕਥਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਅਰੰਭ ਕਰਨ ਅਤੇ 40 ਰੁਪਏ ਖਰਚ ਲਈ ਪਾਸ ਰੱਖਣ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੜਾਅ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੱਥੇ ਸਮੇਤ ਮਹਿਤਾ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਨਵਾਂ ਅਸਥਾਨ ਜੁਲਾਈ 1969 ਈ: ਵਿਚ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ।

1969 ਤੋਂ ਲੈਕੇ 1977 ਈ: ਤੱਕ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਚੌਕ

ਮਹਿਤਾ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਵਿਚਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਾ 8 ਸਾਲ ਤੱਕ ਕਥਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸੰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ। ਸਿਖੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਈ ਜਲੂਸ ਕੱਢੇ ਤਾਂ ਜੋ ਦਸਾਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਹੋ ਸਕੇ। ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦਾ ਵੀ ਅਤੁੱਟ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਇਆ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਤੀਜੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ 126 ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਵਾਏ ਗਏ।

ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਹਿੱਸੇ ਆਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਆਯੂ 69 ਬਰਸ ਦੀ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਉਚਾਈ ਵੀ 69 ਫੁੱਟ ਰੱਖੀ ਗਈ। ਇਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ 18 ਫੁੱਟ ਡੂੰਘਾ ਛੱਪੜ ਪੂਰ ਕੇ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਇਥੇ ਹੀ ਇਕ ਕੀਰਤਨ ਵਿਦਿਆਲਾ ਵੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ 35 ਕਮਰੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕੀਰਤਨ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੇ ਲੰਗਰ, ਸਾਜ਼, ਰਿਹਾਇਸ਼ ਆਦਿ ਦਾ ਖਰਚ ਵਿਦਿਆਲੇ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਡ ਸਦਰਵਾਲਾ (ਮੁਕਤਸਰ), ਕਾਲੂਵਾਂ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਥੰਮਣ (ਜ਼ਿਲਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ਵਿਖੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਉਸਾਰੇ ਅਤੇ ਕਾਦੀਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਈ।

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਥਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਢੰਗ ਵੀ ਅਪਣਾਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਬੱਸਾਂ ਲੈ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਹੈਲੀਕਾਪਟਰ ਲੈਣ ਦੀ ਵੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਤੇ ਪੁੱਜਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਆਧੁਨਿਕ ਢੰਗ ਅਪਣਾਉਣ ਵਿਚ ਜ਼ਰਾ ਵੀ ਹਿਚਕਚਾਹਟ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਤੇ ਕੱਢੇ ਗਏ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਆਪ ਰਾਗੀ ਜੱਥੇ ਸਮੇਤ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 5 ਜਲੂਸ ਸਲਾਲਾ, ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ, ਮੁਕਸਤਰ ਅਤੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬੂਰੇ ਤੋਂ ਕੱਢੇ ਸਨ। 'ਸੀਸ ਭੇਟ' ਜਲੂਸ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰੋਡੇ, ਜਲਾਲਾਬਾਦ, ਕਾਦੀਆਂ, ਨਾਤੰਗਵਾਲ, ਫਿਰੋਜ਼-ਪੁਰ, ਧਰਮਕੋਟ, ਅਖਾੜਾ, ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ, ਬਲਾਚੌਰ, ਰਾਮਪੁਰ ਖੇੜਾ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਫਰੀਦਕੋਟ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਜਲੂਸ ਕੱਢੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ (ਬਰਾਸਤਾ ਗੋਇੰਦਵਾਲ ਸਾਹਿਬ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ) ਤੱਕ ਵੀ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਲਸ ਕਢਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ 301ਵਾਂ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪੁਰਬ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮੁਕਤਸਰ ਅਤੇ ਮਲੋਟ ਵਿਖੇ ਵੀ ਦੋ ਭਾਰੀ ਜਲੂਸ ਕੱਢੇ।

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਖੀ ਦੀ ਪ੍ਰਫੁਲਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਆਦਰਸ਼ਮਈ ਤੇ ਪੂਰਨ ਰਹਿਤਵਾਨ ਹੋਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗਲ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲਾ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰ ਕੇ ਇਕ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕਰਵਾਇਆ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਕਈ ਢਾਡੀ ਜਥਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਪਾਨ ਕੀਤਾ।

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਾਲ ਵਿਚ ਹੀ 1975 ਈ: ਵਿਚ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਲੱਗ ਗਈ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਵੀ ਪੈਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਜਮਾਤ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰੀ ਅਜ਼ਾਦੀਆਂ ਲਈ ਮੋਰਚਾ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਹੀਰਾਂ ਅਤੇ ਜਲੂਸਾਂ ਵਿਚ ਰੋਕ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਨਿਡਰ ਵਿਅਕਤੀ ਵਜੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੀ ਕਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ ਸਗੋਂ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਹੀ 37 ਜਲੂਸ ਕਢੇ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ ਕੇ ਸ਼ਸਤਰਧਾਰੀ ਬਣਨ ਲਈ ਵਚਨ-ਬੱਧ ਕੀਤਾ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਰੰਗਵਾਲ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਆਦਿ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਵੀ ਜਲੂਸ ਕੱਢ ਕੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਕਾਨੂੰਨਾਂ ਦੀਆਂ ਧੱਜੀਆਂ ਉਡਾਈਆਂ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮਾਂ ਵਿਚ ਨਸਬੰਦੀ ਤੇ ਨਲਬੰਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਵਿਰੋਧੀ ਗਰਦਾਨਿਆ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਆਪਣੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੂੰ ਬਾਕੀ ਰਾਜਾਂ ਵਾਂਗ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ।

7 ਦਸੰਬਰ 1975 ਈ: ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਤੀਜੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਦਿਵਸ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਰਾਮ ਲੀਲਾ ਗਰਾਊਂਡ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਮਾਰਗ ਜਲੂਸ ਪੱਜਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਆਈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਇਕੱਲੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸਟੇਜ ਤੇ ਹੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਡੱਟ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਕਿਸੇ

ਵਿਅਕਤੀ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਚੇਚ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਜਾਂ ਉੱਚਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਕੁਝ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀ [ਆਪਣਾ (ਸਵਰਗੀ) ਪੁੱਤਰ ਸੰਜੇ ਗਾਂਧੀ ਵਿਆਹ ਕੇ] ਪਾਈ ਹੈ। ਜਿਸ ਤਖਤ ਤੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਫ਼ਤਵੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਉਹੀ ਅੱਜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਅੱਗੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਉਣ ਆਇਆ ਹੈ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਠ ਕੇ ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਰਾਜਪੂਤ ਰਾਜੇ ਧੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਨਿਆਜ਼ਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅੱਜ ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਲਾਅਨਤ ਹੈ ਜੇ ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰੀਸ ਕਰੀਏ। ਇਸ ਲਈ ਮੋਨੇ ਪਤਿਤ ਵੱਲ ਕਦੀ ਕਿਸੇ ਸਿਖ ਬੀਬੀ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਹਿਤਨਾਮੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ :

"ਕੰਨਿਆ ਦੇਵੇ ਸਿਖ ਕੋ ਲੇਵੇ ਨਹ ਕਿਛ ਦਾਮ।
ਸੋਈ ਮੇਰਾ ਸਿਖ ਹੈ ਪਹੁੰਚੇ ਮੇਰੇ ਧਾਮ।"

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਰਤਮਾਨ ਸ਼ਾਸਕਾਂ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਤਖਤ ਵੀ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੇ ਦੁਆਇਆ ਹੈ। ਜੇ ਉਹ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਾ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਤਖਤ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਹੀ ਹੋਰ ਹੁੰਦੀ। ਜੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਆਪਣੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਰੋਮਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸੁਰਖਿਆ ਲਈ ਸਿਰ ਵੱਢ ਕੇ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਕਰਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਚੁਕਾ ਸਕਦੇ। ਕਿਨਾ ਵੀ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹੋਵੇ ਸਾਡੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਉਹ ਸਾਡੇ ਸ਼੍ਰਿਸ਼ਟ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅੱਗੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਏ ਨਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸੁਆਗਤ ਕਰੀਏ।

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਬੋਲੇ ਗਏ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਵਿਚਕਾਰ ਝਗੜੇ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੱਥਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਵੀ ਜੇਕਰ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਹੋਣਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥਾ ਕੋਈ 100-200 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੀ ਚਲਦੀ ਫਿਰਦੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਹੈ।

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਦਾ ਪੰਥ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਲਈ ਉਤਸਕ ਰਹੇ ਅਤੇ ਭਾਵੇਂ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਸਚਖੰਡ ਬਿਰਾਜਣ ਪਿਛੋਂ

ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲਣ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸੱਚੇ ਸੰਤ ਵਾਂਗ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਹੀ ਸਦਾ ਪੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਹਰ ਔਖੇ ਵੇਲੇ ਇਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਡਾਹ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋਏ। 1977 ਈ: ਦੀਆਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਪਾਸੋਂ 40 ਦਿਨ ਵਾਸਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਚੌਪਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਵਾਏ ਅਤੇ ਇਕ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਕਰਵਾਇਆ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਥ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ 1977 ਈ: ਦੀਆਂ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਬੇਅੰਤ ਪਾਠ ਕਰਵਾਏ ਗਏ।

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਮੁਖ ਜ਼ੋਰ ਦੇਹਧਾਰੀ, ਦੰਭੀ, ਪਾਖੰਡੀ ਅਤੇ ਅਖਾਉਤੀ ਗੁਰੂਆਂ ਵਿਰੁਧ ਸੀ। ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਸਮੇਂ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਚੱਕਰਵਰਤੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਵਿਚਰਨ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਟਕਰਾਅ ਕਿਸੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਜਾਂ ਉਸ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਜੱਥੇ ਦਾ ਮੁੱਖ ਅਸਥਾਨ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਨਾਲ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਣ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਿਕ ਸੀ। ਪਿੰਡ ਮਹਿਤਾ, ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀ ਮੱਤ[1] ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਡੇਰਾ ਬਾਬਾ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ (ਬਿਆਸ) ਤੋਂ 29 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਹੈ। ਇਹ ਇਲਾਕਾ ਰਾਧਾ-ਸੁਆਮੀ-ਸਿਖ ਵਿਵਾਦ ਦਾ ਮੁੱਖ ਖੇਤਰ ਹੈ। ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ

1. ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀ ਮੱਤ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਆਗਰੇ ਦੇ ਨਾਨਕ ਪੰਥੀ ਸ਼ਿਵ ਦਿਆਲ ਨੇ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮਾਈ ਥਾਰ ਕੌਰ ਦੇ ਮਹੰਤ ਦਯਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ ਅਭਿਆਸ ਕੀਤਾ। ਯੂ. ਪੀ. ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਕਰਕੇ ਸ਼ਿਵ ਦਿਆਲ ਨੂੰ ਹੁੱਕਾ, ਬੀੜੀ ਪੀਣ ਦੀ ਵਾਦੀ ਪੈ ਗਈ ਜਿਸ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਸ਼ਿਵ ਦਿਆਲ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਕਥਾ ਕਰਨ ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕੀਤਾ। ਸ਼ਿਵ ਦਿਆਲ ਨੇ ਪੰਨੀ ਗਲੀ, ਆਗਰਾ ਵਿਖੇ ਵਖਰਾ 'ਸਤਿਸੰਗ' ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤਿ ਦੇ ਨਵੇਂ ਅਰਥ ਵੀ ਕਲਪੇ। ਆਗਰਾ ਵਿਖੇ ਹੀ ਬਿਆਸ ਡੇਰੇ ਦੇ ਮੋਢੀ ਬਾਬਾ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਫੌਜ ਦੀ ਪਲਟਨ ਵਿਚ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਵ ਦਿਆਲ ਨਾਲ ਸੰਗਤ ਹੋਈ। ਸ਼ਿਵ ਦਿਆਲ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਚੇਲਾ ਰਾਇ ਸਾਲਗਰਾਮ ਸੀ ਜੋ ਯੂ. ਪੀ. ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੋਸਟ ਮਾਸਟਰ ਜਨਰਲ ਬਣਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ 'ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀ' ਮਤ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਉਹ ਹੀ ਸੀ। ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀ ਸੁਰਤ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਭਿਆਸ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਮੂਰਤ ਦਾ ਧਿਆਨ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੰਗਤ, ਪਵਿਤਰ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ, ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਛੋਹੀ ਹੋਈ ਹਰ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਪਵਿਤਰ ਮੰਨਣ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਸਾਧਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ 'ਪਰਮ ਪਦ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀਆਂ ਦੇ ਅਜ ਕਲ ਚਾਰ ਫਿਰਕੇ ਹਨ। ਇਕ ਦਿਆਲ ਬਾਗ ਆਗਰਾ ਵਾਲੇ, ਦੂਜੇ ਸਵਾਮੀ ਬਾਗ ਵਾਲੇ, ਤੀਜੇ ਬਿਆਸ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਦਿੱਲੀ ਸਥਿਤ 'ਸਾਵਨ

(ਬਾਕੀ ਪੈਰ ਟੂਕ ਅਗਲੇ ਸਫ਼ੇ ਤੇ)

ਮੁੱਖ ਧੁਰਾ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ[1], ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਐਨ ਉਲਟ ਹੈ। ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਜੋ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀਆਂ ਨੂੰ ਉੱਕਾ ਹੀ ਭਾਉਂਦਾ ਨਹੀਂ।

ਸਿਧਾਂਤਵਾਦੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਨਵੇਂ ਕੇਂਦਰ ਮਹਿਤਾ ਦੇ ਨੇੜਿਓਂ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਹੱਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਨਿਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਣ ਲੱਗਾ। ਇਹ ਨਿਯੁਕਤੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਵਿਚ ਅਖਾਉਤੀ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸੀ। ਨਿਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਅੱਖੜ ਅਤੇ ਧੱਕੜ ਸੁਭਾ ਦਾ ਅਫ਼ਸਰ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀ ਹਰ ਕਾਰਵਾਈ ਰਾਹੀਂ ਅਖਾਉਤੀ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲੋਚਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਗੰਭੀਰ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ। ਨਿਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦਪੁਰ, ਘੁਮਾਣ, ਮਹਿਤਾ, ਕਾਦੀਆਂ, ਪਠਾਨਕੋਟ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਖੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਕਾਇਮ ਕਰਨੇ ਚਾਹੇ। ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦਪੁਰ[2] ਸਥਿਤ ਇਤਿਹਾਸਕ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ

(ਪਿਛਲੇ ਸਫ਼ੇ ਦੀ ਫੁਟ ਨੋਟ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਆਸ਼ਰਮ' ਵਾਲੇ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ ਵਿਚੋਂ ਬਿਆਸ ਵਾਲੇ ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀ ਹੀ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਏ ਹਨ। ਬਿਆਸ ਦਾ ਡੇਰਾ ਸ਼ਿਵ ਦਿਆਲ ਦੇ ਚੇਲੇ ਬਾਬਾ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਪਿੰਡ ਬਲ ਸਰਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਲਾਟ ਜ਼ਮੀਨ ਵਿਚੋਂ 11 ਕਨਾਲ 16 ਮਰਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਦੀ ਰਜਿਸਟਰੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਂ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਇੰਤਕਾਲ ਵਿਚ ਲਿਖਵਾਇਆ—"ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਾਕਿਆ ਧਰਮਸਾਲਾ ਮੁੰਤਜ਼ਿਮ ਬਾਇਹਤਾਮ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਸਾਧ ਜੱਟ।" ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਪਿਛੋਂ ਬਾਬਾ ਸਾਵਣ ਸਿੰਘ, ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਵਰਤਮਾਨ ਚਰਨ ਸਿੰਘ ਬਿਆਸ ਡੇਰੇ ਦੇ ਮੁੱਖੀ ਹਨ। ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤ ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀਆਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਰਤ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀ ਸਿਖ ਧਾਰਮਿਕ ਗ੍ਰੰਥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਟੂਕਾਂ ਵੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਤੋੜਦੇ ਮਰੋੜਦੇ ਵੀ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤਵਾਦੀਆਂ ਵਿਚ ਟੱਕਰ ਸੁਭਾਵਕ ਹੈ।

1. Teachings & Brief History (Published by Radha Soami Satsang, Beas, 1977) P-3.
2. ਇਹ ਨਗਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 1587 ਈ: ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਨਾਂ ਤੇ ਵਸਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਥੇ 1590 ਈ: ਵਿਚ ਜੰਗ ਲੜੀ। (ਗੁਰ ਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ, ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, 251)

'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਕਰਵਾਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਨਗਰ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਤਾ ਰਖਦਾ ਸੀ। ਨਿਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਇਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਭਵਨ ਉਸਾਰੀ ਲਈ ਯਤਨ ਅਤੇ ਅਖਾਉਤੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇਣਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਲਈ ਸਿੱਧੀ ਚੁਨੌਤੀ ਸੀ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਇਸ ਯਤਨ ਦਾ ਡੱਟ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਵਿਖੇ ਝਗੜਾ ਵੀ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਘੁਮਾਣ, ਕਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਪਠਾਨਕੋਟ ਵਿਚ ਅਖਾਉਤੀ ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਲਈ ਆਉਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਿਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਕਈ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਪਾਈਆਂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕਠਿਨਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਮਹਾਨ ਜਲੂਸ ਕੱਢ ਵਿਖਾਇਆ। ਜਲੂਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਰਾਤ 10 ਵਜੇ ਨਿਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਪੁਲਿਸ ਅਫਸਰ ਨੂੰ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਕੇ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਸਵੇਰੇ 9 ਵਜੇ ਸੜਕ ਵਿਹਲੀ ਹੋਵੇ, ਜਲੂਸ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਲੰਘਾ ਲਵੋ ਕਿਉਂਕਿ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੋ ਮੰਤਰੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, 'ਦੋਹਾਂ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿਓ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਮਹਾਨ ਜਲੂਸ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸੜਕ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੋ ਕੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋ ਕੇ, ਜੋੜੇ ਲਾਹ ਕੇ ਖੜੇ ਹੋ ਜਾਣ ਤੇ ਸੜਕ ਖਾਲੀ ਕਰ ਦੇਣ।' ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਉਤਰ ਐਮਰਜੇਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਦਿੱਤਾ।

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 8 ਸਾਲ ਤੱਕ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖ ਸੇਵਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਮਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ 3 ਅਗਸਤ 1977 ਈ: ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਮਲਸੀਹਾਂ ਤੋਂ ਸੋਲਨ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਨੇੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਾਰ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਈ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' 16 ਅਗਸਤ 1977 ਈ: ਨੂੰ 45 ਸਾਲ ਦੀ ਆਯੂ ਭੋਗ ਕੇ ਗੁਰਪੁਰੀ ਪਿਆਨਾ ਕਰ ਗਏ।

ਭਾਗ ਤੀਜਾ

ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਪਰਪੰਚ

ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਪਰਪੰਚ'

'ਨਿਰੰਕਾਰ' ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਅਧਿਆਤਮਕ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਦਾ ਮਹਤਵ-ਪੂਰਨ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਜਿਸ ਦਾ ਭਾਵ ਨਿਰਾਕਾਰ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਨੀਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਸੁਧਾਰਵਾਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਬਾਬਾ ਦਿਆਲ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਵਿਰੁਧ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਧੁਰਾ ਨਿਰੰਕਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜਾਪ ਬਣਾਇਆ। ਬਾਬਾ ਦਿਆਲ ਦੇ ਉਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਾਬਾ ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ (1814-1870 ਈ:), ਬਾਬਾ ਰੱਤਾ ਜੀ (1830-1909 ਈ:) ਬਾਬਾ ਗੁਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ ਜੀ (1868-1947 ਈ:) ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਹਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ (1887-1971 ਈ:) ਉਨੀਵੀਂ ਅਤੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੀਆਂ ਸਿਖ ਸੁਧਾਰਕ ਲਹਿਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਉਲੇਖਨੀਯ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰ ਮਰਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲਾ ਅਨੰਦ ਵਿਆਹ (1855 ਈ:) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਅਨੰਦ ਵਿਆਹ ਕਾਨੂੰਨ (1909 ਈ:) ਦੀ ਸਿਰਜਣਾ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ। ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਆਗੂਆਂ ਵਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਪਾਏ ਗਏ ਹਿੱਸੇ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਲਹਿਰ ਅਸਲ ਵਿਚ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂਆਂ ਵਿਰੁਧ ਚੱਲੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ 'ਨਿਰੰਕਾਰ' ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਦਿਆਲ ਜੀ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚੱਪਲ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਲਿਆ ਰੱਖੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮਤਭੇਦ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਏ।[1]

ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਇਹ ਅੰਤਰ ਵੀ ਹੈ ਜਿਥੇ ਸਿਖ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਣ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਇਹ

---

1. Khushwant Singh—A History of the Sikhs, Vol II P-125.

ਜ਼ਰੂਰੀ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਲੱਗੇ 'ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿਖ "ਸਤਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ" ਅਤੇ "ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਫਤਹਿ" ਗਜਾਉਂਦੇ ਹਨ । ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਵਿਚ ਵੀ ਫਰਕ ਹੈ । ਜਿਥੇ ਸਿਖ ਅਰਦਾਸ ਕਰਨ ਲੱਗੇ "ਪ੍ਰਿਥਮ ਭਗਉਤੀ ਸਿਮਰਕੇ" ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ਉਥੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ "ਆਦਿ ਸਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ" ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਨ ।[1]

1929 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਦਰਬਾਰ, ਰਾਵਲਪਿੰਡੀ ਦੇ ਰਾਗੀ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਸ਼ਰਾਬ ਪੀ ਕੇ ਆਉਣ ਅਤੇ ਦੁਰਾਚਾਰ ਕਾਰਨ ਛੇਕ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ'[2] ਨਾਮੀ ਆਪਣੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਚਲਾ ਲਈ । ਉਸ ਨੇ ਸਿਖ ਰਹਿਤ-ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਬੰਧੇਜ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਅਤੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਰੋਕ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ । ਅਧਿਆਤਮਕ ਸਿਧਾਂਤ ਲਈ ਓਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਟੇਕ ਰਖਦਾ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਸਿਖਾਂ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤਕੜਾ ਵਿਰੋਧ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਕਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਉਸ ਦੇ ਦਾਖਲੇ ਤੇ ਰੋਕ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ।[3] ਉਸ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕੁਝ ਘਰਾਣਿਆਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਰਿਹਾ, ਜੋ ਉਸ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਮਿੱਤਰਾਂ ਦੇ ਸਨ । ਅਜੇਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਉਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚੋਖੀ ਸਫਲਤਾ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕੀ ।

ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਉਪ੍ਰੰਤ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਆਪਣਾ ਡੇਰਾ ਜਮਾਇਆ । ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਦੀ ਉੱਨਤੀ ਦਰਸ਼ਨੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਥੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਵੱਸੋਂ ਦੀ ਭਰਮਾਰ ਸੀ । ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਤੋਂ ਉਜੜ ਪੁੱਜੜ ਕੇ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰੱਬੀ ਕਰੋਪੀ ਦਾ ਸਾਖਿਆਤ ਰੂਪ ਦੇਖਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਅਤੇ ਨਾਸਤਿਕਤਾ ਦੀ ਰੌਅ ਚੱਲ ਪਈ ਸੀ । ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਮਾਨਸਿਕ ਅਧੋਗਤੀ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ । ਸਰੂਪ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਿਖ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਉਹ ਖੁਲ੍ਹੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਾ ਸੀ । ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਅਤੇ ਸਿਖ ਮਤ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਰਨਾਰਥੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਲਈ ਆਤਮਕ ਸ਼ਾਂਤੀ ਬਖਸ਼ਣ ਦਾ ਪਰਪੰਚ ਰਚਿਆ । ਇਸ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਵੀ ਮਿਲ ਗਈ ।

---

1. Ganda Singh, Dr.—Sikhism And The Nirankari Movement, P-28.
2. ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੂੰ 'ਨਕਲੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
3. Gargi, Balwant, Nirankari Baba P-58.

'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਦਾ ਰਾਤੋ ਰਾਤ ਪ੍ਰਸਿਧੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਦੂਸਰਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮਨੁਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ' ਦਾ ਜੂਲਾ ਪਹਿਨ ਲਿਆ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਵਰਗੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ, ਸ੍ਰੀ ਜਵਾਹਰ ਲਾਲ ਨਹਿਰੂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪੱਧਰ ਦੇ ਨੇਤਾ ਬਣਨ ਦੇ ਇੱਛਕ ਸਨ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਈ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅੰਤਰ-ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਅਤੇ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮਨੁੱਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਨੂੰ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕਰਨ ਦੇ ਚੋਲੇ ਹੇਠ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਕਈ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਵੇਚਣ ਵਿਚ ਵੀ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਮਨੁਖੀ ਭਾਈਚਾਰੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਸਰਕਾਰੀ ਹਲਕਿਆਂ ਦੀ ਨੇੜਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ।

'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਸਹੂਲਤਾਂ ਮਿਲਣ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪਿਛੋਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਨਵੀਂ ਬਣੀ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਘੱਟ-ਗਿਣਤੀਆਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਲੇ ਵਿਰਕਿਆਂ ਨੂੰ ਆਪਸ ਵਿਚ ਲੜਾਉਣ ਦੀ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨੀਤੀ ਨਾ ਤਿਆਗੀ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਇਹ ਗੱਲ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਕਿ ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਮੱਤ ਵਾਂਗ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਵੀ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਹੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਆਦਿ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਮਾਇਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਮਦਦ ਦਿੱਤੀ।[1] ਸਵਰਗੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਰਦਾਰ ਵਲਭ ਭਾਈ ਪਟੇਲ ਨੇ ਇਕ ਸਰਕੂਲਰ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ "ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ" ਨੂੰ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਦਿੱਤੀ। ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਕਾਲੋਨੀ ਲਈ ਕੌਡੀਆਂ ਦੇ ਭਾਅ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇਣੀ ਵੀ ਇਸੇ ਨੀਤੀ ਦੀ ਹੀ ਇਕ ਕੜੀ ਸੀ।

ਇਕ ਹੋਰ ਕਾਰਨ ਜਿਸ ਲਈ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਉਹ ਸਰਕਾਰੀ ਸੇਵਾਵਾਂ ਅਤੇ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵਿਚ ਕੱਟੜ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਬਹੁਮੱਤ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 1947 ਈ: ਦੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਨਜ਼ਾਰੇ ਪਿਛੋਂ ਗੁਪਤ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਡਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਿਤੇ ਮੁੜ ਸਿੱਖ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਵੰਡ ਹੀ ਨਾ ਕਰਵਾ ਦੇਣ। ਅਜ਼ਾਦੀ ਵੇਲੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਧਿਰਾਂ ਉਭਰੀਆਂ ਸਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਰਾਜਸੱਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂ

1. ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਅਪ੍ਰੈਲ 25, 1978 ਪੰਨਾ-3.

ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਜਮਾਤ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਜਭਾਗ ਸੰਭਾਲ ਲਿਆ ਸੀ। ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਦੇ ਲਾਰੇ ਤੇ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਹਿੰਦੂ ਬਹੁ-ਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੰਡ ਕੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਕਰਨ ਦੀ ਗੋਂਦ ਗੁੰਦੀ ਅਤੇ ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਨੂੰ ਹਰ ਸੰਭਵ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇ ਕੇ ਉਤਸਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਅਨੁਆਈਆਂ ਨੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅੱਜ ਇਸ ਲਹਿਰ ਵਿਚ 80 ਫੀਸਦੀ ਹਿੰਦੂ, 7 ਫੀਸਦੀ ਸਿੱਖ ਅਤੇ 13 ਫੀਸਦੀ ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਅਤੇ ਜ਼ਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕ ਹਨ।[1]

ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਸਫਲਤਾ ਵੱਲ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਖਿਚਿਆ ਜਾਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਮਨ-ਭਾਉਂਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਬਰਾਬਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ ਜੋ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਸੀ। ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅਖਾਉਤੀ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥ 'ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ' ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੱਲ ਤਾਂ ਸਿਖ ਇਕ ਘੋਰ ਅਪਮਾਨ ਵਜੋਂ ਵੇਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਇਸ਼ਟ ਅਤੇ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦਾ ਨਿਰਾਦਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ :

"ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਿਹੇ ਸਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ਮੈਲ ਨਾ ਦਿਲ ਦੀ ਧੋ ਸਕਿਆ।
ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿਚ ਲਾ ਲਾ ਤਾਰੀ, ਭਵ ਸਾਗਰ ਨਾ ਤਰ ਸਕਿਆ।
ਪੜ੍ਹ ਸੁਖਮਨੀ ਸੁਖ ਨਾ ਲੱਭਾ ਜੀਅ ਨਾ ਮੇਰਾ ਠਰ ਸਕਿਆ।"[2]

ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਕ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਰਾਜਕਵੀ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ' ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਿਖਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਦਾ ਕਰੜਾ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ 1956-57 ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੇ ਲਾਰੰਸ ਰੋਡ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇੜੇ ਹੋਏ ਇਕ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਮਨਮਤੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਗਿਆਨੀ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬੀਰ ਖਾਲਸਾ ਦਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸ਼ਰਨਾਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚੈਲੰਜ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਤੇ ਖਲਬਲੀ ਮਚ ਗਈ ਅਤੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਹੋਏ ਝਗੜੇ ਵਿਚ ਕੁਝ ਵਿਅਕਤੀ ਫਟੜ ਵੀ ਹੋਏ। ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੇਸ ਵੀ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੁਕਦਮਾ

1. Fauja Singh, Article Published in Sikhism And The Nirankari Movement, P-30.
2. ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ, ਪੰਨਾ 198-199. (ਅੰਤਿਕਾ ੧ ਵੀ ਵੇਖੋ)

ਚਲਿਆ । ਅਦਾਲਤ ਵਲੋਂ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਦਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਤੇ ਉਸ ਵਲੋਂ ਭਰੋਸਾ ਦੁਆਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਭਵਿਖ ਵਿਚ ਉਹ ਕਦੇ ਵੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਗਲਤ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰ-ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ । ਇਸ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਵਲੋਂ ਛਪਦੇ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਜਿਸ ਦਾ ਉਚਿਤ ਉੱਤਰ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਸਾਬਿਕ ਜਥੇਦਾਰ, ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ ਮਾਸਕ ਪੱਤਰ 'ਗਿਆਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ' ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ । ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਲੇਖ-ਲੜੀ ਕਿਤਾਬਚੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ 1964 ਈ: ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਵਿਵਾਦ ਭਾਵੇਂ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਫਿਰਕਾ ਆਰੰਭ ਕਰਨ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਇਸ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਇਹ ਝਗੜਾ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉਤਰ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵੇਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਹੋਇਆ । 1972 ਵਿਚ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸਮਾਈਲੀ ਫਿਰਕੇ ਦੇ ਆਗੂ ਸਰ ਆਗ਼ਾ ਖਾਂ ਦੀ ਰੀਸੇ (1946 ਈ: ਵਿਚ ਸਰ ਆਗ਼ਾ ਖਾਂ ਨੂੰ ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਡਾਇਮੰਡ ਜੁਬਲੀ ਦੇ ਅਵਸਰ ਤੇ 244 ਪੌਂਡ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀਆਂ ਨਾਲ ਤੋਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ) ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਦੀ ਸਿਲਵਰ ਜੁਬਲੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ 11 ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨੋਟਾਂ ਨਾਲ ਤੁੱਲਣ ਦਾ ਪਰਪੰਚ ਰਚਿਆ । ਜਿਸ ਕੰਡੇ ਤੇ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਨੂੰ ਤੋਲਿਆ ਗਿਆ, ਉਸ ਦੀ ਡੰਡੀ ਉਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਖਰ "ਆਪੇ ਕੰਡਾ ਤੋਲੁ ਤਰਾਜੀ ਆਪੇ ਤੋਲਣਹਾਰਾ" ਨੂੰ ਵਿਗਾੜ ਕੇ "ਆਪੇ ਕੰਡਾ ਤੋਲ ਤਰਾਜੂ ਆਪੇ ਤੋਲਣਹਾਰਾ" ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ । ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਲੋਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਕੁਵਰਤੋਂ ਅਤੇ ਬਾਣੀ ਦਾ ਸਰੂਪ ਵਿਗਾੜਨ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਸੀ ।

ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਰਕਾਰ ਸੱਤਾ ਵਿਚ ਆਉਣ ਨਾਲ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਨੂੰ ਹੋਰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲ ਗਿਆ । ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿੱਤ ਕਟੜਪੁਣੇ ਵਿਰੋਧੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਪ੍ਰਤੀ ਵਚਨ-ਬੱਧਤਾ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਹੱਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਮਿਲੀ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਕਈ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਨੇ ਉਦਾਰਚਿਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਾਖੀ ਭਰ ਕੇ ਮਹੱਤਵ-ਪੂਰਨ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਨਿਯੁਕਤੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈਆਂ । ਮੰਨੇ ਪ੍ਰਮੰਨੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਛੀਨਾ ਮੁੱਖ ਸਕੱਤਰ ਬਣੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਸੂਖ ਨਾਲ ਅੱਗੋਂ ਮਲਕੀਅਤ ਸਿੰਘ ਕੈਲੇ, ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ (ਸਾਰੇ ਆਈ. ਏ. ਐਸ.) ਪ੍ਰਮੁਖ ਅਹੁਦੇ ਹਥਿਆਉਣ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਏ ਜਿਸ ਦੇ

ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਰਵਾਇਤੀ ਸਰਕਾਰੀ ਝੋਲੀ-ਚੁੱਕ ਵਰਗ ਦੇ ਲੋਕ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਵੱਲ ਖਿੱਚੇ ਗਏ ਅਤੇ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਦਾ ਵਿਖਾਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਾ ਇਕ ਸਮਾਗਮ 1972 ਈ: ਵਿਚ ਪੱਟੀ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ ਜਿਥੇ ਸਥਾਨਕ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਾਂਗ ਬਾਣਾ ਪਾ ਕੇ ਸਿਰ ਤੇ ਛਤਰ ਝੁਲਵਾਇਆ ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪਾਲਕੀ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ; ਨਾਲ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ, ਜੋ ਕੇਸ-ਦਾਹੜੀ ਦੀ ਬੇਅਦਬੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਕਹਿ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਤਿੱਖਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪੱਟੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭੱਠ ਸਾਹਿਬ (ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਬਣੇ) ਵਿਖੇ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਉਪਰੋਕਤ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਪਾਖੰਡੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਲਿਆਉਣ । ਜਦੋਂ ਇਹ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਹਿਰੂਪੀਆ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਮਣੇ ਮੰਨਿਆ ਕਿ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਦੇ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਅਤੇ ਏਨੀ ਹੀ ਹੋਰ ਰਕਮ ਦੇਣ ਦਾ ਵਾਅਦਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪ ਵੀ ਆਉਣਾ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਡਰਦਾ ਰਸਤੇ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਮੁੜ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਸ੍ਵਾਂਗ ਉਤਾਰਨ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਪੱਟੀ ਦੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਦੇ ਮੁਖੀ ਦਾ ਸੰਗਤ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਮੂੰਹ ਕਾਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੁਨਹਿਰੀ ਪਾਲਕੀ, ਚੌਰ ਅਤੇ ਛਤਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਭੱਠ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਭੇਟਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਨੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਵਲੋਂ ਇਸ ਦਲੇਰੀ ਭਰਪੂਰ ਕਾਰਵਾਈ ਦਾ ਡਾਢਾ ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ । ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਜੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਵਿਖੇ 1973 ਈ: ਦੇ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਇਕ ਸਮਾਗਮ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਤਾਂ ਜੰਗ ਜੂ ਸਨ ; ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਜੋ ਕਾਰ ਸੇਵਾ ਹੋਈ ਹੈ ਉਹ ਬੇਕਾਰ ਸੇਵਾ ਹੈ।" ਇਸ ਤੇ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਕਰੜਾ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗਣ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਗਏ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ਦੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਲੁਧਿਆਣਾ ਅਤੇ ਚੋਕ ਮਹਿਤਾ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ) ਵਿਖੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਮੁਠਭੇੜਾਂ ਹੋਈਆਂ।

ਇਸ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਸਿਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨਾਲ

ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਕੇ 'ਸੰਤ ਨਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਦੇ ਇਸ ਧਾਵੇ ਦਾ ਗਠਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ 18 ਨਵੰਬਰ 1973 ਈ: ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ :

"ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਇਹ ਜਨਰਲ ਸਮਾਗਮ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਡੇਮੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਸਟੰਟ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਖਬਰਦਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਿਖ ਪੰਥ ਲਈ ਇਹ ਗੱਲ ਅਸਹਿ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜਿਹੇ ਸਾਧਾਰਨ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਤੁਲਣਾ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੱਜੇ ਖੱਬੇ ਜਾਅਲੀ ਭਾਈ ਮਰਦਾਨਾ ਤੇ ਭਾਈ ਬਾਲਾ ਬਿਠਾਉਣ । ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਇਸ ਲਈ ਭਾਰਤ ਦੀ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿਖ ਕੌਮ ਵਿਚ ਫੁੱਟ ਪਾਉਣ ਲਈ ਜਾਅਲੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਗੁਰੂਡੰਮ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਦੂਤਘਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬਿਦੇਸ਼ ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਸਨਮਾਨ ਕਰਵਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਲਈ ਅਸਹਿ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਜਿਹੜੇ ਵੀ ਨਤੀਜੇ ਨਿਕਲਣਗੇ, ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਹਨਾਂ ਜਾਅਲਸਾਜ਼ਾਂ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਰਪ੍ਰਸਤ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਹੋਵੇਗੀ।"

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਇਸ ਮਤੇ ਨੂੰ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਵਲੋਂ ਅਣਗੌਲਿਆ ਜਾਣ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਜਨੂੰਨ ਵਿਚ ਇਸ ਮਤੇ ਦੇ ਅਰਥ-ਭਰਪੂਰ ਸੰਕੇਤ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਰਹੇ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਿੱਧੇ ਤੌਰ ਤੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਬਣ ਗਏ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਮ ਸਿਖ ਜਨਤਾ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਗੁਰੂ ਨਿੰਦਕਾਂ ਦੇ ਖਤਰੇ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਜਿੱਥੇ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਓਟ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਕੀਤਾ ਓਥੇ ਹੀ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਝੜਪਾਂ ਹੋਣ ਲਗੀਆਂ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਾਗਮ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦਮ ਕੀਤਾ। ਇਤਨੇ ਵਿਚ ਨਿਰੰਜਣ ਸਿੰਘ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਖੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਆਣ ਲੱਗਾ। ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਿਰੁਧ ਕਾਰਵਾਈ ਲਈ ਉਸ ਤੋਂ ਸਹਾਇਤਾ ਮੰਗੀ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਚੋਖੀ ਸੰਖਿਆ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਸਨ। ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਦੀ ਉਪਰਲੀ ਸਫ਼ ਵਿਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਤੰਬਰ 1973 ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ 'ਰਾਜਕਵੀ' ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਅਤੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਆਦਰਨੀਯ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਬਾ ਥਾਹਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਤੰਬਰ 17, 1973 ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਾਸ ਅਰਜ਼ੀ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਸਮਾਗਮ ਕਾਰਨ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭੰਗ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਦਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਟਕਰਾਅ ਟਲ ਗਿਆ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਬਟਾਲਾ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦਪੁਰ, ਪਠਾਨਕੋਟ, ਕਾਦੀਆਂ, ਘੁਮਾਨ ਅਤੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਠ-ਭੇੜ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਜੋ ਮੁੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਸੀ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਠਾਨਕੋਟ ਵਿਚ ਅਜੇਹੇ ਇਕ ਝਗੜੇ ਸਮੇਂ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ, ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਪਸਤੌਲ ਵੀ ਕੱਢ ਲਈ ਅਤੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਆਏ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਲਲਕਾਰਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ, ਰੋਪੜ ਆਦਿ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈਆਂ ਅਜੇਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲਗਾਤਾਰ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਤਨਾਅ ਬਣਾਈ ਰਖਿਆ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸੌ ਸਾਲਾ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਿਵਸ ਮਨਾਉਣ ਵਲ ਉਚੇਚਾ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਜੋਸ਼ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਰੱਖਣ ਲਈ ਉਚੇਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਗਮਾਂ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹੋਣਾ ਪਿਆ। ਪਰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਪਣੇ ਮੱਤ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਲਈ ਨਿਰੰਤਰ ਸਮਾਗਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਵਲੋਂ 1976 ਈ: ਵਿਚ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ 1977 ਈ: ਵਿਚ ਇਸੇ ਹੀ ਅਵਸਰ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਪ੍ਰਸਪਰ ਮੇਲ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਏਨਾ ਵਧ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ 1977 ਈ: ਵਿਚ ਅਕਾਲੀਆਂ ਨੇ ਰਾਜ ਸੱਤਾ ਸੰਭਾਲੀ ਤਾਂ ਇਕ ਸੀਨੀਅਰ ਪੀ. ਸੀ. ਐਸ ਅਫ਼ਸਰ ਸ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਫ਼ਿੱਜ਼ੀ ਨੇ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੂੰ ਇੱਕ ਨੋਟ ਰਾਹੀਂ ਸੂਚਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ "ਸਕਤਰੇਤ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਗਠਿਤ ਟੋਲਾ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਆਪਣੇ ਅਹੁਦਿਆਂ ਦੀ ਕੁਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਆਈ. ਏ. ਐਸ. ਵਿਚ ਤਰੱਕੀ ਲਈ ਪੱਕਾ ਫਾਰਮੂਲਾ ਇਕੋ ਹੈ, "ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਣੋ।" ਹਰੀਜਨਾਂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਮੱਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੇ ਹੀ

ਕਰਜ਼ੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।" ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਕਈ ਲੋਕ ਅਪਣਾ ਸਮਾਜਕ ਪੱਧਰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਵੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਣ ਗਏ।[1]

ਉਪਰੋਕਤ ਅਨੁਸਾਰ 1977 ਈ: ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ-ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਮੁਠਭੇੜ ਲਈ ਆਧਾਰ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਅਤੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਵੀ ਤਬਦੀਲ ਹੋਏ ਹਾਲਾਤ ਤੋਂ ਸੁਚੇਤ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਅਚਾਨਕ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਨੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਨੂੰ ਨਵੀਂ ਧੀਰਜ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ।

---

1. ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, 21 ਅਪ੍ਰੈਲ, ਪੰਨਾ 7.

ਭਾਗ ਚੌਥਾ

ਚੁਨੌਤੀਆਂ ਦਾ ਸਮਾਂ

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ "ਖਾਲਸਾ"

"ਖਾਲਸਾ ਜੀ ! ਮਰਨਾ ਇਕੋ ਦਿਨ ਹੈ । ਸ਼ਹੀਦੀ ਦਾ ਪੁਰਬ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਜੇ । ਅੱਜ ਮੌਤ ਲਾੜੀ ਨੂੰ ਵਿਆਹੁਣਾ ਹੈ । ਪਿੱਛੇ ਭੌਂ ਕੇ ਨਾ ਵੇਖੋ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਜਾਓ, ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ ਵੱਟਾ ਨਾ ਲੱਗਣ ਦਿਓ ।"

ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਬਦ ਪਿੰਡ ਰੋਡੇ (ਜ਼ਿਲਾ ਫਰੀਦਕੋਟ) ਦੇ ਭਾਈ ਮੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਨੇ 21 ਫਰਵਰੀ 1924 ਈ: ਨੂੰ ਜੈਤੋ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਵਿਚ ਨਿਹੱਥੇ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਚੱਲ ਰਹੀ ਗੋਲੀ ਦੌਰਾਨ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲਾ ਸ਼ੇਰੀ ਦੇਂਦਿਆਂ ਕਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਠੀਕ ਸਾਢੇ ਸਤਵੰਜਾ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਸ਼ਬਦ ਪਿੰਡ ਰੋਡੇ ਦੇ ਹੀ ਜੰਮ-ਪਲ ਅਤੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ 20 ਸਤੰਬਰ 1981 ਨੂੰ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਹੇ ।[1] ਫਰਕ ਕੇਵਲ ਇਤਨਾ ਸੀ ਕਿ ਜੈਤੋ ਦੇ ਮੋਰਚੇ ਵੇਲੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਾਣ ਮਰਯਾਦਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਮੋਰਚਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁਧ ਲਾਇਆ ਸੀ ਜਦੋਂ ਕਿ 20 ਸਤੰਬਰ 1981 ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮਾਣ ਮਰਯਾਦਾ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਰਹਿਤ ਦ੍ਰਿੜਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ ਟਕਸਾਲ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਸਫਲ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ।

ਮੋਗੇ ਤੋਂ 29 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਪਿੰਡ ਰੋਡੇ ਅਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਰਹਿਤੀਏ ਸਿੱਖ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਿਚ ਮੁਹਰੈਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਹਰ ਪੰਥਕ ਭੀੜ ਦੇ ਮੌਕੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਸਗੋਂ ਸਿਖ ਹਿਤਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਹਰ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਮੋਢੇ ਨਾਲ ਮੋਢਾ ਡਾਹ ਕੇ ਤੁਰੇ ਹਨ । ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੀ ਰਵਾਇਤ ਹੈ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹਰ ਵੇਲੇ ਕੋਈ ਨਾ ਕੋਈ

1. ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ 20 ਸਤੰਬਰ 1981 ਨੂੰ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਅੱਗੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਮਹਾਤਮਾ, ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਜਾਂ ਪਵਿਤਰ ਆਤਮਾ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜ ਕਲ ਵੀ ਸੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪਿੰਡ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਸੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਲਗਭਗ ਅੱਧੀ ਸਦੀ ਤੋਂ ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਅਗਵਾਈ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਨੇ ਰਹਿਤੀਏ ਸਿੱਖ ਬਨਾਉਣ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਲੋਂ ਲਾਏ ਗਏ ਮੋਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਸਿਖ ਭੇਜਣ ਵਿਚ ਪਹਿਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਭਾਈ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਦੁੱਲਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਹਰਦਿੱਤ ਸਿੰਘ, ਮਿਸਤਰੀ ਭਾਨ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਕੰਧਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮੱਲ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੋਹਰੀ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੈਤੋ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਲੋਂ ਲਾਏ ਹੋਰ ਮੋਰਚਿਆਂ ਵਿਚ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਕੱਟੀਆਂ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਅੱਜ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਰ ਦੰਦ ਕਥਾ ਦੇ ਨਾਇਕ ਹਨ, ਦਾ ਜਨਮ ਜਥੇਦਾਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ 1947 ਈ: ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਜਥੇਦਾਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿਚੋਂ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੋਡੇ, ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਜੀ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਅਤੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਨਿਕਟ ਸੇਵਕਾਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀ। ਪੰਥ ਲਈ ਉਹ ਹਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਲਈ ਤਤਪਰ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਲੋਂ ਲਾਏ ਹਰ ਮੋਰਚੇ ਵਿਚ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਭਾਗ ਲੈਂਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜਥੇਦਾਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੱਤ ਪੁੱਤਰਾਂ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ, ਵੀਰ ਸਿੰਘ, ਜੁਗਰਾਜ ਸਿੰਘ, ਹਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਤੋਂ ਛੋਟੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਿਖੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ। ਗੁਰਸਿਖੀ ਵਿਚ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਮੁੱਢਲੇ ਉਸਤਾਦ' ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜਥੇਦਾਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੌਣੇ ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਪਿਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਸਦਕਾ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਪਾਸੋਂ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਨਿਤਨੇਮ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕ ਰਹਿਣਾ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੁਖ ਆਦਰਸ਼ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਫੇਰ ਵੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਇਕ ਵੇਰ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੁੰਦੀ। ਰੋਜ਼ਾਨਾ 110 ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਅਤੇ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਦਾ ਨਿਤਨੇਮ ਤਾਂ ਹਲ ਵਾਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਇਕ ਸਹਿਜ ਪਾਠ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਿਤਨੇਮ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਬਾਕੀ ਬਚੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਜਪੁ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਅਤੇ 'ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 11 ਸਾਲ ਤੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਹਲ ਵਾਹੁੰਦੇ ਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

(ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਸੰਸਾਰਕ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਤੱਕ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈਰਾਨ ਕਰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਰੌਸ਼ਨ ਦਿਮਾਗ ਕਿਸੇ ਸੁਘੜ ਸਿਖਿਅਕ ਤੋਂ ਘਟ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ, ਸੁਖਮਨੀ ਸਾਹਿਬ 13 ਦਿਨ ਵਿਚ, ਸਿਧ ਗੋਸਟਿ ਇਕ ਦਿਨ ਵਿਚ ਅਤੇ ਆਸਾ ਦੀ ਵਾਰ 8 ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਕੰਠ ਕੀਤੀ।

ਘਰੇਗੀ ਸਮਸਿਆਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਸਦਾ ਹੀ ਧੀਰਜ ਅਤੇ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲੀ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ ਗਾਡੀ ਰਸਤਾ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਅਤਿ ਗਰੀਬੀ ਦੀ ਹਾਲਤ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਨਿਸਚੇ ਦੀ 'ਪਰਖ' ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਵਿਚ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਭਾਣਾ ਮੰਨਣ ਦੀ ਬਿਰਤੀ ਨਾ ਛੱਡੀ। ਖੇਤੀ ਦੌਰਾਨ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ 2-2 ਹਜ਼ਾਰ ਮਣ ਕਣਕ ਵੀ ਕੱਢੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਫ਼ਲ ਕਿਸਾਨ ਸਿੱਧ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਜਿਹਾ ਸਮਾਂ ਵੀ ਆਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਖੇਤਾਂ ਨੇ 5-5 ਮਣ ਕਣਕ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵੀ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੋ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤੱਕ ਇਹੋ ਕ੍ਰਮ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਭਰਾ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ! ਸਾਰੇ ਖਾਦ ਪਾ ਕੇ ਵੱਧ ਪੈਦਾਵਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ। ਆਪਾਂ ਵੀ ਅਜ਼ਮਾਈਏ, ਸ਼ਾਇਦ ਗੱਲ ਬਣ ਜੇ।" ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਜੀਵਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਆਧੁਨਿਕ ਢੰਗਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਹਨ, ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਪਰਖ' ਕਹਿ ਕੇ ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, "ਭਾ! ਇਹ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੈ। ਖਾਦ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਕੁਝ ਨੀ ਬਣਨਾ।" ਪ੍ਰੰਤੂ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜ਼ਿਦ ਕਰਨ ਤੇ ਉਹ ਖਾਦ ਪਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਏ। ਬਿਜਾਈ ਵੇਲੇ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵੀ ਢੇਰ ਅਤੇ ਰਸਾਇਣਕ ਖਾਦ ਪਾਈ ਗਈ ਪਰ ਝਾੜ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਵੀ ਘੱਟ ਨਿਕਲਿਆ। ਅੱਕ ਕੇ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਵੀ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ 'ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੈ।'

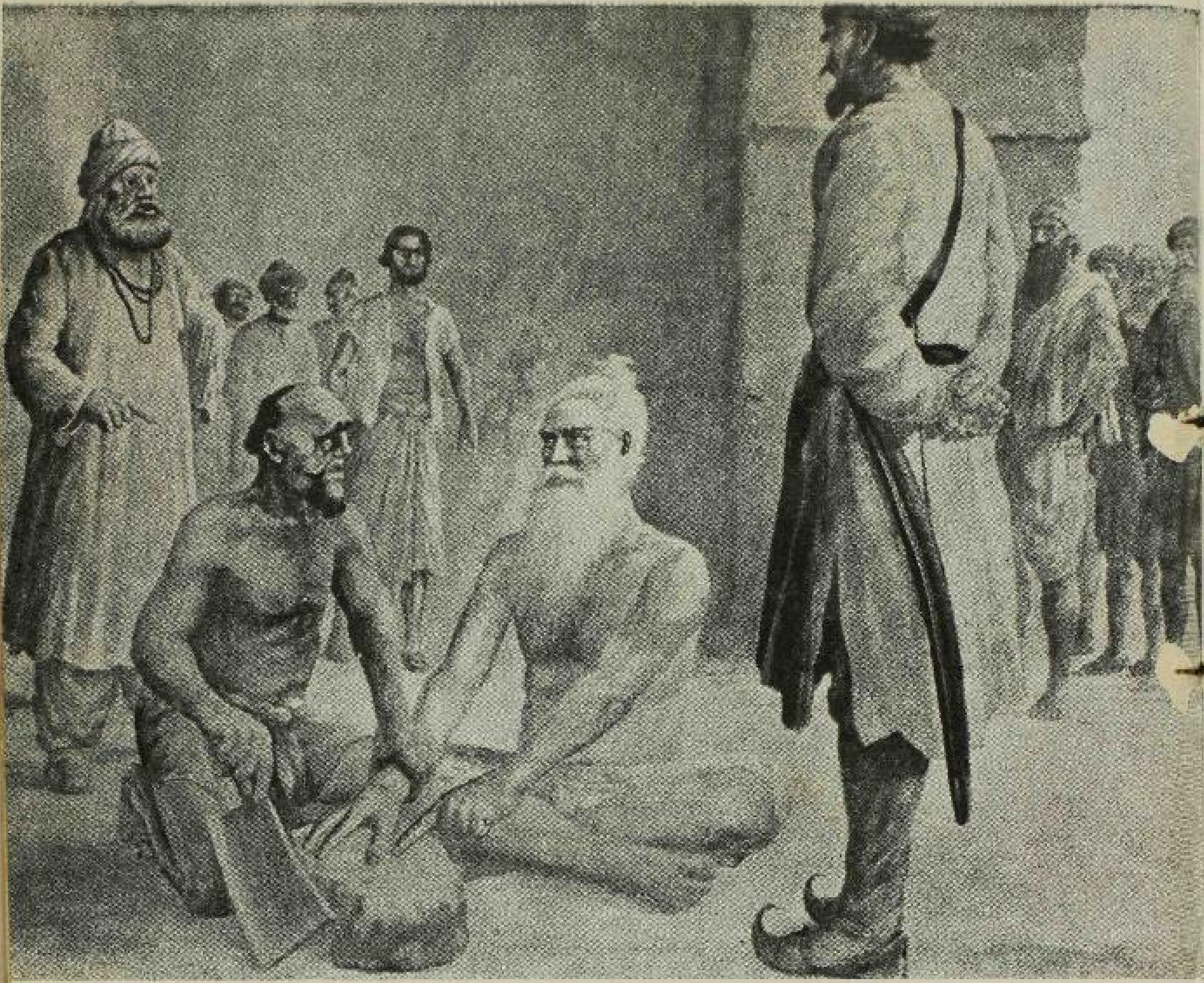
ਭਾਣੇ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦੇ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿਰੜ ਦੀ ਪਰਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਵੀ। ਇਕ ਵੇਲਾ ਅਜਿਹਾ ਆਇਆ ਕਿ ਘਰ ਦੇ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਉਣ ਲਈ ਪੱਠੇ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣ ਕਾਰਨ ਹੋਰਨਾਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵੱਢ ਕੇ ਲਿਆਂਦੀ ਕਮਾਦ ਦੀ ਖੋਰੀ ਵੀ ਡੰਗਰਾਂ ਨੂੰ ਪਾਉਣੀ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਈ। (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਖੇਤ ਵਿਚੋਂ ਕਮਾਦ ਦੀ ਖੋਰੀ ਲਿਆਂਦੀ ਤਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਾ ਰੋਕਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਦੋਂ ਡੰਗਰਾਂ ਅੱਗੇ ਪਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਖੇਤ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਆ ਰੋਕਿਆ। ਅਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਹੀ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਭਰਾ ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੜਕੀ ਦਾ

ਰਿਸ਼ਤਾ ਕਰਨ ਕਿਸੇ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਗਏ। ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਅਕਤੀ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਘਰੇਲੂ ਹਾਲਤ ਜਾਣਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਮਲੰਗ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ ਨਹੀਂ ਲੈਣਾ।" (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਚੁਪਚਾਪ ਪਰਤ ਆਏ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਹ ਵਿਥਿਆ ਸੁਣੀ ਤਾਂ ਉਨਾਂ ਧੀਰਜ ਬੰਨ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, "ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਰੱਖੀਂ। ਜੋ ਲੋਕ ਅੱਜ ਮਲੰਗ ਸੱਦਦੇ ਹਨ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਤੇ ਤੇਰੇ ਚਰਨ ਪਰਸਨਗੇ।"

(ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਦੀ ਕਥਾ ਵਚਿਤਰ ਅਤੇ ਰੋਚਕ ਹੈ। ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਹਰ ਸਾਲ ਵਾਂਗ ਪਿੰਡ ਰੋਡੇ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਥੇਦਾਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਦਿਆ ਅਤੇ ਪੁਛਿਆ, "ਤੇਰੇ ਕਿੰਨੇ ਪੁਤਰ ਹਨ?" "ਸੱਤ", ਜਥੇਦਾਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ। 'ਖਾਲਸਾ' ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਇਕ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦਿਓ।" ਜਥੇਦਾਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਹਿਚਕਚਾਹਟ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪੁੱਤਰ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆ ਖਲਾਰੇ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰੇ ਲਈ ਤਾਂ ਸਭ ਇਕੋ ਹਨ, ਆਪ ਜਿਹੜਾ ਚਾਹੋ ਲੈ ਜਾਓ।" ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਹੀ ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਰਖਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ 1965 ਈ: ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਨਾਭਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪ ਜਥੇਦਾਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਮੰਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਦੌਰਾਨ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਉੜੀਸਾ (ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਅੰਤਮ ਸੰਸਕਾਰ ਸਮੇਂ ਸੜ ਹੋ ਗਏ) ਅਤੇ ਭਾਈ (ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ) ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸਨ। ਦੇ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਹੀ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਕ ਚੰਗੇ ਤੇ ਸ਼ੁਧ ਅਖੰਡ ਪਾਠੀ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਜੱਥੇ ਦੇ ਨਿਯਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹ ਨੇਮ ਨਾਲ ਸੰਥਿਆ ਕਰਦੇ, ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ ਸੁਣਦੇ ਅਤੇ ਨਿਤਨੇਮ ਉਪ੍ਰੰਤ ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਪਹਿਲੀ ਸੰਥਿਆ ਵੀ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਆਪ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ। ਇਕ ਸਾਲ ਵਿਚ ਹੀ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸ਼ੁਧ ਉਚਾਰਨ, ਗੁਰ-ਇਤਿਹਾਸ, ਗੁਰਮਤਿ-ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਪਰਪੱਕ ਹੋ ਗਏ। ਲਗਭਗ ਇਕ ਸਾਲ ਦੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਸਿਖਿਆ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਘਰ ਦੀ ਸਾਰ ਲੈਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ।

ਪਲੇਟ ਨੰਬਰ 1—ਬਾਬਾ ਦੀਪ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਸ਼ਹੀਦ, ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਮੁਖੀ

ਪਲੇਟ ਨੰਬਰ 2—ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਮੋਢੀ ਗਿਆਨੀ, ਭਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟਵਾਉਂਦੇ ਹੋਏ

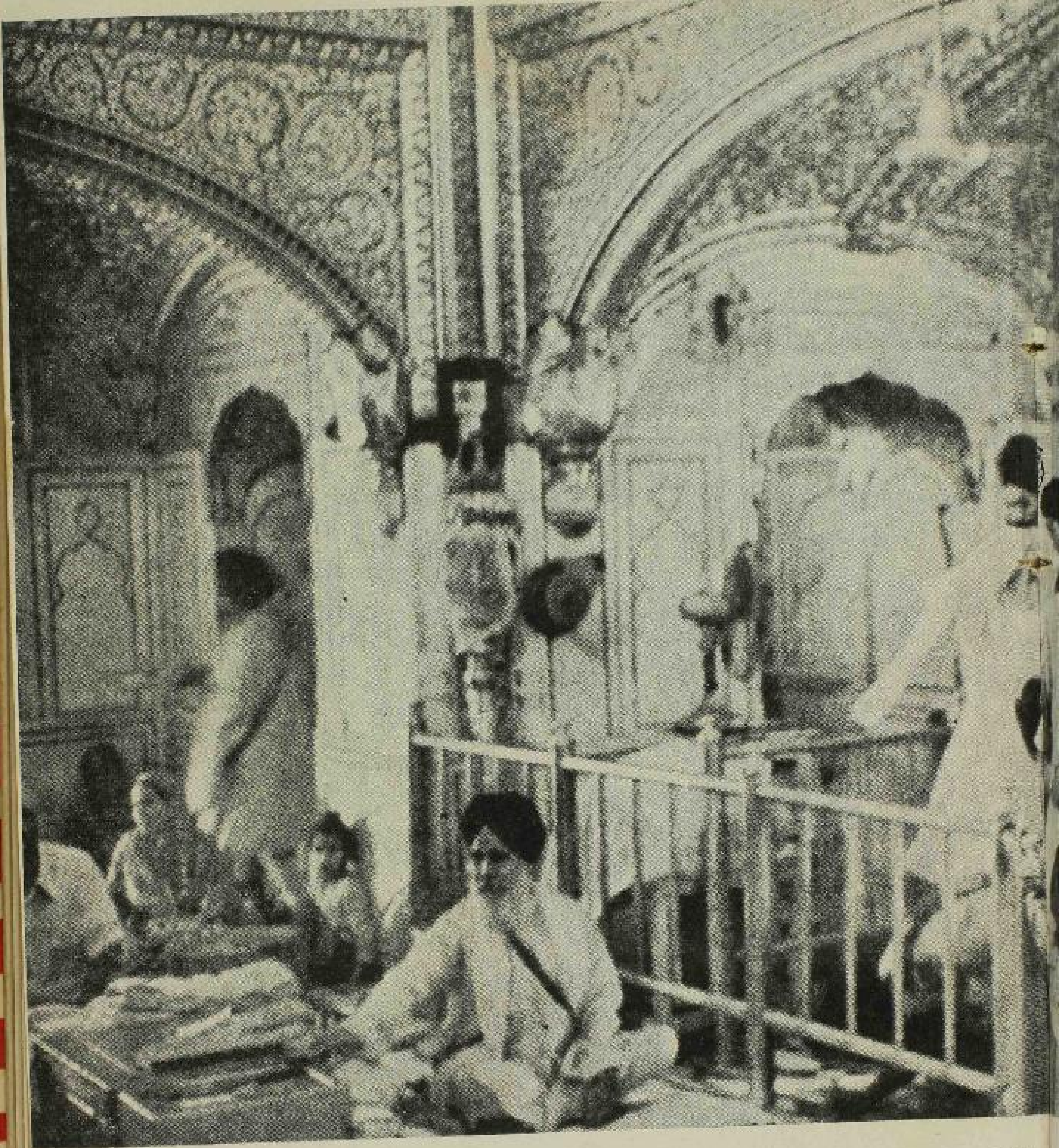
ਪਲੇਟ ਨੰਬਰ 3—ਭਿੰਡਰਾ ਗਾਥਾ ਦੇ ਮੋਢੀ ਗਿਆਨੀ, ਸੰਤ ਸੁੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ

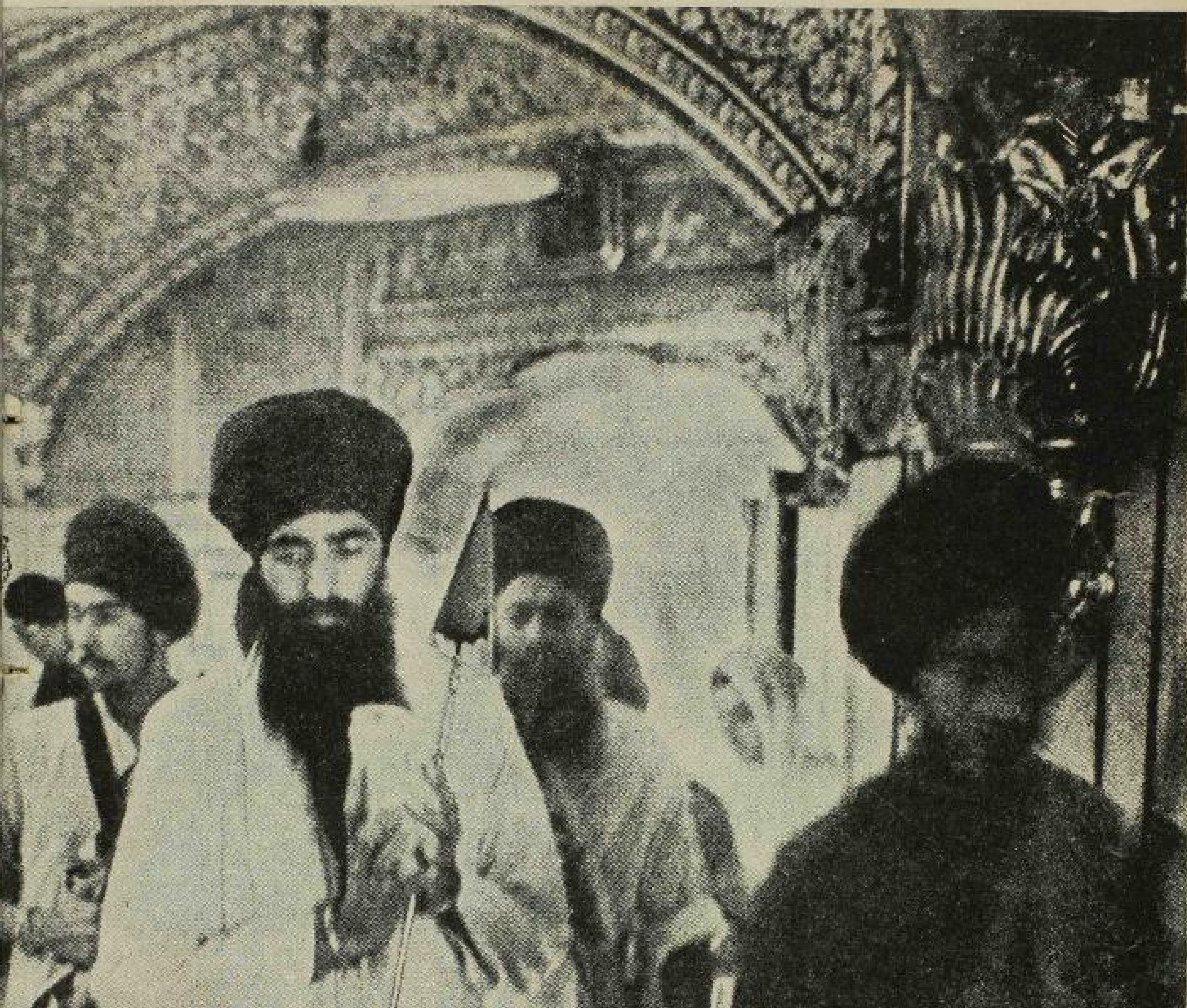
ਪਲੇਟ ਨੰਬਰ 4—ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਗਿਆਨੀ, ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ'

ਪਲੇਟ ਨੰਬਰ 5—ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ'

ਪਲੇਟ ਨੰਬਰ 6—ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਮੁਖੀ ਸੰਤ

ਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ

ਪਲੇਟ ਨੰਬਰ 7—ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥਾ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਮੁਖ ਅਸਥਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚੋਕ ਮਹਿਤਾ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)

ਜੱਥੇ ਵਿੱਚੋਂ ਛੁੱਟੀ ਮਿਲਣ ਉਪ੍ਰੰਤ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ 1966 ਈ: ਵਿਚ ਬਿਲਾਸਪੁਰ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸ: ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲੜਕੀ ਬੀਬੀ ਪ੍ਰੀਤਮ ਕੌਰ ਨਾਲ ਆਨੰਦ ਕਾਰਜ ਹੋ ਗਿਆ। 1971 ਵਿਚ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਈਸ਼ਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ 1975 ਈ: ਵਿਚ ਇੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਂ ਦੇ ਦੋ ਭੁਝੰਗੀਆਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ। (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਿਖੀ ਰਹੁਰੀਤ ਅਤੇ ਮਰਯਾਦਾ ਵਿਚ ਇਤਨੇ ਪਰਪੱਕ ਸਨ ਕਿ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਜਨਮ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁੜਤੀ ਖੰਡੇ ਬਾਟੇ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇ ਚੁਲੇ ਦੀ ਹੀ ਦਿੱਤੀ।

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰੇਲੂ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦੇ ਵੀ ਭਾਈਵਾਲ ਸਨ। ਇਕ ਵੇਰ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਰਾ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਬਿਮਾਰੀ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਵਧ ਗਈ ਕਿ ਸਭ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਉਸ ਵੇਲੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਨੇੜੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਆਲਮਗੀਰ ਵਿਖੇ ਠਹਿਰੇ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੌਕ ਮਹਿਤੇ ਜਾਣਾ ਸੀ। (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਆਲਮਗੀਰ ਆਏ ਤਾਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਵੇਰ ਰੋਡੇ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਣਗੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਉਹ ਰੋਡੇ ਆ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵੱਡੇ ਭਰਾ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੇ ਜੁਆਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਉਹ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਉਠਣ ਦੀ ਸਤਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਗਲੋਂ ਹਾਰ ਲਾਹ ਕੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਉਠ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਨਿਤਨੇਮ ਨਾਲ ਕਰਿਆ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬਿਮਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ। ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਉਸੇ ਦਿਨ ਤੋਂ ਨੌ-ਬਰ-ਨੌ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਨਿਤਨੇਮੀ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੰਗਲਾਂ ਬਾਰੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ ਰੱਖਣ ਅਤੇ ਦਮਦਮੀ ਸਰੂਪ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਬੀੜ ਦੀ ਛਪਾਈ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਵੀ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਰਹੇ ਅਤੇ ਕਈ ਅਮੋਲਕ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਸਿਖੀਆਂ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਇਕ ਦਿਲਚਸਪ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਛਪਾਈ ਦੌਰਾਨ ਕੱਚੇ ਪਰੂਫ ਲੈ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਹਿਬ ਦੇ ਹੈੱਡ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਜੀ ਭੌਰਾ ਦੇ ਦਸਤਖਤ ਕਰਵਾਉਣ ਲਿਆਉਂਦੇ ਸਨ

ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਸਤਖਤਾਂ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਛਪਾਈ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਹ ਰਾਮਸਰ ਤੋਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਵੱਲ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਾਂਦੇ ਦਿੱਸੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੀ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਕਿਹਾ "ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ! ਐਹ ਦਸਤਖਤ ਕਰ ਦਿਓ।" ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ ਕਿ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਕਹਿ ਕੇ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪੁਕਾਰਿਆ। ਗਿਆਨੀ ਚੇਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਝਾੜ ਪਾਈ ਅਤੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿੱਠੀ ਝਿੜਕ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇੱਜ਼ਤ ਕਰਨਾ ਸਾਡਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਇਥੋਂ ਹੀ ਗੁਣ ਲੈ ਲਓ ਕਿ ਹੰਕਾਰ ਤੋਂ ਬਚਣਾ, ਭਾਵੇਂ ਕਿੱਡੀ ਵੱਡੀ ਪਦਵੀ ਤੇ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪਹੁੰਚ ਜਾਓ।"

ਜੁਲਾਈ 1977 ਈ: ਵਿਚ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਪਿੰਡ ਰੋਡੇ ਗਏ ਅਤੇ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਘਰ ਮਿਲੇ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਬਣੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਵੱਡੇ ਲੜਕੇ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਭਾਵੇਂ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਪੜ੍ਹ ਰਹੇ ਸਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਅੱਗੇ ਸਨ। ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਛੇਤੀ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆ ਰਹੀ। ਇਸੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੋ ਗੱਲਾਂ ਸਦਾ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਇਕ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੇ ਪੂਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੋਂ ਇਹ ਨਹੀਂ ਅਖਵਾਉਣਾ ਕਿ ਕੋਠੀ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਜਾ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਦੁਰਘਟਨਾ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਖਸ਼ੇ ਜਾਣ ਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਸਿਖਿਆ-ਦਾਇਕ ਬਚਨ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਟਕਸਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ-ਸਿਆਸੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਕੀਤੇ ?

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਪਣੇ ਪੂਰਵ-ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਪ੍ਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਨੇੜਤਾ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਇਕ ਗਾਥਾ ਦੇ ਤੁਲ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਕਥਾ ਦੌਰਾਨ ਵੀ ਕਈ ਵੇਰ ਕਿਸੇ ਸੇਵਾ, ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਸਿਖ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਦੇਣ ਲਈ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਆਦਰਸ਼ ਸਿਖ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਲਈ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਸਗੋਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਸ਼ਰਧਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਵਧ

ਗਿਆ ਸੀ। ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਏਨੀ ਲਗਨ ਸੀ ਕਿ 3 ਅਗਸਤ 1977 ਈ: ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਆਪ ਜੱਥੇ ਸਮੇਤ ਮਲਸੀਹਾਂ ਤੋਂ ਸੋਲਨ ਜਾਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਤੜਕਸਾਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ 'ਰਾਗੀ' ਕੇਸੀਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਰੀਰਕ ਤੇ ਆਤਮਕ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਲਈ ਚੌਪਈ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਕੋਲ ਆ ਖੜੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਪੁਛਿਆ, "ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਏ ? ਸਾਡੇ ਪਾਠ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ਓ। ਅਸੀਂ ਠੀਕ ਠਾਕ ਹਾਂ। ਭਾਈ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਰੋਡੇ' ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਿਆ ਕਰੋ।" ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਇਹ ਬਚਨ ਆਪਣੇ ਅੰਤਮ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਨ ਜਾਂ ਭਵਿਖ ਵਿਚ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪਾਉਣ ਦੇ, ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਜ ਤੱਕ ਭੇਦ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ।

(ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਦੁਰਘਟਨਾ-ਗ੍ਰਸਤ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਅੰਤ ਤੱਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਰਹੇ।

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਉਪਰੰਤ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦੀ ਨਾਮਜ਼ਦਗੀ ਸਬੰਧੀ ਚਰਚਾ ਚੱਲਣੀ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ। ਜੱਥੇ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸੇਵਕਾਂ ਭਾਈ ਰਛਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ (ਭਤੀਜਾ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ') ਨੇ ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਉਪਰੰਤ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਰੋਡੇ' ਨੂੰ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਮੁਖੀ ਬਨਾਉਣ ਸਬੰਧੀ ਸਹਿਮਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਮੱਤ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਦੇਹ ਦੇ ਸਸਕਾਰ ਉਪਰੰਤ ਜੱਥੇ ਦੇ 45 ਚੋਣਵੇਂ ਸੇਵਕਾਂ ਦਾ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਰੋਡੇ' ਦਾ ਨਾਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪ ਵੀ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਿੰਮੇਂਵਾਰੀ ਲੈਣ ਤੋਂ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ। (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਧੇਰੇ ਵੈਰਾਗ ਵਿਚ ਸਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਧੇਰੇ ਨਾਂਹ ਨੁਕਰ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਬਾਪੂ ਹਰਨਾਮ ਸਿੰਘ (ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਤਾਏ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਭਰਾ) ਗਿਆਨੀ ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ, ਕਥਾ ਵਾਚਕ, ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ, ਗਿਆਨੀ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਹੈਡ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਸ੍ਰੀ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰਨ ਸਾਹਿਬ, ਪਟਿਆਲਾ, ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੋ ਚਾਚੇ ਭਾਈ ਦੀਦਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਜਗਤਾਰ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ੇਖੂਪੁਰਾ, ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ, ਭਾਈ ਰਛਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ 'ਗੜਵਈ' (ਭਤੀਜਾ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ') ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ 45 ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ

(ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਪੇਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਨੇ ਇੱਕਲੇ ਇਕੱਲੇ ਭਾਸ਼ਣ ਕਰਕੇ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਕਿਹਾ।[1] (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਨਾਂਹ ਕਰਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾਂਹ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ ਤਾਂ ਪੰਜ ਸਿੰਘ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲਣ ਲਈ ਕਹਿਣਗੇ। (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਰਵਾਇਤ ਅਤੇ ਮਰਯਾਦਾ ਅੱਗੇ ਸੀਸ ਝੁਕਾਉਣਾ ਪਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ (ਸੰਤ) ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਰੋਡੇ' ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਬਣ ਕੇ ਦਮਦਮੀ ਅਥਵਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਬਣੇ। ਦੇਵਨੇਤ ਹੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਤਖਤ ਸ੍ਰੀ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਜੋ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਲੋਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਅਤੇ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਵੀ ਆ ਪਹੁੰਚੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਲਿਆਂਦਾ ਸਿਰੋਪਾਓ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖ਼ਾਲਸਾ' ਦੇ ਸੀਸ ਤੇ ਸਜਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਹਿਬ ਵਿਚੋਂ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਭਾਈ ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ 'ਮੁਕਤਾ' ਨੇ ਲਿਆ ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੀ :

"ਗੁਰ ਸੇਵਾ ਤੇ ਨਾਮੇ ਲਾਗਾ।
ਤਿਸ ਕਉ ਮਿਲਿਆ ਜਿਸ ਮਸਤਕ ਭਾਗਾ ॥"
(ਗਉੜੀ ਮਹਲਾ ੫, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ, ਪੰਨਾ ੨੩੬)

ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੀ ਸੇਵਾ ਸੰਭਾਲਦੇ ਹੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖ਼ਾਲਸਾ' ਨੇ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਰਹਿਤ-ਧਾਰਨੀ ਸਿਖ ਸਜਾਉਣ, ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂਆਂ ਵਿਰੁਧ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਸਿਖੀ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਚਲਾਏ ਹੋਏ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁਕਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਚਕਰਵਰਤੀ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਅਰੰਭਿਆ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਪਰਿਚੈਕਾਰੀ ਦੌਰਾ ਅਰੰਭ ਕੀਤਾ। ਇਹ ਦੌਰਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਮਿਲਾਪ ਅਤੇ ਨਿੱਜੀ ਸੰਪਰਕ ਲਈ ਸੀ ਜੋ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਸੁਨਣ ਲਈ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਵੱਲ ਵੇਖਦੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

1. ਉਪਰੋਕਤ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੇ ਟੇਪ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚੋਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਉਪਲਬਧ ਹਨ।

'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਅਗਸਤ 1977 ਈ: ਤੋਂ ਅਪ੍ਰੈਲ 1978 ਈ: ਤੱਕ ਦੇ 8 ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਨਾ ਕੇਵਲ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਪਿੰਡਾਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ, ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਯੂ. ਪੀ., ਬੰਬਈ, ਕਲਕੱਤਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪਰਿਚੈ ਕੀਤਾ। ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਾ ਆਰੰਭ ਹੋਣਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ 1978 ਈ: ਦੇ ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਅਵਸਰ ਤੇ ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਇਕ ਵੱਡੇ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਇਸ ਚੈਲੰਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨਾ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਥਮ ਫਰਜ਼ ਸਮਝਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਅਖਵਾ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਦਾ ਨਾਂ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਿਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸਗੋਂ ਸਾਰੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਦੰਦ ਕਥਾ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚਾ ਸਿਖ ਪੰਥ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਧਰਮ ਰਖਿਅਕ ਵਜੋਂ ਵਡਿਆਉਣ ਲੱਗਾ। ਗੈਰ ਸਿਖ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਉਭਾਰ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤਵਾਦ, ਕੱਟੜ ਪੁਣੇ ਅਤੇ ਅਤਿਵਾਦ ਦੀ ਝਲਕ ਲੱਭਣ ਲੱਗੇ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਸਭ ਵਿਚੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਇਕ ਵਿਲੱਖਣ ਵਿਅਕਤੀ ਉਭਰੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਿਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਅਥਵਾ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ' ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਧਰਮ ਰਖਿਅਕ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਓਤਪੋਤ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਸਿੱਖ ਹਿਰਦਿਆਂ ਵਿਚ ਵਧ ਗਿਆ।

ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕਾ

13 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1978 ਈ: ਦਾ ਦਿਨ ਸਿਖ-ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ "ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕਾ" ਦਿਵਸ ਅਥਵਾ "ਖ਼ੂਨੀ ਵੈਸਾਖੀ" ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਏਗਾ। 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਨੇ ਜਦੋਂ ਇਸ ਦਿਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਸਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਉਪ੍ਰੰਤ ਉਹ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਮਾਗਮ ਕਰ ਸਕਣਗੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਨਹੀਂ ਆਏਗੀ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਡਰ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਝੜਪਾਂ ਅੰਤਮ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣੀਆਂ ਚਾਹੀਦੀਆਂ ਅਤੇ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਝੜਪ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਵਲੋਂ ਅਪਣੇ ਅਨਆਈਆਂ ਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਲਾਇਸੰਸੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਲਾਇਸੰਸੀ ਹਥਿਆਰ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।[1]

ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਭਾਵੇਂ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿਖ ਜਗਤ ਵਲੋਂ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੁਖ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਵਿਰੋਧਤਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਅਤੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਵਿਚਕਾਰ ਹੀ ਕੇਂਦ੍ਰਿਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਿਚ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਦਬਦਬਾ ਕਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੀ. ਆਈ. ਡੀ. ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਰੁੱਧ ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਅਵਸਰ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮਿਲ ਗਈ ਤਾਂ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਦੇ ਹੌਂਸਲੇ ਵਧ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ, ਮੁਖ ਸੰਪਾਦਕ, ਹਿੰਦ ਸਮਾਚਾਰ, ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ ਹਿਤ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਟੰਡਨ ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ।

---

1. ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ (ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਐਡੀਸ਼ਨ), 24 ਅਪ੍ਰੈਲ 1978.

ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਛਪਵਾਏ ਗਏ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਪੋਸਟਰ ਲਾਏ ਗਏ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਪੋਸਟਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਸਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ ਵੀ ਲੱਗੇ ਵੇਖੇ ਗਏ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਵਲੋਂ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਰੋਸ ਵਿਖਾਵੇ ਨਾਲ 'ਨਿਪਟਣ' ਲਈ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਪੰਡਾਲ ਜਾਂ ਕੈਂਪ ਲਾਉਣ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ 2-3 ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਭੇਜੇ ਗਏ ਜੋ ਮੁੰਡਾਸੇ ਮਾਰ ਕੇ ਰਖਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਬੰਦੂਕਾਂ, ਪਸਤੌਲ, ਬਰਛੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਸਲਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਲੋਕ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਦਲ'[1] ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਦੱਸੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਸਵੇਰੇ ਮਾਝੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਉਪਰੰਤ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਨਿਵਾਸ ਵਿਖੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕੀਤਾ। ਇਥੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਨਿਵਾਸ ਤੱਕ ਵੀ ਪਹੁੰਚੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਨਿਵਾਸ ਤੋਂ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਮੈਨੇਜਰ ਮਿਲੇ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਮੈਨੇਜਰ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਲੱਗਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਪਤਾ ਕਰਕੇ ਦੱਸਾਂਗੇ।" ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਨੇ ਆਣ ਕੇ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜਲੂਸ ਕੱਢ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਪਾਲਕੀ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਹੈ। ਇਹ ਜਲੂਸ ਸਵੇਰੇ 7 ਵਜੇ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚ ਲਗਭਗ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਲੋਕ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਸਿੱਧੇ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਗਏ ਜਿਥੇ ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਅਵਸਰ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਸਮਾਗਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਪੰਜਾਬੀ ਐਸੋਸੀਏਸ਼ਨ, ਬੰਬਈ ਦੇ ਸੱਦੇ ਤੇ ਬੰਬਈ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਕਾਲੀ ਨੇਤਾ ਵੀ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਇੰਚਾਰਜ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ

---

1. ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਦਲ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਦੀ ਨੀਮ ਫੌਜੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ। ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਸੰਸਥਾ ਸਿਖਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿਰੋਧ ਵਧਣ ਤੇ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਇਸ ਵੇਲੇ 7 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ ਹੈ। ਸੇਵਾ ਦਲ ਨੂੰ ਕੰਟਰੋਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸੰਸਥਾ ਸੇਵਾ ਦਲ ਬੋਰਡ ਹੈ ਜੋ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਨਾਲ ਤਾਲਮੇਲ ਰਖਦੀ ਹੈ। ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸਵਯਮ ਸੇਵਕ ਸੰਘ ਵਾਂਗ ਸੇਵਾ ਦਲ ਦੇ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਕੋਲ ਵੀ ਹਥਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੇਂਦਰੀ ਸੇਵਾ ਦਲ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦਾ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨੂੰ ਥਾਪਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ ਵੀ ਸਨ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਉਠਕੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਸਿਖ ਮੱਤ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਜਾਵੇ। ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਬਾਕਾਇਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਮੁੜ ਉਠਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਸਮਾਗਮ ਰੋਕਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਤਾਂ ਰੋਕ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਮੁੜ ਕਿਹਾ, "ਜੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਫਸਰ ਤੁਹਾਡੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਆਵੇਗਾ ਤੁਹਾਡਾ ਕਿਹਾ ਪਟਵਾਰੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨਣਗੇ। ਪਰ ਅਸੀਂ ਸਿਖੀ ਵਿਰੋਧੀ ਜਲੂਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਾਂ।"

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚੋਂ ਉਠ ਕੇ ਮੁੜ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਨਿਵਾਸ ਵਿਖੇ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕਰਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸਮਾਗਮ ਅਤੇ ਜਲੂਸ ਰੋਕਣ ਲਈ ਆਪ ਜੱਥੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅੰਤ ਵੱਡੇ ਟਕਰਾਅ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੱਥੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨਾ ਕਰਨ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਲੋਂ ਜ਼ਿੱਦ ਕਰਨ ਤੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦੇਣਗੇ ਕਿ ਉਹ ਜੱਥੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਆਪ ਨਾ ਕਰਨ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਸਮਾਗਮ ਅਤੇ ਜਲੂਸ ਰੋਕਣ ਦਾ ਆਪਣਾ ਇਰਾਦਾ ਤਿਆਗਣਾ ਪਿਆ। ਉਪਰੰਤ ਇਹ ਨਿਰਨਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸੇਵਕ ਹੀ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਨੂੰ ਸਿਖੀ ਵਿਰੁਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਵਰਜਣ।

ਇਸ ਵੇਰ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥੇ ਵਲੋਂ ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਵਾਰਸ਼ਿਕ ਸਮਾਗਮ ਅਤੇ ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਭਾਈ ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਨਮ ਸ਼ਤਾਬਦੀ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹੀ ਮਨਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਸੁਲਤਾਨਵਿੰਡ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਅਜੀਤ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਜਲੂਸ ਕਢਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਦਾ ਵਾਂਗ ਨਿਰੰਕਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵਿਰੁਧ ਕੁਬੋਲ ਬੋਲੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਭਾਈ ਕੇਸਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਖੰਡ

ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥੇ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਜਲੂਸ ਨੂੰ ਰੋਕੇ ਜਾਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥੇ ਦੇ ਗਿਆਨੀ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਰਿਟਾਇਰਡ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਨੇ ਦੀਵਾਨ ਵਿਚ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, "ਖਾਲਸਾ ਜੀ ! ਬਿਰਧ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਤੁਰ ਪਉ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸਿੰਘ ਵੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਨਿਵਾਸ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਜਲੂਸ ਖਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤ-ਮਈ ਢੰਗ ਨਾਲ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਗੁਰ-ਨਿੰਦਾ ਵਿਰੁਧ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕੋਝੀਆਂ ਹਰਕਤਾਂ ਤੋਂ ਵਰਜਿਆ ਜਾਏ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥੇ ਦੇ 5-5 ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਜੱਥੇ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੌਂਪੀ ਗਈ। ਉਪ੍ਰੰਤ ਦੋਹਾਂ ਜਥਿਆਂ ਦੇ ਸਿੰਘ ਉਥੇ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਸੋਧ ਕੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਸਮਾਗਮ (ਰੇਲਵੇ ਸਟੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇੜੇ) ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਏ। ਇਹ ਜੱਥਾ ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀ ਪ੍ਰੇਡ ਗਰਾਊਂਡ ਅਤੇ ਰੇਲਵੇ ਕਾਲੋਨੀ ਕੋਲ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਸਮਾਗਮ ਸਥਾਨ ਤੋਂ 3-4 ਸੌ ਗਜ਼ ਦੇ ਫਾਸਲੇ ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਰੋਕਿਆ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਦਾ ਮੰਤਵ ਪੁਛਿਆ। ਜੱਥੇ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜਲੂਸ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਪ੍ਰਤੀ ਨਿੰਦਨੀਯ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਜੱਥੇ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਇਕ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਇਹ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਕਰਵਾ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਉਥੇ ਹੀ ਰੁਕਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ। ਉਪਰੋਕਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਦੇ ਪੰਡਾਲ ਵੱਲ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜੱਥਾ ਅੱਧੇ ਘੰਟੇ ਤੱਕ ਰੁਕਿਆ ਰਿਹਾ। ਵਾਪਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨਾਲ ਹੋਰ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵੀ ਸਨ। ਮੌਕੇ ਤੇ ਤਾਇਨਾਤ ਸਿਟੀ ਇੰਸਪੈਕਟਰ ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ[1] ਅਤੇ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਓ. ਡੀ., ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਪਰਤ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਜਲਸਾ ਤਾਂ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਤੇ ਭੜਕਾਊ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ। ਜੱਥਾ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਹ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸੇਵਾ ਦਲ' ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰ-ਬੰਦ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਲਈ ਇਸ਼ਾਰਾ ਸੀ। ਅੱਖ ਝਪਕਦੇ ਹੀ ਬਾਵਰਦੀ ਵਲੰਟੀਅਰਾਂ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਜੱਥੇ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਦੀ ਬੋਛਾੜ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਅੱਗੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਪਿੱਛੇ

1. ਇਸ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦੇ ਇਕ ਦੋਸ਼ੀ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ, ਆਈ. ਏ. ਐਸ. ਨਾਲ ਅਨੂਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਗਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਜੋ ਕੇਸ ਦੇ ਉਲਟ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਦਾ ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਰਨਾਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਵੀ ਸਫਾਈ ਦੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਵਜੋਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ । ਇਸ ਘਲੂਘਾਰੇ ਵਿਚ 13 ਸਿਖ ਸ਼ਹੀਦ ਅਤੇ 78 ਫੱਟੜ ਹੋਏ । ਆਮ ਚਰਚਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਸਾਬਿਕ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਓ. ਡੀ. ਜੋਸ਼ੀ ਨੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥੇ ਦੇ ਭਾਈ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ।[1]

ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਲੋਂ ਇਸ ਸਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿੰਦਨੀਜ ਸੀ । ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਮੁਰਦੇਖਾਨੇ ਲਿਜਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਫਟੱੜ ਸਿੰਘ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚਾਏ ਗਏ । ਭਾਈ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸਿੰਘ, ਜੋ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੋਏ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੰਭੀਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਫੱਟੜ ਸਨ, ਨੂੰ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਾਲੇ ਟਰੱਕ ਵਿਚ ਹੀ ਪਾ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁਰਦੇਖਾਨੇ ਲਿਜਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਦੋ ਢਾਈ ਘੰਟੇ ਪਿਤੋਂ ਹਸਪਤਾਲ ਪਹੁੰਚਾਇਆ ਗਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਫੱਟੜ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਇਹ ਭਿਆਨਕ ਖੂਨੀ ਸਾਕਾ ਵਰਤਣ ਪਿਛੋਂ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਤੱਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ ਅਤੇ ਸ਼ਾਮ 5 ਵਜੇ ਖਤਮ ਹੋਇਆ । ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਭਾਸ਼ਣ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰੰਤੂ 'ਮਾਨਵ ਏਕਤਾ ਦਿਵਸ' ਤੇ ਹੋਏ ਸੰਮੇਲਨ ਵਿਚ ਇਸ ਖੂਨੀ ਸਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਗਈਆਂ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਨਾਂ ਬਾਰੇ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵੀ ਨਾ ਬੋਲਿਆ । ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸ੍ਰੀ ਕੇ. ਐਸ. ਜੰਜੂਆ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪ ਜਲੰਧਰ ਤੱਕ ਛੱਡ ਕੇ ਆਏ । ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੁਝ ਡਾਕਟਰਾਂ ਦਾ ਪੈਨਲ ਬਣਾਇਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਦਸਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਇਕੋ ਡਾਕਟਰ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਕਰਵਾਇਆ ਗਿਆ । (ਖੂਨੀ ਸਾਕੇ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਅੰਤਿਕਾ 2 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ ।) ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ 'ਮਾਨਵ ਏਕਤਾ ਸੰਮੇਲਨ' ਵਿਚ ਇਕ ਦਰਜਨ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਅਕਤੀ ਰਾਈਫਲਾਂ ਲਈ ਕਿਉਂ ਬੈਠੇ ਸਨ; ਇਹ ਅੱਜ ਤੱਕ ਇਕ ਬੁਝਾਰਤ ਹੀ ਹੈ ।

14 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਖੂਨੀ ਸਾਕੇ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਤ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਨਿਵਾਸ ਵਿਖੇ ਹੀ ਰਖਿਆ ਗਿਆ । 15 ਅਪ੍ਰੈਲ 1978 ਈ: ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਜਲੂਸ ਕੱਢ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਥੀਆਂ ਬਿਬੇਕਸਰ ਵੱਲ ਲਿਜਾਈਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿਚ 'ਬੀ' ਡਵੀਜ਼ਨ ਥਾਣੇ ਦੇ ਬਾਹਰ ਪੁਲਿਸ ਨਾਲ ਝੜਪ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ । ਸ਼ਹੀਦਾਂ

1. ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ, ਨਕਲੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ, ਪੰਨਾ 211.

ਦੀਆਂ ਦੇਹਾਂ ਦਾ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨ ਵੇਲੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਚਿਖਾ ਨੂੰ ਅਗਨੀ ਦਿਖਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਸਕੱਤਰ ਸਵਰਗੀ ਗਿਆਨੀ ਅਜਮੇਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗਿਆਨੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਹੈਡ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੀ ਸਨ, ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਲਈ ਸਮੂਹ ਸਿਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸਿਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਖੀ, ਸੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਨੇਤਾ ਵੀ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ।

ਵੈਸਾਖੀ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਜਿਥੇ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਇਕ ਨਾਇਕ ਵਜੋਂ ਉਭਰੇ ਉਥੇ ਅਕਾਲੀ ਨੇਤਾ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਏ ਖਿਚਾਅ-ਪੂਰਨ ਹਾਲਾਤ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਸਾਖ ਘਟਣ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਸਗੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। 16 ਅਪ੍ਰੈਲ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਸਮੁੰਦਰੀ ਹਾਲ ਵਿਚ ਸੱਦਿਆ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਉਥੇ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਲਗਭਗ ਇਕ ਘੰਟਾ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਸਾਹਮਣੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨਾਲ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਕ ਘੰਟੇ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਫਤਿਹ ਬੁਲਾ ਕੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦਾਸ ਨਿਵਾਸ ਪਰਤ ਆਏ। ਇਹ ਚੁੱਪ ਮੁਲਾਕਾਤ ਸਪਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਸੀ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਨੇਤਾ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਹਿਤਾਂ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਸਨ ਸਮਝਦੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਤਾਂ ਪਾਰਟੀ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਹਿਤਾਂ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਤਾਂ ਸਿੱਖੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੀ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ ਸਗੋਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਲਈ ਇਨਸਾਫ਼ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਵੀ ਆਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਣੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ।

ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਕਈ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਖ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਠੋਕਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਨਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਖੂਨੀ ਸਾਕੇ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਾ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਅਖਾਉਤੀ "ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿਚ ਦਖਲ" ਦਾ ਮਸਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਛਾਲਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਕਾਲੀ-ਜਨਤਾ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਵਰਗ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਹੀ ਕਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਵੀ ਜਲੰਧਰ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਂਗ

ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਠੋਕਣੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਕੁੜਿੱਕੀ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਹਾਕਮ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਭਾਈਵਾਲ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਵੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਾਉਣੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਆਪਣੇ ਜਨਤਕ ਆਧਾਰ, ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਅਤੇ ਉਮੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਵੀ ਕਰਨੀ ਪੈ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਗੁੱਥੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸੁਲਝਾਇਆ ਜਾਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਸਿਖ ਹਿਰਦੇ ਸ਼ਾਂਤ ਹੋ ਸਕਣ। ਇਸੇ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਹੀ ਫੈਸਲੇ ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਬਦਲਣੇ ਪਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ, ਸ: ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ, ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ, ਸਵਰਗੀ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਤੁੜ ਅਤੇ ਸ: ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ ਸ਼ਾਮਲ ਨਾ ਹੋਏ। ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਖੂਨੀ ਸਾਕੇ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਈ ਜਾਏ। ਪ੍ਰੰਤੂ 17 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਅਦਾਲਤੀ ਜਾਂਚ ਨਾ ਕਰਕੇ ਫੌਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਏ ਅਤੇ ਜਾਂਚ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਲਈ ਜਾਏ। ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ. ਜਲੰਧਰ ਰੇਂਜ ਸ: ਡੀ.ਐਸ. ਮਾਂਗਟ[1] ਜਾਂਚ ਲਈ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 60 ਵਿਅਕਤੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਏ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰੰਜਣ ਸਿੰਘ, ਆਈ. ਏ. ਐਸ. ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਜੋ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਗਈ, ਉਸ ਵਿਚ ਵੀ ਇਹੋ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਹੀ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਗਈ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਇਸ ਦੋਚਿੱਤੀ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਅਕਾਲੀ ਮੰਤ੍ਰੀ ਕੋਈ ਅਜੇਹਾ ਕਦਮ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚੁੱਕਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਹਿੰਦੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਹਿਨਸ਼ੀਲ ਜਾਂ ਕੱਟੜ ਗਰਦਾਨ ਸਕਣ ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਓ. ਡੀ. ਜੋਸ਼ੀ ਨੂੰ 14 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਮੁਅੱਤਲ ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਤਬਦੀਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ', ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥੇ ਵਾਲੇ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਰੈਸਟ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਉੱਚ ਅਕਾਲੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਹੋਈ ਜਿਸ ਦਾ ਮੰਤਵ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਮੰਤਵ ਤਾਂ ਪੂਰਾ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ ਸਗੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਵਜ਼ਾਰਤੀ ਧੜੇ ਅਤੇ

---

1. ਇਹੋ ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ. ਸਤੰਬਰ 1981 ਵਿਚ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਹੋਈਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਪੁਲਿਸ ਟੋਲੇ ਦਾ ਮੁਖੀ ਸੀ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਿਚਕਾਰ ਕੁੜਿਤੱਣ ਵਧ ਗਈ। ਉਪਰੋਕਤ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਵੀ ਸੱਦਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਅਦਾਲਤੀ ਜਾਂਚ ਨਾਲੋਂ ਫੌਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਵਕਾਲਤ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਫੌਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਮੁਦੱਈ ਬਨਣ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਦੁਆਈ ਜਾਣੀ।" ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਇਸ ਤੇ ਉਤੇਜਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਨਜੂਮੀ ਹੋ, ਜੋ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ?" ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, "ਮੈਂ ਨਜੂਮੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ ਤੁਹਾਡੇ ਲੱਛਣ ਦਸ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਕ ਕਾਤਲ 13 ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਘੰਟੇ ਤੱਕ ਮੌਕੇ ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਏ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਨਾ ਸਕੇ ਤੇ ਅਫਸਰ ਆਪ ਛੱਡਣ ਜਾਣ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਭਲਾ ਸਜ਼ਾ ਕਿਥੋਂ ਦੁਆ ਲਓਗੇ ? ਕਾਤਲ ਮੌਕੇ ਤੋਂ ਭੱਜ ਜਾਏ ਤਾਂ ਗੱਲ ਹੋਰ ਹੈ।"

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦੇਣ ਲਈ 22 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਸਮੂਹ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਅਖੰਡ ਪਾਠਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਮੁਖ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਸਮਾਗਮ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਵਾਨ ਹਾਲ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਭਾਸ਼ਣ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, "ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੇ ਸਮਾਂ ਮੰਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਭਰੋਸਾ ਦੁਆਇਆ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਅਜਾਈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਅਸੀਂ ਸਮਾਂ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਨਕਲੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਲੜਨ ਨਹੀਂ ਸਾਂ ਗਏ, ਜੇ ਲੜਨ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਬਚ ਕੇ ਨਾ ਨਿਕਲਦੇ। ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਨਿਆਂ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮੈਂ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿਆਂਗਾ।" ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦਾ ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਅਜਿਹਾ ਭਾਸ਼ਣ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੇ "ਸਿਆਸੀ ਤੇ ਧਮਕੀ ਭਰਿਆ" ਅਤੇ ਹਮਾਇਤੀਆਂ ਨੇ "ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਚੇਤਾਵਨੀ ਭਰਪੂਰ" ਕਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਵਿਅਕਤੀ ਬੱਦੋਬਦੀ ਵਿਵਾਦ-ਗ੍ਰਸਤ ਬਣ ਗਈ। ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਕੁਝ ਹੋਰ ਬੁਲਾਰਿਆਂ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਤੋਂ ਵੀ ਸਖਤ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਬਣਾ ਲਿਆ।

ਇਸੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਹੀ ਸ: ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਬਕ ਆਈ. ਸੀ. ਐਸ. ਦੀ ਤਜਵੀਜ਼, ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਦੀ ਤਾਈਦ ਅਤੇ ਸਰਵਗੀ ਸ:

ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੁਸਾਂਝ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਮਤਾ ਪਾਸ ਹੋਇਆ :

"ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੇਠ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦਾ ਇਹ ਮਹਾਨ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਜਿਆ ਇਕੱਠ ਗੁਰੂ ਪਿਆਰੇ ਭਾਈ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 12 ਹੋਰ ਨਾਮ ਰਸੀਏ, ਸਿਖੀ ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਨਾਲ ਸਰਸ਼ਾਰ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ, ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਪਾਵਨ ਗੁਰਪੁਰਬ ਸਮੇਂ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ 13-4-1978 ਨੂੰ ਜੁਗੋ ਜੁਗ ਅਟੱਲ ਸ਼ਬਦ ਅਵਤਾਰ, ਸਾਹਿਬ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ-ਪਦ ਦੀ ਮਹਾਨ ਵਡਿਆਈ, ਗੌਰਵਤਾ ਅਤੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੁਢੱਲੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀ ਰਾਖੀ ਲਈ, ਨਕਲੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਨਾਲ ਨਿਹੱਥੇ, ਪੂਰਨ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਰਹਿੰਦਿਆਂ, ਖਿੜੇ ਮੱਥੇ, ਉਸ ਦੇ ਅਖੌਤੀ ਚਾਟੜਿਆਂ ਹੱਥੋਂ, ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਛਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਛਾਨਣੀ ਕਰਵਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦੀ-ਪਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਉਤੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਾਰਦਿਕ, ਡੂੰਘੀ ਅਤੇ ਭਰਪੂਰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਭੇਟ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਮਹਾਨ ਇਕੱਠ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਖਜ਼ਾਨੇ ਵਿਚ ਨਿਰ-ਸੰਦੇਹ, ਨਾ ਕੇਵਲ ਇਕ ਭਾਰੀ ਵਾਧਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੀਆਂ ਗੌਰਵਮਈ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਇਕ ਬਹੁ-ਮੁੱਲਾ ਵਿਰਸਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਕੇ ਇਕ ਹਲੂਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

"ਸਮੁੱਚੇ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦਾ ਇਹ ਇਤਿਹਾਸਕ ਇਕੱਠ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਾਪੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਹਿਯੋਗੀ ਕਾਤਲਾਂ ਵਿਰੁਧ ਤੁਰੰਤ ਮੁਕੱਦਮੇ ਚਲਾਏ ਜਾਣ ਅਤੇ ਮਾਨਵਤਾ, ਧਰਮ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ, ਦੋਖੀਆਂ, ਹਤਿਆਰਿਆਂ ਤੇ ਪਾਖੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਕਰੜਾ ਦੰਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਧਰਮ' ਦੇ ਪਵਿਤਰ ਨਾਮ ਨੂੰ ਕਲੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਕੱਠ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਭੱਜ ਜਾਣ ਦੇ ਨਾਪਾਕ ਇਰਾਦੇ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ।

"ਇਹ ਮਹਾਨ ਸਮਾਗਮ ਬੜੇ ਦੁਖਿਤ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਖੌਤੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ 'ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ' ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ, ਅਥਵਾ ਦੂਜੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਧਰਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਜ਼ਹਿਰੀਲਾ ਤੇ ਘਿਰਣਾ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਮਹਾਨ ਨਿਰਾਦਰ ਤੇ ਘੋਰ ਪਾਪ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਮਹਾਨ ਸਮਾਗਮ ਇਸ ਦੀ ਕਰੜੀ ਨਿਖੇਧੀ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਫਿਟਕਾਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸੋਂ 'ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ' ਪੁਸਤਕ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਹੋਰ ਸਖਤ ਇਤਰਾਜ਼ ਯੋਗ ਲਿਟਰੇਚਰ ਨੂੰ ਤੁਰੰਤ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦਾ ਹੈ।

"ਇਹ ਮਹਾਨ ਇਕੱਠ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਣਖੀਲੇ, ਜਾਂ-ਬਾਜ਼, ਸ਼ਹੀਦ ਪਰਵਾਰਾਂ ਨਾਲ ਹਾਰਦਿਕ ਤੇ ਆਦਰ ਭਰੀ ਸਮਵੇਦਨਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਢੁਕਵੀਂ ਯਾਦਗਾਰ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਏ।

"ਪੰਥ ਦਾ ਵਾਲੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਲਾਡਲੇ ਪੰਥ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਤੇ ਅਗਵਾਈ ਕਰੇ।"

ਉਪਰੋਕਤ ਮਤੇ ਰਾਹੀਂ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜੱਥੇ ਤੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਲੋਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਿਖੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਕਿਆ ਬੀੜਾ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜ਼ਿੰਮੇਂ ਲੈ ਲਿਆ।

ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕੇ ਦਾ ਰੰਜ ਸਿਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਕਾਇਮ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਜੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਰੋਸ ਵਿਖਾਵੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ 14 ਮਈ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਰੋਸ ਵਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੂੰ ਇਕ ਯਾਦ ਪੱਤਰ ਦੇਣ ਵੀ ਗਏ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ੍ਰੀ ਦੇਸਾਈ ਇਹ ਯਾਦ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਨਾ ਆਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਰੋਸ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਿਆ। 17 ਮਈ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੇ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਵਾਨ ਹਾਲ ਵਿਖੇ ਸਿਖ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਸੱਦ ਲਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਚੁੱਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਕਦਮਾਂ ਬਾਰੇ ਨਿਰਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਨੇ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰਮਤਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਅਜਿਹੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਇਕੋ ਦਿਨ ਹੀ ਬਾਕੀ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ 7 ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ, ਸਾਬਿਕ ਜਥੇਦਾਰ ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ ਲਾਲ ਸਿੰਘ, ਸਾਬਿਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ, ਗਿਆਨੀ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ, ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਬਿਕ ਆਈ. ਸੀ. ਐਸ. ਅਤੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸਤਿਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਦੇ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ ਭੌਰਾ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਕਰਨ। 10 ਜੂਨ 1978 ਈ: ਦੇ ਦਿਨ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਤਖਤ ਸਹਿਬਾਨ ਤੋਂ 35

ਲਾਈਨਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ[1] ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਹਰ ਸਿਖ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ ਕਿ ਉਹ (ਨਕਲੀ) ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਿਖੀ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਵਾਏ ਅਤੇ ਉਹ (ਨਕਲੀ) ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਸਦਾਚਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਗੱਲਾਂ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਰੋਟੀ ਬੇਟੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਖਤਮ ਕਰੇ ।

ਭਾਵੇਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਿੱਖੀ ਵਿਰੁਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਵੀ ਯਤਨ ਜਾਰੀ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਵੈਸਾਖੀ ਦੇ ਸਾਕੇ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਫੌਜਦਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ । ਭਾਵੇਂ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕਰਕੇ ਪੇਸ਼ਗੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ । ਅਦਾਲਤ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਵਾਰੰਟਾਂ ਤੇ ਅਗਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦਿੱਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਕੋਈ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਤਿੰਨ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖੁਰਾਣਾ, ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਵਿਚ ਲੁਕੇ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਪਤਾ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਬੇਬੱਸ ਹੋ ਗਈ ਸੀ । ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਭਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਪਹਿਰੇ ਹੇਠ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਇਆ ਸੀ । 22 ਜੂਨ ਨੂੰ ਸੁਪਰੀਮ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕੇਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੇ ਸਟੇਅ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਕੇਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਕਰਨਾਲ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ', ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਬੇਚੈਨੀ ਫੈਲਣੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ ।

ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਸਮੱਸਿਆ ਸੀ । ਆਮ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ 'ਰੋਟੀ ਬੇਟੀ ਦੀ ਸਾਂਝ' ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਕਈਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰੀਆਂ ਵੀ ਤੋੜ ਦਿਤੀਆਂ ਸਨ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਅਕਾਲੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਲਈ ਸੰਕਟ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਗਿਆਨੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਸਾਬਿਕ ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਹੁੰਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਡਰ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਮੰਤ੍ਰੀ ਮੰਡਲ ਨੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਪ੍ਰਤੀ ਸਰਕਾਰੀ ਪੈਂਤੜਾ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰਨ ਲਈ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ । 17 ਜੂਨ 1978 ਈ: ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਮੰਤ੍ਰੀ ਮੰਡਲ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ "ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

1. ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦਾ ਅਸਲ ਉਤਾਰਾ ਅੰਤਿਕਾ ੩ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ।

ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਉਹਨਾਂ ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕੰਮਾਂ ਕਾਜਾਂ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕੋਈ ਅਸਰ ਨਹੀਂ ਪਵੇਗਾ।"[1] ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਉਤੇ ਆਪਣਾ ਦਬਾਅ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਰਾਜ਼ ਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗਰਜ਼ ਨਾਲ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਅਕਾਲੀ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ। ਅਜਿਹੇ ਧੁੰਦਲੇ ਰਾਜਸੀ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਹੀ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਧਾਰਮਿਕ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਉਭਰੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਤੇ ਅਮਲ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ।

ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਵਾਦੀ ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਅਜਿਹੇ ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਜਾਰੀ ਹੋਇਆ ਦੱਸਣ "ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ", ਦੀ ਕਰਵਾਈ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਨੂੰ ਗਲਤ ਰੰਗਤ ਦੇਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਨ ਦੇ ਤੁਲ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੰਭਾਲੀ ਅਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣਾ ਦਰਸਾਇਆ ਕਿਉਂਕਿ ਸਿਖੀ ਵਿਰੋਧੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬੰਦ ਹੀ ਤਾਂ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੇਂਦਰੀ ਸ਼ਕਤੀ ਸ੍ਰੋਤ ਬੰਦ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ। 16 ਅਗਸਤ, 1978 ਈ: ਨੂੰ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਬਰਸੀ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਅਕਾਲੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ 20 ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਆਰੰਭ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਬੰਦ ਕਰਵਾ ਕੇ ਕਰਨਗੇ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਲੋਂ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪੈ ਗਈ। ਕੁਝ ਕੁ ਅਕਾਲੀ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਕਦਮ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਭੰਗ ਕਰਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹਥਿਆਰ ਦਸਿਆ ਜੋ ਕਿਸੇ ਸਿਆਸੀ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਚੁਕਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸਿਆਸੀ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੋਂ ਸਪਸ਼ਟ ਸੰਕੇਤ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਪਾਰਟੀ ਵੱਲ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਉਸ ਵੇਲੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਗੋਂਦ ਗੁੰਦੀ ਗਈ।

1. 'ਅਕਾਲੀ ਪੱਤ੍ਰਕਾ', 17 ਜੂਨ, 1978.

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਭਵਨ ਬੰਦ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਕੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੇ ਇੱਛਕ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 17 ਤੋਂ 20 ਅਗਸਤ ਦਰਮਿਆਨ ਹਰ ਸਿਖ ਸਟੇਜ ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰ ਲਿਆ। 17 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਹੀ ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ ਵਿਖੇ ਰੱਖੜ ਪੁੰਨਿਆ ਦਾ ਮੇਲਾ ਸੀ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਭਾਰੀ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਆਯੋਜਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵੀ ਇਥੇ ਪੁੱਜ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 20 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ, ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਵੀ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਗੜਬੜ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਤਰਾ ਸੀ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਕਿ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਦੇ ਭਾਸ਼ਣ ਉਪਰੰਤ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾ-ਨੰਗਲ ਆਪਣਾ ਨਿੱਜੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਮਤਭੇਦ ਵੀ ਸਨ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਇਹ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਜੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1978 ਈ: ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਰੁਕਵਾ ਦੇਂਦੇ ਤਾਂ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕਾ ਟਲ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਦਾ ਮੱਤ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਰੁਕਵਾਉਣ ਲਈ ਜੱਥਾ ਨਾ ਭੇਜਦੇ ਤਾਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਮਨ ਕਾਇਮ ਰਹਿ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਲੋਂ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨੇ ਜ਼ਾਤੀ ਚੈਲੰਜ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਉਠ ਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖਿਆ ਭਾਸ਼ਣ ਕੀਤਾ :

> "ਸੁਣ ਲਓ ਭਰਾਵੋ ! ਮੇਰੇ ਸ਼ੈਲਰ ਤੇ ਸਾਧ ਆਏ। ਮੈਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਉਮਰਾਨੰਗਲਾ ਮੰਗ ਲਾ ਕੁਝ ! ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਮੈਨੂੰ ਤੁਹਾਡੇ ਵਰਗੇ ਸਾਧਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਮੰਗਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਸ਼ੈਲਰ ਤੋਂ ਚਲੇ ਜਾਓ। ਉਹਨਾਂ ਫੇਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕੁਝ ਨਾ ਕੁਝ ਮੰਗ ਲੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧੱਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਅੱਜ ਵੀ ਕਈ ਲੋਕ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਭਵਨ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੈਂ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਹਿਨਾਂ ਕਿ ਤੂੰ ਭਵਨ ਬੰਦ ਕਰਾਵੀਂ, ਮੈਂ ਭਵਨ ਖੁਲ੍ਹਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਉਡਾਵਾਂਗਾ.........।"

ਉਪਰੋਕਤ ਭਾਸ਼ਣ ਸੁਨਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ

ਉਤਸਾਹੀ ਲੋਕ ਸਟੇਜ ਤੇ ਆ ਚੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਤੇ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਸਟੇਜ ਤੇ ਗੜਬੜ ਵੇਖ ਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਮੁੜ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਤੇ ਆ ਕੇ ਬੋਲਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਸਹਾਇਕ ਸ: ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਉਬੋਕੇ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਬਾਂਹ ਤੋਂ ਪਕੜ ਕੇ ਧੱਕਾ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਜਾਹ ਓ ਪਰ੍ਹੇ ਬਹਿ ਜਾ ਯਾਰ! ਤੂੰ ਰੌਲਾ ਈ ਪੁਆ ਦਿੱਤਾ।" ਸ: ਮੇਜਰ ਸਿੰਘ ਉਬੋਕੇ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਖਾਲਸਾ ਮੁੜ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤਾਬਿਆ ਚੌਰ ਫੜ ਕੇ ਆਣ ਬੈਠੇ। ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮੁੜ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ, ਜੋ ਸਟੇਜ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਦੇ ਕਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਸਟੇਜ ਤੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ 'ਮੰਤਾਂ' (ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਕਿ ਉਹ ਸਟੇਜ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਰੌਲਾ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ। ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਨੇ ਅਪਣੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਜਟਕਾ ਅੰਦਾਜ਼ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, "ਤੂੰ ਕਹਿ ਦੇ ਖਾਂ।" ਇਸ ਤੇ ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, "ਸੰਤ ਜੀ! ਅੱਜ ਤੁਹਾਡੇ ਰੱਖਣ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹੇ ਮਰਵਾ ਦਿਓ, ਚਾਹੇ ਰੱਖ ਲਓ।" ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਫੇਰ ਸਟੇਜ ਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ, "ਕੋਈ ਕਿੰਨਾ ਵੀ ਰੌਲਾ ਕਿਉਂ ਨਾ ਪਾਵੇ ਉਸ ਦੀ ਗੱਲ ਜ਼ਰੂਰ ਸੁਣਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਜਥੇਦਾਰ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਪੰਜ ਮਿੰਟ ਹੋਰ ਬੋਲ ਲੈਣ।" ਇਸ ਤੇ ਸੰਗਤ ਸ਼ਾਂਤ ਤਾਂ ਹੋ ਗਈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਨੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬੋਲਣ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਹਫੜਾ ਦਫੜੀ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਧਰੀ ਦੀ ਧਰੀ ਰਹਿ ਗਈ ਅਤੇ ਚਿੱਟ ਕਪੜੀਏ ਪੁਲਸੀਏ ਪੰਡਾਲ ਵਿਚੋਂ ਭੱਜ ਕੇ ਦੂਰ ਸੜਕ ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜੇ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਐਲਾਨ ਅਨੁਸਾਰ 20 ਅਗਸਤ, 1978 ਈ: ਨੂੰ ਚਾਰ ਹੋਰ ਸੰਤਾਂ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਦੇ ਤਾਲੇ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦੀ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨਾਲ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸੰਤ ਉਤਮ ਸਿੰਘ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਸੰਤ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਬਿਧੀ ਚੰਦੀਏ, ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਬਿਕ੍ਰਮਾ-ਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਮੋਹਣ ਸਿੰਘ ਤੁੜ (ਸਾਬਕ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ) ਵੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਬੰਦ ਹੋਣ ਸਬੰਧੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰਨ ਗਏ। ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਅੱਗੇ ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਚਨ ਜਗਤ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਬੂਹੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਲਕੀਰ ਨਾ ਟੱਪਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਅਤੇ ਸੰਤ ਦਇਆ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੰਦਰ ਤੱਕ ਗਏ ਅਤੇ

ਭਵਨ ਦੇ ਬੰਦ ਹੋਣ ਸਬੰਧੀ ਤੱਸਲੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਰਤੇ । ਨਾ ਕੇਵਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਗੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਬਹੁਤ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਇਕੱਠ ਰੋਕੇ ਗਏ ।

20 ਅਗਸਤ ਦੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਜਲੰਧਰ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੇ ਖੂਬ ਉਛਾਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ 'ਧੱਕੇਸ਼ਾਹੀ ਅਤੇ ਧਰਮ ਵਿਚ ਦਖਲ' ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਜਨਤਾ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਵੀ ਹੋ ਗਈਆਂ । ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਦਬਾਅ ਕਾਰਨ 25 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ 'ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸਾਥੀਆਂ' ਨੂੰ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕਾਨੂੰਨ ਹੱਥ ਵਿਚ ਲੈਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏਗੀ । ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਮੰਤ੍ਰੀ ਦਬਾਅ ਹੇਠ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਸਿਖ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਚਲਾ ਰਸਤਾ ਲੱਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ । ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਜਨਸੰਘੀ ਵਿਧਾਇਕ ਹਰਬੰਸ ਲਾਲ ਖੰਨਾ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ 27 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਇਕੱਠ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ । ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ 27 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਅਮਨ ਭੰਗ ਹੋਣ ਦਾ ਖਤਰਾ ਸੀ । ਇਹਨਾਂ ਹੀ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵੇਰ ਫੇਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਗਈ । ਸਰਕਾਰੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਹ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਟਾਲਣ ਲਈ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਕੇ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਕੱਢਣ ਦੇ ਇੱਛਕ ਸਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਤੋਂ ਅਲਗ ਥਲੱਗ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ । ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੀ ਇਸ ਯੋਜਨਾ ਸਬੰਧੀ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਵਿਚਾਰ ਵਟਾਂਦਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸ: ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਬਕ ਆਈ. ਸੀ. ਐਸ. ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਜੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਹੋਵੇਗਾ ? ਸ: ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰ ਉਪ੍ਰੰਤ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ''ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨਾਲ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਿੱਖ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇਣਗੇ; ਜੇ ਅਜਿਹਾ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਘਟੋ ਘੱਟ ਉਸ ਦੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸਿਖ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇਣਗੇ; ਜੇ ਇਹ ਵੀ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੜਵਈ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਨਾਲ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ

ਮੈਂ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ 'ਸੰਤਾਂ' ਨਾਲ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦਿਆਂਗਾ।" ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਨੂੰ ਸ: ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਉੱਤਰ ਨਾਲ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਵਿਓਂਤੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਸੱਦ ਲਿਆ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨਾਂ ਨੇ ਭਰੋਸਾ ਦੁਆਇਆ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ 27 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਭਵਨ ਬੰਦ ਹੋਣ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਆਪ ਉਥੇ ਨਾ ਜਾਣ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਬੰਦ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਤੇ ਦੋਹਾਂ ਪ੍ਰਧਾਨਾਂ ਨੇ ਸਹੁੰ ਚੁੱਕੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ, ਉਹ ਭਵਨ ਨਹੀਂ ਖੁਲ੍ਹਣ ਦੇਣਗੇ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ 27 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਤਾਂ ਕੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣਗੇ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ 25 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਬਿਆਨ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, "ਅਸੀਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਹਦਾਇਤਾਂ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਵਕਾਰ ਕਾਇਮ ਰਖਿਆ ਜਾਵੇ; ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਸਖਤ ਕਾਰਵਾਈ ਕਿਉਂ ਨਾ ਕਰਨੀ ਪਵੇ। ਵੱਡੇ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਲੀਡਰ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਵੇ।"[1] ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲਏ ਸਨ। ਆਈ. ਜੀ. ਸ: ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਦਾਨੇਵਾਲੀਆ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਤੋਂ ਬੁਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਜਲੰਧਰ ਡਵੀਜ਼ਨ ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦ ਕੇ ਸਮਾਗਮ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ 27 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਹੇਠ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਕਰਵਾਏ ਗਏ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਹਰਬੰਸ ਲਾਲ ਖੰਨਾ ਨੇ ਆਪ ਜਾ ਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਖੁਲ੍ਹਵਾਇਆ।

ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਨਾਲ ਕੀਤੇ ਆਪਣੇ ਕੌਲ ਅਨੁਸਾਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਦਲ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਫਤਹਿਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਸਨ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਰਾਜਸੀ ਚਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਉਹ 27 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੀ ਨਾ ਪਹੁੰਚਣ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁਧ ਇਹ

1. ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, 26 ਅਗਸਤ, 1978.

ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ ਉਹ "ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਡਰੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਹੀਂ ਆਏ।" 28 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਫਤਿਹਗੜ੍ਹ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਖਿਮਾ ਯਾਚਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਹੁਤ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪਰ "ਬਾਦਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ।" ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਭਵਨ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ।

27 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਖੁਲ੍ਹਣ ਕਾਰਨ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਰੋਸ ਸੀ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਇਸ ਰੋਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸ: ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, (ਸਾਬਿਕ) ਸਿਖਿਆ ਮੰਤ੍ਰੀ, ਸ: ਬਸੰਤ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਐਮ. ਐਲ. ਏ. ਅਤੇ ਸ: ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਤੋਂ ਅਸਤੀਫ਼ੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਰਾਜਸੀ ਖਿੱਚ-ਧੂਹ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਵਾਪਸ ਲਏ ਗਏ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਭਵਨ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀ ਮੁਹਿੰਮ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰਲੇ ਰਾਜਾਂ ਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਅਤੇ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਤਿਸੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। ਇਸੇ ਫੈਸਲੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿਖਾਂ ਨੇ 25 ਸਤੰਬਰ 1978 ਨੂੰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਜ਼ਮਗੜ੍ਹ ਅਤੇ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਵਿਖੇ 'ਸਤਿਸੰਗ' ਨਾ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ। 26 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ, ਕਾਨਪੁਰ ਵਿਖੇ ਭਾਸ਼ਣ ਕਰਨਾ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਠਭੇੜ ਵਿਚ 9 ਸਿੱਖ ਅਤੇ ਇਕ ਬੀਬੀ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਈ। ਇਸ ਸਾਕੇ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੀਕ੍ਰਮ ਹੋਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਇਹ ਮੰਗ ਜ਼ੋਰ ਫੜ ਗਈ ਕਿ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾਖਲੇ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਜਾਏ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਯੁਗ ਪੁਰਸ਼' ਅਤੇ 'ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ' ਨੂੰ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਏ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 28 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾਖਲੇ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ 30 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਪੁਰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 30 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਲੋਂ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਸ੍ਰੀ ਬੀ. ਡੀ. ਜੱਤੀ ਨੂੰ ਇਕ ਯਾਦ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜਲੂਸਾਂ, ਜਲਸਿਆਂ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੁਪ੍ਰੀਮ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦਾਖਲੇ ਤੇ ਲਾਈ ਪਾਬੰਦੀ ਰੱਦ ਕਰਵਾ ਲਈ ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਿਖ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ ਮੁਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਨੇ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਇਕ ਵਕੀਲ ਸ੍ਰੀ ਲਾਲ ਚੰਦ ਸਭਰਵਾਲ, ਜੋ ਉਸ ਵੇਲੇ ਪੰਜਾਬ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇਕ ਅਹੁਦੇਦਾਰ ਵੀ ਸਨ, ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਰਤਣ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬਿਆਨ ਦੁਆਉਣ ਕਿ ਉਹ ਸਿਹਤ ਦੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਨਿਕਟ ਭਵਿਖ ਵਿਚ ਆਪ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ। ਸ੍ਰੀ ਸਭਰਵਾਲ ਆਪਣਾ ਨਿਜੀ ਰਸੂਖ ਵਰਤ ਕੇ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਅਜੇਹਾ ਬਿਆਨ ਦੁਆਉਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਵੀ ਹੋ ਗਏ।

ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ 26, 27 ਅਤੇ 28 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਹੇਠ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਹੋਈ। ਇਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 26 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਅਤੇ ਸ: ਸੁਰਜਨ ਸਿੰਘ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੂੰ ਹਾਥੀ ਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਅੱਗੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਲਾ ਕੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਜਲੂਸ ਕਢਿਆ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਹਾਥੀ ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਅੱਗੇ ਪੰਜ ਪਿਆਰੇ ਲਾ ਕੇ ਜਲੂਸ ਕਢਵਾਏ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਸਟੇਜ ਤੇ ਜਾ ਚੜ੍ਹੇ ਅਤੇ ਸਿਖੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦੀ ਇਸ ਉਲੰਘਣਾ ਵਿਰੁਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਰੌਲਾ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰਨੀ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸੇ ਹੀ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮਸਿਆ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਲੈਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਸਿਆਸੀ ਮਤੇ ਹੀ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਨਾ ਉਠ ਜਾਣ ਸਗੋਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕਦਮ ਚੁੱਕਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰਨ। ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਪਏ ਰੌਲੇ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਵਰਗੀ ਸ: ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਦੁਸਾਂਝ ਨੂੰ ਸਟੇਜ ਤੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਖ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁੱਕਵਾਂ ਭਾਸ਼ਣ ਕਰਕੇ ਮਾਹੌਲ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਰਮ-ਖਿਆਲੀਏ ਗਰਦਾਨਿਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਤਾਂ ਸਿਖ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰ ਬਣ ਗਏ ਸਨ। ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾ ਕੀਤਾ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਲੋਂ ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਗੋਚਰੇ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਇਹ ਲਾਭ ਹੋਇਆ ਕਿ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੋਂਗੋਵਾਲ ਨੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਜਲੂਸ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਉਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣ ਦਾ ਮਤਾ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਸਰਬ ਸੰਮਤੀ ਨਾਲ ਪਾਸ ਹੋ ਗਿਆ।

ਅਕਾਲੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਦੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਸਬੰਧੀ ਉਪਰੋਕਤ ਮਤੇ ਦੀ ਅਜੇ ਸਿਆਹੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸੁੱਕੀ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ 4, 5 ਅਤੇ 6 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਰਾਮ ਲੀਲ੍ਹਾ ਮੈਦਾਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਸਮਾਗਮ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਇਹ ਸਮਾਗਮ ਖੁਲ੍ਹੀ ਥਾਂ ਨਾ ਕਰਨ ਦੇਣ ਦੀ ਬਥੇਰੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ੍ਰੀ ਮੁਰਾਰਜੀ ਦੇਸਾਈ ਕੇਵਲ ਜਲੂਸ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣ ਅਤੇ ਰਾਮ ਲੀਲ੍ਹਾ ਮੈਦਾਨ ਤੋਂ ਸਥਾਨ ਬਦਲ ਕੇ ਇੰਡੀਆ ਗੇਟ ਰੱਖਣ ਤੇ ਹੀ ਰਾਜ਼ੀ ਹੋਏ। 4 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਸਮਾਗਮ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਅਤੇ 5 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਸਿਖ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵਿਰੁਧ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ, ਅਥਰੂ ਗੈਸ ਅਤੇ ਗੋਲੀ ਕਾਰਨ 3 ਸਿਖ ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਗਏ ਅਤੇ ਦਰਜਨਾਂ ਫੱਟੜ ਹੋਏ। ਸ਼ਹੀਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਜਥੇਦਾਰ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਕੋਹਲੀ, ਪ੍ਰਧਾਨ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਿੱਲੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।

ਇਸ ਸ਼ਹੀਦੀ ਸਾਕੇ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਿਆਸਤ ਤੇ ਅਸਰ ਹੋਣਾ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਇਹ ਅਹਿਸਾਸ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਭਾਈਵਾਲ ਬਣ ਕੇ ਵੀ ਉਹ ਸਿਖੀ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਬਹੁ ਗਿਣਤੀ ਅੱਗੇ ਬੇਬਸ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਇਕ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰ ਕੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਵਾਪਸ ਬੁਲਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਸ: ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਬਰਨਾਲਾ ਅਤੇ ਸ: ਧੰਨਾ ਸਿੰਘ ਗੁਲਸ਼ਨ ਨੇ ਅਸਤੀਫੇ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਜਗਜੀਵਨ ਰਾਮ, ਸ੍ਰੀ ਚੰਦਰ ਸ਼ੇਖਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਬੀਜੂ ਪਟਨਾਇਕ ਦੇ ਦਖਲ ਤੇ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਏ ਗਏ।

1978 ਈ: ਦੀ ਵੈਸਾਖੀ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਏ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਖੂਨੀ ਸਾਕਿਆਂ ਕਾਰਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਨਿਰੰਤਰ ਸਿਰ ਦਰਦ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ। 20-21 ਜਨਵਰੀ 1979 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਸਾਲਾਨਾ

ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਨਿਕਟ-ਵਰਤੀ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਏਨਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਅਤੇ ਜਲੂਸ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਉਣੀ ਪਈ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਦੇ ਪ੍ਰਾਂਤਾਂ, ਜਿਹਾ ਕਿ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਆਦਿ ਵਿਚ ਵਿਚਰ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਨਾ ਲਈ।

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਮੁਦੱਈ

'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਵਲੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਹਿਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਵਸ, ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਂਤਮਈ, ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਸਮੂਹਕ ਕਤਲ ਨੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਝੰਜੋੜ ਦਿੱਤਾ । ਸਿਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤਿੱਖੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਨੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹਮ ਖੁਲ੍ਹੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਅਸੰਭਵ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਲਈ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਦਿੱਲੀ ਅਤੇ ਕਾਨਪੁਰ ਵਿਖੇ ਵੀ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇਣੀਆਂ ਪਈਆਂ । ਅਜਿਹੇ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰੀ-ਸਿਖ ਬਖੇੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਛਾਵਾਂ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਰ ਘਟਨਾ ਤੇ ਰਹਿਣਾ ਸੁਭਾਵਕ ਸੀ । ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਸੀ । ਇਕ ਪਾਸੇ ਪੰਥ ਦੀ ਇਹ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨਿਸਚੇ ਹੀ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਖਤਰੇ ਨੂੰ ਭਾਂਪ ਕੇ ਮੁਹਰੈਲ ਬਣ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁਧ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਸੀ ਪਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਹਾਕਮ ਪਾਰਟੀ ਵਜੋਂ ਉਹ ਸਿਖ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲ ਰੱਖਣ ਲਈ ਵੀ ਪੂਰੇ ਤੌਰ ਤੇ ਗੰਭੀਰ ਸੀ । ਆਮ ਸਿਖ ਜਨਤਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਇਸ ਦੁਬਿਧਾ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ, ਨਤੀਜਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਕ ਸੀ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਤੁਰੰਤ ਉੱਤਰ ਨਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਕੋਲ । ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਇਸ ਦੁਬਿਧਾ ਭਰਪੂਰ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਮਾਲ ਮੰਤ੍ਰੀ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾ-ਨੰਗਲ ਦੇ ਤੌਰ ਤਰੀਕੇ ਤੋਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਝਗੜੇ ਦਾ ਘੇਰਾ ਸੌੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੀ ਘਟਨਾ ਲਈ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ "ਬੇ ਮੌਕਾ, ਬੇਲੋੜੀ ਅਤੇ ਬੇਜੁਗਤੀ ਭਰਪੂਰ" ਦਰਸਾਉਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ ਲਈ ਕੇਵਲ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਹੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਸਨ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨੂੰ ਮੰਤ੍ਰੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਤੋਂ ਕੰਨੀ ਕਤਰਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਖੂਨੀ ਸਾਕੇ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਂਵਾਰ ਸਮਝਦੇ ਸਨ । ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਬੇਖੌਫ ਅਤੇ ਸੁਦ੍ਰਿੜ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਭਵਿਖ ਲਈ ਖਤਰਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਮਹਿਤਾ ਸਥਿਤ ਸੀ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ

ਵਧਦੀ ਹੋਈ ਸਾਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਚੁਨੌਤੀ ਬਣ ਸਕਦੀ ਸੀ । ਇਸੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖਤਾ ਦੇ ਮੁਦਈ ਹੋਣ ਦਾ ਵੀ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣ ਦੀ ਵੀ ਹਮਾਇਤ ਕੀਤੀ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ, ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਖਤਰੇ ਵਿਰੁਧ ਜੋਸ਼ੀਲੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨੂੰ ਬੇਲੋੜਾ ਦਰਸਾਇਆ । ਅਜਿਹੇ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੱਲ ਸਿਖ ਕੌਮ ਦਾ ਰੁਝਾਨ ਵਧ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਆਸ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਲਾਈ ਬੈਠੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਅਪ੍ਰੈਲ 1979 ਵਿਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੋਣਾਂ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ ਵਾਤਾਵਰਨ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੋਣਾਂ ਦੀ ਉਚੇਚੀ ਮਹੱਤਤਾ ਬਣ ਗਈ । ਵੈਸੇ ਇਹ ਚੋਣਾਂ 13 ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੋਣਾਂ ਨੂੰ ਅੰਤਰ-ਰਾਜੀ ਮਸਲਾ ਦਰਸਾ ਕੇ ਟਾਲਦੀ ਰਹੀ ਸੀ । ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਬਹਾਨੇ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਐਕਟ ਨੂੰ ਬੇਅਸਰ ਬਨਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ । ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਉਚਿਤ ਸਮਝਿਆ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੋਂ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਟਿਕਟ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਜੋ ਪੱਕੇ ਰਹਿਤੀਏ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਲੋਂ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਵਿਰੁਧ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੇ ਪੂਰੇ ਪਾਬੰਦ ਹੋਣ । ਇਸ ਤੇ ਜਦੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਵਜ਼ਾਰਤੀ ਧੜੇ ਵਲੋਂ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੱਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਚੋਣ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ (ਸਪੁੱਤਰ ਸਚਖੰਡ ਵਾਸੀ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ') ਨੂੰ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਖੜੇ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਹਾ । ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਵੀ 34 ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿਤ ਧਾਰਨੀ ਸਿਖ ਖੜੇ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੇ ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਥੇਦਾਰ ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖਵਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਪਾਸ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚੋਂ ਹਟਾ ਲਿਆ ਜਾਏ । ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਸ: ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖਵਾਂ ਹੱਥ ਇਹ ਵੀ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ, "ਸੰਤ ਜੀ ! ਪੰਥ ਨਾਲ ਜੋ ਟਕਰਾਇਆ ਹੈ, ਚੂਰ ਚੂਰ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ।" ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, "ਅਸੀਂ ਪੰਥ ਵਿਰੋਧੀ ਨਹੀਂ, ਪੰਥ ਹਿਤੂ ਹਾਂ । ਸਾਡਾ ਤਾਂ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਰੌਲਾ ਹੈ । ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੀ

ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਕਿਸੇ ਰਹਿਤੀਏ ਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖੜਾ ਕਰ ਦਿਓ, ਅਸੀਂ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਿਠਾ ਕੇ ਸੀਟ ਜਿਤ ਕੇ ਪੰਥ ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਦਿਆਂਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਕੋਈ ਖਰਚਾ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।" ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਉਜਾਗਰ ਸਿੰਘ ਸੇਖਵਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਉਤਰ ਵੀ ਹੋਏ :

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ : ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਟਿਕਟ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦੇ ਬਿਨੇ ਪੱਤਰ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਛਾਪਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਮੀਦਵਾਰ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਹੋਵੇ। ਕੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਟਿਕਟਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ?

ਜਥੇਦਾਰ ਸੇਖਵਾਂ : ਨਹੀਂ, ਸਾਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਨਹੀਂ ਹਨ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ : ਕਿਉਂ ?

ਜਥੇਦਾਰ ਸੇਖਵਾਂ : ਸਾਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਮਿਲਦੇ ਨਹੀਂ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ : ਜੇ 56 ਸਾਲ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ 140 ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘ[1] ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਕੁਰਸੀਆਂ ਛਡ ਕੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਚਲੇ ਜਾਓ।

ਜਥੇਦਾਰ ਸੇਖਵਾਂ : ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ 140 ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਹਨ ?

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ : ਹਾਂ। ਮੈਂ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ-ਇਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਭਾਲ ਦਿਆਂਗਾ ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਟਿਕਟ (ਤਕੜੀ ਚੋਣ ਨਿਸ਼ਾਨ) ਦਿਓਗੇ ? ਜੇ ਦਿਓਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਗਾਰੰਟੀ ਨਾਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੂੰ ਪੈਸਾ ਖਰਚਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਰਹਿਤੀਏ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਟਿਕਟਾਂ ਦਿਓ, ਮੈਂ ਸਾਰੀਆਂ ਸੀਟਾਂ ਜਿਤ ਕੇ ਪੰਥ (ਭਾਵ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ) ਦੀ ਝੋਲੀ ਪਾ ਦਿਆਂਗਾ।

ਜਥੇਦਾਰ ਸੇਖਵਾਂ : ਮਜਬੂਰੀ ਹੈ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ : ਜੇ ਮਜਬੂਰੀ ਹੈ ਤਾਂ ਕਹੋ ਕਿ ਕੁਰਸੀ ਲਈ ਲੜ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਨਹੀਂ।

---

1. ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੀਆਂ 140 ਸੀਟਾਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਸਿੱਧੀ ਚੋਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਰਾਜਸੀ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਨੇ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿਰੁਧ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਦੇਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਸਾਬਕ ਕਾਂਗ੍ਰਸੀ ਮੰਤ੍ਰੀ ਜਥੇਦਾਰ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਜਲਾਲ-ਉਸਮਾਂ ਨੇ ਵੀ ਅਜਿਹੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਬਦਲੇ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਈਸਾਪੁਰੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਕਰਨ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਸਪਸ਼ਟ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਕੇਵਲ ਰਹਿਤੀਏ ਤੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਦੇ ਪਾਬੰਦ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਵਚਨ-ਬੱਧ ਹਨ ਭਾਵੇਂ ਇਸ ਬਦਲੇ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਨਾ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਲੜਾਈ ਅਸੂਲੀ ਸੀ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਚੋਣ ਮੈਦਾਨ ਭਖਣ ਲੱਗਾ, ਹਲਕਾ ਬਿਆਸ ਵਿਚ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਦਾ ਚੋਣ ਘੋਲ ਵਕਾਰੀ ਹੁੰਦਾ ਗਿਆ। ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਆਪ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਗਏ ਅਤੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਗਿਆ ਕਿ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾ-ਨੰਗਲ ਮੁੜ ਵਜ਼ੀਰ ਲਏ ਜਾਣਗੇ ਅਤੇ ਇਕ ਅਹੁਦਾ ਵਧਾਇਆ ਜਾਏਗਾ, (ਸੰਕੇਤ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨਗੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਵੱਲ ਸੀ।) ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਿਰੁਧ ਚੋਣ ਲੜਨ ਲਈ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਤੋਂ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਨਾ ਕੇਵਲ ਅਕਾਲੀ ਮੰਤ੍ਰੀ ਹੀ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਬਿਆਸ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਆਏ ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਜਾਤੀ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ੍ਰੀ ਹਿਤ ਅਭਿਲਸ਼ੀ, ਸ੍ਰੀ ਬਲਰਾਮ ਜੀ ਦਾਸ ਟੰਡਨ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਧਰਮ ਪਾਲ (ਸਾਰੇ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰੀ) ਨੂੰ ਵੀ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਸੀ। ਮੰਦੇ ਭਾਗੀਂ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨੇ ਇਸ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੋਣ ਵਿਚ ਸਿਖ ਸਰੂਪ ਦੇ ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀਆਂ ਅਤੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਦੇ ਵੋਟ ਹਥਿਆਉਣ ਲਈ ਦੂਸ਼ਣਬਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਨਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 'ਜਗਬਾਣੀ' ਦੇ ਪੱਤਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਕ ਇੰਟਰਵਿਊ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ "ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਬੰਦੂਕਾਂ ਵਿਚ ਕਾਰਤੂਸ ਪਾਏ। ਮੈਂ ਰੋਕਦਾ ਰਿਹਾ ਪਰ ਮੇਰੀ ਨਾ ਸੁਣੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਖੂਨੀ ਕਾਂਡ ਦਾ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲਾ ਹੈ।"[1] ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼

---

1. ਰੋਜ਼ਾਨਾ 'ਜੱਗਬਾਣੀ' ਮਾਰਚ 24, 1979. ਇਸ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਅਖਬਾਰ ਵਿਚ ਛਪੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀਆਂ ਫੋਟੋ ਕਾਪੀਆਂ ਕਰਨਾਲ ਵਿਖੇ ਚੱਲੇ ਇਸ ਹਤਿਆ ਕਾਂਡ ਦੇ ਮੁਕਦਮੇ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਹੋਈਆਂ ਅਤੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਦੇ ਬਰੀ ਹੋਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੀਆਂ। (ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ, ਨਕਲੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ, ਪੰਨਾ 245)

ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਅਤੇ ਸ: ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਲਗਭਗ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ।

ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਚਿਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਹ ਵਿਵਾਦ ਚੱਲ ਪਿਆ ਸੀ ਕਿ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਸਿਖੀ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਵੋਟਰ ਨਾ ਬਣਨ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿਹਤ ਵਿਭਾਗ ਦੇ ਸਾਬਿਕ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਸ: ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ 21 ਫਰਵਰੀ 1979 ਈ: ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਅਰਜ਼ੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਇਸ ਕਾਰਨ ਰੱਦ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਉਸ ਵੇਲੇ ਚੋਣ ਕਾਰਜ ਆਰੰਭ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਬਿਆਸ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿਖੀ ਸਰੂਪ ਵਾਲੇ ਰਾਧਾ ਸੁਆਮੀਆਂ ਅਤੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਨੂੰ ਵੀ ਵੋਟਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ।[1] ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਕਿਸੇ ਵਿਰੋਲੇ ਰਾਹੀਂ ਕਰਨਾਲ ਵੀ ਗਏ ਅਤੇ ਜੇਲ ਵਿਚੋਂ ਹੀ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਮੈਂਬਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਬਿਆਸ ਹਲਕੇ ਦੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਚਿੱਠੀ ਵੀ ਲਿਆਏ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ।

ਚੋਣ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਦਖਲ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਥਾਂ ਪਰ ਥਾਂ ਸੀ। ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਪੈਟਰੋਲ ਪੰਪਾਂ ਨੂੰ ਡੀਜ਼ਲ-ਪੈਟਰੋਲ ਦੀ ਸਪਲਾਈ ਰੋਕੀ ਗਈ ਤਾਂ ਜੋ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚੋਣ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹਾ ਪੈਟਰੋਲ ਤੇ ਡੀਜ਼ਲ ਨਾ ਮਿਲ ਸਕੇ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਟੈਂਕਰ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਾ ਕੇਵਲ ਡੀਜ਼ਲ ਦੀ ਕਿਲੱਤ ਦੂਰ ਹੋਈ ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵੀ ਕਾਫ਼ੀ ਹੋਇਆ। ਚੋਣ ਅਫ਼ਸਰ ਵਲੋਂ ਸਾਢੇ 10 ਹਜ਼ਾਰ ਵੋਟਾਂ ਕੱਟਣੀਆਂ ਅਤੇ ਵੋਟਾਂ ਪਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਤੱਕ ਵੋਟਰ ਸੂਚੀ ਵਿਚ ਨਾਂ ਦਰਜ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇਣੀ ਵੀ ਸ਼ਾਇਦ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਉਲਾਰ-ਵਿਆਖਿਆ ਹੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਚੋਣ ਤਾਂ ਹਾਰ ਗਏ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਦੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਿਰੁਧ ਚੋਣਾਂ ਲੜਨ ਨਾਲ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੋਣਾਂ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਗੰਦਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਵਜ਼ਾਰਤੀ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਧੜਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤ੍ਰੇੜ ਮੋਕਲੀ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਿੱਖੀ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੇ ਮੁਦੱਈ ਬਣ ਕੇ ਨਿਖਰੇ ।

---

1. ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਗਿਆਨੀ, ਨਕਲੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ, ਪੰਨਾ 244.

ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਾਬੇ ਦਾ ਅੰਤ

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਿਛੋਂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਘਟਨਾ-ਚੱਕਰ ਰਾਜਸੀ ਅਸਥਿਰਤਾ ਵੱਲ ਚੱਲਣ ਲੱਗਾ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿਖਰ ਮੱਧ-ਕਾਲੀ ਪਾਰਲੀਮਾਨੀ ਚੋਣਾਂ ਦੇ ਐਲਾਨ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਨੇ ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਪੂਰਾ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣ ਲਈ ਇੰਦਰਾ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਵੱਲ ਆਪਣਾ ਝੁਕਾਅ ਦਰਸਾਇਆ, ਜਿਸ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ (ਹੁਣ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ) ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦੂਤ ਭੇਜ ਕੇ ਕਰਨਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨਿਰੰਕਾਰੀ (ਜੋ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਦੇ ਵਸ਼ਿਸ਼ਟ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਅਤੇ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਿਕਟ ਸਨਬੰਧੀ ਹੈ) ਤੋਂ ਹੁਸ਼ਿਆਰ-ਪੁਰ ਪਾਰਲੀਮਾਨੀ ਹਲਕੇ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਵੋਟਾਂ ਬਦਲੇ 1978 ਈ: ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦੇ ਮੁਕਦਮੇ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਵਾਉਣ ਅਤੇ ਅੱਗੋਂ ਅਪੀਲ ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੁਆਇਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ 64 ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਉਪਰ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦੇ ਮੁਕਦਮੇ ਚੱਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੋਕ ਸਭਾ ਚੋਣਾਂ ਤੋਂ ਦੋ ਦਿਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਭਾਵ 4 ਜਨਵਰੀ 1980 ਈ: ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਆਰ. ਐਸ. ਗੁਪਤਾ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਕਰਨਾਲ ਨੇ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਮੁਕਦਮੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਸਮੇਤ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁਧ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਅਪੀਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਤੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਫੇਰ ਆਕੀ ਬਣ ਗਏ ਅਤੇ ਸਿਖ ਜਨ-ਸਮੂਹ ਵਿਚ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿਰੁਧ ਗੁੱਸਾ ਅਤੇ ਨਿਰਾਸ਼ਤਾ ਫੈਲੀ। ਜਿਸ ਦਿਨ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਉਸ ਦਿਨ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਯੂ. ਪੀ. ਦੇ ਨਗਰ ਲਖੀਮਪੁਰ ਖੀਰੀ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀ ਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ ਗਈ ਅਤੇ ਕਈ ਇਕ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਚਿੜਾਉਣ ਲਈ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ, "ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ 52 ਬੰਦੀ ਛੁਡਾ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਸੀ, ਸਾਡਾ ਗੁਰੂ 60 ਬੰਦੀਆਂ[1] ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਲਿਆਇਆ ਹੈ।" ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਤੋਂ

---

1. ਕਰਨਾਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਕੁਲ 64 ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ। ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਤਿੰਨ ਦੋਸ਼ੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ, ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਖੁਰਾਣਾ ਅਤੇ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਭਗੌੜੇ ਸਨ ਅਤੇ 60 ਕਰਨਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਸਨ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਵਖਿਆਨਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਕਰਨਾਲ ਕੇਸ ਅਸਫਲ ਹੋਣ ਦਾ ਇਕ ਮੁਖ ਕਾਰਨ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਗੁਆਹਾਂ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਦੇ ਕੇ ਫੁਸਲਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ, ਕਰਨਾਲ, ਸ੍ਰੀ ਆਰ. ਐਸ. ਗੁਪਤਾ ਨੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁਧ ਵੀ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਟਿਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹਾਲਾਂਕਿ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿਚ ਜ਼ਮਾਨਤ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਤਾਂ ਜਸਟਿਸ (ਹੁਣ ਚੀਫ ਜਸਟਿਸ) ਐਸ. ਐਸ. ਸੰਧਾਂਵਾਲੀਆ ਨੇ 9 ਮਈ 1978 ਨੂੰ ਇਹ ਅਰਜ਼ੀ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ "ਪਹਿਲੀ ਨਜ਼ਰੇ ਕੇਸ ਝੂਠਾ ਜਾਂ ਨਿਰਾਧਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਪਦਾ ।" ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਸ ਕੇਸ ਦੀ ਅਪੀਲ ਨਾ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਰੋਹ ਅਤੇ ਬੇਚੈਨੀ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ। ਉਧਰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਹੁਣ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਵਿਜਈ ਦੌਰੇ ਤੇ ਨਿਕਲ ਤੁਰਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਯੂ. ਪੀ ਦੇ ਕੁਝ ਹਿੱਸੇ (ਜਿਥੇ ਸਿਖਾਂ ਵਲੋਂ ਵਿਰੋਧ ਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਸੀ); ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ, ਮੱਧ ਪ੍ਰਦੇਸ਼, ਮਦਰਾਸ ਅਤੇ ਕਰਨਾਟਕ ਦਾ ਦੌਰਾ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਆਜ਼ਮਗੜ੍ਹ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਉਥੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਰੋਸ ਵਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਕਲਕੱਤੇ ਪੁੱਜਣ ਤੇ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰੋਸ ਵਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪ੍ਰੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨਾਲ ਕਾਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾ 19 ਮਾਰਚ ਨੂੰ ਦੁਰਗ ਤੋਂ ਭਿਲਾਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਰ ਦੀ ਇਕ ਟਰੱਕ ਨਾਲ ਟਕੱਰ ਹੋ ਗਈ। ਇਸ ਵਿਚ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ', ਦਿੱਲੀ ਦੀ ਕਵਿਤ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਸੁਦੇਸ਼ ਨੀਲਮ ਹਲਾਕ ਹੋ ਗਈ। ਟਰੱਕ ਮਾਲਕ ਸ: ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।[1]

ਉਪਰੋਕਤ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਕਾਫੀ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੇ ਸਮੂਹਕ ਰੋਸ ਤੋਂ ਧਿਆਨ ਲਾਂਭੇ ਕਰਾਉਣ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਸਾਖ ਬਹਾਲ ਕਰਨ ਲਈ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਿਰੁਧ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹੋ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਂਵਾਰ ਹਨ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸਿਖ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਟੁੰਬਣ ਲਈ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਫੇਰੀ ਦਾ ਵੀ ਹੀਆ ਕੀਤਾ। ਪਹਿਲਾਂ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾਖਲੇ ਤੇ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾਈ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਨਹੀਂ ਸੀ

---

1. ਇਸੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਦੁਰਗ ਦੇ ਇਕ ਉਘੇ ਸਿਖ ਸ: ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸੁੱਚਾ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ 15 ਸਿਖਾਂ ਉਤੇ ਮੁਕਦਮਾ ਚਲਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਬਾਕੀ ਸਭ ਬਾਇੱਜ਼ਤ ਬਰੀ ਹੋ ਗਏ।

ਆਇਆ) ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਇਸ ਪੰਜਾਬ ਫੇਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਭਾਗ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਸਹਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਉਸ ਦੀ ਸੁਰਖਿਆ ਦੇ ਉਚੇਚੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਸੰਗੀਨਾਂ ਦੀ ਛਤਰ ਛਾਇਆ ਹੇਠ ਇਹ 'ਪ੍ਰਚਾਰਕ' ਦੌਰਾ ਤਾਂ ਸਫਲਤਾ ਸਹਿਤ ਨਿਭ ਗਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਤੋਂ ਛੇਤੀ ਹੀ ਪਿਛੋਂ 24 ਅਪ੍ਰੈਲ 1980 ਈ: ਨੂੰ ਵੀਰਵਾਰ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ 11-30 ਵਜੇ ਜਦੋਂ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਕੁਲਵੰਤ ਕੌਰ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਦਲ ਦੇ 'ਕਮਾਂਡਰ-ਇਨ-ਚੀਫ' ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਅੱਗੇ, ਮੁਲਤਾਨੀ ਢਾਂਡਾ ਤੋਂ ਸਮਾਗਮ ਕਰਕੇ ਆਇਆ ਤਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਦੇ ਅੰਦਰਲੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਮੌਕੇ ਤੇ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸਿਓਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਕੇ ਰਾਤ ਦੇ ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਏ।

ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਨੇਤਾ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਖਵਾਇਆ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਨੇ ਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ। ਮੰਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਦੇਸੀ ਭਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਵੀ ਰੱਜ ਕੇ ਇਸ ਮੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਸਿਧਾਂਤਵਾਦੀ ਅਤੇ ਕਟੜ-ਪੰਥੀ ਸਿੱਖ ਆਗੂ ਦਰਸਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਦੇਸੀ ਭਾਸ਼ੀ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਰਵੱਈਆ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਰਵਾਇਤੀ ਫਿਰਕਾ-ਪ੍ਰਸਤ ਜ਼ਹਿਨੀਅਤ ਸਦਕਾ ਸੀ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਾਹੌਰੀ ਮਾਹੌਲ ਦੇ ਪਿਛੋਕੜ ਕਾਰਨ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਆਪ ਵੀ ਨਿਝੱਕ ਹੋ ਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਦੇ ਕਤਲ ਤੇ ਤਸੱਲੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਨੇ "ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਰੁਲਦੀ ਅਣਖ, ਡਿੱਗੀ ਹੋਈ ਮੁੱਛ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਦੇ ਚੁੰਘੇ ਹੋਏ ਦੁੱਧ ਨੂੰ ਸਫਲ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਧੌਣ ਤੇ ਗੋਡਾ ਰੱਖ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਡੁਲ੍ਹੇ ਹੋਏ ਖੂਨ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਹੈ।" ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਭਾਸ਼ਾਈ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਹੁੰਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਲੋਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਵਾਰ ਵਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਨੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਤਲ ਇਕ ਯੋਜਨਾ-ਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸ ਦੀ ਸੂਹ ਕੱਢਣੀ ਲਗਭਗ ਅਸੰਭਵ ਹੀ ਸੀ ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ, ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਅਜਾਈਂ ਹੀ ਫੜ ਲਿਆ। ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਕਾਬਲ ਸਿੰਘ, ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਨੂੰ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਅਜੇ ਤੱਕ ਲੱਭ ਨਹੀਂ ਸਕੇ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਬਣਦੀ ਦਿੱਸੀ ਤਾਂ ਕੇਸ ਹੋਰ ਜਾਂਚ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਓਰੋ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਾਂਚ ਏਜੰਸੀ ਭਾਵੇਂ ਕੋਈ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੁਢਲੀ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦਾ ਨਾਂ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੇ ਏਥੋਂ ਹੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰਨਾ ਸੀ। ਕੇਂਦ੍ਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਓਰੋ ਨੇ ਵੀ ਜੋ ਕਹਾਣੀ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਉਸ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਸੱਤ (ਜੋ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਸੇਵਕ ਜਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸਨ) ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਨੂੰ ਅੰਤਮ ਰੂਪ ਦੇਣ ਅਤੇ ਨੇਪਰੇ ਚਾੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਹਿੱਸਾ ਪਾਇਆ। ਜਾਂਚ ਬਿਓਰੋ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਰੋਕਤ 7 ਵਿਅਕਤੀ ਜਲੰਧਰ ਤੋਂ ਖਰੀਦੀ ਇਕ ਨਵੀਂ ਐਂਬੈਸੇਡਰ ਕਾਰ ਵਿਚ ਅਸਲਾ ਲੈ ਕੇ ਦਿੱਲੀ ਪਹੁੰਚੇ। ਕਾਰ ਦੇ ਖਰੀਦਦਾਰ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਅਤੇ ਪਤਾ ਜਾਅਲੀ ਰਖਿਆ। ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਕਾਰਬਾਈਨ ਬਰਾਮਦ ਹੋਈ ਉਹ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਭਰਾ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਦਰਜ ਸੀ।[1] ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਕੁਲ 21 ਮੈਂਬਰਾਂ ਜਾਂ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਸਾ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਓਰੋ ਦੇ ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ. ਸ਼ੇਖਰ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸੀਨੀਅਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿਚ 5 ਮਈ 1980 ਨੂੰ ਪੁਛਗਿਛ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਪੁਛਗਿਛ ਦੌਰਾਨ ਜਾਂਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜੋ ਗਲਬਾਤ ਕੀਤੀ ਉਸ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਦਿਲਚਸਪ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਉਤਰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਤੁਹਾਡਾ ਮਿਲਾਪ ਕਿਸ ਕਿਸ ਨਾਲ ਹੈ ?

ਉੱਤਰ—ਸੰਤ ਉਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ, ਸੰਤ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਰੋਡੇ, ਸੰਤ ਬੀਰ ਬਿਕ੍ਰਮਾਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਬਾਬਾ ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਜੀ.................(ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 32 ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਏ।)

ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਇਹ ਤਾਂ ਸਭ ਮਹਾਤਮਾ ਹਨ ?

---

1. ਸਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਖਾਲਿਸਤਾਨ, ਪੰਨਾ 92.

ਉੱਤਰ—ਹੋਰ ਬਲੈਕ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਰਦਾ ਨਹੀਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਬਲੈਕੀਏ, ਚੋਰ ਜਾਂ ਸਮਗਲਰ ਦਾ ਨਾਂ ਲਵਾਂ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਹਥਿਆਰ ਹਨ ? ਕਾਰਬਾਈਨਾਂ ਹਨ ?

ਉਤਰ—ਹਾਂ ! ਪਰ ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ—ਕਿੰਨੀਆਂ ਕਾਰਬਾਈਨਾਂ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ—ਜਿੰਨੀਆਂ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਲਾਇਸੰਸ ਬਣਾਏ ਹਨ, ਸਾਰੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਜਿਸ ਤੋਂ ਮੰਗ ਲਈਏ ਕੋਈ ਨਾਂਹ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ--ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ?

ਉੱਤਰ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਤੇ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਂ ਦਾ ਇਕੋ ਤਾਂ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ।

ਪ੍ਰਸ਼ਨ -ਤੁਹਾਡੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਕਿੰਨੇ ਹਨ ?

ਉੱਤਰ ·ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਪੈਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਹਨ।

ਸਪਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਕੇਂਦਰੀ ਜਾਂਚ ਬਿਓਰੋ ਨੂੰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਏਜੰਸੀ ਨੂੰ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਾਤਲਾਂ ਦੀ ਉਘ ਸੁੱਘ ਮਿਲ ਸਕੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਦੇਸੀ ਭਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰੈਸ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਦਬਾਅ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਕ ਵੇਰ ਤਾਂ ਅਜਿਹਾ ਭਾਸਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾਉਣ ਹੀ ਲੱਗੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਥਾਂ ਥਾਂ ਇਸ ਧਾਰਮਿਕ ਆਗੂ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਕੋਝੀ ਹਰਕਤ ਵਿਰੁਧ ਮੁਜ਼ਾਹਰੇ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਵੀ ਇਕ ਰੋਸ ਜਲੂਸ ਕੱਢ ਕੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਮੈਮੋਰੈਂਡਮ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖ ਸੇਵਕ ਵਿਰੁੱਧ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ੰਕੇ ਕਰਨੇ ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਇਕ ਚੁਨੌਤੀ ਸੀ। ਸਿਖ ਜਨਤਾ ਵਲੋਂ ਇਹ ਖਤਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਵਿਚ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿਖ ਸਟਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਮੁਹਰੈਲ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ 7 ਜੂਨ 1980 ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਜਲੂਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਮਿਸਾਲਾਂ ਲੈ ਕੇ ਕਢਿਆ। ਇਸ ਜਲੂਸ ਨਾਲ ਸਮੂਹ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਭਾਵ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਕਦੇ ਸਹਿਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਗੀਆਂ। ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ

ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪੱਟੀ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ, ਜਲੰਧਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪਟਿਆਲਾ, ਜੰਮੂ, ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ, ਮੋਗਾ, ਤਰਨ ਤਾਰਨ, ਖੇਮ ਕਰਨ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, ਕਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਬਠਿੰਡਾ ਵਿਖੇ ਵੀ ਜਲੂਸ ਕੱਢਿਆ। 20 ਜੁਲਾਈ 1980 ਈ: ਨੂੰ ਸਮੂਹ ਸਿਖ ਜਗਤ ਵਲੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਲੂਸ ਕਢਿਆ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਦੇ ਕਤਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਚੇਤੰਨਤਾ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚਾ ਸਿਖ ਜਗਤ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਪਿੱਠ ਤੇ ਆ ਖੜਾ ਹੋਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਕੜੇ ਮੁਜ਼ਾਹਰਿਆਂ ਸਦਕਾ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਵਭਾਗ ਨੇ ਮੋਟੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਫਾਈਲਾਂ ਬਨਾਉਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਮਾਮਲਾ ਦਾਖਲ ਦਫਤਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਉਚਿਤ ਸਮਝਿਆ।

ਜੂਨ 1980 ਈ: ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਉਪ੍ਰੰਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਸਰਕਾਰ ਕਾਇਮ ਹੋ ਗਈ। ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤ੍ਰੀ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਪਸੀ ਰੱਸਾਕਸ਼ੀ ਕਾਰਨ ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦੇ ਕਥਿਤ ਦੋਸ਼ੀਆਂ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ) ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉਤੇ ਸੁੱਟਦੇ ਰਹੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਅੰਤ ਜਦੋਂ ਜਾਂਚ ਦੌਰਾਨ ਕੁਝ ਨਾ ਮਿਲਿਆ ਤਾਂ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੇਂਦ੍ਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤ੍ਰੀ ਵਜੋਂ ਲੋਕ ਸਭਾ ਵਿਚ ਇਕ ਧਿਆਨ ਦੁਆਊ ਮਤੇ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਪਿਆ ਕਿ "ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ' ਦਾ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਦੇ ਕਤਲ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਹਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਈ ਇਰਾਦਾ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਉਹ ਭਾਰਤ ਦੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੋਨੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ।" ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਲਗਭਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਲੋਕ ਸਭਾ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਕਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉਤਰਾਂ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਵੇਰ ਦੁਹਰਾਇਆ।

ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਾਵੇਂ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਿੱਧ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਧ ਰਹੀ ਲੋਕ-ਪ੍ਰਿਯਤਾ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁਧ ਖੁਲ੍ਹੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਗੈਰ-ਸਿੱਖ ਪ੍ਰੈਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲਗਾਤਾਰ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੁਖੀ ਗਰਦਾਨਦਾ ਰਿਹਾ ਜੋ ਅਸਲੋਂ 'ਅਤਿਵਾਦੀ' ਸਨ। ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਸਿੱਟੇ ਵਜੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਿਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਪੁਨਰ-ਸੁਰਜੀਤੀ ਦਾ ਬਿੰਬ ਬਣ ਕੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਲੱਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਹੁਣ ਸਿਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਪਾਨ ਕਰਦੇ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਧਾਰਨ

ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਦਾਹੜੇ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਖੁਲ੍ਹੀ ਦਾਹੜੀ) ਕਰਨ ਵਿਚ ਗੌਰਵ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ, ਜੋ ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਪਿਛੋਂ ਨਿਰਜੀਵ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਵੇਰ ਫਿਰ ਪੁਨਰ-ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਆਉਣ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ਕ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਅਤੇ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਵਿਚਕਾਰ ਰਸਮੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਫਿਰ ਵੀ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਿਖ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਉਮੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲਣ ਨਾਲ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਅਤੇ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਵਿਚਕਾਰ ਨੇੜਤਾ ਇਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਵਧ ਗਈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਦੌਰ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਅਤੇ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੋਹਾਂ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਹਿੰਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਂਵਾਰ ਠਹਿਰਾਇਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ।

ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1980 ਨੂੰ 1978 ਦੀ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਸਾਕੇ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਇਕ ਯਾਦਗਾਰ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਕ ਨਵਾਂ ਨਾਅਰਾ ਲਾਇਆ :

"ਜਿਥੇ ਲਹੂ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਡੁਲ੍ਹੂ।
ਉਥੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਕੇਸਰੀ ਝੁਲੂ॥"

24 ਅਪ੍ਰੈਲ 1980 ਨੂੰ ਇਸੇ ਅਸਥਾਨ ਤੇ 13 ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ 13 ਫੁੱਟ ਲੰਬਾ ਅਤੇ 13 ਫੁੱਟ ਚੌੜਾ ਇਕ ਯਾਦਗਾਰੀ ਥੜ੍ਹਾ ਉਸਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਸਿਖ ਹੱਕਾਂ ਦਾ ਪਹਿਰੇਦਾਰ

ਅਪ੍ਰੈਲ 1978 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 1981 ਈ: ਤੱਕ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਾਲਾਂ ਦੇ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਅਰਸੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਸਿਖ ਉਮੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋ ਨਿੱਤਰੇ ਸਨ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਚਿਰੋਕੀ ਮੰਗ, ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਪਾਨ ਬੀੜੀ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬਾਹਰ ਕਢਵਾ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਉਸੇ ਤਰਜ਼ ਤੇ ਪਵਿਤਰ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਤੀਰਥ ਅਸਥਾਨ ਹਰਦਵਾਰ ਅਤੇ ਕਾਸ਼ੀ ਆਦਿ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਬੀੜਾ ਚੁਕਿਆ । ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ 1 ਮਈ 1981 ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਵਰਗੀ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਵਿਖੇ ਇਕ ਮੀਟਿੰਗ ਸਦੀ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ', ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ, ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਸ: ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ । ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਰੰਗਤ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੱਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਦੁਰਗਿਆਣਾ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭਰੋਸੇ ਵਿਚ ਲਿਆ ਜਾਏ। ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਆਂ ਸਿਖ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਨਾਲ ਲੈਣ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ ਗਈ । ਇਸ ਸਬੰਧੀ 3 ਮਈ ਨੂੰ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦ ਲਈ ਗਈ । ਮੀਟਿੰਗ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਸਭ ਸਿਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਲੋਂ ਭਰਵਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਮਿਲਣ ਤੇ ਇਕ 11 ਮੈਂਬਰੀ ਕਮੇਟੀ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਿਸ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਜੂਹ ਵਿਚੋਂ ਤੰਬਾਕੂ, ਬੀੜੀ ਖਤਮ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਮੇਟੀ ਵਿਚ ਦੋਹਾਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲਾਂ (ਤਲਵੰਡੀ ਅਤੇ ਲੌਂਗੋਵਾਲ), ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਅਤੇ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਲਏ ਗਏ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਹਰਮਿੰਦਰ

ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਤੇ ਛੱਤ ਕੇ ਜੱਥੇ ਸਮੇਤ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ। ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ: ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਪਵਿਤਰ ਸ਼ਹਿਰ ਕਰਾਰ ਦੁਆਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰੀ ਅਤੇ ਸਿਆਸੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਕਰਕੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਇਸ ਧਾਰਮਿਕ ਮੰਗ ਨੂੰ ਧਰਮ ਨਿਰਪੇਖ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਨਾਲ ਵੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ 2-3 ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵੀ ਸਦੀਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਮਸਲੇ ਦਾ ਸਥਾਨਕ ਪੱਧਰ ਤੇ ਹੱਲ ਲਭਿਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਲੋਕ ਰਾਏ ਬਨਾਉਣ ਲਈ 11 ਮਈ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਪਵਿਤਰ ਸ਼ਹਿਰ ਕਰਾਰ ਦੁਆਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ 31 ਮਈ ਨੂੰ ਕੱਢੇ ਜਾ ਰਹੇ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ। 25 ਮਈ ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਕੋਠੀ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦ ਲਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ, ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ, ਦੁਰਗਿਆਣਾ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੋਪੀ ਚੰਦ ਭਾਟੀਆ, ਆਰੀਆ ਸਭਾ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਭੋਲਾ ਨਾਥ ਦਿਲਾਵਰੀ, ਸ੍ਰੀ ਓ. ਪੀ. ਪ੍ਰਭਾਕਰ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੇਠ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ: ਹਰਮਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ। ਇਸ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਿਕ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਰੰਗਤ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਹਿੰਦੂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਸਿਗਰਟ, ਬੀੜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮੀਟ ਵੀ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਲਈ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇਤਾ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ। ਦੋ ਘੰਟੇ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਪਿਛੋਂ ਇਕ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਪਵਿਤਰਤਾ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਦੇ ਹੋਏ "ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਵਿਚੋਂ ਸਿਗਰਟ, ਬੀੜੀ, ਤੰਬਾਕੂ ਅਤੇ ਮੀਟ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਅਤੇ ਵਰਤੋਂ ਤੇ ਮੁਕੰਮਲ ਤੌਰ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਈ ਜਾਏ।" ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਰਾਹੀਂ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮੰਗ "ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਫਿਰਕੂ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਮੇਟੀ ਸਾਂਝੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਅਜਿਹੀ ਪਾਬੰਦੀ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਦੀ ਹੈ।" ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਇਹ ਵੀ ਫੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਕਿ 31 ਮਈ ਦੇ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹਿੰਦੂ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਗੇ। ਇਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਉਤੇ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਿਖ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ, ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਨੂੰ ਜਾਣੂ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਉਹ ਵੀ ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲੇ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹੋ ਗਏ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਨੇਤਾਵਾਂ ਤੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਦਬਾਅ ਪਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 27 ਮਈ ਨੂੰ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਪਵਿਤਰ ਸ਼ਹਿਰ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਵਿਰੁਧ 29 ਮਈ ਨੂੰ ਜਲੂਸ ਕਢਣਗੇ।

29 ਮਈ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਮਿਥੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਜਲੂਸ ਕਢਿਆ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਕੇ ਕਾਂਗ੍ਰਸ (ਇ), ਭਾਰਤੀ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਅਤੇ ਆਰੀਆ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਹਿੰਦੂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਲੂਸ ਕਢਿਆ। ਇਸ ਜਲੂਸ ਵਿਚ "ਸਿਗਰਟ ਬੀੜੀ ਪੀਏਂਗੇ, ਹਮ ਸ਼ਾਨ ਸੇ ਜੀਏਂਗੇ" ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਭੜਕਾਊ ਨਾਅਰੇ ਲਾਏ ਗਏ। ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੋਟੀਆਂ ਅਤੇ ਨੰਗੀਆਂ ਕਿਰਪਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਨੋਕਾਂ ਉਤੇ ਸਿਗਰਟਾਂ, ਬੀੜੀਆਂ ਦੇ ਪੈਕਟ ਟੰਗੇ ਹੋਏ ਸਨ।[1] ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਕਟੜਾ ਜੈਮਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕਚਹਿਰੀ ਨੇੜੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਦੁਕਾਨਾਂ ਤੇ ਹੁਲੜਬਾਜ਼ੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਿਖ ਸ਼ਾਂਤ ਰਹੇ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਕੇ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਪੁੱਜੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਖਿਚਾਅ ਪੂਰਨ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਯੋਗ ਸਮਝੀ। ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਹੀ ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇਦਾਰਾਂ ਦੀ ਚੋਣ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿਖ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦਿੱਲੀ ਗਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 29 ਮਈ ਰਾਤ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੇ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਸਥਿਤੀ ਦਾ ਜਾਇਜ਼ਾ ਲੈਣ ਪਿਛੋਂ 31 ਮਈ ਦੇ ਜਲੂਸ ਦੀ ਕਮਾਨ ਸੰਭਾਲਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਉਸੇ ਰਾਤ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਮਾਝੇ ਅਤੇ ਰਿਆੜਕੀ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਦੌਰੇ ਤੇ ਨਿਕਲ ਪਏ ਅਤੇ ਸਿਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ, ਸੰਤਾਂ, ਮਹਾਤਮਾ ਅਤੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮਿਲਾਪੀਆਂ ਨੂੰ 31 ਮਈ ਦੇ ਜਲੂਸ ਨੂੰ ਸਫਲ ਬਨਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਕਰਦੇ 31 ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਤੜਕਸਾਰ ਵਾਪਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੇ। ਜਲੂਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 31 ਮਈ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਵਿਖੇ ਭਾਰੀ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 29 ਮਈ ਦੇ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਕੁਝ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਸਿਖਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਲਾਏ ਗਏ ਨਾਅਰਿਆਂ ਕਾਰਨ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਭੜਕੇ ਹੋਏ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਤੋਂ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਜਲੂਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਰੱਖਣ ਦੀ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਮੇਂਵਾਰੀ ਤੋਂ ਵੀ ਅਨਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਮਹਾਨ ਇਕੱਠ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਰਵਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਰਹਿਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਜਲੂਸ ਦੌਰਾਨ ਕਿਸੇ ਭੜਕਾਹਟ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ। ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਇੱਟ ਜਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਗੋਲੀ ਵੀ ਮਾਰੇ ਤਾਂ ਵੀ 'ਸਤਿਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ' ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਜਾਓ। ਕੇਵਲ ਮਕਾਨ ਦਾ ਨੰਬਰ ਨੋਟ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪ ਇਸ ਮਹਾਨ ਜਲੂਸ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇਕ ਵੀ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਘਟਨਾ ਨਾ

1. ਸਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਖਾਲਿਸਤਾਨ, ਪੰਨਾ 54.

ਵਾਪਰੀ। ਇਸ ਸ਼ਾਨਦਾਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਲਈ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਬਚਨ ਜਗਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਧਾਈ ਦੇਂਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ ਕਿ ਏਡੇ ਵੱਡੇ ਜਲੂਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜ਼ਰਾ ਜਿੰਨੀ ਵੀ ਗੜਬੜ ਹੋਣ ਤੇ ਇਹ ਮਸਲਾ ਨਿਰੋਲ ਅਮਨ ਕਾਨੂੰਨ ਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿਣਾ।

ਇਸ ਮਹਾਨ ਜਲੂਸ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਪਿਆ ਕਿ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਜੂਨ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤੀ ਕਮੇਟੀ ਬਣਾਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਸਮਾਜਕ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਨੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ 25 ਮਈ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਜਿਸ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਨਿਰੁਤਰ ਹੋ ਗਏ। ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ 3 ਜੂਨ ਨੂੰ ਫੇਰ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦ ਲਈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਪਵਿਤਰ ਕਿਵੇਂ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਹੱਦਬੰਦੀ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਏ। ਹੱਦਬੰਦੀ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਅੜਿੱਕਾ ਪੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਆਰੀਆ ਸਭਾ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਭੋਲਾ ਨਾਥ ਦਿਲਾਵਰੀ ਅਤੇ ਪੰਡਤ ਕਿਸ਼ੋਰੀ ਲਾਲ ਨੇ ਇਹ ਦਿੜ੍ਹਾਇਆ ਕਿ ਸਿਗਰਟ, ਬੀੜੀ, ਤੰਬਾਕੂ ਵੇਚਣ ਤੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਨਹੀਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਗੱਲ ਲੋਕਤੰਤ੍ਰੀ ਨਹੀਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਧਮਕੀ ਦਿੱਤੀ। ਗਤੀ-ਰੋਧ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿੱਖਾਂ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸਾਂਝੀ ਉਪ-ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ, ਚੀਫ ਖਾਲਸਾ ਦੀਵਾਨ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਭ ਸਿਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਮੰਨ ਲਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਹਿੰਦੂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਦੁਰਗਿਆਣਾ ਕਮੇਟੀ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਮੰਨਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। 7 ਜੂਨ ਨੂੰ ਮੁੜ ਮੀਟਿੰਗ ਸੱਦੀ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਐਕਟਿੰਗ ਪ੍ਰਧਾਨ ਵਜੋਂ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀਵਨ ਸਿੰਘ ਉਮਰਾਨੰਗਲ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਦਾਰਤਾ ਪੂਰਵਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਨਜਿਠਣ ਦਾ ਯਤਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਸਫਲ ਰਹੇ ਅਤੇ ਇਹ ਮਾਮਲਾ ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਿਕ ਨਾ ਰਹਿ ਕੇ ਸਿਆਸੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਜਿਸ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਨਿਰੋਲ ਧਾਰਮਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਅਤੇ ਫਿਰਕੂ ਮਾਹੌਲ ਵਿਗੜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ, ਸਿਆਸੀ ਦਬਾਅ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੇ ਗੈਰ-ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰਾਨਾ ਰਵਈਏ ਕਾਰਨ ਫਿਰਕੂ ਖਿਚਾਅ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਿਆ।

31 ਮਈ ਦੇ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਸਮੇਤ ਗਠਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਏ ਸਨ ਅਤੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਕੋਲ

ਲਾਇਸੰਸੀ ਹਥਿਆਰ ਸਨ ਜੋ 1978 ਈ: ਦੇ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕੇ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਦਰਸ਼ਨ ਵੇਖ ਕੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਲੋਕ ਸਗੋਂ ਸਰਕਾਰ ਵੀ ਚੁੰਧਿਆ ਗਈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਹਥਿਆਰ ਅਖੜਨ ਲੱਗੇ। ਇਕ ਜੂਨ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਹ ਬਹੁ-ਚਰਚਿਤ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਭ ਲਾਇਸੰਸੀ ਹਥਿਆਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਹਥਿਆਰ ਥਾਣਿਆਂ ਵਿਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹੱਥੇ ਕਰਨ ਦੀ ਇਕ ਚਾਲ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਨੋਟੀਫਿਕੇਸ਼ਨ ਦੇ ਉਤਰ ਵਿਚ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਹਥਿਆਰ ਸਵੈ-ਰਖਿਆ ਲਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਪ੍ਰੰਪਰਾਵਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਇਹ ਹਥਿਆਰ ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਉਣਗੇ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਐਲਾਨ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਇਕ ਚੈਲੰਜ ਵੀ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹੱਥੇ ਕਰਨ ਲਈ ਯੋਗ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਹੀਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਬੇਬਸੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਦਰਾੜ ਵਧਦੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕੁੜਿਕੀ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਚੱਲਣ ਲੱਗੀ।

ਕਤਲ ਤੇ ਕਾਤਲ

ਲਾਹੌਰ ਦੀ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਦੇਸੀ ਭਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰੈਸ, ਜੋ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪਿਛੋਂ ਜਲੰਧਰ ਆ ਟਿਕੀ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਲਾਹੌਰੀ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕੀ। ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਛੱਡ ਕੇ ਆਉਣ ਪਿਛੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸਥਾਪਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸੀ। ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਇਹ ਲੋਕ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਵਿਰੁਧ ਹਿੰਦੂ ਜਜ਼ਬਾਤ ਭੜਕਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਆਜ਼ਾਦੀ ਪਿਛੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੁਸਲਿਮ ਅਬਾਦੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਕਾਰਨ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਵੇ ਅਜਿਹੀ ਕੌਮ ਦੀ ਭਾਲ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ 'ਕੌਮਪ੍ਰਸਤੀ' ਉਜਾਗਰ ਕਰਨ ਲਈ ਬਲੀ ਦਾ ਬੱਕਰਾ ਬਣਾ ਸਕਦੇ। ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸਿਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਜਰਾਇਮ ਪੇਸ਼ਾ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਵਰਗੇ ਗਸ਼ਤੀ ਪੱਤਰ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਖਿੱਤੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਬੋਲਬਾਲਾ ਹੋਵੇ, ਦੀ ਮੰਗ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਨਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਫੈਲ ਰਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਿਉਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਲੋਂ ਚਲਾਏ ਕਿਸੇ ਅੰਦੋਲਨ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਤਿਉਂ ਹੀ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਦੇਸੀ ਭਾਸ਼ੀ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ 'ਕੌਮਪ੍ਰਸਤ' ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਟੁੰਬਣ ਲਈ ਬਲੀ ਦਾ ਬੱਕਰਾ ਸਿਖ ਕੌਮ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਸਿਖ ਮੰਗਾਂ, ਜਜ਼ਬਿਆਂ ਅਤੇ ਅੰਦੋਲਨਾਂ ਦੀ ਭਰਪੂਰ ਵਿਰੋਧਤਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਕ੍ਰਮ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਤੱਕ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਪ੍ਰੈਲ 1978 ਦੇ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕੇ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਥਾਪਿਤ ਨੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਠੋਕੀ ਅਤੇ ਅਸਲੀਅਤ ਲੱਭਣ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਠਹਿਰਾਉਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। 1980-1981 ਈ: ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁ ਵਧੇਰੇ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਸਿਖਾਂ ਵਲੋਂ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਪ੍ਰੈਸ ਵਲੋਂ ਇਸ ਦਾ ਭਰਪੂਰ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਮੰਗ ਨੂੰ ਇਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਮੰਗ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿਖ ਜਗਤ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਲੋਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਅਪ੍ਰੈਲ 1980

ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਆਉਣ ਤੇ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ, ਹਾਲਾਂਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਗ੍ਰਿਹ ਮੰਤ੍ਰੀ ਵਜੋਂ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿਚ ਵਾਰ ਵਾਰ ਦੁਹਰਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਤਲ ਵਿਚਕਾਰ ਸਬੰਧ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ। ਅਜਿਹਾ ਭੰਡੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਹਿੰਦ ਸਮਾਚਾਰ (ਉਰਦੂ), ਪੰਜਾਬ ਕੇਸਰੀ (ਹਿੰਦੀ) ਅਤੇ ਜੱਗਬਾਣੀ (ਪੰਜਾਬੀ) ਦੇ ਮੁਖ ਸੰਪਾਦਕ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਮੋਹਰੀ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਹੀ ਠੋਕੀ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਸਾਕੇ ਸਬੰਧੀ ਚੱਲੇ ਕਰਨਾਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਗੁਆਹੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਜੋ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਬਰੀ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਸਹਾਇਕ ਸਿੱਧ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਰਾਇਣ ਨੇ ਮਾਰਚ-ਅਪ੍ਰੈਲ 1981 ਦੌਰਾਨ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਵਰਗੀ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਨੂੰ ਉਨਾਂ ਦੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨੀ ਨੇਤਾ ਡਾ: ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਅਮਰੀਕਾ ਵਿਚ ਕਥਿਤ ਮਿਲਣੀ ਦੀ ਸੰਦੇਹੀ ਸੂਚਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ 'ਦੇਸ਼ ਦਾ ਗੱਦਾਰ' ਗਰਦਾਨਿਆ ਸੀ। ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਭੜਕਾਊ ਲਿਖਤਾਂ ਨਾਲ ਸਿਖ ਹਿਰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪੁੱਜੀ ਸੀ। ਮਈ 1981 ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਸ਼ਹਿਰ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਸਬੰਧੀ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਮੀਟਿੰਗਾਂ ਵਿਚ ਹਿੰਦੂ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਾਂ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਸਿੱਟਾ 29 ਮਈ ਦਾ ਤੰਬਾਕੂ ਦੀ ਵਿਕਰੀ ਉਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਵਿਰੋਧੀ ਜਲੂਸ ਸੀ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿਖ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ, ਇਸ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨੀਤੀ-ਪੱਤਰ, ਮੰਗ-ਪੱਤਰ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਲੋਂ 7 ਸਤੰਬਰ 1981 ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਰੋਸ ਮਾਰਚ ਦਾ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਨੇ ਡੱਟ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਮਧੂਬਨ (ਕਰਨਾਲ ਨੇੜੇ) ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਪ੍ਰੈਲ 1978 ਤੋਂ ਹੀ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਨੋਟਿਸ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਾਨ ਕਈ ਵੇਰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸਿਖਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਭੰਡੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਲਾਲਾ ਜਗਤ

ਨਾਰਾਇਣ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੇਤਾਵਨੀਆਂ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਸਿਖਾਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ ਸੀ । ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਸਗੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਿੱਜੀ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਹਰ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਨਾ ਕੇਵਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਜੱਥੇ ਦਾ ਮੁਖੀ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਜਿਸ ਦਾ ਮਨੋਰਥ ਹੀ 'ਕਤਲ ਕਰਨਾ' ਅਤੇ 'ਡਾਕੇ ਮਾਰਨਾ' ਸੀ। ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਅਤੇ ਸਿਖ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਰਖਿਅਕ ਵਿਰੁਧ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰੜਕਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿਖ ਅਜਿਹੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਰੁਧ ਰੋਸ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਥਿਤ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਸੋਨੀ ਦਾ ਘੇਰਾਓ ਕਰਕੇ ਵੀ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ । ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ 9 ਸਤੰਬਰ 1981 ਨੂੰ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਜਦੋਂ ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਇਕ ਅੱਖਾਂ ਦੇ ਕੈਂਪ ਦਾ ਉਦਘਾਟਨ ਕਰਕੇ ਜਲੰਧਰ ਪਰਤ ਰਹੇ ਸਨ ਤਾਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਨੇੜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਦੇ ਕਤਲ ਨਾਲ ਰਾਜ ਭਰ ਵਿਚ ਹਫੜਾ-ਦਫੜੀ ਮਚ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਾਫੀ ਚਿਰ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ ਸਿਆਸੀ ਜਾਂ ਅਜੇਹਾ ਕਤਲ ਹੋਇਆ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਫਿਰਕੂ ਰੰਗਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ । ਇਹ ਕਤਲ ਲਗਭਗ 6-15 ਵਜੇ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਲੋਕ ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਰੋਜ਼ਾਨਾ 'ਅਕਾਲੀ ਪਤ੍ਰਕਾ' ਦੇ ਦਫਤਰ ਅੱਗੇ ਜਾ ਖਲੋਤੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਲਗਭਗ 8 ਵਜੇ ਇਹ ਖਬਰ ਆਈ ਕਿ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਕਤਲ ਦਾ ਇਕ ਦੋਸ਼ੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ । ਰਾਤ 10 ਵਜੇ ਤੱਕ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਪੰਜਾਬ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਦੇ ਕਤਲ ਪਿੱਛੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਹੀ ਹੱਥ ਸੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਕਥਿਤ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਰਾਤ 12-30 ਵਜੇ ਇਹ ਖਬਰ ਆਈ ਕਿ ਤਿੰਨ ਨਹੀਂ ਕੇਵਲ ਇਕ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਘਟਨਾ ਦੇ ਕੁਝ ਹੀ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਸਵੈ-ਵਿਰੋਧੀ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਕਤਲ ਅਤੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਸਬੰਧੀ ਰੌਲ ਘਚੋਲਾ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਅੰਤ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਕ ਕਥਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ, ਵਾਸੀ ਪਿੰਡ ਰੋਡੇ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ) ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁਛਗਿਛ ਜਾਰੀ ਸੀ । ਦੋ ਦਿਨ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅਤੇ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਉਪ੍ਰੰਤ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਦੋ ਹੋਰ ਕਥਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ (ਭਤੀਜਾ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

'ਖਾਲਸਾ') ਅਤੇ ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਇਸ ਕਤਲ ਦੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

9 ਸਤੰਬਰ 1981 ਨੂੰ ਸਵੇਰੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਮੱਥਾ ਟੇਕਣ ਗਏ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਸਵਰਗੀ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਉਪ੍ਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਚਲੇ ਗਏ। ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਸਾਲ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਰਹਿ ਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਬਣਾਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਉਸੇ ਦਿਨ, ਭਾਵ 9 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿਰਸੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ, ਜਿਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬੰਦੀ ਛੋੜ, ਗਵਾਲੀਅਰ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਬੰਬਈ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਕੋਲ ਇਹ ਆਸ ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਾਇਦ ਦਸੰਬਰ ਮਹੀਨੇ ਵਿਚ ਨੰਗਲ ਸਰਾਵਾਂ ਵਿਖੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਦੇ ਕਤਲ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੰਭਾਵਿਤ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਿਥੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ 9 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿਰਸਾ (ਹਰਿਆਣਾ) ਵਿਖੇ ਚਲੇ ਗਏ।

12 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਲਾ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਭਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰੰਟ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਸੀਨੀਅਰ ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ ਸ੍ਰੀ ਡੀ. ਆਰ. ਭੱਟੀ ਨੇ ਦਸਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਕਤਲ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਤ ਹੋਣ ਸਬੰਧੀ ਕਾਫ਼ੀ ਸਬੂਤ ਮਿਲ ਗਏ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਭੱਟੀ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਸਿਆ ਕਿ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ 26 ਜੁਲਾਈ ਦੇ ਇਕ ਭਾਸ਼ਨ ਵਿਚ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦੇ ਕੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ ਸਿਖ ਵਿਰੋਧੀ ਲਿਖਤਾਂ ਤੋਂ ਬਾਜ਼ ਨਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ "ਸਬਕ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਏਗਾ।" ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਕੁਰੂਕਸ਼ੇਤਰ ਵਿਖੇ ਸੂਰਜ ਗ੍ਰਹਿਣ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਅਤੇ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਤੇ ਯਮੁਨਾਂ ਨਗਰ ਵਿਚ ਵੀ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸੀ ਗਈ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਲਈ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੀ ਡਿਊਟੀ ਲਾਈ ਗਈ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸ ਵਿਚ ਤੀਸਰਾ ਵਿਅਕਤੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਤੀਸਰੇ ਵਿਅਕਤੀ ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਉਹ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿੰਡ ਰੋਡੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਨਕਸਲੀ ਰਹਿ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਉਸ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਕੱਟੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ

ਨੂੰ ਸਾਬਿਕ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਨੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪੱਤਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਅਸਲੋਂ ਸਿਆਸੀ ਵਿਅਕਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਕੋਕੜੀ ਕਲਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਚੋਂ ਬਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਕਹਾਣੀ ਘੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਾਕੱਈ ਇਸ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਤ ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 12 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਜਥੇ ਸਮੇਤ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਭਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਚਾਲ ਦਾ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਹੀ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਆਪਣੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀਆਂ ਦੀ ਰਾਇ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਇਹ ਸਾਰਾ ਡੰਜਟ ਖੜਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਚਾਲ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਇਸ ਚਾਲ ਨੂੰ ਅਸਫਲ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਤੋਂ ਚੌਕ ਮਹਿਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਜੋ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਲਈ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਮੁਕੰਮਲ ਕਰ ਸਕਣ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕਿਸ ਰਸਤੇ ਅਤੇ ਕਿਸ ਸਵਾਰੀ ਰਾਹੀਂ 350 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਾ ਸਫ਼ਰ ਤੈਅ ਕਰਕੇ ਚੌਕ ਮਹਿਤੇ ਪੁੱਜੇ ਇਹ ਅੱਜ ਤੱਕ ਭੇਤ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਰੋਕਾਂ ਲਾਈਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਹੈਡ-ਕੁਆਰਟਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਤੋਂ ਰਾਤ 9 ਵਜੇ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਲਈ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ ਸਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਪੁਲਿਸ ਤੜਕਸਾਰ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਆ ਧਮਕੀ। ਇਸ ਪੁਲਿਸ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਪਟਿਆਲਾ ਰੇਂਜ ਦੇ ਡੀ. ਆਈ. ਜੀ. ਸ: ਡੀ. ਐਸ. ਮਾਂਗਟ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਐਸ. ਐਸ. ਪੀ. ਸ੍ਰੀ ਡੀ. ਆਰ. ਭੱਟੀ ਅਤੇ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ. ਸ: ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹਰਿਆਣਾ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇਕ ਟੁਕੜੀ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਸੀ। ਤੜਕੇ ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਫਾਇਰਿੰਗ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰਾਂ ਤੇ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, "ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿਓ, ਜੇ ਅਜੇਹਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਤਬਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ।" ਇਸ ਤੇ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਲਾਊਡ ਸਪੀਕਰ ਉਤੇ ਹੀ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, "ਸੰਤ ਜੀ ਇਥੋਂ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਪੁਲਿਸ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈ ਸਕਦੀ ਹੈ।" ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਜੰਗ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਨਜ਼ਰ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਘਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਲੈਣ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕੀਤਾ। ਘਰਾਂ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਜਰਵਾਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗਹਿਣੇ, ਨਕਦੀ, ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡ, ਰੇਡੀਓ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕੀਮਤੀ ਸਮਾਨ ਲੁੱਟ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਤਲਾਸ਼ੀ ਪਿਛੋਂ ਕੁਝ ਨਾ ਲੱਭਾ ਤਾਂ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਜੱਥੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਬੱਸਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਪੋਥੀਆਂ, ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ 'ਖਾਲਸਾ' ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕਥਾ ਦੀਆਂ ਟੇਪਾਂ, ਜੋ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦਾ ਵਡਮੁਲਾ ਸਰਮਾਇਆ ਸਨ, ਸਾੜ ਦਿਤੀਆਂ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਇਕ ਉਚ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਤੇ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਹਰਿਆਣੇ ਦੇ ਐਸ. ਪੀ. ਸ੍ਰੀ ਹਰੀ ਕਿਸ਼ਨ ਅਨੁਸਾਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ 70 ਰਾਉਂਡ ਫਾਇਰ ਕੀਤੇ ਅਤੇ 20 ਵਿਅਕਤੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ। ਜਿਸ ਪੁਲਿਸ ਪਾਰਟੀ ਨੇ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਘੇਰਾ ਘੱਤਿਆ ਸੀ ਉਸ ਵਿਚ 6 ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ, 12 ਉਪ ਪੁਲਿਸ ਕਪਤਾਨ, 500 ਪੁਲਸੀਏ ਅਤੇ ਡਾਕਟਰ ਨਾਲ ਸਨ। ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ ਸ: ਮਨੋਹਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰਤੀਆ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਮੁਢਲੀ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ ਭਾਰਤੀ ਡੰਡਾਵਲੀ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਵਾਂ 307 ਅਤੇ 353 ਅਧੀਨ ਦਰਜ ਕਰਵਾਈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਪਿੰਡ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਪਾਰਟੀ ਤੇ ਫਾਇਰਿੰਗ ਕੀਤੀ।[1]

ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਦੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਜਿੱਥੇ ਸਿਖ ਜਗਤ ਲਈ ਦੁਖਦਾਈ ਸਨ, ਉਥੇ ਪੁਲਿਸ ਲਈ ਸ਼ਰਮਨਾਕ ਵੀ ਸਨ। ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਉਚ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜੁਆਬ ਦੇਣ ਵਿਚ ਅਸਮਰਥ ਸਨ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਤੋਂ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਤੱਕ ਦਾ 350 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦਾ ਸਫਰ ਬਿਨਾ ਰੋਕ ਟੋਕ, ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮੁੱਖ ਅਸਥਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਖੇ ਕਿਵੇਂ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਹਿਤੇ ਜਾਣ ਵਾਲੀਆਂ ਸਭ ਸੜਕਾਂ ਬੰਦ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰੰਟ ਨਹੀਂ ਸਨ ਦਿਖਾਏ ਗਏ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਚ ਨਿਕਲਣ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਰਣ-ਨੀਤੀ ਤੈਅ ਕਰਨ ਲਈ ਸੰਤ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਉਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਖਡੂਰ

---

1. ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ ਭਜਨ ਲਾਲ ਨੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਵਿਚ ਬਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਇਸ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ (ਐਫ. ਆਈ. ਆਰ.) ਨੂੰ ਝੂਠੀ ਅਤੇ ਗਲਤ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਹਿਬ, ਸੰਤ ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਪੁੱਜੇ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਤਿਆਗ ਦੇਣ। ਕੌਮ ਆਪੇ ਇਸ ਮਸਲੇ ਨਾਲ ਨਿਪਟ ਲਵੇਗੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਵਰਗੀ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਅੱਗੇ ਕਿਰਪਾਨ ਨਾਲ ਲੀਕ ਖਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਇਸ ਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ (ਸੰਤ) ਦਾ ਜ਼ਾਤੀ ਮਾਮਲਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਕੌਮ ਦਾ ? ਜੇ ਕੌਮ ਦਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਲੀਕ ਟੱਪ ਆਉਣ ਅਤੇ ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਥੇ ਖੜੇ ਰਹਿਣ। ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਲੀਕ ਟੱਪ ਆਏ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਕੌਮੀ ਮਸਲੇ ਲਈ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੈ ਤੇ ਹੁਣ ਜੀਵਨ ਮਰਨ ਇਕ ਬਰਾਬਰ ਹੈ।

ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਵਿਚ ਧੜੇਬੰਦੀ ਜ਼ੋਰਾਂ ਤੇ ਸੀ ਅਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਤਲਵੰਡੀ) ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਤੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਮੋਰਚੇ ਵਿਚ ਰੁੱਝਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸ: ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅਪਣਾ ਵੱਖਰਾ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾਉਣ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਜਲੰਧਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਬੰਦ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਮਸ਼ੀਨਰੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁਧ ਝੋਂਕ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਦੀਆਂ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਅਖਬਾਰਾਂ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪੂਰਾ ਸਾਥ ਦੇ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹੀ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਵਿਉਂਤਬੰਦੀ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਲਈ ਉਹ ਹੀ ਦੋਸ਼ੀ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਦਕਾ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਜਨਤਾ ਸਿਖਾਂ ਵਿਰੁਧ ਭੜਕ ਉਠੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਮਾਲ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਵੀ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਦੁਬਿਧਾ ਵਿਚ ਸੀ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਨਿਰਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਜਿਸ ਨਾਲ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੇ ਇਸ ਹਮਲੇ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਵੀ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਫ਼ਿਰਕੂ ਮਾਹੌਲ ਵੀ ਖ਼ਰਾਬ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਇਸੇ ਮਸਲੇ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ 15 ਸਤੰਬਰ 1981 ਈ: ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਹੋਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ

ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਸਿੱਧ ਕਰ ਸਕਣ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਫਿਰਕੂ ਮਾਹੌਲ ਵਿਚ ਖਿਚਾਅ ਪੈਦਾ ਨਾ ਹੋਵੇ।

ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਮਿਲੀ ਨਿਰਾਸ਼ਾ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ 16 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਵਹਿਸ਼ੀਆਨਾ ਲਾਠੀ ਚਾਰਜ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਵਿਦਿਆਥੀਆਂ, ਸਗੋਂ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਕੁਟਿਆ ਗਿਆ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿਰੁਧ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਲਜ ਦੇ ਗੇਟ ਅੱਗੇ ਵਿਖਾਵਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਵਾਜਾਈ ਵਿਚ ਵਿਘਨ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਕਾਲਜ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਕੀਤਾ। ਪੁਲਿਸ ਕਾਲਜ ਕਨਟੀਨ ਵਿਚ ਵੜ ਗਈ; ਨਾਭਾ ਹੋਸਟਲ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਮਰਿਆਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਕੁਟਿਆ। ਕਈ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਡਰ ਕੇ ਬਾਰੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰ ਦਿਤੀਆਂ ਅਤੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਬਾਹਾਂ ਤੁੜਵਾ ਬੈਠੇ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸਟਾਫ ਰੂਮ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰੋਫੈਸਰਾਂ ਉਤੇ ਵੀ ਸਰੀਰਕ ਬਲ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਸ੍ਰੀ ਐਸ. ਆਰ. ਕੋਹਲੀ ਨੂੰ ਵੀ ਮਾਰਿਆ ਕੁਟਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੋ ਬੱਸਾਂ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਕਾਲਜ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ ਲੈ ਆਏ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕੇਵਲ ਆਵਾਜਾਈ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਘਨ ਪਾਇਆ। ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਅਸਫਲਤਾ ਦਾ ਬਦਲਾ ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਤੋਂ ਲਿਆ ਸੀ।

ਇਸੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਅਤੇ ਆਲ ਇੰਡੀਆ ਸਿਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ 20 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ ਦੋ ਵਜੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੋਹੜਾ, ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ, ਸੰਤ ਉਤਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਖਜ਼ਾਨ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸੰਤ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ: ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਬਰਾੜ, ਸਕੱਤਰ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਅਤੇ ਸ: ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਦਿੱਲੀ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰਾ ਕੀਤਾ।

ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਹੀ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਚਰਚਾ

ਛੱਡ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਾ। ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਰੋਜ਼ ਬਿਆਨ ਦੇਣੇ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁਜਰਮਾਂ ਨੂੰ ਪਨਾਹ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ। ਇਸ਼ਾਰਾ ਤਾਂ ਸਪਸ਼ਟ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਸੀ। ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਇਸ ਭੈੜੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਚ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਿੱਠ ਠੋਕੀ। ਉਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਇਕੋ ਸੁਆਲ ਪੁਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, "ਕੀ ਪੁਲਿਸ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਵੇਗੀ ?" ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਢੁੱਕਵਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇ ਸਿਖਾਂ ਤੇ ਝੂਠੇ ਕੇਸ ਬਣਾਏ ਜਾਣ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸ ਥਾਂ ਪਨਾਹ ਲੈਣਗੇ ?[1] ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਮੱਥਾ ਟੇਕ ਕੇ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਥਿਤੀ ਹੋਰ ਵੀ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਹੋ ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਵੱਕਾਰ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨਾਲ ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਡਿਗਦਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਖੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਸਬੰਧੀ ਖਬਰਾਂ ਵੀ ਛਪੀਆਂ ਅਤੇ ਕਾਫ਼ੀ ਦੇਰ ਬਾਅਦ ਤੱਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਖਬਰਾਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਨਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਕਿਵੇਂ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਚੋਂ ਭਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਘੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਆਏ, ਇਹ ਗੱਲ ਅੱਜ ਤੱਕ ਬੁਝਾਰਤ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ।

19 ਸਤੰਬਰ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ, ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਰਣ-ਨੀਤੀ ਤੈਅ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸਲਾਹ ਮਸ਼ਵਰੇ ਕੀਤੇ। ਇਸੇ ਰਾਤ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਿੱਤਰ ਅਤੇ ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਤੇ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਵੀ ਆ ਕੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਉਹ (ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ) ਚਾਹੁਣ ਤਾਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਹੀ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਬੈਠੇ ਜ਼ਮਾਨਤ ਕਰਵਾਈ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਵਰਗੀ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪੁਛਿਆ ਕਿ ਉਹ ਨਿੱਜੀ ਮਿਤ੍ਰਤਾ

---

1. ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਸਕੂਲ, ਆਤਮ ਜਿਗਿਆਸਾ ਲਈ ਗਿਆਨ-ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਅਚਾਰਯਾ, ਰੋਗੀਆ ਲਈ ਸ਼ਫ਼ਾਖਾਨਾ, ਭੁਖਿਆਂ ਲਈ ਅੰਨਪੂਰਣਾ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਾਤਿ ਦੀ ਪੱਤ ਰਖਣ ਲਈ ਲੋਹਮਈ ਦੁਰਗ ਅਤੇ ਮੁਸਾਫ਼ਰਾਂ ਲਈ ਵਿਸਰਾਮ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਰਨ ਲੈਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਪਣੇ ਕਬਿਤ ੫੪੪ ਵਿਚ "ਬਾਹਰ ਸੇ ਭਾਗ ਓਟ ਲੀਜੀਅਤ ਕੋਟਗੜ੍ਹ" ਤੁਕ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਗੁਰਸ਼ਬਦ ਰਤਨਾਕਰ, ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼, ਪੰਨਾ 416-417)

ਕਾਰਨ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਆਏ ਸਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਏਲਚੀ ਵਜੋਂ ? ਜਦੋਂ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਨਹੀਂ ਆਏ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਚੁਕੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਅੱਵਸ਼ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੈ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਪਿਛੋਂ ਤਾਂ ਢਿਲਮਿਲ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਉਣਗੇ ?

20 ਸਤੰਬਰ 1981, ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਤਮ-ਸਮਰਪਨ ਲਈ ਨਿਸਚਿਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਦੇਸ ਪ੍ਰਦੇਸ ਤੋਂ ਲੋਕ 18-19 ਸਤੰਬਰ ਤੋਂ ਹੀ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣੇ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ 19 ਸਤੰਬਰ ਰਾਤ ਤੱਕ ਹੀ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਪਹੁੰਚਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 25 ਤੋਂ 30 ਹਜ਼ਾਰ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ ਸੀ। ਹਰ ਸਿਖ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਇਸ ਯਤਨ ਦੀ ਨਿਖੇਧੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਡੱਟ ਕੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸੀ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇਣ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਕੋਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਰਾਹ ਤੋਂ ਮੋੜ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ। ਉਧਰ ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਤਮ-ਸਮਰਪਨ ਵੇਲੇ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਸੰਭਾਵਿਤ ਹਿੰਸਾ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਲਏ ਗਏ ਸਨ। ਸੀਮਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦਲ ਦੀਆਂ 1200 ਨਫਰੀ ਦੀਆਂ ਦੋ ਬਟਾਲੀਅਨਾਂ, ਪੀ. ਏ. ਪੀ ਦੇ 4500 ਜੁਆਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟ ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਅਨਗਿਣਤ ਸਿਪਾਹੀ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਸਨ। ਫੌਜ ਨੂੰ ਚੌਕਸ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਲੋੜ ਪੈਣ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕੇਂਦਰੀ ਰਿਜ਼ਰਵ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਤਿਆਰ-ਬਰ-ਤਿਆਰ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਆਖਰੀ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਇਹ ਸੁਆਲ ਪੁਛਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, "ਸੰਤ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇਣਗੇ ?" ਸ਼ਾਇਦ ਉਹ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਸਨ ਕਿ ਸਿਖ ਦੀ ਅਰਦਾਸ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਈ ਜਾ ਸਕਦੀ।

ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਜੋ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਉਨਾਂ ਦੀ ਤਰਜ਼ ਇਕੋ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਰਚੀ ਸੀ; ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਵਾਰੰਟ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਵਾਪਸ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਐਲਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕਿ ਉਹ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਜੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸਿਖ ਕੌਮ ਦਾ ਬੱਚਾ ਬੱਚਾ ਕੱਟ ਮਰੇਗਾ। ਅਜਿਹੇ ਭਾਸ਼ਣ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ

ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜ਼ਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਤਲਵੰਡੀ) ਵਲੋਂ ਸ: ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਚੀਮਾ ਅਤੇ ਡਾ: ਗੁਰਨਾਮ ਸਿੰਘ ਤੀਰ ਨੇ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਭਾਸ਼ਣ ਕੀਤੇ। ਗੱਲ ਕੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਦੇ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਵਿਰੁਧ ਸਮੁੱਚਾ ਸਿਖ ਪੰਥ ਮਤਭੇਦਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਇਕ ਸਟੇਜ ਤੇ ਆਣ ਖਲੋਤਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਛੋਟੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿਚ ਇਕੱਠੀ ਹੋਈ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਵਾਰ ਵਾਰ ਇਹੋ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਆਤਮ-ਸਮਰਪਨ ਕਰਨ ਲਈ ਅਰਦਾਸਾ ਸੋਧ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਨਾ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਨਾ ਕਰੇ ਅਤੇ ਦੂਸਰੇ ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਜੀਪ ਵਿਚ ਬੈਠ ਜਾਣ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵਿਅਕਤੀ ਹਿੰਸਕ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਨਾ ਕਰੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ "ਜੋ ਕੋਈ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਤੇ ਰੋੜਾ ਮਾਰੇਗਾ, ਉਹ ਰੋੜਾ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੱਜੇਗਾ; ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਵੱਡੀ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਕਮਾਏਗਾ।"

20 ਸਤੰਬਰ 1981 ਨੂੰ ਬਾਅਦ ਦੁਪਹਿਰ 2-30 ਵਜੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੁਲਿਸ ਅੱਗੇ ਆਤਮ-ਸਮਰਪਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸਟੇਜ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਹੀ 50 ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਸੰਗਤ ਉਠ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਸੱਜੇ ਪਾਸੇ ਦੇ ਗੇਟ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਣ ਲਈ ਉੱਠ ਤੁਰੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਭਾਂਪਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਮੁਖ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕਾਂ ਵਲੋਂ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਭੀੜ ਵਲੋਂ ਏਨਾ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੇਟ ਟੁੱਟ ਜਾਏਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਗੇਟ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਭੀੜ ਲਗਭਗ ਇਕ ਫਰਲਾਂਗ ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾ ਮਿਲੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਸੰਗਤ ਹੀ ਸੰਗਤ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਤਿੰਨ ਕਾਰਾਂ ਅੜੀਆਂ ਅਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਖੀਰਲੀ ਕਾਰ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਕ ਉਚ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਚਾਹਲ ਨਾਲ ਬੈਠ ਗਏ। ਸੰਗਤ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਲੋਕ ਕਾਰ ਦੀ ਛੱਤ ਉਤੇ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਕਾਰ ਦੀ ਬੋਨਟ ਤੇ ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਵਰਗੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਬੈਠ ਗਏ। ਜਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਕਾਰ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹਟਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਕਾਰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵੱਲ ਚੱਲ ਪਈ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਕੋਈ ਅਣਸੁਖਾਵੀਂ ਘਟਨਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋਈ।

ਤਿੰਨ ਵਜੇ ਅਚਾਨਕ ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਇਕ ਜੱਥੇ ਵਿਚਕਾਰ

ਮੁਠਭੇੜ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿਚ ਪਥਰਾਓ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਪਥਰਾਓ ਵੇਖ ਕੇ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਕਨਟੀਨ ਵੈਨ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਸ਼ਾਇਦ ਅਸਲਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਜੋ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਨਾਲ ਫਟਣਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਗੋਲੀ ਚੱਲਣ ਲੱਗ ਪਈ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਡਰ ਅਤੇ ਗਲਤ-ਫਹਿਮੀ ਕਾਰਨ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰਿਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਲੋਂ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਵਾ ਵਿਚ ਫਾਇਰ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮਾਰਨ ਲਈ ਫ਼ਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ।[1] ਮੌਕੇ ਤੇ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਡਿਊਟੀ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਮੌਜੂਦ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੀ ਗੋਲੀ ਚਲਾਉਣ ਦੇ ਹੁਕਮ ਤੇ ਦਸਤਖਤ ਨਾ ਕੀਤੇ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ ਸਬ-ਡਵੀਜ਼ਨ ਦੇ ਐਸ. ਡੀ. ਐਮ ਪਾਸੋਂ ਦਸਤਖਤ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਘਲੂਘਾਰੇ ਵਿਚ 12 ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਕਈ ਲਾਪਤਾ ਹੋ ਗਏ।[2] ਜੋ ਲਾਸ਼ਾਂ ਸੰਗਤ ਲਿਜਾ ਸਕੀ, ਉਹ ਟਰਾਲੀਆਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਲੈ ਗਈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਾਕੀਆਂ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਆਪ ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਲਾਸ਼ਾਂ ਨਾ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇਸ ਘਲੂਘਾਰੇ ਵਿਚ ਮਾਰਕ II ਅਤੇ ਮਾਰਕ III ਦੀਆਂ ਸਟੇਨਗੰਨਾਂ ਅਤੇ 7.62 ਐਮ. ਐਮ. ਦੀਆਂ ਫੌਜੀ ਗੰਨਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਲਗਭਗ 30 ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ ਨੰਗੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਲੈ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਵਧੇ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਕਰਮਚਾਰੀਆਂ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਕ ਪੁਲਿਸ ਵਾਲੇ ਦੀ ਬਾਂਹ ਵੱਢੀ ਗਈ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸਵੈ-ਰਖਿਆ ਵਿਚ ਫ਼ਾਇਰਿੰਗ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇੰਜ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਨੇ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਘਬਰਾਹਟ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸੰਗਤ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਪੁਲਿਸ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸੇ ਭਾਜੜ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ। ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਗੋਲੀ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਅਨੇਕ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਫੱਟੜ ਅਤੇ 12 ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਿਖ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਹ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਿਆ।

20 ਸਤੰਬਰ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਹੀ ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਦੇ ਘਲੂਘਾਰੇ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਜੋਂ ਤਿੰਨ ਨੌਜੁਆਨ ਸਿਖ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਤੇ ਆਏ ਅਤੇ ਜਗੂ ਚੌਕ, ਲਾਲ ਬਾਜ਼ਾਰ, ਗੁੜ ਮੰਡੀ, ਫੁਟਬਾਲ ਚੌਕ ਆਦਿ ਦੇ ਰਸਤੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਉਂਦੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਮੌਕੇ ਤੇ ਅਤੇ

---

1. ਇੰਡੀਅਨ ਐਕਸਪ੍ਰੈਸ (ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਐਡੀਸ਼ਨ), ਸਤੰਬਰ 21, 1981 ਪੰਨਾ 1.
2. 12 ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਅੰਤਿਕਾ 8 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਤਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਹਸਪਤਾਲ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਦਮ ਤੋੜ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੁਝ ਕੁ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਸਿਖਾਂ ਨੇ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿਖੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਕਾਰਨ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਰੋਹ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਸਨ। ਏਨਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਇੱਕਾ ਦੁੱਕਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਗੋਂ ਇਕ ਜਥੇਬੰਦ ਅਤੇ ਵਿਉਂਤਬੱਧ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋਈਆਂ ਜਾਪਦੀਆਂ ਸਨ। ਇਹਨੀਂ ਹੀ ਦਿਨੀਂ ਰੇਲਵੇ ਲਾਈਨਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋੜ ਪੱਟੀਆਂ ਉਖਾੜਨ ਅਤੇ ਰੇਲ ਹਾਦਸੇ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨ ਵੀ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਅਜੇਹਾ ਰੇਲ ਹਾਦਸਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ-ਜਲੰਧਰ ਲਾਈਨ ਤੇ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਫੇਰ ਵੀ ਮਾਲ ਗੱਡੀ ਦੇ ਕਈ ਡੱਬੇ ਉਲਟ ਗਏ। ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ 10 ਸਤੰਬਰ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ 20 ਸਤੰਬਰ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਤਬਕੇ ਵਲੋਂ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਜਾਨੀ ਅਤੇ ਮਾਲੀ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵੀ ਸਨ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਿਨਾ ਸ਼ਰਤ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਦਬਾਅ ਪਾਉਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਵੀ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਵੀ ਇਸ ਪਰਿ-ਕਲਪਨਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਇਹ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਦੀਆਂ ਹੀ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆਂ ਲਈ ਬੰਬ ਵੀ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖ ਅਸਥਾਨ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਹੀ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਦੇਸੀ ਬੰਬ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਕਾਰਖਾਨਾ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਸੀ।

1980-81 ਈ: ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ 'ਖਾਲਿਸਤਾਨ' ਲਹਿਰ ਦੇ ਸਮਰਥਕਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤੇਜ਼ ਕੀਤੀਆਂ ਸਨ। ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਕੰਮ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਲ ਖਾਲਸਾ[1]

1. 'ਦਲ ਖਾਲਸਾ' ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਅਸਲ ਵਿਚ ਅਪ੍ਰੈਲ 1978 ਦੇ ਸਿੱਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕੇ ਪਿਛੋਂ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ 35 ਸੈਕਟਰ ਦੇ ਅਕਾਲਗੜ੍ਹ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਖੇ 6 ਅਗਸਤ, 1978 ਨੂੰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਪੰਜ ਮੈਂਬਰੀ ਸੁਪਰੀਮ ਪੰਚਾਇਤ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਸੰਚਾਲਨ ਕਰਨਾ ਸੀ। 20 ਮਾਰਚ 1981 ਨੂੰ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਇਕ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਕਰਕੇ ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਨੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੇ 'ਝੰਡੇ' ਨੂੰ ਸਲਾਮੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦਾ ਨਕਸ਼ਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਤੇ ਇਹ ਦੋਸ਼ ਵੀ ਲਗਦਾ ਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਂਗ੍ਰਸ (ਇ) ਤੋਂ 1979 ਵਿਚ ਇਸ ਲਈ ਸਹਾਇਤਾ ਮਿਲੀ ਕਿ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਜਨਤਾ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਭਾਈਵਾਲੀ ਨਾਲ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਮੁਖ ਪੰਚ ਹਰਸਿਮਰਨ ਸਿੰਘ ਤਿਹਾੜ ਜੇਲ੍ਹ, ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਹਨ ਅਤੇ ਜਥੇਬੰਦੀ ਉਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲੱਗ ਚੁੱਕੀ ਹੈ।

ਅਤੇ ਦੂਸਰੀ ਨੈਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਖਾਲਿਸਤਾਨ[1] ਸੀ । ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਸੰਮਿਲਤ ਕਰਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਤੇ ਉਸ ਪਿਛੋਂ ਹੋਈਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਸਿਖ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਧਾਰਮਿਕ-ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਅਤੇ ਪੁਨਰ-ਉਥਾਨ ਦੇ ਆਏ ਉਭਾਰ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਲਾਭ ਉਠਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋ ਸਕੇ । ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅਨਜਾਣ ਸਰਕਾਰੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰ ਰਹੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤਵਾਦ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਮ ਸਿਖਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਨਾਲ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਆਤਮ- ਸਨਮਾਨ ਨੂੰ ਧੱਕਾ ਲੱਗਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਹਾਲ ਕਰਵਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ । ਇਸ ਲਈ ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਪੰਜ ਪ੍ਰਮੁਖ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਨੇ 29 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਤੋਂ ਸ੍ਰੀਨਗਰ ਬਰਾਸਤਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਇੰਡੀਅਨ ਏਅਰਲਾਈਨਜ਼ ਦਾ ਬੋਇੰਗ ਜਹਾਜ਼ ਅਗਵਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਚਾਲਕ ਨੂੰ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਲਾਹੌਰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਤੇ ਉਤਾਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਹ ਪੰਜ ਸਿਖ ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਕਰਨ ਸਿੰਘ, ਤਜਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸਤਿਨਾਮ

---

1. ਨੈਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਡਾਕਟਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ 1978 ਈ: ਵਿੱਚ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸ: ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਇਸ ਦੇ ਸਕੱਤਰ-ਜਨਰਲ ਥਾਪੇ ਗਏ ਸਨ । ਡਾਕਟਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਟਾਂਡਾ (ਜ਼ਿਲਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ) ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕਿੱਤੇ ਤੋਂ ਡਾਕਟਰ ਹਨ । ਉਹ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹਨ । 1967 ਈ: ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬੀ ਸੂਬਾ ਬਣਨ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਚੁਣੇ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਸਪੀਕਰ ਬਣੇ । ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਸ: ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਵਲੋਂ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਵਿਧਾਨਕਾਰਾ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਬਣਾਈ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਉਹ ਵਿਤ ਮੰਤਰੀ ਬਣੇ । ਡਾਕਟਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲਛਮਣ ਸਿੰਘ ਗਿੱਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਟੁੱਟਣ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਬਹੁਤੀ ਦੇਰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਤੌਰ ਤੇ ਅਣਗੌਲੇ ਨਹੀਂ ਰਹੇ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰਾਜਸੀ ਚਤੁਰਾਈ ਕਾਰਨ ਮੁੜ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਜਨਰਲ ਸਕੱਤਰ ਨਿਯੁਕਤ ਹੋ ਗਏ । 1971 ਈ: ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਰਾਜਸੀ ਉਥਲ ਪੁਥਲ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਉਹ ਇੰਗਲੈਂਡ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ 'ਖਾਲਿਸਤਾਨ' ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਉਸ ਵੇਲੇ 'ਖਾਲਿਸਤਾਨ' ਦਾ ਨਾਅਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਉਹ ਆਪੇ ਬਣੇ ਇਕੱਲੇ ਨੇਤਾ ਸਨ । ਡਾਕਟਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ 1971 ਦੀ ਭਾਰਤ-ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਜੰਗ ਦੌਰਾਨ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵੀ ਗਏ । ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ । 1972 ਤੋਂ 1977 ਤੱਕ ਉਹ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿੱਚ ਭਾਵੇਂ ਆਪਣਾ ਬਹੁਤਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾ ਛੱਡ ਸਕੇ ਪ੍ਰੰਤੂ ਕੌਮਾਂਤਰੀ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਪਰਕ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ । ਐਮਰਜੈਂਸੀ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਿਰੰਕੁਸ਼ ਸ਼ਾਸਨ ਦਾ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਡੱਟ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਕਾਰਨ 1977 ਦੀਆਂ ਚੋਣਾਂ ਪਿਛੋਂ ਬਣੀ ਜਨਤਾ ਸਰਕਾਰ

(ਬਾਕੀ ਪੈਰ ਟੂਕ ਅਗਲੇ ਸਫੇ ਤੇ)

ਸਿੰਘ ਸਨ ।[2] ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ । ਇਧਰ ਉਸੇ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਮੁਖ ਪੰਚ ਸ:

(ਪਿਛਲੇ ਸਫੇ ਦੀ ਪੈਰ ਟੂਕ ਦੀ ਬਾਕੀ)

ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਆਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ । ਪੰਜਾਬ ਆ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਖਾਲਿਸਤਾਨ' ਦੀ ਮੰਗ ਦਾ ਝੰਡਾ ਬੁਲੰਦ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੁਖ ਮਨੋਰਥ ਵੀ 'ਦਲ ਖਾਲਸਾ' ਵਾਂਗ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਸਿਖ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨੂੰ ਟੁੰਬਣ ਵਾਲੇ ਨਾਅਰੇ ਲਾ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜੁਝਾਰੂ ਪੁਣੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਜੁਝਾਰੂਪੁਣੇ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਡਾਕਟਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਅਰੇ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹ ਮੁੜ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਦੌਰੇ ਉਤੇ ਰਵਾਨਾ ਹੋ ਗਏ । ਅੱਜ ਕੱਲ ਡਾਕਟਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਲੰਡਨ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਵਾਸ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁੜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਾਸਪੋਰਟ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਰਖਿਆ ਹੈ ।

ਸ: ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਭੂਤਪੂਰਵ ਕੇਂਦਰੀ ਮੰਤ੍ਰੀ ਅਤੇ ਲੋਕ ਸਭਾ ਦੇ ਸਪੀਕਰ ਸ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਢਿਲੋਂ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਹਨ । ਉਹ ਕਈ ਸਾਲ ਤੱਕ ਭਾਰਤ ਸੇਵਕ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਸਦਸਯ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਟਰੇਨਿੰਗ ਕੇਂਦਰ, ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਪ੍ਰਿੰਸੀਪਲ ਰਹੇ । ਸ: ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਇਕ ਚੰਗੇ ਲੇਖਕ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਮਹਾਂ-ਕਾਵਿ ਸਮੇਤ ਕਈ ਪੁਸਤਕਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਨਾਵਲ ਤੇ ਨਿਬੰਧ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ਰਚੀਆਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਸਿਧ ਪੁਸਤਕਾਂ "ਤੇ ਧੂਲ ਉਡਦੀ ਰਹੀ," "ਮੌਤ ਦੀ ਛਾਂ ਹੇਠ" ਅਤੇ "ਜਬੈ ਬਾਣ ਲਾਗੋ"ਹਨ । ਤਰਨਤਾਰਨ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸ: ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਡਾਕਟਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ 1950-60 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਨੇੜਤਾ 1978 ਵਿੱਚ ਵਧੀ ਜਦੋਂ ਦੋਹਾਂ ਨੇ "ਨੈਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਖਾਲਿਸਤਾਨ" ਦੇ ਨਾਂ ਹੇਠ ਦਿਲਕੁਸ਼ਾ ਮਾਰਕੀਟ, ਜਲੰਧਰ ਵਿਖੇ ਦਫਤਰ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ । ਡਾਕਟਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਸ: ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀਆਂ ਸ: ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਿਆੜਾ ਅਤੇ ਮਾਸਟਰ ਹਜ਼ਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ 'ਖਾਲਿਸਤਾਨ' ਦਾ ਬਥੇਰਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ । ਇਸ ਜਥੇਬੰਦੀ ਦਾ ਕੋਈ ਵੀ ਮੈਂਬਰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ । "ਨੈਸ਼ਨਲ ਕੌਂਸਲ ਆਫ ਖਾਲਿਸਤਾਨ" ਉਤੇ 1982 ਵਿਚ 'ਦਲ ਖਾਲਸਾ' ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਅਤੇ ਸ: ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਰੂਪੋਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਗੁਪਤ ਤੌਰ ਤੇ ਆਪਣੇ ਮਿਸ਼ਨ ਲਈ ਸਰਗਰਮ ਹਨ ।

2. ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦਾ ਸਿਖਿਅਤ ਨੌਜਵਾਨ ਅਤੇ ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਦਾ ਪੰਚ ਹੈ; ਗਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਇਕ ਚੰਗਾ ਲੇਖਕ ਵੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ 'ਪੰਜ ਤੀਰ ਹੋਰ', 'ਗੰਗੂ ਦੀ ਰੂਹ' ਅਤੇ 'ਵਸੀਅਤਨਾਮਾ' ਵਰਗੀਆਂ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੀਆਂ; ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ । ਕਰਨ ਸਿੰਘ ਜੰਮੂ, ਤਜਿੰਦਰ ਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜਲੰਧਰ ਅਤੇ ਸਤਿਨਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਰਖਦਾ ਹੈ; ਕੇਵਲ ਜਸਬੀਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਸਭ ਤੋਂ ਬਜ਼ੁਰਗ (ਆਯੂ 55 ਸਾਲ) ਹੈ ਅਤੇ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਐਂਡ ਸਿੰਧ ਬੈਂਕ, ਰੋਪੜ ਵਿਖੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਚੌਕੀਦਾਰ ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ ।

ਹਰਸਿਮਰਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਵਾਸ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਇਕ ਪ੍ਰੈਸ ਕਾਨਫਰੰਸ ਕਰਕੇ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਅਗਵਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਸਿਰ ਲੈ ਲਈ ਅਤੇ ਮੰਗਾਂ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਛੱਡਣ ਲਈ ਜੋ ਸ਼ਰਤਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੂੰ 30 ਸਤੰਬਰ ਸਵੇਰੇ 8 ਵਜੇ ਤੱਕ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਰਤ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ; ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਪੁਲਿਸ ਐਕਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਇਕ ਲੱਖ ਰੁਪਏ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਸਥਾਪਤੀ ਲਈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਨਰਲ ਜ਼ਿਆ-ਉਲ-ਹੱਕ ਰਾਹੀਂ ਗਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦੀ ਵੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਜਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਅਮਲੇ ਦੇ 6 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਸਮੇਤ 117 ਯਾਤਰੂ ਸਨ। 30 ਸਤੰਬਰ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਛਾਪਾਮਾਰ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੇ ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਕੁੰਨਾਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਹਵਾਈ ਜਹਾਜ਼ ਛੁੜਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਯਾਤਰੂ ਰਿਹਾ ਕਰਵਾ ਲਏ। ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਅਧੀਨ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾ ਤਾਂ ਬਿਨਾ ਸ਼ਰਤ ਰਿਹਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣੇ ਸਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੀਤੇ ਗਏ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਇਹ ਮੈਂਬਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਅਜਾਈਂ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਚਾਲ ਅਤੇ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੌਮਾਂਤ੍ਰੀਕਰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹ ਮਿਲਿਆ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾ ਕੇਵਲ ਸਿਧਾਂਤਵਾਦੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਮੁਖੀ ਰਹਿ ਗਏ ਸਗੋਂ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਨੇਤਾ ਵਜੋਂ ਵੀ ਉਭਰੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਸ ਭਰੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾਲ ਵੇਖ ਸਕਦੇ ਸਨ।[1]

ਇਕ ਪਾਸੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਰਾਹ ਤੋਂ ਦੂਰਵਰਤੀ ਯਤਨ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਕੇਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। 21 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਬੱਸੀਆਂ ਰੈਸਟ ਹਾਊਸ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤ ਲਾ ਕੇ 24 ਸਤੰਬਰ ਤੱਕ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਰਿਮਾਂਡ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਪਿਛੋਂ 26 ਤੱਕ ਦਾ ਮੁੜ ਪੁਲਿਸ ਰਿਮਾਂਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ 9 ਅਕਤੂਬਰ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ 15 ਅਕਤੂਬਰ ਤੱਕ ਦਾ ਅਦਾਲਤੀ ਰਿਮਾਂਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪੁਲਿਸ ਰਿਮਾਂਡ ਦੌਰਾਨ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਬੱਸੀਆਂ, ਗੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਸਿਧਵਾਂ ਰੈਸਟ ਹਾਊਸਾਂ ਵਿਚ ਪੁਛਗਿਛ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਦਾਲਤੀ ਰਿਮਾਂਡ ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਖੇ ਰਖਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ

1. ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਖਾਲਿਸਤਾਨ ਦੀ ਮੰਗ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਜਾਂ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ।

ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜਿਸ ਰੈਸਟ ਹਾਊਸ ਜਾਂ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਉਸ ਦੇ ਬਾਹਰ ਹੀ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਕੀਰਤਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦੇਂਦੀਆਂ ਅਤੇ ਇਹ ਕ੍ਰਮ ਦਿਨ ਰਾਤ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚੋਂ ਲੋਕ ਜੇਲ੍ਹ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੈਠੀ ਸੰਗਤ ਲਈ ਲੰਗਰ ਲੈ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ 24-24 ਘੰਟੇ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਜਾਰੀ ਰਹਿੰਦਾ।

ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਕਤਲ ਕਾਂਡ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਤੋਂ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਪੁੱਜਣ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਤਲ ਸਬੰਧੀ ਲਗਭਗ 450 ਸੁਆਲ ਪੁੱਛੇ[1] ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਬੰਧ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਜਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਤਲ ਨਾਲ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ।

ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਪਰਤਾਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀਆਂ ਹਿੰਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਲਗਭਗ ਸਭ ਸਿੱਖ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਿਨਾ ਸ਼ਰਤ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਮੰਗ ਇਕ ਆਵਾਜ਼ ਹੋ ਕੇ ਕਰਨੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਭਾਵੇਂ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਰ ਇਕ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਭਾਵ-ਖੇਤਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਲੋਕ ਰਾਏ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਿਚ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਖੇਤਰ ਸਿਖ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਕਾਰਜ ਵਿਚ ਪਹਿਲ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਵੀ ਬਾਕੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਰਿਹਾ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ, ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਸਿਖੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸ ਟਕਸਾਲ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨੂੰ ਭਾਂਪ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 20 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਹੀ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਰ ਪਿੰਡ, ਨਗਰ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਸਥਿਤ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਸਾਹਿਬ ਆਰੰਭ ਕਰਨ; 26 ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੋਗ ਪਾਉਣ ਅਤੇ 27 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਲਗੀਧਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਮਹਾਨ ਪੰਥਕ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਲਈ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਵਿਚ ਵਸਦੇ ਹਰ ਸਿਖ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਦਾ ਅੰਤ ਕਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਵਾਉਣਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਵਲੋਂ ਐਲਾਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਦੇ ਕਈ ਨਰਮ ਖਿਆਲੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕਰ

1. ਇਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਉੱਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਝ ਕੁ ਅੰਤਿਕਾ ੫ ਵਿਚ ਦਿੱਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ 15 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿਚ ਉਹ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਨੂੰ ਢਿਲਮਿਲ ਦੀ ਨੀਤੀ ਅਪਨਾਉਣ ਲਈ ਰਜ਼ਾਮੰਦ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਨੇ ਦੂਰ-ਦਰਸ਼ਤਾ ਤੋਂ ਕੰਮ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਿਖ ਕੌਮ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਦਖਲ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਸਿਖੀ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਇਸ ਟਕਸਾਲ ਨੂੰ ਬੰਦ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏਗਾ। 27 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਕਲਗੀਧਰ ਸਿੰਘ ਸਭਾ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 26 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਆਲਮਗੀਰ, ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਅਕਾਲੀ ਹਾਈ ਕਮਾਨ ਦੀ ਮੀਟਿੰਗ ਅਤੇ ਪੰਥਕ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਵੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਚੇਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਉਸ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਸਿਟਿਆਂ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਉਹ ਆਪ ਹੋਵੇਗੀ। 29 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਦਲ ਖਾਲਸਾ ਦੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਵਲੋਂ ਇੰਡੀਅਨ ਏਅਰਲਾਈਨਜ਼ ਦਾ ਬੋਇੰਗ ਜਹਾਜ਼ ਅਗਵਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ, ਜੋ ਉਸ ਦਿਨ ਕਾਮਨਵੈਲਥ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਦੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲਈ ਆਸਟ੍ਰੇਲੀਆ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ, ਨੇ ਸਮਝ ਲਿਆ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਲਤ ਰਾਇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਨਿਤ-ਪ੍ਰਤੀ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਸਫੋਟਕ ਧਮਾਕਿਆਂ ਤੋਂ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਤੰਗ ਆ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਖਿਚਾਅ-ਪੂਰਨ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਕੰਢੇ ਤੇ ਖੜਾ ਸੀ ਅਤੇ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ-ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਸਪਰਸ਼-ਸੰਵੇਦਨਾ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਅਜਿਹੇ ਅਵਸਰ ਤੇ ਆਪ ਪੰਜਾਬ ਆ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਵਿਰੋਧੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਗਲਬਾਤ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ। ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਾਲਾਤ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਤੋਂ ਸਹਿਯੋਗ ਮੰਗਿਆ। ਇਸ ਅਵਸਰ ਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਨੇ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਕਿ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਕੋਈ ਗਲਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਿਨਾ ਸ਼ਰਤ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਤੱਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸ-ਯੋਗ ਸਮਾਚਾਰ ਪੱਤਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਖ ਸੂਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ, ਖਾਲਸਾ ਕਾਲਜ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਤੇ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ 12, 16 ਅਤੇ 20 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਪੁਲਿਸ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਵੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੀਆਂ ਦੋ ਬੱਸਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਸੈਂਚੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਤ ਗੁਰਚਬਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕੀਤੀ ਕਥਾ ਦੀਆਂ ਟੇਪਾਂ ਵੀ ਸਨ, ਸਾੜੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ;

ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਿਖ ਜਗਤ ਵਿਚ ਭਾਰੀ ਰੋਹ ਫੈਲਿਆ ਸੀ । ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਸ਼ਰਤ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਗਲਬਾਤ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਤਿੰਨਾਂ ਥਾਵਾਂ ਵਿਖੇ ਹੋਈਆਂ ਪੁਲਿਸ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਈ ਜਾਏ । ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਵਲੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਨਾਲ ਗਲਬਾਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦੇਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸਕਤਰੇਤ ਨੇ ਸਿਖ ਮੰਗਾਂ ਬਾਰੇ ਗਲਬਾਤ ਲਈ ਫਾਈਲਾਂ ਤਿਆਰ ਕਰਨੀਆਂ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਕਰ ਦਿਤੀਆਂ । ਇਹ ਸਿਹਰਾ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨੂੰ ਵਾਚਿਆ ਅਤੇ ਪਾਰਟੀ ਹਿਤਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉਠ ਕੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ । ਪ੍ਰਤੱਖ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਹੀ ਸਨ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 15 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚੋਂ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਸ੍ਰੀ ਜੀ. ਕੇ. ਰਾਏ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਦੋਸ਼-ਮੁਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਤੋਂ ਕੁਝ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਹੀ ਆਦੇਸ਼ ਤੇ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ 20 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਹੋਈ ਪੁਲਿਸ ਫਾਇਰਿੰਗ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਜਸਟਿਸ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਪੱਤੜ ਨੂੰ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰਕੇ ਅਦਾਲਤੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਸੇ ਤਰਜ਼ ਤੇ ਹੀ ਹਰਿਆਣਾ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਵਿਖੇ ਹੋਈਆਂ ਪੁਲਿਸ ਵਧੀਕੀਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਅਦਾਲਤੀ ਜਾਂਚ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਜਾਂਚ ਕਮਿਸ਼ਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿਆਦ 3-3 ਮਹੀਨੇ ਮਿਥੀ ਗਈ ਸੀ, ਲਗਭਗ ਡੇਢ ਡੇਢ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਮੁਕੰਮਲ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕੇ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪੀੜਤ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਿਆ । ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕਿਸੇ ਕੌਮ ਜਾਂ ਫਿਰਕੇ ਦੀ ਮੰਗ ਅੱਗੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੋਡੇ ਟੇਕੇ । ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਏਲਚੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਅਤੇ ਵਿਰੋਧੀ ਧਿਰ ਨਾਲ ਜੋ ਜੋ ਵਾਰਤਾ ਹੋਈ, ਉਸ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਏਥੇ ਦੇਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਸਿਖ ਜਜ਼ਬਾਤ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਕਰਕੇ ਨਾ ਕੇਵਲ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਸਗੋਂ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿਖ ਕੌਮ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤਗੱਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ।

ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਅਤੇ ਰਿਹਾਈ ਦੇ ਸੰਬਧ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕੁਚੱਜੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਾਰਨ ਨਿਰਾਸ਼ ਸਨ ਅਤੇ ਉਹ ਸਮਝ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਿਨਾ ਸ਼ਰਤ ਰਿਹਾਈ ਕਰਵਾ ਕੇ ਅਤੇ ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਅਤੇ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਹੋਈ

ਪੁਲਿਸ ਵਧੀਕੀ ਦੀ ਅਦਾਲਤੀ ਜਾਂਚ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜ਼ਾਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਹੇਠੀ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਿਆ ਹੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਚ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੂਰਾ ਤ੍ਰਾਣ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾ ਕੇਵਲ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਕਤਲ ਕੇਸ ਦੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋ ਰਹੀ ਹਰ ਹਿੰਸਕ ਕਾਰਵਾਈ ਪਿਛੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਪਤ ਹੱਥ ਸੀ। ਦੂਸਰਾ ਕਾਰਨ ਜਿਸ ਲਈ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੁਖੀ ਸਨ, ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਵਲੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਲਈ ਕੀਤੇ ਫੈਸਲੇ ਪਿਛੇ ਕੇਂਦ੍ਰੀ ਗ੍ਰਹਿ ਮੰਤ੍ਰੀ (ਹੁਣ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ) ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੱਥ ਵੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਾਣ ਬੁੱਝ ਕੇ ਹੇਠੀ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲਾ ਕਰਵਾਇਆ। ਅਜਿਹੀ ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ ਦੇ ਸੰਦਰਭ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹਰ ਹਿੰਸਕ ਘਟਨਾ ਦੀ ਜਾਂਚ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਿ-ਕਲਪਨਾਵਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੋਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਕਥਿਤ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਜਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਸਿੱਧਾ ਜਾਂ ਅਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਥਿਕ ਅਤੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਚੋਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਅਸਲਾ ਫੈਕਟਰੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 15 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ 16 ਅਕਤੂਬਰ ਨੂੰ ਹੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਸਕਤਰੇਤ ਅੱਗੇ ਤਿੰਨ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਸਵਾਰਾਂ ਨੇ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ, ਆਈ ਏ. ਐਸ. (ਜੋ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕੇ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਸੀ) ਉਤੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਤਾਂ ਬਚ ਗਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ। ਨਾ ਕੇਵਲ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਸਮਾਚਾਰ ਪੱਤਰਾਂ ਨੇ ਸਗੋਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਦਾ 'ਤੋਹਫ਼ਾ' ਹੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਵਰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਨ ਦੇ ਖੜਯੰਤਰ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਪ੍ਰੈਸ ਨਾਲ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਾਈਵਾਲ ਸੀ, ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਨਿਘਰ ਰਹੀ ਸਾਖ ਤੇ ਹੀ ਪਿਆ।

16 ਨਵੰਬਰ ਨੂੰ ਕਪੂਰਥਲਾ ਵਿਖੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਮੁਖ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਚੰਦ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਅਣਪਛਾਤੇ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸਖਤ ਜ਼ਖਮੀ ਹੋਇਆ (ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਗਿਆ)। ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਕਥਿਤ ਦੋਸ਼ੀ ਤਾਂ ਫਰਾਰ ਹੋ ਗਏ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਰਹਿ ਗਿਆ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਜਾਂਚ ਵਿਚ ਕੁਝ ਪ੍ਰਗਤੀ ਹੋਈ। ਜਲੰਧਰ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਬਾਅਦ

ਵਿਚ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ[1], ਤਰਸੇਮ ਸਿੰਘ, ਵਧਾਵਾ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਵੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜੋੜਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਉਤਰ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਭੰਡੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਾਰਨ ਹੀ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਸਥਿਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਲੰਗਰ ਅਸਥਾਨ ਨੇੜੇ ਇਕ ਬੰਬ ਵਿਸਫੋਟ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਜੱਥੇ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਕਈ ਫੱਟੜ ਹੋਏ। ਉਸ ਦਿਨ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਨੇੜੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਉਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤੁਰੰਤ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਪਰਤ ਆਏ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਅਤੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਆਦਰਨੀਯ ਮੈਂਬਰ ਬਾਬਾ ਥਾਹਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਰਿਪੋਰਟ ਲਿਖਵਾਈ। ਪੁਲਿਸ ਜਾਂਚ ਲਈ ਆਈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਜਾਏ ਇਸ ਦੇ ਕਿ ਜਾਂਚ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ ਖਿੱਲੀ ਉਡਾਉਣੀ ਚਾਹੀ ਅਤੇ ਇਹੋ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਬੰਬ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸਫੋਟ ਕਰਨ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਕਰਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।[2] ਇਕ ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਉਚ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਬਿਆਨ ਵੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲੰਗਰ ਅਸਥਾਨ ਵਿਖੇ ਜਿਸ ਬੰਬ ਦਾ ਵਿਸਫੋਟ ਹੋਇਆ ਸੀ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹੋਰ ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵਰਤੇ ਗਏ ਬੰਬਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਦਾ ਜੁਲਦਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਤੀਰੇ ਤੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਚੇਤੰਨ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕੀਤੀ ਕਿ ਜੇ ਪੁਲਿਸ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਡਾਕਟਰਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਅੰਦਰ ਪੋਸਟ ਮਾਰਟਮ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਲਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪੋਸਟ-ਮਾਰਟਮ ਵੀ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਲੰਧਰ ਦੇ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਸਮਾਚਾਰ ਪੱਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲੀ ਭਗਤ ਕਰਕੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਵੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁੱਧ ਭੰਡੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਉਛਾਲਿਆ।

---

1. ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭੁਪਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜੱਥੇ ਦੀ ਰੀੜ੍ਹ ਦੀ ਹੱਡੀ ਅਜੇ ਕਾਇਮ ਹੈ। ਤਾਜ਼ਾ ਸੂਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਜਕਲ ਕੈਨੇਡਾ ਵਿਖੇ ਰਹਿ ਰਿਹਾ ਹੈ। (ਸਤਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਖਾਲਿਸਤਾਨ, ਪੰਨਾ 134)
2. ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਮਗਰੋਂ ਬਾਬਾ ਥਾਹਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਜੁਲਾਈ 1982 ਵਿਚ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਅਸਲਾ ਰੱਖਣ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਸਤੰਬਰ 1981 ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਦਸੰਬਰ ਤੱਕ ਦੇ ਅਰਸੇ ਦੌਰਾਨ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹੋਏ ਕਤਲਾਂ, ਬੰਬ ਧਮਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਬੰਦੂਕ-ਬਾਜ਼ੀ ਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਕਾਰਨ ਨਿਰੰਕਾਰੀ-ਸਿਖ ਬਖੇੜੇ ਨੂੰ ਸਥਾਈ ਤੌਰ ਤੇ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਭਾਸਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ ਅਤੇ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਕੁ ਹਿਤਬੱਧ ਧਿਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਗੰਭੀਰ ਯਤਨ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੇ। ਇਹਨਾਂ ਯਤਨਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਕੇਵਲ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਵਕੀਲ ਸ: ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਸਗੋਂ ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਵੀ ਅੱਗੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਖਿਚਾਅ-ਪੂਰਨ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰਖਦੇ ਹੋਏ ਇਹੋ ਯੋਗ ਸਮਝਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਖੇੜਾ ਖਤਮ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ। ਸ: ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖਹਿਰਾ ਨਵੇਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਸਵਰਗੀ ਸ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਦੇ ਨਾਂ ਇਕ ਰਸਮੀ ਚਿੱਠੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਵੀ ਹੋ ਗਏ ਜਿਸ ਵਿਚ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਵਲੋਂ ਭਰੋਸਾ ਦੁਆਇਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ' ਅਤੇ 'ਯੁੱਗ ਪੁਰਸ਼' ਵਿਚ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਅਜਿਹੀ ਸਮਗਰੀ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਸਿਖ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਨੂੰ ਟੁੰਬਦੀ ਹੋਵੇ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੇ ਨਿਪਟਾਰੇ ਲਈ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਇਕ ਸਾਂਝੀ ਕਮੇਟੀ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਸਨ।[1] ਇਕ ਪਾਸੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਇਸ ਬਖੇੜੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਨਾਲ ਚਿੱਠੀ ਪਤੱਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਹ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਭਰੋਸੇ ਵਿਚ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਕਰਵਾਈ ਜਾ ਸਕੇ। ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਸਵਰਗੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਖੇੜਾ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਖਰੜਾ ਵੀ ਲੈ ਕੇ ਆਏ, ਜਿਸ ਸਬੰਧੀ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਦੇ ਮੁਖੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਖਰੜੇ ਨੂੰ ਮੌਖਿਕ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਵੀ ਦੇ ਦੇਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਏਗੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੰਦੇ ਭਾਗੀਂ ਇਹ ਗਲਬਾਤ ਅਜੇ ਜਾਰੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ 21 ਦਸੰਬਰ 1981 ਈ: ਨੂੰ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਹੀ ਇਕ ਮੈਂਬਰ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਹਮਾਇਤੀ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਨੇ ਗੋਲੀ ਮਾਰ ਕੇ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ: ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ ਆਪ ਵੀ ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੰਗ ਰਖਿਅਕ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਿ ਜਥੇਦਾਰ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਵਿਚਕਾਰ ਕਿਸੇ ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਆਧਾਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਜਾਂ ਨਾ ਅਣ-ਉਤਰਿਤ ਹੀ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ

1. ਉਪਰੋਕਤ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਉੱਤਰ ਅੰਤਿਕਾ 6 ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਆਪ ਕਦੇ ਵੀ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਸਮਝੌਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਹੋ ਮੱਤ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮਸਲੇ ਉਤੇ ਰਾਇ ਦੇਣ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਦਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਉਪਰੰਤ ਉਨ੍ਹਾਂਨੇ ਇਸ ਬਖੇੜੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਯਤਨ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਭਰ ਵਿਚ ਬੁਧੀਜੀਵੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਰਾਇ ਮੰਗੀ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਹੋਏ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਸਬੰਧੀ ਬੁਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਭਿੰਨਤਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਬੁਧੀਜੀਵੀ ਇਸ ਬਖੇੜੇ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਉਤਸਕ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਜਥੇਦਾਰ ਨੂੰ ਇਸ ਸਬੰਧੀ ਨਿਰਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਦੂਜੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮੱਤ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ' ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਆਪ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਆ ਕੇ ਭੁੱਲ ਬਖਸ਼ਾਉਣੀ ਅਤੇ ਤਨਖਾਹ ਲੁਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਮਸਲੇ ਉਤੇ ਗੰਭੀਰ ਵਿਵਾਦ ਜਾਰੀ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਮਾਰਚ 1982 ਈ: ਵਿਚ ਸੁਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਉਪਰੰਤ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਖੇੜੇ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਕ ਹੋਰ 'ਜੇ' ਦਾ ਵਾਧਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਆਪਣੇ ਪਿੱਛੇ ਇਕ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ।

ਉਪ੍ਰੰਤ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਉਤੇ ਦੇਸ਼ ਰਟਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਉਲੀਕਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਦੌਰਾਨ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿਖ ਕੌਮ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਧੱਕਿਆਂ ਅਤੇ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਗੌਰਵਮਈ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਰਸੇ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕਰਨ ਦਾ ਮਨ ਬਣਾਇਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀ ਦੌਰਾਨ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਿੱਲੀ, ਰਾਜਸਥਾਨ, ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ, ਪੱਛਮੀ ਬੰਗਾਲ ਅਤੇ ਬਿਹਾਰ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨੀ ਸੀ ਅਤੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ ਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਅਤੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸੇ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕੁ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਸਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਫੇਰੀ ਤੇ ਵੀ ਪਿਆ। 26 ਅਪ੍ਰੈਲ 1982 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਪਵਿਤਰ

ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣ ਕਾਰਨ 'ਦਲ ਖਾਲਸਾ' ਨਾਮ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ ਨੇ ਇਕ ਮਹੀਨਾ ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਤੀ ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਚੇਤਾਵਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ ਮੰਦਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਦੋ ਗਊਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਟੰਗ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਿਤੇ ਗਊ ਦਾ ਕੰਨ, ਕਿਤੇ ਗਊ ਦੀ ਪੂਛ ਅਤੇ ਕਿਤੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅੰਗ ਮਿਲਿਆ। ਇਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਉਤਰ ਵਜੋਂ ਸਿਖ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਦੀ ਵੀ ਬੇਹੁਰਮਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚੋਂ ਸਿਗਰਟਾਂ, ਕਿਸੇ ਵਿਚੋਂ ਬੀੜੀਆਂ ਮਿਲਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਕਈ ਅਸਥਾਨਾਂ ਤੇ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਨੂੰ ਅੱਗਾਂ ਲਾਉਣ ਦਾ ਵੀ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਇਸ ਪਰਿਕਲਪਨਾ ਉਤੇ ਵੀ ਜਾਂਚ ਆਰੰਭ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪਿੱਛੇ ਵੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਦਾ ਹੀ ਹੱਥ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਹੀ ਅਜਿਹੇ ਕੰਮ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸਿਖਾਂ ਉਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਸਬੰਧੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਖੜਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਇਸ ਮੁਖੀ ਦਾ ਮੂੰਹ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਉਤੇ ਤੁਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਟਿਕਾਣਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਵਿਗੜੇ ਹੋਏ ਫਿਰਕੂ ਮਾਹੌਲ ਤੋਂ ਲਾਭ ਉਠਾ ਕੇ ਇਕ ਵਾਰ ਫੇਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ 20 ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੋਂ 5 ਮਈ ਤੱਕ ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਰਹਿਣਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਿਥੇ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਉਥੋਂ ਪੂਨੇ, ਨਾਸਕ, ਕੋਥਰਗਾਓਂ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਜਾਣਾ ਸੀ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਬੰਬਈ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦੇ ਜ਼ਿੱਚ ਕਰਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੰਬਈ ਵਿਖੇ ਆਪਣੇ ਠਹਿਰਾਓ ਦੀ ਮਿਆਦ 10 ਮਈ ਤੱਕ ਵਧਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ 6 ਮਈ ਤੱਕ ਲਗਭਗ ਇਕ ਹਜ਼ਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਕਰਵਾਇਆ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਧਦੀ ਹੋਈ ਕੀਰਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕੋਲੋਂ ਕੌਮੀ ਸੁਰਖਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਵੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਆਪਣੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਦਲ ਖਾਲਸਾ' ਨਾਂ ਦੀ ਜਥੇਬੰਦੀ, ਜਿਸ ਉਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾਈ ਸੀ, ਦੀ ਪੂਰੀ ਹਮਾਇਤ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਵਧ ਰਹੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਅਖੰਡਤਾ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਸੀ। ਇਹ ਵੀ ਸਿਫਾਰਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਏ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਹੋਣ ਨਾਲ ਉਥੇ ਗੜਬੜ ਦਾ ਖਤਰਾ ਸੀ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਫੋਨ ਰਾਹੀਂ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ

ਉਨ੍ਹਾਂ (ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ) ਦੇ ਕਿਸੇ ਨਜ਼ਦੀਕੀ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੌਰਾ ਵਿੱਚੇ ਛੱਡ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਪਰਤ ਆਏ। ਜਿਸ ਥਾਂ ਤੇ ਜੱਥੇ ਸਮੇਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਟਿਕਾਣਾ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਸ ਥਾਂ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਪੁਲਿਸ ਫੋਰਸ ਨੇ ਘੇਰ ਰਖਿਆ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਘੇਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਮੁਖ ਅਸਥਾਨ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਈ ਪੁਲਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਰੋਕਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਨਾ ਆਏ ਅਤੇ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਤੱਕ ਦਾ ਸਫਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੜਕ ਰਾਹੀਂ 28 ਘੰਟੇ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਇਹ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਹ ਸਿਰੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹ ਸਕੀ। ਭਾਵੇਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਨਾਕਾਮੀ ਉਤੇ ਪਰਦਾ ਪਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਖਬਰ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੌਮੀ ਸੁਰਖਿਆ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਾਰੰਟ ਕੱਢੇ ਸਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਲਈ ਵਾਰੰਟ ਭੇਜੇ ਸਨ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੰਬਈ ਤੋਂ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਪੁੱਜਣ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਸਭਾ, ਦਾਦਰ ਵਿਚ ਠਹਿਰੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੁਆਲੇ ਪੁਲਿਸ ਘੇਰਾ ਕਈ ਦਿਨ ਤੱਕ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ। ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਤੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਹਥਿਆਰ ਪੁਲਿਸ ਕੋਲ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣ ਦੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਵੀ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪਹੁੰਚੇ ਹੁਕਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਅਸਲਾ ਲਾਇਸੰਸ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸਨ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ ਲਾਇਸੰਸਾਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਕੇ ਘੇਰਾ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਦੂਸਰੀ ਵੇਰ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੁਲਿਸ ਘੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਲੰਮਾ ਸਫਰ ਤੈਅ ਕਰਕੇ ਚੌਕ ਮਹਿਤੇ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਧਰੀ ਦੀ ਧਰੀ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ।

ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹਿੰਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਜਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਸਿਖ ਸਟੂਡੈਂਟਸ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਨੇੜਤਾ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੇ ਸਰਗਰਮ ਮੈਂਬਰਾਂ ਉਤੇ ਕੇਸ ਬਣਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਦੀ ਇਸ ਬਦਲਾ-ਲਊ ਨੀਤੀ ਦੀ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਫੈਡਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਜਥੇਬੰਧਕ ਸਕੱਤਰ ਸ: ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਮਹਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ 26 ਅਪ੍ਰੈਲ ਦੇ ਗਊ-ਹਤਿਆ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਘਸੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਹਾਲਾਂਕਿ 'ਦਲ ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਕਰਵਾਈ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਂਵਾਰੀ ਆਪਣੇ ਸਿਰ ਲੈ ਲਈ ਸੀ। ਸ: ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਮਹਿਤਾ ਨੂੰ ਭਗੌੜਾ ਕਰਾਰ

ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ 25 ਹਜ਼ਾਰ ਰੁਪਏ ਦਾ ਮੁੱਲ ਵੀ ਰਖਿਆ ਗਿਆ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਪੜਤਾਲ ਉਪ੍ਰੰਤ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸ: ਰਾਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਮਹਿਤਾ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸ: ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸੰਧੂ, ਸ: ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨਿੰਦੀ, ਸ: ਬੂਆ ਸਿੰਘ, ਸ: ਸਤਿੰਦਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਪੀ. ਟੀ ਆਦਿ ਨੂੰ ਨਾ ਕੇਵਲ ਫੌਜਦਾਰੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸਗੋਂ ਕੌਮੀ ਸੁਰਖਿਆ ਐਕਟ ਅਧੀਨ ਵੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸਿਖ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ, ਨਾਜਾਇਜ਼ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਕਈ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰ ਹੀ ਮੁਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੌਤ ਕਥਿਤ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਹੋਈ ਦਸੀ ਜਾਂਦੀ।[1]

22 ਮਈ ਨੂੰ ਪੱਟੀ ਵਿਖੇ 4-5 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਖੁਲ੍ਹੇ ਆਮ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਅਤੇ ਇਸ ਗੋਲੀ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਤਿੰਨ ਵਿਅਕਤੀ ਮਾਰੇ ਗਏ ਅਤੇ 6 ਫੱਟੜ ਹੋਏ। ਇਹ ਘਟਨਾ ਪੁਲਿਸ ਥਾਣੇ ਦੇ ਕੋਲ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਬੰਦੂਕਧਾਰੀ ਹਨੇਰੇ ਦੀ ਆੜ ਲੈ ਕੇ ਪੈਦਲ ਹੀ ਦੌੜਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਪੁਲਿਸ ਅਤੇ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਘਟਨਾ ਲਈ ਆਪਣੀ ਨਮੋਸ਼ੀ ਛੁਪਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ ਵਿਚ ਮ੍ਰਿਤਕ ਹਿੰਦੂ ਜਾਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਇਸ ਪੂਰਵ-ਕਲਪਨਾ ਉਤੇ ਹੀ ਜਾਂਚ ਲਈ ਤੁਰੀ ਕਿ ਕਥਿਤ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਸਬੰਧ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਤੋਂ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਏ ਗਏ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਹਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿਖ ਨੂੰ ਕਾਤਲ ਸਮਝ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਅਤੇ ਉਸ ਉਤੇ ਤਸ਼ਦਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਅਮਕਾ ਕਤਲ ਜਾਂ ਬੰਬ ਧਮਾਕਾ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਹਿਣ ਉਤੇ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਪੱਟੀ ਗੋਲੀ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਵੀ ਅਜਿਹੇ ਹੀ ਕਿਸੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿਖ ਨੂੰ ਬਲੀ ਦਾ ਬੱਕਰਾ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। 27 ਮਈ ਨੂੰ ਨਾਗੋਕੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਖਲਚੀਆਂ ਵਿਖੇ ਟਰੈਕਟਰ ਠੀਕ ਕਰਵਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਤੀਏ ਸਿਖ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆ ਦਬੋਚਿਆ। ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ, ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਤਸ਼ਦਦ ਦੀ ਝੜੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬੇਹੱਦ ਤਸੀਹੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਅਤੇ ਅੰਗ ਅੰਗ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। 9 ਜੂਨ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਅਫ਼ਵਾਹ ਉਡਾਈ ਗਈ ਕਿ 8 ਜੂਨ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਪੁਲਿਸ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚੋਂ ਦੌੜ ਗਿਆ ਹੈ। ਅਸਲ ਵਿਚ 9 ਜੂਨ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਅਦਾਲਤ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ੀ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਹ ਪੁਲਿਸ ਤਸ਼ਦਦ ਕਾਰਨ ਬੇਹੋਸ਼ ਸੀ ਅਤੇ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਦਾ। 10 ਜੂਨ ਨੂੰ

1. ਕਥਿਤ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਅੰਤਿਕਾ 2 ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।

ਸਵੇਰੇ ਮਹਿਤਾ ਰੋਡ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫਾਇਰਿੰਗ ਕਰਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

28 ਜੂਨ ਨੂੰ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੰਡਲ' ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪ੍ਰਮੁਖ ਨੇਤਾ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਂਤ ਉਤੇ ਕੁਝ ਅਣਪਛਾਤੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਪੁਲਿਸ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਵੀ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿਖਾਂ ਉਤੇ ਪੁਲਿਸ ਤਸ਼ਦਦ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ ਉਤੇ ਏਨੇ ਸੁਚੱਜੇ ਢੰਗ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਾਨ ਹੀ ਹਮਲੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਲਈ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਦੇਣੀ ਔਖੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਪੁਰਾਣੀ ਦਲੀਲ ਦੀ ਮੁੜ ਰਟ ਲਾਉਣੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਮੁਜਰਮ ਛੁਪੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹਿੰਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾ ਲੱਭ ਸਕਣ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਸ਼ਾਇਦ ਇਹੋ ਦਲੀਲ ਰਹਿ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਬੇਬਸੀ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਉਹ ਨਾ ਕੇਵਲ ਆਪਣੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਮੰਤ੍ਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸਗੋਂ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਵੀ ਵੇਚਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

1981-82 ਦੌਰਾਨ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਈਆਂ ਹਿੰਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੌਰਾਨ ਜਿੱਥੇ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਮਤਭੇਦ ਉੱਭਰ ਕੇ ਆਏ ਸਨ ਉਥੇ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਣ ਵਿਚ ਸਫ਼ਲ ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕੱਲੇ ਹੀ ਕਾਂਗ੍ਰਸੀ ਸਨ ਜੋ ਖਤਰਨਾਕ ਪ੍ਰਸਿਥਿ-ਤੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਅਤੇ ਵਖਵਾਦੀਆਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਦੀ ਕਮਾਨ ਹੁਣ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸੰਭਾਲ ਲਈ ਸੀ। ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੇਂਦਰ ਨੂੰ ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ ਨਾਲ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਨਿਪਟਣ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿਚ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਰ ਗੰਭੀਰ ਯਤਨ ਨੂੰ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਸਾਬੋਤਾਜ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਸਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੁਲਾਈ 1982 ਈ: ਵਿਚ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਤੇ ਚੁਣੇ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਸਿਥਿਤੀਆਂ ਬਦਲ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕੋਲ ਬਲੀ ਦਾ ਬੱਕਰਾ ਬਨਾਉਣ ਲਈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਜੋਂ ਇਹ ਖਾਸਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਤਰ-ਜੀਵਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਤਾਕਤ ਦੀ ਦੌੜ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਏ ਸ਼ਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਕੋਈ ਅਜਿਹਾ ਵਿਅਕਤੀ ਨਹੀਂ ਜਿਸ ਉਤੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਅਸਫਲਤਾ ਅਤੇ ਅਕੁਸ਼ਲਤਾ ਲਈ ਦੋਸ਼ ਆਰੋਪਣ ਕਰ ਸਕਣ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ), ਜੋ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ੀਲ ਪਾਰਟੀ ਸੀ,

ਨਾਲ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਸਿਖ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਅਤੇ ਮੰਗਾਂ ਸਬੰਧੀ ਸਿਧੇ ਗਲਬਾਤ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਵਲੋਂ ਰਾਸ਼ਟਰਪਤੀ ਦੇ ਅਹੁਦੇ ਲਈ ਸਿਖ ਉਮੀਦਵਾਰ ਵਜੋਂ ਗਿਆਨੀ ਜ਼ੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੋਟਾਂ ਪਾਉਣ ਕਾਰਨ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਅਕਾਲੀ-ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਸਦਭਾਵਨਾ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਉਪਯੋਗੀ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਸੀ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਵਿਚ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਜੋੜ ਜਿਹੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਸਿਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਂਦ ਖਤਰੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਯੋਗ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਆਪਣੀ ਹੋਂਦ ਸੁਰਖਿਅਤ ਰੱਖ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਵੇਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ ਅਪਣੀਆਂ ਉਂਗਲੀਆਂ ਸਾੜ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਹੱਥ ਪਾ ਕੇ, ਲੰਮੇ ਸਮੇਂ ਲਈ ਜੇਲ੍ਹ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ਼ਾਂਤੀ-ਵਿਵਸਥਾ ਦੀ ਕੀਮਤ ਉਤੇ ਕੇਵਲ ਗੱਦੀ ਹੀ ਕਾਇਮ ਰੱਖੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੌਮੀ ਸੁਰਖਿਆ ਕਾਨੂੰਨ ਅਧੀਨ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮੁੜ ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਨਾ ਸਮਝਿਆ। ਇਸ ਉਤੇ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗਿਣਿਆ ਮਿਥਿਆ ਖਤਰਾ ਮੁੱਲ ਲੈਣਾ ਠੀਕ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਅਧੀਨ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਿਕਟਵਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੱਖੋ ਵੱਖ ਫੌਜਦਾਰੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਫਸਾਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ। 17 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ, ਅਜਾਇਬ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਨਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਜੀਪ ਵਿਚ ਸੰਤ ਉਤਮ ਸਿੰਘ, ਖਡੂਰ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਮਹਿਤੇ ਵਾਪਸ ਆ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਬਕਾਲਾ ਕੋਲ ਇਕ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਜੀਪ ਰੋਕੀ ਅਤੇ ਜੀਪ ਦੇ ਕਾਗਜ਼, ਅਸਲਾ ਲਾਇਸੰਸ ਆਦਿ ਦਿਖਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕਾਗਜ਼ਾਤ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਡੀ. ਐਸ. ਪੀ, ਬਿਆਸ ਕੋਲ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਜਦੋਂ ਇਹ ਲੋਕ ਬਿਆਸ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ, ਗੋਲੀ ਚਲਾ ਕੇ ਥਾਣੇਦਾਰ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਨ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਕੇਸ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। 18 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਰਛਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਹੋਏ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵਾਈ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਉਸੇ ਦਿਨ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਾਬਿਕ ਰਾਜਪਾਲ ਡਾ: ਐਮ. ਚੈਨਾ ਰੈਡੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਆਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਇਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਮੰਡਲ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਾਜਪਾਲ ਸ੍ਰੀ ਰੈਡੀ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸਿਆ ਕਿ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਯੋਗ ਤੌਰ ਤੇ ਝੂਠੇ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਫਸਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਡਾ: ਚੈਨਾ ਰੈਡੀ ਨੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਮਿਸਲ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰਵ-ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਧਾਰਨਾ ਅਧੀਨ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਵੀ ਸੁਣਨ ਤੋਂ

ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਦੋਸ਼ੀ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਜਾ ਵੜਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰਨਾ ਔਖਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿਖਿਆ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਅਜਨਾਲਾ ਵੀ ਇਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸਨ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ: ਹਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਅਜਨਾਲਾ ਵਿਚਕਾਰ ਝੜਪਾਂ ਵੀ ਹੋਈਆਂ। ਅਗਲੇ ਹੀ ਦਿਨ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਹਦਾਇਤ ਤੇ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ (ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਭਾਈ ਰਛਪਾਲ ਸਿੰਘ, ਭਾਈ ਲੱਖਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਚਹਿਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵਾਈ ਕਰਨ ਗਏ) ਨੂੰ ਵੱਖ ਵੱਖ ਜੁਰਮਾਂ ਅਧੀਨ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।

19 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ, ਜਿਸ ਦਿਨ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਮਾਝੇ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰੇ ਤੇ ਗਏ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਤੁਰੰਤ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਵਾਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਅਤੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਉਪਰੰਤ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਿਨਾ ਸ਼ਰਤ ਰਿਹਾਈ ਦੀ ਮੰਗ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਮੋਰਚਾ ਲਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਪਹਿਲਾ ਅਜਿਹਾ ਮੋਰਚਾ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਢਾਈ ਘੰਟੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਦਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ 51-51 ਦਾ ਜੱਥਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਲਈ ਭੇਜਣ ਦਾ ਨਿਰਨਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਰਤਮਾਨ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੱਝ ਗਿਆ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਆਦਰਨੀਯ ਸਦੱਸਯ ਬਾਬਾ ਥਾਹਰਾ ਸਿੰਘ ਜਦੋਂ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਚਹਿਰੀ ਵਿਚ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਕੇਸਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵਾਈ ਕਰਨ ਗਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਤੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਇਕ ਹੋਰ ਮੈਂਬਰ ਜਥੇਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਅਤੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਉਤੇ ਹੋਏ ਇਕ ਹੋਰ ਹਮਲੇ ਦੇ ਮਸਲੇ ਉਤੇ ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰ ਲਈ 25 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਵਾਨ ਹਾਲ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੰਥਕ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਸੱਦ ਲਈ।

ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿਖਾਂ ਉਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਨੋਟਿਸ ਲੈ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਤਾਂ ਇਹ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਸਤੰਬਰ 1981 ਵਾਲਾ ਜੋਸ਼ ਅਜੇ ਸਿਖ ਜਨਤਾ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਹੈ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਲਈ 26 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਖੇ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਸੱਦ ਲਈ । 25 ਜੁਲਾਈ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਸੱਦੀ ਗਈ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਵਲੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ ਟੌਹੜਾ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਉਤੇ ਹੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਲਾਇਆ ਮੋਰਚਾ ਅਪਨਾਉਣ ਅਤੇ 4 ਅਗਸਤ ਤੋਂ ਬਾਕਾਇਦਾ ਜੱਥੇ ਭੇਜਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) 5 ਅਪ੍ਰੈਲ ਨੂੰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾ ਟੁੱਟਣ ਉਪ੍ਰੰਤ ਕਪੂਰੀ (ਪਟਿਆਲਾ) ਵਿਖੇ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਨਾ-ਫੁਰਮਾਨੀ ਆਦਿ ਵਰਗੇ ਮੋਰਚੇ ਲਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । ਕਪੂਰੀ ਵਿਖੇ ਮੋਰਚਾ ਚੱਲ ਹੀ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨੇ ਇਸ ਮੋਰਚੇ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਤਲਵੰਡੀ) ਨੇ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1981 ਤੋਂ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਤੇ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਮੋਰਚਾ ਲਾ ਰਖਿਆ ਸੀ । ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਨੇ ਆਪਣੇ, ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਤਲਵੰਡੀ) ਵਲੋਂ ਲਾਏ ਮੋਰਚਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਏਕੀਕਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਵਿਚ ਨਾ ਕੇਵਲ ਕਥਿਤ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਦੀ ਜਾਂਚ ਦੀ ਮੰਗ ਰੱਖੀ ਸੀ ਸਗੋਂ ਇਸ ਵਿਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿਖਾਂ ਉਤੇ ਤਸ਼ੱਦਦ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ, ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਥਾਹਰਾ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸਭ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਬਿਨਾ ਸ਼ਰਤ ਰਿਹਾਈ ਅਤੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਤੇ ਅਧੀਨ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹੋਰ ਰਾਜਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਮੰਗ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਈ ਸੀ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਉਤੇ ਹੋ ਰਹੇ ਜਬਰ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਕ ਵੇਰ ਫੇਰ ਸਮੁੱਚੀ ਸਿਖ ਕੌਮ ਨੇ ਸਾਂਭ ਲਈ ਸੀ ।

4 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ, ਬਾਬਾ ਥਾਹਰਾ ਸਿੰਘ ਸਮੇਤ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸਭ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿਖਾਂ ਉਤੇ ਪੁਲਿਸ ਤਸ਼ਦਦ ਬੰਦ ਕਰਵਾਉਣ ਆਦਿ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਇੰਡੀਅਨ ਏਅਰਲਾਈਨਜ਼ ਦੇ ਦੋ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਵੇਰ ਅਗਵਾ ਕਰ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਲਿਜਾਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਦੋਵੇਂ ਵੇਰ ਹੀ ਅਸਫ਼ਲ ਰਿਹਾ । ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਅਗਵਾਕਾਰ ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਦੂਜੀ ਵੇਰ ਅਗਵਾਕਾਰ ਮੁਸੀਬਤ ਸਿੰਘ ਉਰਫ਼ ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹਵਾਈ ਅੱਡੇ ਉਤੇ ਹੀ ਗੋਲੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ।

ਇਹਨੀਂ ਦਿਨੀਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਕ

ਨਵੀਂ ਚਰਚਾ ਛੇੜ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤਾਂ ਪਵਿਤਰ ਅਸਥਾਨ ਹੈ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਸ ਨਾਲ ਲਗਦੀਆਂ ਸਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਦਫ਼ਤਰ ਆਦਿ ਪਵਿਤਰ ਅਸਥਾਨ ਨਹੀਂ; ਇਸ ਲਈ ਪੁਲਿਸ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਵੜਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ । ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਪ੍ਰੈਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਦਲੀਲ ਦਾ ਹੱਦੋਂ ਵੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਸਾਬਿਕ ਰਾਜਪਾਲ ਡਾ: ਚੈਨਾ ਰੈਡੀ ਨੂੰ ਕਾਇਲ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਜੇ ਪੁਲਿਸ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਸਰਾਵਾਂ ਵਿਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਇਹ ਧਰਮ-ਅਪਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ । ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਅਹਾਤਾ ਸੁਰਖਿਅਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਧਾਰਮਿਕ ਅਪਮਾਨ ਕਰਨ ਦੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ । ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਇਹ ਵੀ ਮੱਤ ਸੀ ਕਿ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਹੋਈ ਬੇਹੁਰਮਤੀ ਨੂੰ ਅਣਗੌਲਿਆ ਕਰ ਕੇ ਕੋਈ ਠੋਸ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ ਜਦੋਂ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੀ ਬੇਹੁਰਮਤੀ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਵਿਚ ਸੈਂਕੜੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਜਬਰ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ । ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਸਿਆਸੀ ਅਤੇ ਪੁਲਿਸ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁਛਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕੀ ਪੁਲਿਸ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਵਾਸ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਹੋਵੇਗੀ ? ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਣ ਦਾ ਵੀ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਵਾਸ ਵਿਚ ਅਸਲਾ ਫੈਕਟਰੀ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਹੀ ਅਸਲਾ ਕਥਿਤ ਅਤਿਆਵਾਦੀਆਂ ਨੂੰ ਉਪਲਬਧ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ । 20 ਅਗਸਤ 1982 ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਰਾਹੋਂ ਵਿਖੇ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਉਤੇ ਬੰਬ ਸੁੱਟਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਆਮ 23 ਅਗਸਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰੈਸ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ ਲਾਇਆ ਕਿ ਇਸ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਪਿਛੇ ਵੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੀ ਹੱਥ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹ ਸਾਜਸ਼ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨਿਵਾਸ ਵਿਚ ਹੀ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ । ਇਕ ਵੇਰ ਫਿਰ ਮੁੱਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੇ ਇਹ ਸਾਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਕਤਲ ਕੇਸ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਸਹੀ ਸੀ ਅਤੇ ਜੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਦਬਾਅ ਨਾ ਪਾਉਂਦੀ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚੋਂ ਕਦੇ ਨਾ ਬਚ ਸਕਦੇ । ਰਾਹੋਂ ਬੰਬ ਕੇਸ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਮੁੱਢਲੀ ਜਾਂਚ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿਚ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਕੇ "ਮੌਕੇ ਉਤੇ" ਫੜਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਸੇ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨਦੇਹੀ ਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਅਕਤੀ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ, ਧੂਲਕੋਟ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਤਸੀਹੇ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ । ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਮੀਤ

ਸਿੰਘ ਉਤੇ ਇਹੋ ਦਬਾਅ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦੇਵੇ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਉਤੇ ਹੀ ਉਸ ਨੇ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਮਰਜੀਵੜੇ ਨੇ ਅੰਗ ਅੰਗ ਤਾਂ ਨੋਚਵਾ ਲਿਆ ਪਰ ਇਹ ਬਿਆਨ ਦੇਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਥਿਤ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਿਚ ਮਰਿਆ ਕਰਾਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, ਬਾਅਦ ਵਿਚ ਮੁੱਖ ਨਾਮਜ਼ਦ ਦੋਸ਼ੀ ਨੂੰ "ਮਾਸੂਮ" ਜਾਣ ਕੇ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਪੰਜਾਬ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਅਤੇ ਸਹਿਯੋਗੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਬਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਚੁਣ ਚੁਣ ਕੇ ਹਰ ਸਬੰਧਤ ਸਿਖ ਉਤੇ ਕੇਸ ਪਾਈ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਿੰਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਬਹੁਤੇ ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜਨ ਵਿਚ ਪੁਲਿਸ ਅਸਫਲ ਰਹੀ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲੈਂਦੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਝੂਠੇ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲੇ ਬਣਾ ਬਣਾ ਕੇ ਖਤਮ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਵਲੋਂ ਵੀ ਪੁਲਿਸ ਦੀਆਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਵਿਰੁਧ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਨੌਜੁਆਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਨ ਦਾ ਕ੍ਰਮ, ਜੋ ਭਾਈ ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਨਾਗੋਕੇ ਤੋਂ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਦਹੇੜੂ, ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ ਧੂਲਕੋਟ, ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ, ਤੇ ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ (ਦੋਵੇਂ ਕੋਟ ਈਸੇ ਖਾਂ), ਮੁਸੀਬਤ ਸਿੰਘ, ਭੋਲਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ ਤੱਕ ਆਣ ਪਹੁੰਚਿਆ ਅਤੇ ਅਜੇ ਵੀ ਜਾਰੀ ਹੈ।

4 ਅਗਸਤ 1982 ਨੂੰ ਸਾਬਿਕ ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਬਾਦਲ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਲੋਂ ਆਪਣੇ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਕਪੂਰੀ ਤੋਂ ਤਬਦੀਲ ਕਰਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਲਿਆਉਣ ਅਤੇ ਮੋਰਚੇ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਦੀਆਂ ਮੰਗਾਂ ਸੰਮਿਲਤ ਕਰਨ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤੋਂ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਮੋਰਚੇ ਦਾ ਪ੍ਰਾਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਭ ਵਿਚਾਰ-ਧਾਰਾਵਾਂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਇਕੋ ਝੰਡੇ ਹੇਠ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਅਗਸਤ 1980 ਈ:, ਜਦੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਈ ਸੀ, ਤੋਂ ਹੀ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਏਕਤਾ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਸਫਲ ਹੋਣ ਦੀ ਆਸ ਬੱਝਣ ਲੱਗੀ।

ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਦਾ ਅਲੰਬਰਦਾਰ

20 ਅਗਸਤ 1980 ਈ: ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਵਧੇਰੇ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਕ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰ ਕੇ ਘੱਟ, ਦੋਫਾੜ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਤਲਵੰਡੀ) ਦੇ ਨਾਂ ਉਤੇ ਦੋ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਜਾਣੇ ਜਾਣ ਲੱਗੇ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵੰਡ ਹੋਣ ਨਾਲ ਦੋਹਾਂ ਧੜਿਆਂ ਦੀ ਧਕਤੀ ਖੀਣ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਲਿਆ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਦੀ ਸਿਆਸੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਕਮੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਇਸ ਧੜੇਬੰਦੀ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੱਥਠੋਕਿਆਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿਖ ਜਨਤਾ ਤੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਜਮਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਕੇਂਦਰੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਯਾਤਰੂ ਜੱਥੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਭੇਜਣ ਦਾ ਉਸ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਖੋਹ ਲਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਜੱਥੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ) ਦੇ ਗਲਬੇ ਹੇਠਲੀ ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁ-ਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਰਾਹੀਂ ਭੇਜਣੇ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਹੋਰ ਵੀ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਯਤਨ ਕੀਤੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਸਿਖ ਕੌਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਵਿਚ ਕਮੀ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਭਾਵੇਂ ਦੋਫਾੜ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਦੋਵੇਂ ਧੜੇ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਤੋਂ ਭਲੀ ਭਾਂਤ ਜਾਣੂੰ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਤਤਪਰ ਵੀ ਸਨ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਤਲਵੰਡੀ) ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨੋਟਿਸ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕੁਝ ਸਿਖ ਹਿਤਾਂ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਕੁਝ ਆਪਣੀ ਘਟੀ ਹੋਈ ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣ ਲਈ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ 1981 ਈ: ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਵਲੋਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਪਾਸ ਕੀਤੇ ਗਏ ਮਤੇ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਮੋਰਚਾ ਲਾਉਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਨੇ ਇਹ ਪ੍ਰਣ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਓਨੀਂ ਦੇਰ ਤੱਕ ਪੰਜਾਬ ਨਹੀਂ ਆਉਣਗੇ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮਤੇ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ਉਹ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨਵਾ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦੇ। ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਅਗੇਤਾ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਨਾ ਤਾਂ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਇਸ ਮਤੇ ਦੀਆਂ

ਮੁੱਦਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਪਸ਼ਟ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਵਿਚ ਕੀ ਕੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਮੋਰਚਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਤਲਵੰਡੀ) ਨਾਲ ਸਬੰਧਤ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਵਰਕਰ ਸਪਤਾਹਿਕ ਜੱਥੇ ਭੇਜ ਕੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਦੇਣ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਵੱਖਰੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਮੋਰਚਾ ਨਾ ਸਿੱਖ ਜਨਤਾ ਉਤੇ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੇਂਦ੍ਰ ਸਰਕਾਰ ਉਤੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਭਾਵ ਛੱਡ ਸਕਿਆ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੋਰਚਾ ਲਾਉਣ ਵਿਚ ਨਿਸਚੇ ਹੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਤਲਵੰਡੀ) ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਤੋਂ ਬਾਜ਼ੀ ਲੈ ਗਿਆ ਸੀ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਵੀ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਅਤੇ ਧੱਕਿਆਂ ਤੋਂ ਅਨਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਨੇ ਵੀ ਜੁਲਾਈ 1981 ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵ ਸਿਖ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਮੰਜੀ ਸਾਹਿਬ, ਦੀਵਾਨ ਹਾਲ ਵਿਖੇ ਸੱਦ ਲਈ। ਉਪਰੋਕਤ ਕਨਵੈਨਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਵਲੋਂ ਸਿਖਾਂ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਹੋ ਰਹੇ ਵਿਤਕਰਿਆਂ ਦਾ ਕੱਚਾ ਚਿੱਠਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 45 ਨੁਕਾਤੀ ਮੰਗ ਅਤੇ ਸ਼ਕਾਇਤ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਸ ਪੱਤਰ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਮੰਗਾਂ ਨੂੰ ਮਨਵਾਉਣ ਲਈ ਪਾਰਟੀ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਨੂੰ ਪੂਰਨ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ। ਸੰਤ ਹਰਚੰਦ ਸਿੰਘ ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 45 ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਪਰੋਕਤ ਮੰਗ-ਪੱਤਰ ਸਬੰਧੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਨਾਲ ਗਲਬਾਤ ਕਰੇ ਅਤੇ ਮੰਗਾਂ ਮੰਨਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰਨ ਤੇ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਜਾਏਗਾ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਮੰਤ੍ਰੀ ਵਲੋਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨਾ ਭਰਨ ਉਪਰੰਤ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਵਲੋਂ 7 ਸਤੰਬਰ ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਦਾ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਜਲੂਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਲਾਠੀਚਾਰਜ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ। ਸਿਟੇ ਵਜੋਂ ਮਧੂਬਨ ਵਿਖੇ ਤਿੰਨ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) 7 ਸਤੰਬਰ 1981 ਈ: ਨੂੰ ਦਿੱਲੀ ਵਿਖੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਜਲੂਸ ਕੱਢਣ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਜਲੂਸ ਵਿਚ ਪਈਆਂ ਰੁਕਾਵਟਾਂ ਕਾਰਨ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਪਾੜਾ ਵਧ ਗਿਆ। ਗੱਲ ਕੀ ਦੋਵੇਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਸਹੇੜ ਬੈਠੇ ਸਨ ਅਤੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਲੋੜ ਭਾਸਣ ਲੱਗੀ। ਅਜਿਹੀ ਪਿੱਠ ਭੂਮੀ ਵਿਚ 12 ਸਤੰਬਰ 1981 ਈ: ਨੂੰ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 20 ਸਤੰਬਰ 1981 ਈ: ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਸਮੇਂ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਮਿਲੇ ਭਰਵੇਂ ਹੁੰਗਾਰੇ ਕਾਰਨ ਦੋਵੇਂ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਅਤੇ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ ਸਿਖ ਜਗਤ

ਉਪਰ ਕੀਤੇ ਸਖ਼ਤ ਧਾਵੇ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਇਕ ਮੁੱਠ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਸਮੇਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ), ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਤਲਵੰਡੀ), ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਮਾਸਟਰ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ) ਅਤੇ ਹਰ ਵਰਗ ਦੇ ਸਿਖ ਇਕ ਸਟੇਜ ਤੇ ਆ ਇਕੱਤਰ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਗਦਗਦ ਹੋ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਇਸ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜਦੋਂ ਉਹ ਲੁਧਿਆਣਾ ਜੇਲ੍ਹ ਪਹੁੰਚਣ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ "ਕੰਨੀ ਇਹ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੱਚਾ ਸਿਖ ਜਗਤ ਇਕੋ ਕੇਸਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਹੇਠ ਆ ਇਕਤੱਰ ਹੋਇਆ ਹੈ।" ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਰੀਝ ਦੇ ਤੁਰੰਤ ਪੂਰੀ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣ ਵਿਚ ਵਿਵਹਾਰਕ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕੁਝ ਕੁ ਨੇਤਾ ਨਿੱਜੀ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਲਾਂਭੇ ਰੱਖਣ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ, ਸਭ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧ ਸਿਆਸੀ ਜਥੇਬੰਦੀਆਂ ਵਲੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਿਨਾ ਸ਼ਰਤ ਰਿਹਾਈ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਸਮੁੱਚਾ ਸਿਖ ਪੰਥ ਇਕ ਮਨ ਇਕ ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮੰਤਵ ਲਈ ਅੰਦੋਲਨ ਕਰੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਿਖਾਂ ਦੀਆਂ ਆਪਣੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨਾਲ ਧੱਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਾਇਤਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ।

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਦੀ ਆਪਣੀ ਦਿਲੀ ਰੀਝ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ 15 ਅਕਤੂਬਰ ਤੋਂ ਰਿਹਾਈ ਪਿਛੋਂ ਵਿਜੱਈ ਦੌਰੇ ਦੌਰਾਨ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਜਬੂਰ ਕਰਨ। ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਵਰਗੀ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲਾਂ ਵਿੱਚ ਏਕਤਾ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਅਤੇ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਕਾਰਨ ਏਕਤਾ ਵਾਰਤਾ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਤੀ ਵੀ ਹੋਈ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੰਦੇ ਭਾਗੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਯਤਨ ਸਿਰੇ ਨਾ ਚੜ੍ਹ ਸਕੇ। 30 ਮਾਰਚ 1982 ਨੂੰ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਨਮਿਤ ਪਾਠ ਦੇ ਭੋਗ ਦੇ ਅਵਸਰ ਉਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ 'ਖਾਲਸਾ' ਨੇ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਲਈ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣ ਵਿੱਚ ਆਵੇਗਪੂਰਨ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 20 ਸਤੰਬਰ 1981 ਨੂੰ ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ 6 ਘੰਟੇ ਦੀ ਪੰਥਕ ਇਕਤਰੱਤਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਗਾਂਧੀ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸਮਸਿਆ ਪ੍ਰਤੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਆਉਣਾ ਪਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਸਮੁੱਚੀ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਦੇ ਸਨਮੁੱਖ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਮੰਨੀ ਜ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਦੀਆਂ ਅਪੀਲਾਂ ਕਰਦੇ ਥੱਕ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਹੁਣ ਜੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲਾਂ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ ਅਤੇ ਤਲਵੰਡੀ) ਦੇ ਨੇਤਾ

ਸੰਗਤ ਪਾਸ ਆਉਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਗਤ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਦੇਵੇ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਮੂੰਹ ਨਹੀਂ ਲਾਉਣਗੇ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਸ ਭਾਸ਼ਣ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹਲਚਲ ਮਚ ਗਈ। ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਲੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਿਲੇ ਭਰਵੇਂ ਹੁੰਗਾਰੇ ਤੋਂ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਮੱਧਵਰਤੀ ਨੇਤਾ ਕੁਝ ਵਧੇਰੇ ਭੈਭੀਤ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਸਲੋਂ ਅਕਾਲੀ ਸਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸੰਭਾਲਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਦੀ ਰਟ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਬੇਖ਼ਬਰ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਮਗਨ ਰਹੇ। ਇਸੇ ਲਈ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲਾਂ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਕੁਝ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਦਾ ਏਜੰਟ, ਤਾਕਤ ਹਥਿਆਉਣ ਲਈ ਤਤਪਰ ਅਤੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨੇ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਦਾ ਅਲੰਬਰਦਾਰ ਗਰਦਾਨਿਆ। ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਦੇ ਕੁਝ ਕੁ ਮੱਧਵਰਤੀ ਨੇਤਾਵਾਂ ਵਲੋਂ ਵਾਰ ਵਾਰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਰੁਧ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਬਿਆਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਹ ਪਿਆ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਉਹ ਤਾਲਮੇਲ ਨਹੀਂ ਜੋ ਸਤੰਬਰ 1981 ਵਿਚ ਸੀ। ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵੀ ਅਪ੍ਰੈਲ 1982 ਵਿੱਚ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਅਤੇ ਕੇਂਦਰ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚਕਾਰ ਚੱਲ ਰਹੀ ਵਾਰਤਾ ਟੁੱਟਣ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਬਣਿਆ।

ਉਪਰੋਕਤ ਸਭ ਕੁਝ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਦਾ ਅਪਣਾ ਨਾਅਰਾ ਜਾਰੀ ਰਖਿਆ ਅਤੇ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਉਤੇ ਜਬਰ ਵਧਦਾ ਗਿਆ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਲਈ ਯਤਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇਜ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਲਈ ਪਿੜ ਤਿਆਰ ਰਿਹਾ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਦੀਆਂ ਸਫ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਰੋਧਤਾ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਣ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਦੀ ਚਲਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਮਲੀ ਰੂਪ ਦੇਣ ਲਈ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਨੂੰ ਪਾਰਟੀ ਵਿੱਚ ਸਨਮਾਨਯੋਗ ਅਸਥਾਨ ਦੁਆਉਣ ਦੇ ਇਛਕ ਸਨ, ਤਾਂ ਜੋ ਏਕਤਾ, ਜੋ ਨਿੱਜੀ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਟੁੱਟੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਚਿਰ-ਕਾਲੀਨ ਬਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ। ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰਾਨ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਸਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ : "ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦਾ ਖ਼ੂਨ ਪੀ ਕੇ, ਪੰਥ ਦੇ ਨਾਂ ਦੀ ਡੁਗਡੁਗੀ ਵਜਾ ਕੇ, ਨਰਕਧਾਰੀਆਂ ('ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ') ਨੂੰ ਬਾਪੂ ਕਹਿ ਕੇ, ਕੇਸਰੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਨਾਂ ਵਰਤ ਕੇ, ਜੋ ਆਪਣੀ ਕੁਰਸੀ ਕਾਇਮ ਰਖਣੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਖਾਲਸਾ ਜੀ, ਤੁਸੀਂ ਪਛਾਨਣਾ।"

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਧੇਰੇ ਉਚਿਤ ਯਤਨਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 19 ਜੁਲਾਈ 1982, ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਸੇਵਕਾਂ ਦੀ ਅਨੁਚਿਤ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਵਿਰੁਧ ਮੋਰਚਾ ਲਾਇਆ, ਤੱਕ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਫਲਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਣਥੱਕ ਯਤਨ ਜਾਰੀ ਰੱਖੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਰਜ-ਕਾਰੀ ਜਥੇਦਾਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਕਿਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਤਲਵੰਡੀ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਅਤੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ) ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ: ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਹ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮੋਰਚੇ ਛੱਡ ਕੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਵਲੋਂ ਵਿਸ਼ਾਲ ਪੰਥਕ ਹਿਤਾਂ ਲਈ ਲਾਏ ਮੋਰਚੇ ਵਿੱਚ ਆ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ । ਪਹਿਲਾਂ ਸ: ਸੁਖਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਸਤੰਬਰ 1982 ਈ: ਵਿੱਚ ਜਥੇਦਾਰ ਜਗਦੇਵ ਸਿੰਘ ਤਲਵੰਡੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ (ਲੌਂਗੋਵਾਲ) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਸਾਂਝੇ ਤੌਰ ਤੇ ਸਿਖ ਮੰਗਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ ਘੋਲ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ । ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਵੰਡ ਦੇ ਦੋ ਸਾਲ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਮੁੜ ਏਕਤਾ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸਮੁੱਚੇ ਸਿੱਖ ਜਗਤ ਨੂੰ ਇਕ ਮੰਚ ਉਤੇ ਲਿਆ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ।

ਪਿੱਛਲ ਵਾਰਤਾ

ਚੋਕ ਮਹਿਤਾ ਸਥਿਤ ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਵਰਤਮਾਨ ਮੁਖੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਅੱਜ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਵਾਦਗ੍ਰਸਤ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਹਨ। ਉਹ ਪਤ੍ਰਕਾਰਾਂ ਲਈ ਇਕ ਬੁਝਾਰਤ, ਗੈਰ-ਸਿਖਾਂ ਲਈ ਅਜੂਬਾ, ਗੈਰ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਲਈ ਭਿਅੰਕਰ ਅਤਿਵਾਦੀ ਅਤੇ ਸਿਖ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਪੁਨਰ-ਸੁਰਜੀਤੀ ਦਾ ਬਿੰਬ ਬਣ ਕੇ ਉੱਭਰੇ ਹਨ।

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਰਤਮਾਨ ਅਸਥਾਨ ਅਪ੍ਰੈਲ 1978 ਈ: ਦੇ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਅਤੇ ਪਰਤਾਵੇਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਾਰਨ ਹੋਈਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਦਕਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਕੁਝ ਕਥਿਤ ਅਗਾਂਹਵਧੂ ਪਾਰਟੀਆਂ, 'ਜਿਹਾ ਕਿ ਕਮਿਊਨਿਸਟ ਪਾਰਟੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀ-ਕ੍ਰਿਆਤਮਕ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਪੈਦਾਵਾਰ ਦਸਦੀਆਂ ਹਨ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਉਭਾਰ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਸੀ ਕਿ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਪ੍ਰੈਸ ਵਲੋਂ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕੇ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਗਰਦਾਨਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਅਖਬਾਰਾਂ ਅਤੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦੀ ਸਹਾਨੁਭੂਤੀ ਵਧੀਕੀ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਇਕ ਮੰਨੀ ਪ੍ਰਮੰਨੀ ਸਚਾਈ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਸ਼ਰਧਾਵਾਨ ਸਿਖ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ, ਬਿਨਾ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੇ, ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਗੁਰ-ਨਿੰਦਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਗਏ ਸਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਭੈਭੀਤ ਹੋ ਕੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਗੋਲੀ ਚਲਾਈ ਸੀ ਅਤੇ ਇਹੋ ਕੀਰਤਨੀਏ ਅਤੇ ਮਾਨਨੀਯ ਸਿਖ ਇਸ ਘਲੂਘਾਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਪ੍ਰੈਸ ਨੇ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਸਾਕੇ ਦਾ ਦੋਸ਼ੀ ਕਰਾਰ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਇਸ ਮੌਕੇ ਉਤੇ ਆਪ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਜਲੰਧਰ ਦੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੋਂ 17 ਅਪ੍ਰੈਲ 1978 ਦੌਰਾਨ ਛਪੀਆਂ ਖਬਰਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀਆਂ ਗੁਆਹ ਹਨ ਕਿ 17 ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੱਕ ਤਾਂ ਇਹ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਸੀ ਹੋ ਸਕਿਆ ਕਿ ਝਗੜਾ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਕਿਸ ਵਰਗ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਇਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ

ਗੈਰ-ਸਿਖ ਅਖਬਾਰਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਨਿਹੰਗਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਇਆ ਝਗੜਾ ਦਸਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ। ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਝਗੜਾ ਗਰਦਾਨਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ 17 ਅਪ੍ਰੈਲ ਪਿਛੋਂ ਹੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਇਸ ਬਖੇੜੇ ਵਿਚ ਆਇਆ ਭਾਵੇਂ ਕਿ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀ 'ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ' ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਸ ਸਾਕੇ ਸਬੰਧੀ ਸਹੀ ਖਬਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਝਗੜਾ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗੀਆਂ ਅਤੇ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥੇ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਇਆ।[1]

ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਨਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਭਾਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥੇ ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਸੰਪ੍ਰਦਾਈ ਪ੍ਰੰਪਰਾ ਅਨੁਸਾਰ ਹਥਿਆਰ ਬੰਦ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜੋ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੈਰ-ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਰੜਕਦਾ ਸੀ। ਦੂਸਰਾ ਇਹ ਕਿ ਅਖੰਡ ਕੀਰਤਨੀ ਜੱਥਾ ਭਾਵੇਂ ਜਥੇਬੰਦ ਸੀ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਇਕ ਨੇਤਾ ਪੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥਾ ਵਧੇਰੇ ਗਠਿਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਅਪਣਾਏ ਜੁਝਾਰੂ ਰਵਈਏ ਕਾਰਨ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਨਾਇਕ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰੇ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ ਕੁਦਰਤੀ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਆਲੋਚਨਾ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ।

ਇਕ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਜਿਸ ਲਈ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੱਥੇ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ, ਉਹ ਇਹ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ 1978 ਈ: ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਵਾਇਤੀ ਫਿਰਕਾਪ੍ਰਸਤ ਅਤੇ ਸਥਾਪਿਤ ਅਕਾਲੀ-ਜਨਤਾ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਲੋਕ ਇਹ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਜੇ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ ਕਾਇਮ ਹੋ ਵੀ ਜਾਏ ਤਾਂ ਵੀ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਜੁਝਾਰੂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ 'ਸਿੱਖਾ-ਸ਼ਾਹੀ' ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਸਿੱਖਾਸ਼ਾਹੀ' ਤੋਂ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਗੈਰ-ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੀ ਖਤਰਾ ਸੀ। ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇਣ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤਕ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਹੋਇਆ ਵੀ।

ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਨਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕੇ ਪਿਛੋਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਘੱਲੂਘਾਰੇ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਇਤਾ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੁਆਉਣ ਦੀ ਮੰਗ ਜ਼ੋਰ ਸ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੀਘਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸ਼ਹੀਦ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਲਈ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਪਰਤਾਵੀਂ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਦੇ। ਪੰਜਾਬੀਆਂ

1. ਟ੍ਰਿਬਿਊਨ, ਅਪ੍ਰੈਲ 14, 1978, ਪੰਨਾ 1.

ਅਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਪੇਂਡੂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਡੁਲ੍ਹੇ ਸੁਭਾਅ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਭਾਉਂਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਦਿਹਾਤੀ ਸਿਖਾਂ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸੁਤੇ ਸਿੱਧ ਹੀ ਨਾਇਕ ਵਜੋਂ ਉੱਭਰੇ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਸਿਖਿਅਤ, ਸਭਿਅਕ ਅਤੇ ਲੋਕਤੰਤ੍ਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਅਤੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਬਦਲੇ ਜਾਂ ਤੁਰੰਤ ਨਿਆਂ ਦੀ ਭਾਲ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਗੱਲ ਦੀ ਨਿਆਂ-ਉਚਿਤਤਾ ਨੂੰ ਚੁਨੌਤੀ ਮਿਲਣੀ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸੀ। ਇਹ ਚੁਨੌਤੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਜਲੰਧਰ ਦੀ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਪ੍ਰੈਸ ਵਲੋਂ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਵੀਹਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਸਿਖ ਜਨਤਾ ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਜਥੇਬੰਦ ਸੰਘਰਸ਼ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਹੈ, ਕਈ ਵੇਰ ਮੋਰਚੇ ਅਤੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਲੰਬੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਨੇ ਉਤੇਜਿਤ ਹੋ ਕੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹਟ ਕੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਮੰਤਵ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਯਤਨ ਆਰੰਭੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਵਿਚ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਡੁਰਲੀ ਜੱਥੇ, ਬੱਬਰ ਅਕਾਲੀ ਆਦਿ ਹਿੰਸਾਤਮਕ ਲਹਿਰਾਂ ਦਾ ਵਰਨਣ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸੰਘਰਸ਼ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਜਦੋਂ ਨਿਆਂ ਛੇਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕੁਝ ਅਜਿਹੇ ਉਤਸ਼ਾਹੀ ਨੌਜੁਆਨਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤਮਈ ਸੰਘਰਸ਼ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਰੇਖਾ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹਟ ਕੇ ਤੁਰੰਤ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਕਾਰਨ 1980-81 ਵਿਚ 'ਖਾਲਿਸਤਾਨ' ਲਹਿਰ ਦਾ ਉਭਾਰ ਅਤੇ ਹਿੰਸਕ ਘਟਨਾਵਾਂ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਹੁੰਦਾ ਆਇਆ ਹੈ, ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵੀ ਇਕ ਅਜਿਹੇ ਗਠਿਤ ਰੂਪੋਸ਼ ਟੋਲੇ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ-ਅੱਧ ਵਿਅਕਤੀ ਨੂੰ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਮਜ਼ਦ ਕਰਨਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਜਲੰਧਰ ਦੀਆਂ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦੀ ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕੇ ਦੌਰਾਨ ਅਤੇ ਪਿਛੋਂ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਠੋਕਣ ਦੀ ਨੀਤੀ ਕਾਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਰੁਧ ਰੋਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਇਸ ਲਈ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਦੇ ਕਤਲ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਪੁਲਿਸ ਤੁਰੰਤ ਦੋਸ਼ੀ ਨਾਮਜ਼ਦ ਨਾ ਕਰ ਸਕਣ ਕਾਰਨ, ਉਸਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੀ ਸੁਨਿਸਚਿਤ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਇਕ ਵੇਰ ਜਦੋਂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਫਸਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰੀ ਦੇ ਪ੍ਰਤਿਉਤਰ ਵਜੋਂ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਹੋਈਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪਿਛੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗੁਪਤ ਹੱਥ ਲੱਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਵੀ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਰਾਜਨੀਤਕ ਮੰਤਵ ਹੱਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਗੈਰ-ਸਿਖ ਵਰਗ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਵੀ ਕਰਵਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਮੁਖ ਮੰਤ੍ਰੀ ਸ: ਦਰਬਾਰਾ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਰਾਹੋਂ ਵਿਖੇ ਹੋਏ ਬੰਬ ਧਮਾਕੇ ਦੀ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਮਿਲਤ ਹੋਣ ਸਬੰਧੀ ਲਾਇਆ ਦੂਸ਼ਣ ਵੀ ਇਸੇ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਦੀ ਕੜੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਦਮਦਮੀ ਟਕਸਾਲ ਦੇ ਮੁਖੀ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਦਿਲਚਸਪੀ ਨਹੀਂ ਪ੍ਰੰਤੂ ਪ੍ਰਸਿਥਿਤੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ

ਰਾਜਨੀਤੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਚੈ ਅੱਵਸ਼ ਹੀ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਸਥਿਤੀ ਤੇ ਲਿਆ ਖੜਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜਨੀਤੀ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੇ ਹਰ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵਾਂਗ ਉਹ ਵੀ ਪੰਥ ਦੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਇਛੁੱਕ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੰਥਕ ਮੁੱਖ ਧਾਰਾ (ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਕਰਦਾ ਹੈ) ਨਾਲ ਜੁੜਨਾ ਸਭਾਵਕ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪੰਡਿਤ ਟਪਲਾ ਖਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਕਾਲੀ ਲੀਡਰਸ਼ਿਪ ਦਾ ਸ਼ਰੀਕ ਸਮਝ ਬੈਠਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਗੱਲ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੀ ਧੜੇਬੰਦੀ ਵਿਚ ਵੱਖ ਵੱਖ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਮੰਤਵ ਲਈ ਵਰਤਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕਾਂਗ੍ਰਸ ਦੀ ਧੜੇਬੰਦੀ ਦੀ ਜੰਗ ਵਿਚ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਉਤੇ ਦੂਸ਼ਣ ਲਾਉਣ ਲਈ ਵਰਤਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਗਲਤ ਸਮਝੇ ਗਏ ਵਿਅਕਤੀ ਹਨ। ਅਕਾਲੀ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਨੇਤਾ ਅੱਜ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਉਭਰ ਰਹੀ ਵਿਅਕਤੀ ਤੋਂ ਭੈ-ਭੀਤ ਹਨ; ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਸਤੰਬਰ 1981 ਤੋਂ ਸਤੰਬਰ 1982 ਤੱਕ ਦੇ ਇਕ ਸਾਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਅਣਭੋਲ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਦਾਅਪੇਚਾਂ ਤੋਂ ਬੇਖਬਰ ਪੰਥਕ ਏਕਤਾ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦੇਂਦੇ ਰਹੇ, ਜੋ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਅਕਾਲੀ ਦਲ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਧੜਿਆਂ ਦੇ ਹਿਤਾਂ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਰਾਜਨੀਤਕ ਹਲਕੇ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਲੱਭਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਸੁਘੜ ਅਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਪੰਡਿਤਾਂ ਨੇ ਉਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵਜੋਂ ਵੇਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ; ਪ੍ਰੰਤੂ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੁੱਖ ਕੰਮ 'ਪੋਥੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ' ਹੈ। ਉਹ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿਚ ਕਥਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰਾਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਮੀਰ ਇਤਿਹਾਸਕ ਵਿਰਸੇ ਦੀ ਚੇਤੰਨਤਾ ਕਰਵਾ ਕੇ ਜਾਗ੍ਰਤੀ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਜੋ ਮੌਕੇ ਦੀਆਂ ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਖ ਕੌਮ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਖੀਣ ਕਰਨ ਦੀਆ ਚਾਲਾਂ ਸਫ਼ਲ ਨਾ ਹੋ ਸਕਣ।[1]

1. ਲੇਖਕ ਨਾਲ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਭੇਂਟ ਵਾਰਤਾ ਦੌਰਾਨ ਬਿਆਨ।

ਅੰਤਿਕੇ

ਅੰਤਿਕਾ 1

ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਸਿਖ ਧਰਮ ਵਿਰੁਧ ਦਰਜ ਕੁਝ ਅੰਸ਼

ਜਿੰਨੇ ਵੀ ਹੋ ਗੁਜ਼ਰੇ ਅਜ ਤਕ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨਾ ਪਾ ਸਕੇ।
ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਤੇ ਨਾਨਕ ਤਕ ਵੀ ਖ਼ੁਦ ਨਾ ਪਰਦਾ ਲਾ ਸਕੇ।
—ਪੰਨਾ 43, ਅੰਕ 89, ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ

ਜੋ ਜੋ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਘਰ ਵਾਲੇ, ਉਸ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਾਇਆ ਮੈਂ।
ਰਹਿਰਾਸ ਤੇ ਸੁਖਮਨੀ ਨੂੰ, ਦਿਲ ਵਿਚ ਖ਼ੂਬ ਵਸਾਇਆ ਮੈਂ।
ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੰਮ ਧਰਮ ਦਾ, ਗੁਰੂ ਦਵਾਰੇ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ।
ਦਿਲ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਸ਼ਰਧਾ ਰੱਖ ਕੇ, ਆਪਣਾ ਸੀਸ ਝੁਕਾਂਦਾ ਸਾਂ।
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਹੈ ਪੂਰਾ ਰਹਿਬਰ, ਪੱਕਾ ਸੀ ਇਤਬਾਰ ਮੇਰਾ।
ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਾਂ, ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਸੀ ਪਿਆਰ ਮੇਰਾ।
ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਨਿਭਾਵਨ ਖ਼ਾਤਰ, ਰਹਿਤਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਖਿਆ ਮੈਂ।
ਗੁਰੂ ਦਵਾਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੀ ਸੀ ਛਕਿਆ ਮੈਂ।
ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਧੀ ਚਾਲ ਚਲੀ ਇਹ, ਚਲਦੀ ਇਹੋ ਰੀਤ ਰਹੀ।
ਮਹਾਂ ਦੇਵ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਬਾਝੋਂ, ਹੈ ਸੀ ਆਯੂ ਬੀਤ ਰਹੀ।
—ਪੰਨਾ 195, ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ

ਜਿਹੜੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲਿਆ ਮੈਂ, ਸੌਖਾ ਪੀਣਾ ਖਾਣਾ ਸੀ।
ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ, ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਘਰਾਣਾ ਸੀ।
ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦੇ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ, ਅਪਣਾ ਸੀਸ ਝੁਕਾਂਦੇ ਸਨ।
ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸੁਣਨਾ, ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਰਖਾਂਦੇ ਸਨ।
ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਨਿਭਾਵਨ ਵਾਲੇ, ਪੰਥ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।
ਧਰਮ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਲੋੜ ਪਏ ਜੇ, ਸਭ ਕੁਝ ਅਗੇ ਧਰਦੇ ਸਨ।
ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਹੈ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ, ਮਾਣ ਸੀ ਘਰ ਦੇ ਜੀਆਂ ਨੂੰ।
ਇਹੋ ਗਲ ਸਿਖਾਈ ਵੱਡਿਆਂ, ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਧੀਆਂ ਨੂੰ।
ਜੋ ਕੁਝ ਦਸਿਆ ਬਾਪੂ ਸਾਨੂੰ, ਹੱਸ ਹੱਸ ਚੱਟੀ ਭਰਦੇ ਰਹੇ।

ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਮਹਾਂ ਦੇਵ ਦੇ ਬਾਝੋਂ,
ਹਰ ਹਰ ਹਰ ਹਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। (ਪੰਨਾ 195)

ਮੇਰੀ ਹੋਸ਼ਾਂ ਅੱਖ ਉਘੇੜੀ, ਬੰਦੀ ਖਾਨੇ ਭਰਮਾਂ ਦੇ।
ਕਟੜ ਸਿਖ ਸਨ ਪਿਓ ਤੇ ਦਾਦਾ, ਹਾਮੀ ਸਿੱਖੀ ਕਰਮਾਂ ਦੇ।
ਸਿੱਖੀ ਧਰਮ ਨਿਭਾਵਣ ਦੇ ਲਈ, ਪੂਰੀ ਜੋ ਹਰ ਰੀਤ ਕਰਨ।
ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿੱਚ ਆਣਾ ਜਾਣਾ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਨ।
ਜਿਹੜੀ ਘਾਟੀ ਆਪ ਚੜ੍ਹੇ ਉਹ, ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਉਹ ਚੜ੍ਹਨੀ ਪਈ।
ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚ ਫੇਰਾ ਟੋਰਾ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਪਈ।
ਜਿਦਾਂ ਜਿਦਾਂ ਹੁਕਮ ਕਰਨ ਉਹ, ਚਲਿਆ ਬਾਰ੍ਹਾਂ ਮਾਸੇ ਮੈਂ।
ਪਾਠ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਰਹਿਤਾਂ ਰਖੀਆਂ, ਖ਼ੂਬ ਕੀਤੇ ਅਰਦਾਸੇ ਮੈਂ।
ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਬਧੀ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਵਿਚ, ਸੇਵਾ ਖ਼ੂਬ ਕਮਾਈ ਮੈਂ।
'ਸੰਤੋਖ' ਕਹੇ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਬਿਨ, ਫੋਕੀ ਪੜ੍ਹੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਮੈਂ।
ਪੰਨਾ 197-98, ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ

ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਪਾਈ ਸੋਝੀ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਮੈਂ ਅਕ ਗਿਆ।
ਚਲ ਚਲ ਜਾਂ ਨਾ ਮੰਜ਼ਲ ਆਈ, ਆਖ਼ਰ ਤੇ ਮੈਂ ਥਕ ਗਿਆ।
ਸੇਵਾ ਤੇ ਅਰਦਾਸੇ ਕਰ ਕਰ ਮਨ ਨਾ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਸਕਿਆ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਹੇ ਸਰ ਦਾ ਪਾਣੀ, ਮੈਲ ਨ ਦਿਲ ਦੀ ਧੋ ਸਕਿਆ।
ਤਰਨ ਤਾਰਨ ਵਿਚ ਲਾ ਲਾ ਤਾਰੀ ਭਵ ਸਾਗਰ ਨਾ ਤਰ ਸਕਿਆ।
ਪੜ੍ਹ ਸੁਖਮਨੀ ਸੁਖ ਨਾ ਲਭਾ, ਜੀਅ ਨਾ ਮੇਰਾ ਠਰ ਸਕਿਆ।
ਰਾਮ ਮਿਲਣ ਦੀ ਖ਼ਾਹਸ਼ ਲੈ ਕੇ ਪੁਛਿਆ ਸਾਧ ਫਕੀਰਾਂ ਨੂੰ।
ਸੰਤੋਖ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਨ ਲਭਾ, ਕੀਤਾ ਕਈ ਤਦਬੀਰਾਂ ਨੂੰ।
—ਪੰਨਾ 198-99, ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ

ਕਦੀ ਕਦੀ ਕੰਮ ਸਮਝ ਕੇ ਚੰਗਾ ਗੁਰੂ ਦਵਾਰੇ ਜਾਂਦਾ ਸਾਂ।
ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸੁਣ ਕੇ ਬਾਣੀ ਅਪਣਾ ਸੀਸ ਝੁਕਾਂਦਾ ਸਾਂ।
ਮਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਸਮਝਾਇਆ ਇਕ ਦਿਨ ਧ੍ਰਿਗ ਧ੍ਰਿਗ ਐਸਾ ਜੀਣਾ ਏ।
ਸੁਣ ਸੂਰਜ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਬਿਨ, ਇਹ ਨਰ ਨਾਮੋਂ ਹੀਣਾ ਏ।
—ਪੰਨਾ 201, ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ

ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਨੌਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸਾਂ ਗੁਟਕੇ ਕਈ ਮੰਗਾਏ ਮੈਂ।
ਸਿਖ ਬਣਨ ਦੀ ਇਛਾ ਹੋਈ, ਫਿਰ ਨਾ ਵਾਲ ਮੁੰਨਾਏ ਮੈਂ।
ਜੋ ਕੁਝ ਦਸਿਆ ਮੈਨੂੰ ਭਾਈਆਂ ਸਾਰੇ ਕਰਮ ਕਮਾਏ ਮੈਂ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ ਰਹਿਤਾਂ ਰਖੀਆਂ ਨਾਲੇ ਪਾਠ ਕਰਾਏ ਮੈਂ।

ਸਭ ਕੁਝ ਕਰ ਕੇ ਕੁਝ ਨਾ ਮਿਲਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਤੇ ਹੰਕਾਰ ਬਿਨਾਂ।
ਮੈਨੂੰ ਅਮਰ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਪੂਰੇ ਗੁਰ ਅਵਤਾਰ ਬਿਨਾਂ।
—ਪੰਨਾ 206, ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ

ਦਿਲ ਵਿਚ ਮੇਰੇ ਸ਼ੌਕ ਬੜਾ ਸੀ, ਰੱਬੀ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੇ ਦਾ।
ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੀ ਖਿਆਲ ਸੀ ਰਹਿੰਦਾ, ਇਹੋ ਤਾਣੀ ਤਣਨੇ ਦਾ।
ਏਸੇ ਲਈ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਮੈਂ ਛੇਤੀ ਛੇਤੀ ਸਿਖ ਲਿਆ।
ਜੋ ਪੜ੍ਹਿਆ ਮੈਂ ਦਿਲ ਦੀ ਤਖ਼ਤੀ ਉਤੇ ਉਸਨੂੰ ਲਿਖ ਲਿਆ।
ਅਖੰਡ ਪਾਠ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸਾਂ ਤੇ ਪਾਠੀ ਵੀ ਅਖਵਾਂਦਾ ਸਾਂ।
ਹੋਕਾਂ ਲਾ ਕੇ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਤਾਈਂ ਸੁਣਾਂਦਾ ਸਾਂ।
ਇਹ ਕੁਝ ਕਰ ਕੇ ਕੁਝ ਨਾ ਲੱਭਾ, ਬਿਨਾਂ ਇਕ ਅੰਧਿਆਰੇ ਤੋਂ।
ਰੂਪ ਲਾਲ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਕੁਝ ਨਾ, ਬਿਨ ਅਵਤਾਰ ਪਿਆਰੇ ਤੋਂ।
—ਪੰਨਾ 211, ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ

ਲੋਕ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਲਈ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਕੁਝ ਕਰਮ ਕਮਾਇਆ ਮੈਂ।
ਜਾ ਹਰਿਮੰਦਰ ਤੜਕੇ ਨਹਾਂਦਾ, ਦੁਖਾਂ ਦਾ ਘਬਰਾਇਆ ਮੈਂ।
ਹਰੀ ਕਿਹੜੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਵਸਦਾ, ਇਸ ਦੀ ਸਾਰ ਨਾ ਜਾਣੀ ਮੈਂ।
ਤੋਤੇ ਵਾਂਗੂ ਪੜ੍ਹ ਪੜ੍ਹ ਪੋਥੀ, ਰਿਹਾ ਰਿੜਕਦਾ ਪਾਣੀ ਮੈਂ।
ਚੌਦਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸਿੰਘ ਸਜਿਆ, ਕੀਤਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਵੀ ਮੈਂ।
ਕੇਸ ਕੜਾ ਤੇ ਕੰਘਾ ਕਛਾ, ਪਾਈ ਗਲ ਕ੍ਰਿਪਾਨ ਵੀ ਮੈਂ।
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਲੀਤਾ, ਜੂਠਾ ਕਿਸੇ ਦਾ ਖਾਣਾ ਨਹੀਂ।
ਪੰਜ ਬਾਣੀ ਦਾ ਪਾਠ ਵੀ ਕਰਨਾ, ਰਹਿਤਾਂ ਤਾਈਂ ਭੁਲਾਣਾ ਨਹੀਂ।
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਨਿਧਾਨ ਹੈ ਕਿਹੜਾ, ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਦਸਿਆ ਨਾ।
ਸ਼ਾਂਤ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਬਾਝੋਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਮਨ ਵਿਚ ਵਸਿਆ ਨਾ।
—ਪੰਨਾ 218, ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ

ਇਕ ਦਿਨ ਪੁਛਿਆ ਸੰਤ ਕਿਸੇ ਤੋਂ, ਕੀਕਣ ਰਬ ਦਾ ਕਰਾਂ ਦੀਦਾਰ।
ਕਹਿਣ ਲਗਾ ਓ ਭੋਲੇ ਬਾਲਕ ! ਮੁਸ਼ਕਲ ਕੰਮ ਇਹ ਛੋੜ ਵੀਚਾਰ।
ਕਲਜੁਗ ਅੰਦਰ ਰੱਬ ਨਹੀਂ ਮਿਲਣਾ ਸੇਵਾ ਸਿਰਫ ਕਮਾਈ ਚਲ।
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰ ਦਿਨ ਰਾਤੀਂ, ਇਹੋ ਨਾਮ ਧਿਆਈ ਚਲ।
ਨਗਰ ਨਗਰ ਦੀ ਗਲੀ ਗਲੀ ਵਿਚ ਤੇਰੀ ਅਲਖ ਜਗਾਂਦਾ ਸਾਂ।
ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਬਾਝੋਂ ਜੀਵਨ ਪਿਆ ਗਵਾਂਦਾ ਸਾਂ।
—ਪੰਨਾ 223, ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ

ਲਟਕ ਲਗ ਗਈ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਛਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਿੰਘ ਸਜਿਆ।
ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਮੈਂ ਨਾਂ ਰਖਾਇਆ ਮੈਦਾਨਾਂ ਵਿਚ ਗਜਿਆ। ...

ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਰੋਜ਼ ਘੋਟਦਾ, ਕਵਿਤਾ ਲੈਕਚਰ ਬਾਜ਼ੀ।
ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਦਾ ਸਾਂ, ਜਿਵੇਂ ਮਸੀਤੇ ਕਾਜ਼ੀ।
ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸੀ ਠਾਕਰ ਮੇਰਾ, ਮੈਂ ਸਾਂ ਉਹਦਾ ਪੁਜਾਰੀ।
ਕਮਲਾ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਦੇ ਬਾਝੋਂ, ਘੁਸ ਜਾਣੀ ਸੀ ਵਾਰੀ।
—ਪੰਨਾ 228, ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ

ਕਈ ਜੁਗਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਖਾ ਖਾ, ਜਨਮ ਲਿਆ ਮਘਿਆਣੇ।
ਪਿਛਲੇ ਦੁਖ ਯਾਦ ਸੀ ਮੈਨੂੰ, ਹੈ ਸਨ ਹੋਸ਼ ਟਿਕਾਣੇ।
ਇਹ ਸੀ ਪਤਾ ਕਿ ਮਾਨੁਸ਼ ਦੇਹੀ, ਫਿਰ ਫਿਰ ਹਥ ਨਹੀਂ ਆਣੀ।
ਐਥੋਂ ਭੁੱਲੀ ਫੇਰ ਚੁਰਾਸੀ, ਪੈ ਜਾਸੀ ਭੁਗਤਾਣੀ।
ਘਰ ਵਿਚ ਹੈਸੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ, ਮੈਂ ਓਟ ਓਸ ਦੀ ਰਖੀ।
ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਮੈਂ ਦੇਹੀ ਸਮਝਾਂ, ਬਹਿਣ ਨ ਦੇਵਾਂ ਮੱਖੀ।
ਇਹ ਨਾ ਪਤਾ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਏ, ਪੋਥੀ ਗੁਰ ਨਹੀਂ ਹੋਂਦੀ।
ਰਾਜ ਗੁਰੂ ਅਵਤਾਰ ਨ ਮਿਲਦਾ, ਸਾਰੀ ਉਮਰਾਂ ਰੋਂਦੀ।
—ਪੰਨਾ 240, ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ

ਭੁਲੇ ਰਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈ ਗਿਆ ਲਿਖਣਾ ਜੀਵਨ ਕਹਾਣੀ ਨੂੰ।
ਕਟੜ ਸਿੱਖ ਘਰਾਨੇ ਜੰਮਿਆ, ਜੋ ਮੰਨਦੇ ਸਨ ਬਾਣੀ ਨੂੰ।
ਹੋਸ਼ ਸੰਭਾਲੀ ਤੇ ਫੜ ਲੀਤਾ ਪੂਜਾ ਪਾਠ ਮਧਾਣੀ ਨੂੰ।
ਵਰ੍ਹੇ ਅਠੱਤੀ ਰਿਹਾ ਰਿੜਕਦਾ, ਨਿਤਨੇਮ ਦੇ ਪਾਣੀ ਨੂੰ।
ਰਿੜਕ ਰਿੜਕ ਕੇ ਬਾਹਵਾਂ ਅੰਬੀਆਂ, ਐਪਰ ਮਖਣ ਆਇਆ ਨਾ।
ਅਵਤਾਰ ਜਿਹਾ ਨਾ ਜੋਗੀ ਲਭਾ, ਭੇਤ ਕਿਸੇ ਸਮਝਾਇਆ ਨਾ।
ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਿਆ, ਬਣਿਆ ਫਿਰ ਅਕਾਲੀ ਮੈਂ।
ਰਹਿਤ ਜੋ ਦਸੀ ਆਗੂ ਸੰਤਾਂ, ਨਾਲ ਜਾਨ ਦੇ ਪਾਲੀ ਮੈਂ।
ਪ੍ਰਭ ਮਿਲਣ ਲਈ ਦਾਨ ਤੇ ਲੰਗਰ ਦਿਤੀ ਖ਼ੂਬ ਦਲਾਲੀ ਮੈਂ।
ਦਰ ਪ੍ਰੀਤਮ ਦਾ ਖੁਲ੍ਹ ਨਾ ਸਕਿਆ, ਹਾਰ ਕੇ ਸੁਟੀ ਤਾਲੀ ਮੈਂ।
ਅਕ ਕੇ ਕਰਮਾਂ ਕਾਂਡਾਂ ਤੋਂ ਥਕ ਹਾਰ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।
ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਨਾ ਪੂਰਾ ਮਿਲਿਆ ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।
— ਪੰਨਾ 247, ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ

ਅੰਤਿਕਾ 2

ਸਿਖ-ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸਾਕਾ (13 ਅਪ੍ਰੈਲ, 1978) ਦੇ ਸ਼ਹੀਦ[1]

1. ਸ: ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ,
ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ ਮੋਦੇ, ਬਰਾਸਤਾ ਅਟਾਰੀ,
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
2. ਸ: ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ
ਮਾਰਫ਼ਤ ਗਿਆਨੀ ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ,
542-ਈਸਟ ਮੋਹਨ ਨਗਰ,
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
3. ਭਾਈ ਅਵਤਾਰ ਸਿੰਘ
ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ ਕੁਰਾਲਾ
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ,
4. ਸ: ਰਘਬੀਰ ਸਿੰਘ
ਮਾਰਫਤ ਪੰਜਾਬ ਐਂਡ ਸਿੰਧ ਬੈਂਕ
ਨਡਾਲਾ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ)
5. ਭਾਈ ਕੇਵਲ ਸਿੰਘ,
ਪ੍ਰੇਮਗੜ੍ਹ, ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ ।
6. ਸ: ਪਿਆਰਾ ਸਿੰਘ
ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ ਭੁੰਗਰਨੀ,
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ,
7. ਸ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ
3285/26-ਕੱਟ ਰਲਿਆ ਰਾਮ,
ਬੰਦ ਗਲੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

---

1. ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਸੂਚੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ।

8. ਸ: ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ
ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ ਭੱਟੀਆਂ
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ

9. ਸ: ਗੁਰਚਰਨ ਸਿੰਘ,
ਵੀਰ ਪ੍ਰਵਾਰ, 3290 ਨਵਾਂ ਮਾਡਲ ਟਾਊਨ,
ਲੁਧਿਆਣਾ ।

10. ਭਾਈ ਧਰਮਵੀਰ ਸਿੰਘ,
2-ਅਜੀਤ ਨਗਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

11. ਜਥੇਦਾਰ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ
ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ ਥਰਾਜ,
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ

12. ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ
ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ ਖੁਜਾਲਾ
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

13. ਭਾਈ ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ,
ਮਾਰਫਤ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼,
ਮਹਿਤਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।

ਅੰਤਿਕਾ 3

ੴ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿ ਫਤਹ ॥
ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਜੀ ਸਹਾਇ ॥

ਹੁਕਮਨਾਮਾ

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ

ਦੇਗ ਤੇਗ ਫਤਹ ਨੁਸਰਤ ਬੇ ਦਰੰਗ ॥
ਯਾਫਤ ਅਜ਼ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ॥

ਸਰਬੱਤ ਖਾਲਸਾ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਮਾਈ ਭਾਈ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਰਬ ਸ਼ਕਤੀਮਾਨ ਅਤੇ ਦਇਆ ਨਿਧੀ ਹੈ, ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਸਰਬ ਸੁਖ ਦਾਤਾ, ਜਗਤ ਭਰ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਲਈ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ-ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਸਿੱਖ ਮੱਤ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦਾ ਬਿਰਦ ਹੈ :

ਧਰਮ ਚਲਾਵਨ ਸੰਤ ਉਬਾਰਨ ॥
ਦੁਸਟ ਸਭਨ ਕੋ ਮੂਲ ਉਪਾਰਨ ॥

ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅਖੌਤੀ 'ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਦਿੱਲੀ' ਦੀ ਸੰਗਿਆ ਹੇਠ ਚੱਲ ਰਹੀ ਲਹਿਰ ਜਿਸ ਦਾ ਮੁਖੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਧਰਮ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਨੂੰ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਨਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ, ਪਰ ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਖਾਲਸੇ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਰਹੁ-ਰੀਤਾਂ ਤੇ ਗੌਰਵ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਰਚੰਡ ਹਮਲੇ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦੇ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਾਰਨ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਉਤੇ ਗੰਭੀਰ ਫਸਾਦ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਅਤੇ ਪਿਛਲੀ ਵਿਸਾਖੀ 13 ਅਪ੍ਰੈਲ ਸੰਨ 1978 ਨੂੰ ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਅਨੇਕਾਂ ਸਿੰਘ ਧਰਮ ਹੇਤ ਜ਼ਖਮੀ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।

ਧਰਮ ਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਇਹ ਸ਼ਤਰੂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ' ਕਹਾਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਗੂ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਈਸ਼ਵਰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋਣ

ਦਾ ਦਾਹਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਸਰੀਰਕ ਤ੍ਰਿਪਤੀਆਂ ਤੇ ਸੁਖਾਂ ਨੂੰ ਮਨੁੱਖਾ ਜਨਮ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਧਰਮ ਦੇ ਉਚਤਮ ਸਿਧਾਂਤ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੁਨਕਰ ਹੋ ਕੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਵਿਰੋਧ, ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਾਪ ਤੇ ਪੁੰਨ ਐਵੇਂ ਮਨੋਕਲਪਤ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੇ ਧਰਮਾਂ, ਅਤੇ ਸਦਾਚਾਰਕ ਵਿਧਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਮਾਰੂ ਹਮਲਾ ਹੈ। ਸਿਖ ਪੰਥ ਇਸ ਚੈਲੰਜ ਨੂੰ ਚਣੌਤੀ ਦਿੱਤੇ ਬਿਨਾਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ।

ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੋਹਰ ਅਧਿਕਾਰ ਹੇਠਾਂ ਇਹ ਹੁਕਮ ਹਰ ਸਿਖ ਮਾਈ ਭਾਈ ਅਤੇ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਮਾਤਰ ਲਈ ਹੈ, ਇਸ ਧਰਮ-ਸ਼ਤਰੂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਮਾਤਰ ਲਈ ਹਾਨੀਕਾਰਕ ਟੋਲੇ ਦਾ ਹਰ ਯੋਗ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਵਧਣ ਫੈਲਣ ਨਾ ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਜੋ ਸਿੱਖ ਇਸ ਦੰਭੀ ਤੇ ਪਾਖੰਡੀ ਅਖੌਤੀ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਗੂ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨਾਲ, ਖਾਲਸਾ ਪੰਥ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੇਲ ਜੋਲ ਤੇ ਸੰਸਾਰਕ ਸੰਬੰਧ ਅਤੇ ਰੋਟੀ ਬੇਟੀ ਦੀ ਸਾਂਝ ਬੰਦ ਕਰੇ।

ਇਹ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਹੈ। ਜੋ ਮੰਨੇਗਾ ਉਸ ਦਾ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੋਹੀਂ ਥਾਈਂ ਭਲਾ ਹੋਵੇਗਾ।

(ਮੋਹਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ)

ਗੁਰ ਕੀ ਆਗਿਆ :
ਪੂਜਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੀ ॥
ਪਰਚਾ ਸ਼ਬਦ ਕਾ ॥
ਦਰਸ਼ਨ ਖਾਲਸੇ ਕਾ ॥

ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ

ਜਥੇਦਾਰ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖਤ ਸਾਹਿਬ,
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਮਿਤੀ ੨੮ ਜੇਠ
ਸੰਮਤ, ਨਾਨਕਸ਼ਾਹੀ ੫੦੯
੧੦ ਜੂਨ, ੧੯੭੮.

ਅੰਤਿਕਾ 4

ਚੌਕ ਮਹਿਤਾ ਵਿਖੇ 20 ਸਤੰਬਰ 1981 ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੰਘ[1]

1. ਸ: ਸਕੱਤਰ ਸਿੰਘ
   ਪਿੰਡ ਪਰਦੇਉ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
2. ਸ: ਹਰਪਾਲ ਸਿੰਘ
   ਬੁਟਰ ਕਲਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
3. ਸ: ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ
   ਜੰਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
4. ਸ: ਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ
   ਪਿੰਡ ਮੱਲੀਆਂ
   ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
5. ਸ: ਬਲਦੇਵ ਸਿੰਘ
   ਪਿੰਡ ਕਾਹਲਵਾਂ
   ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
6. ਸ: ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ
   ਚਵਿੰਡਾ ਕਲਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
7. ਸ: ਵਜ਼ੀਰ ਸਿੰਘ
   ਪਿੰਡ ਮਾਂਗੇਵਾਲ,
   ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ
8. ਸ: ਨਿਰਮਲ ਸਿੰਘ
   ਪਿੰਡ ਬੋਲੇਵਾਲ
   ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ

---

1. ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤੀ ਸੂਚੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ।

9. ਸ: ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਨਿਧੜਕ
ਪਿੰਡ ਦਦਰੀਆਂ
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ

10. ਸ: ਹਰਬਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਪਿੰਡ ਖੁਜਾਲਾ
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ

11. ਸ: ਮਲਕੀਅਤ ਸਿੰਘ ਥਾਣੇਦਾਰ (ਰਿਟ.)
ਪਿੰਡ ਹੰਭੋਵਾਲ, ਡਾਕਖਾਨਾ ਢਿਲਵਾਂ
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਪੂਰਥਲਾ

ਅੰਤਿਕਾ 5

ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਪੁਲਿਸ ਪੁਛਗਿਛ ਦੌਰਾਨ ਰਿਕਾਰਡ ਹੋਏ ਕੁਝ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਉੱਤਰ

ਪ੍ਰਸ਼ਨ	ਸੰਤ ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ
1. ਇਸ ਮੱਤ (ਭਿੰਡਰਾਂ ਜੱਥਾ) ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਤਾਦਾਦ ਕਿਤਨੀ ਹੈ ? ਜਿਸ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਦੇ ਹੋ ਕੀ ਸ਼ਰਤਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ?	ਗਿਣਤੀ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ । ਮੇਰੀ ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿਖ, ਰਹਿਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਸਿਖ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ।
2. ਕੌਣ ਕੌਣ ਉੱਘੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਹਨ ?	ਕੋਈ ਪੈਰੋਕਾਰ ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਉੱਘਾ ਹੈ ।
3. ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਮਾਲੀ ਪੁਜ਼ੀਸ਼ਨ, ਬੈਂਕ ਆਦਿ ਅਕਾਊਂਟ ਕੀ ਹਨ ?	ਬੈਂਕ ਵਿਚ ਕੋਈ ਰੁਪਿਆ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੰਗਤ ਹੀ ਬੈਂਕ ਤੇ ਧਨ ਹੈ ।
4. ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਪਰਾਪਰਟੀ (ਜਾਇਦਾਦ) ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ?	ਮਹਿਤਾ ਚੌਕ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਹੋਰ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ । ਦੋ ਢਾਈ ਕਿੱਲੇ ਜ਼ਮੀਨ ਹੈ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਊਂ ।
5. ਹੋਰ ਆਮਦਨ ਦੇ ਕੀ ਸਾਧਨ ਹਨ ?	ਸੰਗਤ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ।
6. ਸੰਸਥਾ ਵਿਚ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਬੰਦੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ?	ਗਿਣਤੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ । ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਜਿਤਨੀ ਦੇਰ ਮਰਜ਼ੀ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਹਨ ।
7. ਉਹਨਾਂ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਦੇ ਕੀ ਕੀ ਨਾਂ ਹਨ ਤੇ ਕਿਥੋਂ ਦੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ?	ਪੱਕਾ ਕੋਈ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ ।

8. ਸੰਸਥਾ ਕੋਲ ਕਿੰਨੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਹਨ ?	ਤਿੰਨ ਗਡੀਆਂ ਸਨ । ਦੋ ਸਾੜ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਹੈ ।
9. ਇਹ ਗਡੀਆਂ ਕਿੱਥੋਂ ਖਰੀਦੀਆਂ ਗਈਆਂ ?	ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀਆਂ ।
10. ਸੰਸਥਾ ਕਿਥੋਂ ਪਾਈ ?	ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਕੀਤੀ ।
11. ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਬਾਡੀ-ਗਾਰਡ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ?	ਕੋਈ ਪੱਕਾ ਬਾਡੀ-ਗਾਰਡ ਨਹੀਂ ਹੈ ।
12. ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕੀ ਕੀ ਅਸਲਾ ਹੈ ?	ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਈ ਸੇਵਾਦਾਰ ਨਹੀਂ । ਸੰਗਤਾ ਵਿਚ ਜੇ ਕੋਈ ਅਸਲਾ ਲੈ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਡਿਊਟੀ ਦੇਂਦਾ ਹੈ ।
13. ਅਸਲਾ ਕਦੋਂ ਤੇ ਕਿਥੋਂ ਲਿਆ ?	ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਤੇ ਕੋਈ ਅਸਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਸੰਸਥਾ ਦੇ ਨਾਂ ਦਾ ਐਡਰੈਸ ਦਿੱਤਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ।
14. ਲਾਇਸੈਂਸ ਕਿਸ ਵਸੀਲੇ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ ?	ਲਾਇਸੈਂਸਦਾਰ ਹੀ ਵਸੀਲਾ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ।
15. ਤੁਹਾਡੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਕੋਲ ਵੀ ਲਾਇਸੈਂਸ ਹਨ ?	ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਮੈਂਬਰ ਪਾਸ ਅਸਲਾ ਹੈ । ਇਹ ਉਹ ਖੁਦ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਨ ।
16. ਪਰਿਵਾਰ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਬੰਦੇ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਰਲੇ ਹਨ ?	ਮੇਰਾ ਕੋਈ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜੱਥੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ ।
17. ਤੁਹਾਡੇ ਮੱਤ ਦਾ ਕੀ ਮਿਸ਼ਨ ਹੈ ?	ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਕੋਈ ਮੱਤ ਨਹੀਂ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਂ ਵਿਚ ਫੈਲਾਉਣਾ, ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣਾ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਲੜ ਲਾਉਣਾ, ਸਾਰੇ ਨਸ਼ਿਆਂ, ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਚਾਹ ਆਦਿ ਵੀ ਤਿਆਗ ਕਰਵਾਉਣਾ ।
18. ਕੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋ ?	ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨੀ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣੀ, ਅਰਥ ਕਰਕੇ ਸਮਝਾਉਣੇ ਅਤੇ ਕਥਾ ਕਰਵਾਉਣੀ ।

19. ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ?	ਹਰ ਇਕ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸੰਗਤਾਂ ਬੁਲਾ ਲੈਣ, ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।
20. ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਜਾਂਦੇ ਹੋ ?	ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ, ਜਿੱਥੇ ਸੰਗਤ ਯਾਦ ਕਰਦੀ ਹੈ।
21. ਖਰਚ ਪਾਣੀ ਕੌਣ ਕਰਦਾ ਹੈ ?	ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੰਗਤ।
22. ਅਕਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ ?	ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਨਾਲ ਜੋ ਸਬੰਧ ਹੈ।
23. ਹੋਰਨਾਂ ਸਬੰਧਿਤ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨਾਲ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ ?	ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਲ ਹੀ ਸਬੰਧ ਹੈ; ਕਿਸੇ ਪਾਰਟੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ।
24. ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮੱਤ ਨਾਲ ਕੀ ਮਤਭੇਦ ਹਨ ?	ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਾਰਨ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਬੂਤ 'ਯੁੱਗ ਪੁਰਸ਼' ਅਤੇ 'ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ' ਦੋ ਕਿਤਾਬਾਂ ਹਨ।
25. ਇਸ ਮੱਤ ਭੇਦ ਕਾਰਨ ਝੜਪ ਕਦੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ ?	ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਗੁਰੂ-ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਹਨ। ਮੇਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਸੰਤ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਚਲੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।
26. ਕਿਥੇ ਕਿਥੇ ਕੀ ਕੀ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ?	ਮੇਰੇ ਨਾਲ 1978 ਵਿਚ ਵੈਸਾਖੀ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ ਜਦੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਗਈਆਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਦੇ ਰੋਕਣ ਤੋਂ ਨਰਕਧਾਰੀਆਂ ('ਸੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ') ਵਲੋਂ ਗੋਲੀਆਂ ਚਲਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਵੇਲੇ ਮੈਂ ਮੌਕੇ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਮੇਰੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਇਹ ਗਲਤ ਤੌਰ ਤੇ ਜੋੜਿਆ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਉਸ ਮੌਕੇ ਤੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ।
27. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਘਟਨਾ ਦੀ ਅਸਲ ਕਹਾਣੀ ਕੀ ਹੈ ?	ਜੋ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ ਹੈ।
28. ਮੁਕਦਮੇ ਦੇ ਮੁਲਜ਼ਮਾਂ ਦੇ ਬਰੀ ਹੋਣ ਦੇ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸਮਝਦੇ ਹੋ ? ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਕੀ ਸੋਚਿਆ ?	ਬਰੀ ਹੋਣ ਬਾਰੇ ਅਦਾਲਤ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇਜ਼ ਕਰਨ ਦੀ ਸੋਚੀ ਹੈ।

29.	ਇਹਨਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਖਬਾਰਾਂ ਦਾ ਕੀ ਰੋਲ (ਭੂਮਿਕਾ) ਸੀ ?	ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਨਵੀਸ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਨ ।
30.	ਤੁਹਾਡੇ ਖਿਆਲ ਵਿਚ ਕਿਹੜੀ ਕਿਹੜੀ ਅਖਬਾਰ ਵਾਲੇ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦੇ ਸੀ ?	ਇਹ ਅਖਬਾਰ ਵਾਲੇ ਹੀ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ।
31.	ਜੋ ਪੁਸ਼ਟੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧੀ ਤੁਹਾਡੀ ਟੀਕਾ ਟਿਪਣੀ ਕਿਸ ਤਰਾਂ ਦੀ ਸੀ ?	ਮੈਂ ਅਖਬਾਰ ਕਦੇ ਕਦੇ (ਪੰਜਾਬੀ ਦੀ) ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਲਿਖਤੀ ਟਿਪਣੀ ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ । ਮੈਂ ਸਿਰਫ ਪੰਜਾਬੀ ਹੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।
32.	ਉਹਨਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ-ਬਾਜ਼ੀ ਤੋਂ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਸਾਧਨ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਹੋ ?	ਇਹ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਨ । ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਨਹੀਂ ਵਰਤਿਆ ।
33.	ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਛਪਾ-ਉਂਦੇ ਸੀ ?	ਮੇਰੇ ਸਟੇਜ ਪਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨੋਟ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹੋਣਗੇ ।
34.	ਤੁਹਾਡੇ ਵਲੋਂ ਸਪਸ਼ਟੀਕਰਨ, ਪ੍ਰੈਸ ਬਿਆਨ ਕੌਣ ਜਾਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ?	ਕੋਈ ਵੀ ਸਿੰਘ ਜੋ ਪੜ੍ਹਿਆ ਲਿਖਿਆ ਮੌਕੇ ਤੇ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰੈਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਤੇ ਖਬਰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ।
35.	ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਅਸਲੇ ਤੇ ਲਾਈ ਪਾਬੰਦੀ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਤਨੇ ਹਥਿਆਰ ਦਾਖਲ ਕਰਵਾਏ ?	ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਅਸਲਾ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਦਾਖਲ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ।
36.	ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਾਏ ?	ਕੋਈ ਅਸਲਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ।
37.	ਇਸ ਵੇਲੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਮੈਂਬਰ ਕੇਸਾਂ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ ?	ਕੋਈ ਗਿਣਤੀ ਨਹੀਂ ।
38.	ਕਿਸ ਕਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਕੋਲ ਕੀ ਕੀ ਅਸਲਾ ਹੈ ? ਕਿੰਨੇ ਰੌਂਦ ਹਨ ? ਜੱਥੇ ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਕਿਹੜੇ ਅਸਲੇ (ਹਥਿਆਰ) ਹਨ ?	ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ।

39.	ਅਸਲਾ ਖਰੀਦਣ ਲਈ ਰਕਮ ਕਿਥੋਂ ਆਈ ?	ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਅਸਲਾ ਨਹੀਂ । ਇਸ ਲਈ ਰਕਮ ਹਾਸਲ ਕਰਨ ਦਾ ਸੁਆਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ।
40.	ਤੁਹਾਡਾ ਭਾਈ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਇਸੈਂਸੀ ਕਾਰਬਾ-ਈਨ ਕਿਥੇ ਹੈ ?	ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੇਰਾ ਭਾਈ ਜਗੀਰ ਸਿੰਘ ਇਸ ਵੇਲੇ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕਾਰਬਾਈਨ ਬਾਰੇ ਵੀ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।
41.	ਵੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਇਸੈਂਸੀ ਕਰਬਾਈਨ ਕਿਥੇ ਹੈ ? ਭਾਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਲਾਇਸੈਂਸੀ ਕਾਰਬਾਈਨ ਕਿਥੇ ਹੈ ?	ਇਹ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ।
42.	ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਕੇਸ ਵਿਚ ਤੁਹਾਡੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਕਿਹੜੇ ਕਿਹੜੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਵਾਰੰਟ ਹਨ ?	ਵਾਰੰਟ ਜਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ।
43.	ਨਾਮ ਵਾਰ ਉਹ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਹਨ ?	ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਹਨ। ਦਲਬੀਰ ਬਾਰੇ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।
44.	ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ?	ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂ।
45.	ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਭਾਸ਼ਣਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਬੰਧੀ ਕੀ ਰਾਇ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹੋ ?	ਮੇਰੀ ਕੋਈ ਰਾਇ ਨਹੀਂ ਹੈ।
46.	ਮਿਤੀ 2·9·81 ਨੂੰ ਭਿੱਖੀ-ਵਿੰਡ ਇਕੱਠ ਵਿਚ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਲਲਕਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰ-ਮੁਖ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਹੈ, ਗੌਰਮਿੰਟ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਦੇਖੇ ?	ਇਹ ਸਰਾਸਰ ਝੂਠ ਹੈ।

47.	ਤੁਸੀਂ ਸੰਤ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਬਰਸੀ ਤੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮਾਂ, ਭੈਣ, ਕਾਬਲ ਸਿੰਘ ਦੀ ਦੀ ਮਾਂ, ਬਾਪ ਅਤੇ ਭੈਣ ਨੂੰ ਸਿਰੋਪੇ ਦੇ ਕੇ ਸਨਮਾਨਿਆ। ਇਸ ਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਸੀ ?	ਮੈਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕਾਬਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰਾਂ ਬਤੌਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਧੱਕਾ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਦਿੱਲੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਮੈਂ ਵੀ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦਾ ਸਿਖ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ।
48.	ਤੁਸੀਂ ਭਾਸ਼ਣ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇ ਹਾਲਾਤ ਨੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਸਮਾਂ ਆਉਣ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਚਾਂਦੀ ਨਾਲ ਤੋਲਾਂਗਾ ? ਇਹ ਇਸ ਬਹਾਦਰੀ ਦੇ ਇਵਜ਼ ਵਿਚ ਸੀ ?	ਮੈਂ ਅਖਬਾਰਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭਿੰਡਰਾਂ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਨੂੰ ਗੌਰਮਿੰਟ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਉਸ ਖਬਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਉਤਰ ਦੇਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਜੇ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧ ਨੂੰ ਮੁਖ ਰੱਖ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਨਾਲ ਤੋਲਾਂਗਾ।
49.	ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਾਬਾ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕਤਲ ਬਾਰੇ ਕੀ ਪਤਾ ਹੈ ?	ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ।
50.	ਤੁਹਾਡੇ ਜੱਥੇ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਨਾਉਂ ਕਿਉਂ ਆਇਆ ?	1978 ਦੇ ਸਾਕੇ ਦੇ ਹੋਣ ਕਾਰਨ।
51.	ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੱਚੇ ਹੋ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ?	ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਹੋਣ ਤਾਂ ਪੇਸ਼ ਕਰਾਂ।
52.	ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਬੰਦੇ ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਹਨ ? ਪਰਸਾ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਕੀ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ?	ਪੱਕੇ ਤੌਰ ਪਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੋਈ ਆਵੇ ਕੋਈ ਜਾਵੇ। ਮੈਂ ਪਰਸਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਤੇ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।

53. ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਕਦੋਂ ਰਲਿਆ ਹੈ ?	ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਲਿਆ । ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਸਾਡੇ ਪਿੰਡ ਕਈ ਹਨ, ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਣ ਤੇ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ।
54. ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਕੀ ਹੈ ?	ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ।
55. ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਜੱਥੇ ਨਾਲ ਪੱਕਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ?	ਪੱਕਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ । ਆਮ ਸੰਗਤਾਂ ਜਿਵੇਂ ਜੱਥੇ ਬਣਾ ਕੇ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ।
56. ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਅਜ ਕਲ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ?	ਪਤਾ ਨਹੀਂ ।
57. ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਵਾਸੀ ਨਥਾਵਾਂ ਕਿੱਥੇ ਹੈ ? ਉਸ ਦੀ ਵੋਟ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੇ ਨਾਉਂ ਦੀ ਹੈ ?	ਇਹ ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹੈ । ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਚੋਣਾਂ ਵਿਚ ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਵੋਟ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਨਾਉਂ ਤੇ ਬਣੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ ।
58. ਉੱਜਲ ਸਿੰਘ, ਮਲਸੀਹਾਂ ਨਾਲ ਕੀ ਸਬੰਧ ਹੈ ? ਉਸ ਕੋਲ ਸਵਾਰੀ ਦੇ ਕੀ ਕੀ ਸਾਧਨ ਹਨ ?	ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਮ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਹੈ । ਸਵਾਰੀ ਦੇ ਸਾਧਨਾਂ ਬਾਰੇ ਉਸ ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ ।
59. ਉੱਜਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਸ ਮੰਤਵ ਲਈ ਦੁਆਇਆ ?	ਮੈਂ ਕਦੀ ਮੋਟਰ ਸਾਈਕਲ ਉੱਜਲ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਨਛੱਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੁਆਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ।
60. ਉਜੱਲ ਸਿੰਘ ਹੋਰਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਘਟਨਾ ਉਪ੍ਰੰਤ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਵਾਰਸਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੀ ਮਾਲੀ ਸਾਹਇਤਾ ਦਿੱਤੀ ।	ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਤਾ ਹੈ ।
61. ਪਿਛਲੇ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਮਹੀਨਿਆਂ ਤੋਂ ਜੱਥਾ ਕਿੱਥੇ ਕਿੱਥੇ ਰਿਹਾ ?	ਤਰੀਕ ਯਾਦ ਨਹੀਂ । ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਸਦਿਆ ਗਿਆ ਹਾਂ ।
62. ਉਥੇ ਕੌਣ ਕੌਣ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ?	ਗੁਰੂ ਕੀ ਸੰਗਤ ।
63. ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਕਿਹੜੀ ਤਾਰੀਖ ਨੂੰ ਗਏ ?	ਤਾਰੀਖ ਯਾਦ ਨਹੀਂ; ਗਿਆ ਜ਼ਰੂਰ ਸੀ ।

64.	ਨਾਲ ਕੌਣ ਕੌਣ ਗਿਆ ?	ਸੰਗਤ ਜੱਥੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗਈ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ, ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ, ਜਰਨੈਲ ਸਿੰਘ, ਸੁਰਜੀਤ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਕਾਫ਼ੀ ਸੰਗਤ ਗਈ ਸੀ।
65.	ਕੀ ਕੀ ਗੱਡੀਆਂ ਤੇ ਕੀ ਕੀ ਅਸਲਾ ਸੀ?	ਦੋ ਬੱਸਾਂ, ਇਕ ਟਰੱਕ ਸੀ। ਅਸਲੇ ਬਾਰੇ ਅਸਲੇ ਵਾਲੇ ਹੀ ਦੱਸ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਧਾਰਮਿਕ ਪੋਥੀਆਂ ਸਨ।
66.	ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਦੇ ਕਤਲ ਦੀ ਖਬਰ ਕਦੋਂ ਮਿਲੀ ?	ਤਾਰੀਖ ਯਾਦ ਨਹੀਂ, ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਦਸਿਆ ਸੀ।
67.	ਫਾਇਰ ਕਿਸ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਕੀਤੇ ?	ਕੋਈ ਫਾਇਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।
68.	ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਕਦੋਂ ਪੁੱਜੇ ?	ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਪੁਜਿਆ।
69.	ਕੀ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ ?	ਜਦੋਂ ਪੁੱਜੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਗੱਲ ਕੀ ਹੋਣੀ ਸੀ।
70.	ਅਗਲੀ ਰਾਤ ਤੁਹਾਡੇ ਬੰਦੇ ਟਰੱਕ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਗਏ ?	ਮੈਂ ਆਪ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਮਹਿਤਾ ਸਾਹਿਬ ਆਇਆ ਸਾਂ। ਮੇਰਾ ਗੁਰੂ ਅਸਥਾਨ ਹੈ।
71.	ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਤੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅਸਲੇ ਧਨੌਲਾ ਪੁਲਿਸ ਨੇ ਪਕੜੇ ?	ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਥਾਣੇ ਵਿਚੋਂ ਧਨੌਲੇ ਹੋ ਕੇ ਗਏ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਦੱਸਣ ਅਤੇ ਮੈਂ ਟਰੱਕ ਵਿਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਥਾਣੇ ਵਿਚ ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਗਿਆ। ਸਿੰਘ ਜਾ ਕੇ ਅਸਲਾ ਲੈ ਆਏ ਸਨ।
72.	ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਤਲਾਹ ਮਿਲੀ ?	ਮੈਨੂੰ ਭਾਈ ਦਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦਸਿਆ ਸੀ। ਉਸਦੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ। ਚੰਦੋ ਕਲਾਂ ਵਿਚ ਇਤਲਾਹ ਮਿਲੀ ਸੀ।
73.	ਕਦੋਂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਲਿਆਏ ?	ਤਾਰੀਖ ਯਾਦ ਨਹੀਂ।
74.	ਅਗਲੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਫਿਰ ਪੰਜਾਬ ਆਏ ਮਹਿਤੇ ਗਏ, ਉੱਜਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ ?	ਉਸੇ ਰਾਤ ਮਹਿਤੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਵਾਪਸੀ ਸਮੇਂ ਉਜਲ ਸਿੰਘ ਦੇ ਘਰ ਮਲਸੀਹਾਂ ਰੋਟੀ ਖਾਧੀ ਸੀ।

75. ਵਾਰੰਟਾਂ ਦੀ ਖਬਰ ਕਦੋਂ ਮਿਲੀ ?	ਮੈਨੂੰ 16-9-81 ਨੂੰ ਵਾਰੰਟ ਦਿਖਾਣ ਤੇ ਖਬਰ ਮਿਲੀ ਸੀ।
76. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਕਿਉਂ ਗਏ ?	ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਗਿਆ ਸੀ।
77. ਮਹਿਤਾ ਕਿਹੜੇ ਰਾਹ ਪੁੱਜੇ ?	ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲੈ ਆਏ।
78. ਆਤਮ-ਸਮਪਰਨ ਵਿਚ ਦੇਰੀ ਕਿਉਂ ਲਾਈ ?	ਡੇਰੇ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ, ਆਈ ਸੰਗਤ ਦੀ ਦੇਖ ਭਾਲ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਂਵਾਰੀ ਸੌਂਪਣੀ ਸੀ। ਭਾਈ ਥਾਹਰਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜ਼ਿਮੇਂਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ।
79. ਕਿਸ ਕਿਸ ਲੀਡਰ ਨਾਲ ਕੀ ਕੀ ਸਲਾਹ ਹੋਈ ?	ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਦੱਸਣਾ। ਇਹ ਮੇਰਾ ਨਿੱਜੀ ਮਾਮਲਾ ਹੈ।
80. ਇਸ ਵੇਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਕੌਣ ਕੌਣ ਵਿਅਕਤੀ ਹੈ ?	ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭਗੌੜਾ ਨਹੀਂ, ਜੇ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਲਸ ਫੜ ਲਵੇ।
81. ਉਹਨਾਂ ਕੋਲ ਕੀ ਕੀ ਅਸਲੇ ਹਨ ?	ਜਦੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿਚ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਅਸਲੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਦੱਸ ਸਕਦਾ ਹਾਂ।
82. ਅਸਲੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ?	ਅਸਲਾ ਜਿਸ ਸਿੰਘ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰਖਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ।
83. ਅਸਲਾ ਤਕਸੀਮ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ ?	ਜਦ ਆਪਣਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤਕਸੀਮ ਕਰਨ ਦਾ ਕੀ ਸੁਆਲ ?
84. ਤੁਹਾਡੀ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚ ਅਸਲਾ ਇੰਚਾਰਜ ਕੌਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?	ਕੋਈ ਨਹੀਂ।
85. ਨਛਤਰ ਸਿੰਘ ਦੇ 12 ਬੋਰ ਪਸਤੌਲ ਅਤੇ .303 ਪਸਤੌਲ ਕਿੱਥੇ ਹਨ ?	ਨਛਤਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਕੋਈ ਅਸਲਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।
86. ਸਵਰਨ ਸਿੰਘ ਤੇ ਦਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ .32 ਬੋਰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਤੇ .455 ਬੋਰ ਰਿਵਾਲਵਰ ਕਿਸ ਨੇ ਦਿੱਤੇ ?	ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਪਤਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

87. ਇਹ ਕਿਸ ਦੇ ਲਾਇਸੈਂਸੀ ਅਸਲੇ ਹਨ ?	ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ।
88. ਅਸਲ ਵਿਚ ਲਾਲਾ ਜੀ ਦਾ ਕਤਲ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ ?	ਮੈਂ ਲਾਲਾ ਜਗਤ ਨਾਰਾਇਣ ਦਾ ਕਤਲ ਨਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ ।
89. ਅਸਲ ਵਿਚ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਾਬੇ ਦਾ ਕਤਲ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣਿਆਂ ਬੰਦਿਆ ਰਾਹੀਂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ । ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ?	ਇਹ ਗੱਲ ਗਲਤ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਗੁਰਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਕਤਲ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਬੰਦਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ ।

ਅੰਤਿਕਾ 6

ਨਿਰਕਾਰੀ ਮੁਖੀ ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਅਜਨੋਹਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ

ਮਿਤੀ
13-12-81

ਮਾਨੀਯ ਜਥੇਦਾਰ ਜੀ,
ਧੰਨ ਨਿਰੰਕਾਰ ।

ਸ: ਭਾਗ ਸਿੰਘ, ਸਾਬਕ ਮੈਂਬਰ ਅਸੈਂਬਲੀ ਨੇ ਦਾਸ ਨਾਲ ਮੌਜੂਦਾ ਹਾਲਾਤ ਦੇ ਬਾਰੇ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਸੀ । ਉਹ ਸਾਡੇ ਵਿਚਾਰ ਲੈ ਕੇ ਆਪ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਏ ਸਨ । ਇਸ ਦੇ ਉਪਰੰਤ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਵਰਕਿੰਗ ਕਮੇਟੀ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸ: ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦਾਸ ਨੂੰ ਇਕ ਪੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, ਜੋ ਸ: ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਖੇੜਾ ਐਡਵੋਕੇਟ, ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਲੋਂ ਸੀ । ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ: ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਜੋਕੇ ਦੁਖਦਾਇਕ ਹਾਲਾਤ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰਨ ਤੇ ਸਦਾ ਲਈ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੁਝ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਆਪ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਲਈ ਲਿਖਿਆ ਹੈ । ਅੱਜ ਸ: ਮਨਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਭਵਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿਚ ਮਿਲੇ ਸਨ । ਦਾਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤੇ ਆਪ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਮਨ-ਲਿਖਤ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਭੇਜੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ :

(1) ਅਸੀਂ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਨੂੰ ਰੱਬੀ ਅਵਤਾਰ ਮੰਨਦੇ ਹਾਂ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਡੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਪੂਰਨ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹਨ ।

(2) ਅਸੀਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਵਿਚ ਦਰਜ ਬਾਣੀ ਨੂੰ "ਧੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ" ਮੰਨਤੇ ਹਾਂ । ਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵੀ ਬੁਰੀ ਭਾਵਨਾ ਮਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਖਦੇ ਹਾਂ, ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਅਸੀਂ ਸਿੱਖ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਅਤੇ ਮਰਜਾਦਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਆਦਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਰੇ ਮੰਦੇ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾ ਤਾਂ ਸਵਾਲ ਹੀ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ।

(3) ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ, 'ਅਵਤਾਰ ਬਾਣੀ' ਤੇ 'ਯੁਗ ਪੁਰਸ਼' ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਭਾਵਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਠੇਸ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ । ਫੇਰ ਵੀ ਜੇ ਕੁਝ ਗੱਲਾਂ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਇਤਰਾਜ਼ ਯੋਗ ਲਗਦੀਆਂ ਹੋਣ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਫੈਸਲਾ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਕਮੇਟੀ ਕਰ ਦੇਵੇਗੀ ।

ਦਾਸ ਨੂੰ ਆਸ਼ਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪ੍ਰੋਕਤ ਸਪੱਸ਼ਟੀਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਆਪ ਸਿਖ ਸੰਗਤਾਂ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਮਤਭੇਦਾਂ ਨੂੰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸਫਲ ਹੋਵੋਗੇ ।

ਆਪ ਦਾ ਹਿਤੂ
ਹਰਦੇਵ ਸਿੰਘ
(ਨਿਰੰਕਾਰੀ ਬਾਬਾ)

ਅੰਤਿਕਾ 7

ਕਥਿਤ ਪੁਲਿਸ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੰਘ[1]

1. ਸ: ਕੁਲਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਨਾਗੋਕੇ
   ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।
2. ਸ: ਅਮਰਜੀਤ ਸਿੰਘ
   ਦਹੇੜੂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ।
3. ਸ: ਬਲਜੀਤ ਸਿੰਘ
4. ਸ: ਗੁਰਮੀਤ ਸਿੰਘ
   ਧੂਲਕੋਟ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ।
5. ਸ: ਜਸਦੇਵ ਸਿੰਘ,
   ਕੋਟ ਈਸੇ ਖਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ।
6. ਸ: ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ
   ਕੋਟ ਈਸੇ ਖਾਂ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ।
7. ਸ: ਮੁਸੀਬਤ ਸਿੰਘ
   ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।
8. ਸ: ਭੋਲਾ ਸਿੰਘ
   ਰੋਡੇ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਰੀਦਕੋਟ ।
9. ਸ: ਕਸ਼ਮੀਰ ਸਿੰਘ
   ਲਧੂਵਾਲਾ ਅਵਤਾੜ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ।

---

1. ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਕਮੇਟੀ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਲੋਂ ਜਾਰੀ ਸੂਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ।

ਸਤਿੰਦਰਪਾਲ ਸਿੰਘ ਕਪੂਰ (ਜਨਮ 1949) ਨੇ ਬੀ. ਏ. 1973 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ, ਪਟਿਆਲਾ ਤੋਂ ਪਾਸ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿੱਤ ਅਧਿਐਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿਚੋਂ ਵਜ਼ੀਫ਼ਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਲਗਭਗ ਇੱਕ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਉਹ ਵੱਖ ਵੱਖ ਹੈਸੀਅਤਾਂ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀ ਪੱਤਰਕਾਰੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਿਚਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਸਮਕਾਲੀ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਨੇੜਿਓਂ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖਣ ਦਾ ਅਵਸਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਨਾਤਮਕ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦਾ ਨਿਖਾਰ ਹੋਇਆ। 'ਜਥੇਦਾਰ' ਦੇ ਨਿਊਜ਼ ਡੈਸਕ ਤੋਂ 'ਅਕਾਲੀ ਪੱਤ੍ਰਕਾ' ਦੇ ਮੁੱਖ ਸੰਪਾਦਕ ਤੱਕ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਕਾਲੀ ਇਤਿਹਾਸ ਰਚਨਾ ਦੇ ਪੂਰਨ ਯੋਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।

HARJIT